

CEVI EUSKADI: BIZI-GERTAEREN ZEREGINA MEMORIA AUTOBIOGRAFIKOAN ETA KOLEKTIBOAN, ETA ONGIZATEAREKIN DUTEN LOTURA

LANDER MÉNDEZ CASAS

2022

Psikologia Fakultatea

Gizarte Psikologia Saila

(UPV/EHU)

**CEVI EUSKADI: BIZI-GERTAEREN ZEREGINA MEMORIA
AUTOBIOGRAFIKOAN ETA KOLEKTIBOAN, ETA ONGIZATEAREKIN
DUTEN LOTURA**

Lander Méndez Casas

Zuzendariak:

Darío Páez Rovira

Saioa Telletxea Artzamendi

Doktorego-tesia

2022

This doctoral thesis has been designed and laid out by Marian del Rio.

2022 Lander Méndez Casas

This work is licensed under a Creative Commons Attribution Non Commercial 4.0 International License. That means you are totally free to share (copy and redistribute the material in any medium or format) and adapt (remix, transform, and build upon de material). However, you must give appropriate credit and you may not use the material for commercial purposes.

This doctoral thesis has been funded by a predoctoral grant from the Department of Education of the Basque Government [PRE_2017_1_0405].

*“Dena gogoratu beharko bagenu, ezingo
genuke ezer egin.”*

-Martin Conway-

Nire gurasoentzat, nire arrebaentzat

Eskerrak

Doktorego-tesi honen gailurra, era batera edo bestera tesiaren parte izatera igaro diren eragile eta faktore askoren esku-hartzearen emaitza da. Hori dela eta, eskerrak eman nahi dizkiot, lehenik eta behin, Euskal Herriko Unibertsitateko Kultura, Kognizioa eta Emozioa Gizarte Psikologia Ikerketa Talde Kontsolidatuari. Talde horretakoa naiz, eta lehen egunetik maitatua, hartua eta babestua sentitu naiz. Ezagutza-iturri etengabea izan da, eta funtsezko elementua amaierako lan honen eta nire ibilbide profesionalaren garapenean. Hemen, eskerrak eman nahi dizkiot nire zuzendari Dario Paezi; izan ere, irakaspen garrantzitsuak eman dizkit, tesi-ikasker gisa onartu nauelako eta prozesu osoan zehar lan-mailan eta maila pertsonalean izan duen kezka eta eskuzabaltasunagatik. Nire esker ona adierazi nahi diot, halaber, Saioa Telletxeari, tesiaren zuzendari-ordeari, haren lankidetzaz ezinbestekoa izan baita azken lana egiteko. Halaber, Talde Kontsolidatuaren esparruan, eskerrak eman nahi dizkiot Nekane Basaberi bere konfiantza emateagatik eta Psikologiako ikerketaren munduan hasteko aukera emateagatik. Horri esker, etorkizun berri eta zirrargarri bat aurkitu ahal izan nuen. Era berean, Jose Joaquin Pizarrori beregandik jasotako laguntza eskertzen dut; izan ere, nire ikaskuntza-prozesuarekin buru-belarri murgildu zen hasieratik, eta orain dakidan ikerketari buruzko gauza asko irakatsi dizkit, gure mugen barruan eta kanpoan esperientzia onak bizi izan ditudalako. Eta, jakina, eskertzen ditut beste ikaskide batzuekin izandako irakaskuntzak eta esperientziak: Larraitz, Alicia, Olaia, Marcela, eta hemen aipatzen ez ditudan hainbeste pertsona, zeinekin denbora asko eman dudan, asko ikasi dudan eta oso ondo pasatu dudan.

Eskerrak eman nahi dizkiot Stefano Cavalli lankideari, CEVI Ikerketa Sarearen sortzaileari, azken lan hau osatzen duten ikasketak egiten laguntzeagatik eta

egindako ekarpenengatik, bai eta tesi-prozesu osoan izan duen presentziagatik ere, beti atsegina eta lagungarria izan baita.

Atsegin handiz eskertzen diot Eukeni Errazkin lagunari nire garapen eta hazkunde intelektualaren aurrean borondatez erakutsi duen jarrera. Kontzienteki edo oharkabean, nire lehenengo laguntza-puntua eskaladan, gerora nire ibilbide akademiko eta profesional osoa izan den horretarantz. Ahazten ez diren gauzak.

Marian del Ríori eskerrak ematen dizkiot tesia diseinatzeko eta maketatzeo orduan izan duen jeniotasunagatik eta sormenagatik, eta Morentineko lagun guztiei, bakoitza bere erara, elementu garrantzitsua izan baita.

Era berean, eskerrak ematen dizkiet datuak biltzeko prozesua errazteari eskuzabaltasunez lagundu zuten erakunde publiko eta pribatuetako arduradun guztiei. Eta hemen aipamen berezia egiten diot Jose Felix Aspizua lankideari, Txotxe lankideentzat, zeinek, eskuzabaltasunez eta altruismoz, xede-biztanleriara iristea izugarri erraztu baitzidan. Bereziki eskertzen diet ikerketan parte hartu zuten pertsona guztiei, beren oroitzapenen bidez azken lan honetarako erabilitako informazioa ateratzeko aukera eman baitzuten. Beraien laguntzarik gabe hau ez zen posible izango.

Azkenik, eta oso modu berezian, doktorego-tesi hau nire gurasoei eskainia dago, beti eskertuko baitiet ni pertsona aske bihurtzen saiatzeagatik eta lortu nahi izan dudana helburu oro babesteagatik.

Laburpena

Tesi honek gertakari pertsonal eta kolektiboen memoria autobiografikoaren edukia aztertzen du, iraganeko gertaera historiko eta bizien oroitzapena orainaldiaren ongizatearekin nola lotzen den aztertuz. CEVI proiektua deskribatzen da (1. kapituluak), proiektu horrek azterketa enpirikoetan aplikatutako esparru kontzeptuala eta protokoloa ezartzen ditu. 2. kapituluak aldaketako bizi-gertaeren memoria autobiografikoa eta horiek ongizatearekin duten lotura aztertzen ditu, bizitzan zehar izan duten bilakaera aztertzen du, konparazio transkultural batean [EAE ($N = 267$, 20-88 urte bitarteko tartea, $M = 38.57$, $DT = 20.96$, %59.9 emakumeak) eta Gazako Zerrenda ($N = 676$, 19-103 urte bitarteko tartea, $M = 5.02.79$, $DT = 21.02$, %47.8 emakumeak)]. Egiaztatu da bizitzan zehar arau-aldaketa eta aldaketa positiboko gertaerak gehiago bizi izaten direla, bi kulturetan antzeko eredu ebolutiboa erakutsiz, bai eta memoria autobiografikoaren izaera positiboa ere. Oro har, asimetria bat gertatzen da, eta horrek erakusten du ongizatearekin gogoratutako gertaera pertsonal positiboen lotura handiagoa (eta potentzialki inpaktu handiagoa). 3. kapituluak memoria kolektiboaren edukia eta EAEko ongizatearekin duen lotura aztertzen ditu ($N = 434$, 20-88 urte, $M = 48.11$, $DT = 21.47$, %59.2 emakumeak). Gertaera sozio-ekonomiko eta politiko-militarren konbinazio batez osatutako memoria kolektiboa ikusten da, balentzia positiboko eta negatiboko gertaerak batera aurkeztuz, batez ere iragan politikoari lotuta daudenak. Tokiko taldeari lotutako gertaeren nagusitasuna nabarmentzen da (sozio-zentrismoa). Irabazitzat jotako gertaera sozio-historikoek ongizate pertsonalarekin eta haren alderdiekin lotura handiagoa erakusten dute. 4. kapituluak gertakari sozio-historikoen belaunaldi-memoriaren azterketa gehitzen du. 4a Azterlanak memoria kolektiboaren edukia aztertzen du, European, Latinoamerikan eta Ekialde

Hurbilean egindako CEVI azterlanen bidez, eta baita kohorte- eta aldi-efektuak ere: [Argentina $N = 570$, $M = 49.28$ eta %53.5 emakumeak (2004); Brasil $N = 635$, $M = 50.90$ eta %55.7 emakumeak (2011); Txile $N = 614$, $M = 51.50$ eta %51.5 emakumeak (2009); Mexiko $N = 1289$, $M = 46.72$ eta %52.0 emakumeak (2005-07 eta 2009-10); Uruguai $N = 1575$, $M = 49.48$ eta %53.3 emakumeak (2012); Belgika $N = 567$, $M = 52.29$ eta %50.3 emakumeak (2009); Frantzia $N = 524$, $M = 51.24$ eta %52.9 emakumeak (2009-10); Italia $N = 620$, $M = 51.51$ eta %50.8 emakumeak (2009); Suitza $N = 1232$, $M = 49.65$ eta %53.2 emakumeak (2004 eta 2009)]. Azterlanak gertakari politikoen eta indarkeria kolektiboaren oroitzapenaren nagusitasuna berresten du, nahiz eta balentzia negatiboko gertaerak ez diren nagusi. Sozio-zentrismoa nabarmenagoa da Latinoamerikako herrialdeetan; Europan, berriz, nazioarteko eta Mendebaldeko gertakarien presentzia handiagoa da funtsean. CEVI azterketetan kohorte-efektua ikus daiteke (gertaeren %24); aldiz, gehien aipatutako hamar gertaera historikoen erdiek aldi-efektua ikusarazi zuten. 4b azterlanak 3. Kapituluaren azterketa errepikatzen du Palestinan ($N = 605$, 19-86 urte arteko tartea, $M = 51.24$, $DT = 20.42$, %54.4 emakumeak). Emaitzek erakusten dute memoria kolektiboaren eduki politiko-militarra, batez ere, negatiboa eta indarkeria-gatazka politikoari lotua. Euskadin aurkitutako sozio-zentrismoa errepikatzen da, baina Palestinaren kasuan, alderdi negatiboak eragiten du ongizatean gehien bat. Oro har, memoria autobiografikoak eta memoria kolektiboak gizabanakoen eta gizarte-taldeen jarraitutasuna ahalbidetzen duten egokitze-mekanismo gisa uler daitezke. Bizibilbidearen ikuspegitik, tesi honek memoriaren arloko ezagutzari laguntzen dio, testuinguru desberdinetan gordetzen diren oroitzapen motei eta horiek biztanleria orokorraren ongizatearekin duten loturari buruzko informazioa emanez.

Abstract

This Thesis investigates the content of autobiographical memory of both personal and public events, exploring the way it relates to current well-being. In Chapter 1 the CEVI project is described, which establishes the conceptual framework and the protocol applied in the subsequent empirical studies. Chapter 2 explores autobiographical memory of life events and its relationship with well-being, analyzing their evolution throughout the life course, in a cross-cultural comparison [Basque Country ($N = 267$, 20-88 age-range, $M = 38.57$, $DT = 20.96$, 59.9% females) and Gaza Strip ($N = 676$, 19-103 age-range, $M = 52.79$, $DT = 21.02$; 47.8% females)]. There is a greater experience of positive and normative life events throughout the life course, showing a similar pattern in both cultural contexts. Results also evidence the positive nature of autobiographical memory. Generally, there is an asymmetry, which shows the greater association (and potentially greater impact) of the positive remembered events with well-being. Chapter 3 focuses on the analysis of the content of collective memory and its relationship with well-being in the Basque Country ($N = 434$, 20-88 age-range, $M = 48.11$, $DT = 21.47$, 59.2% females). A combination of socio-economic and political-military events is observed in a content of collective memory, showing positive and negative events coexistence, mostly associated with the political past. Socio-centrism or predominance of events linked to the local group is highlighted. Positively valuated remembered socio-historical events show a strong association with personal well-being and its facets than negative ones. Chapter 4 adds the analysis of generational memory of socio-historical events. Study 4a, analyzes collective memory content and cohort and period effects across CEVI studies conducted in Europe, Latin America and the Middle East [Argentina's study, $N = 570$, $M_{age} = 49.28$ and 53.5% females (2004); in Brazil's, $N = 635$, $M_{age} = 50.90$

and 55.7% females (2011); in Chile's, $N = 614$, $M_{age} = 51.50$ and 51.5% females (2009); in Mexico's, $N = 1289$, $M_{age} = 46.72$ and 52.0% females (2005-07 and 2009-10); in Uruguay's, $N = 1575$, $M_{age} = 49.48$ and 53.3% females (2012); in Belgium's, $N = 567$, $M_{age} = 52.29$ and 50.3% females (2009); in France's, $N = 524$, $M_{age} = 51.24$ and 52.9% females (2009-10); in Italy's, $N = 620$, $M_{age} = 51.51$ and 50.8% females (2009) and in Switzerland's, $N = 1232$, $M_{age} = 49.65$ and 53.2% females (2004 and 2009)]. The study confirms the predominance of political events and collective violence, although there is no predominance of negative valence events. Socio-centrism is more marked in Latin America countries, while in Europe there is a greater presence of international - essentially Westerncentric - events. The cohort effect is observed in the CEVI studies (24% of events), and in a half of the ten most frequently mentioned historical events showed the period effect. Study 4b, replicates the analysis of Chapter 3 in Palestine ($N = 605$, 19-86 age-range, $M = 51.24$, $DT = 20.42$, 54.4% females). Results show a main negative valence of collective memory content, eminently political-military associated with political violent conflict. The socio-centrism found in the Basque Country is replicated, although in Palestine, it is the negative events that are strongly associated to well-being. Together, autobiographical and collective memories can be understood as adaptive mechanisms that allow the continuity of individuals and social groups. Overall, from a life course perspective, this thesis offers an insight into the field of memory, by providing information about the type of memories retained in different socio-cultural contexts and their association with general population's well-being.

Aurkibidea

Sarrera	29
- Bizi-ibilbidea eta aldaketarako bizi-gertaerak	31
- Memoria autobiografikoa eta Memoria kolektiboa	38
- Memoria autobiografiko pertsonalaren eta memoria kolektiboaren arteko desfasea	56
1. Kapitula	65
- CEVI nazioarteko ikerketa-programa	69
- Bizitzaren ibilbidearen paradigma	73
- Nazioarteko konparazioa: mendebaldeko Europa eta Latinoamerika	74
- Bizitzan zeharreko irabaziak eta galerak	75
- Aldaketen maiztasuna eta dagozkien bizi-eremuak	79
- Bizi-aldaketa eta estresa	81
- Memoria autobiografikoa eta Memoria kolektiboa	85
- Azken gogoetak	92

2. Kapituluua	95
- Aldaketa-gertaerak eta ongizatea	99
- Aldaketa-gertaerak eta memoria Autobiografikoa	102
- Metodoa	104
- Emaitzak	108
- Eztabaida	121
- Ondorioak	128
- Azterketaren mugak	128
3. Kapituluua	131
- Memoria autobiografikoa eta ongizatea	136
- Memoria kolektiboa eta ongizatea	137
- Ikerlana Euskal Autonomia Erkidegoan (EAE)	138
- Metodoa	140
- Emaitzak	142
- Eztabaida	147
- Ondorioak	150
- Azterketaren mugak	151
Chapter 4	153
- Autobiographical and collective memory	157

- Collective memory of the 20th Century	158
- Social representations of world and national history	159
- Study 1: A life course approach on collective memory: The CEVI studies	162
- Materials and methods	163
- Results	165
- Discussion	168
- Study 2: CEVI Palestine	171
- Materials and methods	172
- Results	173
- Discussion	178
- Conclusion	178
Eztabaida eta ondorioak	183
Erreferentziak	225
Eranskinak	269
- I. CEVI galdetegia	271
- II. Supplemental material	279
Glosategia	283

Taulen aurkibidea

- 2K. 1: Azken urteko eta inflexio-puntu positibo eta negatiboen lehen oroitzapenen zerrenda maiztasun-ordenaren arabera. EAE eta Gaza. 115
- 2K. 2: Azken urteko oroitzapenen, inflexio-puntuen eta Gazako eta EAeko gertaera positiboen eta negatiboen guztizko kopuruaren deskribatzaileak. 118
- 2K. 3: Irabaziak-galerak eta ongizatearen dimentsioen arteko korrelazioa. EAE eta Gaza. 120
- 3K. 1: Maiztasunaren arabera xehatutako 10 gertaera sozio-historikoak. 143
- 3K. 2: Batezbestekoak, desbiderapen estandarrak eta aldagaien arteko korrelazioak. 144
- 3K. 3: Ongizatearen dimentsioak irabazien arabera iragartzen dituzten erregresio hierarkikoak. 145
- 3K. 4: Ongizatearen dimentsioak galeren arabera iragartzen dituzten erregresio hierarkikoak. 146
- 4C. 1: Ten most mentioned socio-historical events during participants' life (source: CEVI Studies). 166
- 4C. 2: Event categorization. 168
- 4C. 3: Descriptive statistics by age groups. 172
- 4C. 4: The 10 most mentioned socio-historical events. 174
- 4C. 5: Frequency and comparison of recalling among age groups. 176
- 4C. 6: Descriptive and Correlations between well-being dimensions and the evaluations. 177

Irudien aurkibidea

- 2K. 1: Azken urteko gertaera positiboen eta negatiboen, inflexio-puntuen eta bizi-gertaera guztien arteko alderaketa. Gaza. 117
- 2K. 2: Irudia. Azken urteko gertaera positiboen eta negatiboen, inflexio-puntuen eta bizi-gertaera guztien arteko alderaketa. EAE. 117
- 2K. 3: Gertakari (irabazi-galera) eta ongizate-mailen bilakaera eta adin-taldeen arteko alderaketa. Gaza. 119
- 2K. 4: Gertakari (irabazi-galera) eta ongizate-mailen bilakaera eta adin-taldeen arteko alderaketa. EAE. 119
- 4C. 1: Forrest plot of the random effects model that meta-analyzes the probability of mentioning an event by specific age cohort (i.e., those who lived the event in the critical-age period). The criteria for selecting the events was based on the highest probability of mentioning (a), and the possibility of several age groups having lived it (b). 167

Sarrera

Doktorego-tesi honek gizabanakoak eta taldeak aztertzen ditu bere testuinguru zabalenean, haien bizitza-ibilbidea ikuspegi sozialetik aztertuz. Soziologia, Antropologia eta Psikologiako diziplinetan oinarritzen da, bere azterketa-helburuari begirada zabalarekin heltzeko, esparru historikoak eta gizarte-testuinguruak ibilbide eta biografietan duten zentraltasunean arreta jarritz. Berreraikuntza biografikoa aztertzen du, gizabanakoek beren bizi-esperientzietatik gordetzen dituzten oroitzapen esanguratsuenetan oinarrituta. Oroitzapen autobiografikoaren edukia aztertzen du esperientzia subjektiboaren bidez, iraganeko gertaera bizi eta sozio-historikoen oroitzapena orainaldiaren ongizatearekin nola lotzen den aztertuz (Clark eta Collins, 1993; Ho et al., 2018; Robinaugh eta McNally, 2010).

Bizi-ibilbidea eta aldaketarako bizi-gertaerak

Aurkezten diren lan enpirikoak CEVI Nazioarteko Sarearen esparruan garatu dira-*Changements et événements au cours de la vie*¹-, bizitzaren ibilbide indibidualak bizitzaren bilakaeraren paradigman oinarrituta aztertzen dituen ikerketa transkultural zabala, zeinak dimentsio sozialak eta kulturalak gizabanakoen osaeran duten eragina onartzen duen. Bizitzaren ibilbidearen ikuspegiak espazio-denboran kokatzen du gizabanakoa (Elder, 1998; Elder et al., 2003; Elder eta Rockwell, 1979; Hutchison, 2010), eta aldaketaren kontzeptua elementu angeluar gisa hartzen du garapen indibiduala aztertzeke orduan, amalgama soziala osatzen duten unitate edo eragile guztiekin duen elkarreraginean. Gizabanakoaren eta gizartearen arteko dialektika hori XX. mendearen hasieran aztertu zuten William I. Thomasek eta Florian Znanieckik (1918/1920), eta bizitzaren ibilbideak luzetara aztertzen hasi ziren, gizabanakoaren elkarrekiko mendekotasunaren fenomenoak eta gizarte-antolamenduak eta kulturak eraginda (Elder, 1995). Bengtson eta

1. <http://www2.supsi.ch/cms/cevi/>.

kolaboratzaileek (2012) beren lanean ikuspegi hori arautzen duten printzipio batzuk aipatzen dituzte: 1) Belaunaldien arteko lotura «linked lives»; familia-loturek beren kideen bizitzan duten eragina. 2) Testuinguru sozio-historikoak gizabanako gisa eratzen duen garrantzia. Gerrak edo krisi ekonomiko handiak bezalako gertakari sozialki asaldatzaileak bizitzeak eragina du gizabanakoak eraikitzeke moduan eta beren bizi-ibilbideen norabidean. 3) Pertsonak bere bizi-erabakiak hartzeko trantsizioen eta zirkunstantzien garrantzia; bai une biografikoak bai historikoak ondorioak dituzte bere bizitzan, eta aldaketa susta dezakete. 4) Banakoa bere biografia eraikitzeke eragile aktibo gisa ezagutzen du; aukerak aurkezten zaizkio eta erabakiak hartzen ditu. 5) Giza garapena, gertaera, harreman eta portaera goiztiarrek etorkizunerako ondorioak dituzten bizi-prozesu luze gisa (ikus Bengtson et al., 2012).

Bizitzaren ibilbideak testuinguru soziokultural eta une historiko jakin batean txertatutako giza-ibilbideak aztertzen ditu (Crosnoe eta Elder, 2002a; Dewilde, 2003; Elder, 1995; George, 1993; McDonald, 1996; Pollock, 2008), non gizabanakoek beren burua etengabeko bilakaeran eraikitzen duten. Jarraitutasunari eta aldaketari buruzkoa da (Sugarman, 1986), eta adinari lotutako bizi-ereduak irudikatzen ditu, horiek sortzen diren testuinguru kulturalari dagokionez (Gastrón eta Lacasa, 2009; Salas eta De Oliveira, 2009). Bizitzaren ibilbidea “gizarte-erakundeetan eta historian txertatzen diren adinari lotutako trantsizioen sekuentzia gisa” kontzeptualizatzen da (Bengtson et al., 2012, 9. or.). Eraldaketa eta aldaketa biologiko, psikologiko eta sozialek gizabanakoentzat nahitaez dakartzaten eboluzio-etapa desberdinetatik igarotzea da (Cavalli, 2006; Elder et al., 2003), eta horiek beren inguruneko elementu bakoitzarekin etengabeko elkarreraginean gertatzen dira.

Bizitzaren ibilbidea aztertzean, adina da gizarteak antolatzeke eta egituratzeko oinarrizko elementua (Elder, 1975). Gizarte orok adinaren arabera estratifikatzen eta mugatzen ditu rol eta funtzio sozialak, gizabanakoaren eta bere bizi-zikloaren

arteko lotura ezarri, baita gizartearen eta historiaren artekoa ere (Riley et al., 1972). Hemen, bizi-itxaropenak osatzen du gizabanakoek eta gizarteek bizi-etapetan duten irudikapena (ikus Featherstone eta Hepworth, 2005), eta hori koiuntura sozio-historikoak mugatzen du (Brandes, 1987); sortzapean historikoek eta sozialek, hala nola gerra handiek edo goseteek, edo historian zehar gertatzen ari diren aurrerapen teknologikoek –adibidez, bizi-kalitatearen eta bizitza-luzeraren hobekuntzarekin lotutakoek, bizitzaren ibilbidearen gizarte-ikuskerak aldatzen duten errealitate berriei bide ematen diete, eta norbanakoen eta gizartearen jokabide-ereduetan eragiten dute (Bengtson et al., 2012; Hareven, 1994; ikus Lipset eta Bendix, 2018).

Bere bizitzan, norbanako bakoitzak bere baitan aldaketak dakartzaten esperientziak metatzen ditu; neurri batean markatzen dituzten eta bere ibilbideak zentzu batean edo bestean aldatzen dituzten gertaerak (Elder, 1998). Esan bezala, aldaketa horiek une historiko zehatzetan gertatzen dira (Bengtson et al., 2012; Smith, 1984), bai eta testuinguru sozial partikularretan ere (Crosnoe eta Elder, 2002b; Dewilde, 2003; Elder, 1995; George, 1993; McDonald, 1996; Pollock, 2008); hori dela eta, kanpo-faktoreek baldintzatzen dituzte (Worell, 1981) kultura-arauari eta horiek kokatzen diren gizarte-egiturari lotuta daude (Backett eta Davison, 1995), eta gizabanakoak horiei erantzun eta egokitu behar die.

Bizitza-ikastaroen dakartzaten pixkanakako rol- eta estatus-aldaketak, bizi-inflexioko puntu handiak izan daitezke gizabanakoarentzat duten garrantziaren arabera –objektiboa edo subjektiboa– (Elder et al., 2003). Horiek arau edo igurikimen sozial eta kulturalarekin bat etor daitezke; hau da, gizartean eta kulturaren eboluzio-etapa jakin batzuei lotuta egon daitezke, hala nola unibertsitaterako jautzia, ezkontza, familia bat osatzea eta abar. Aldaketa mota horiei arau-trantsizioak esaten zaie, eta gizarte-itxaropenaren esparruan rol- eta estatus-aldaketen sekuentziari egiten diote erreferentzia. Aipatu behar da estresatzaile kroniko deituriko askok zerikusia dutela gizartean eta kulturaren espero diren rolek

(Sandin, 2003); hainbat ikerketak agerian uzten dute arau-aldaketaren egitateak ongizatearekin modu negatiboan lotzen direla (Kaniasty eta Jakubowska, 2014; Lavee et al., 1987; Ye et al., 2019). Adibidez, luzetarako azterlanek eragin negatiboak izan dituzte unibertsitaterako arau-berriak gazteen osasun mentalean (Iyer et al., 2009; Manzi et al., 2010; Praherso et al., 2017). Bestalde, aldaketa-gertaerak bat-batekoak edo ustekabekoak ere izan daitezke; adibidez, bat-bateko gertaerak, hala nola, banaketak edo maite dituzten pertsonen galera malkartsuak (arauz kanpoko gertaerak) bizi-ibilbideetan porrotak eragin ditzakete, gizabanakoak rol berriak har ditzake, eta rol horien eskaerek estresa sortzen diote (Fried, 1980; Lazarus eta Cohen, 1977).

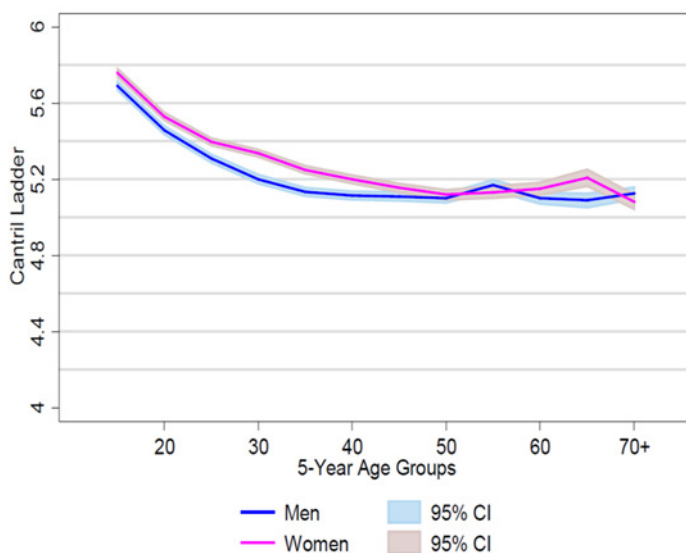
Bizitzaren joanean izandako aldaketa-gertakarien bilakaera

Bizi-zikloari buruzko ikerketek erakutsi dute aldaketa positiboko eta negatiboko bizi-gertakarien arteko ratioa edo galera-irabazien balantzea adinaren arabera aldatzen dela (Heckhausen et al., 1989). CEVI (Cavalli eta D 'Epinay, 2008; Cavalli, 2016) azterlanen emaitza orokorrek erakusten dute gertaera pertsonal positiboan edo irabazien oroitzapena nagusitzen dela negatiboan edo galeren oroitzapenaren gaintik, nahiz eta kohorte aurreratuenetan eredu hori ahuldu edo alderantzikatu egiten den. Paul Baltese (1987) bizi-zikloan zehar izandako aldaketa-gertakarien bilakaerari buruzko azterketan ikusi zuenez, bizi-bilakaerak aurrera egin ahala, gertakarien balentzia negatibo bihurtzen da gehienbat, bizi-gertakarien balantza adinik luzeenetako galeretara makurtuz (Baltes et al., 1998). Laugarren adinetik aurrera (80 urtetik aurrera Mendebaldean kontuan hartuta), galerak irabaziak baino handiagoak dira (Cavalli eta D 'Epinay, 2008), eta horrek agerian uzten du bizi-zikloan aurrera egiteak adinari lotutako gertaera negatiboan bizipen handiagoa dakarrela, besteak beste, osasunaren pixkanakako gainbehera eta gertuko pertsonen heriotzak (Guichard et al., 2013). Duela gutxiko ikerketek erakusten dute bizi-poza murriztu egiten dela bizi-zikloan aurrera egin ahala

(adibidez, Capone et al., 2019; Jovanović eta Joshanloo, 2019; Park et al., 2019). Hainbat egilek bakardadea ongizatean (Park, Majeed et al., 2019) eragin hilgarriak dituen beste elementu bat dela diote, aurreratutako bizi-etapekin lotuta. Ikusi da ez duela linealki jokatzen bizi-zikloan zehar, nahiz eta zahartzarotik aurrera (> 75 urte) nabarmentzen den (Hawkley et al., 2019; Luhmann eta Hawkley, 2016). Hala ere, kontinente desberdinetan zehar luzetarako 75 azterketek osatu berri duten meta-analisi batek agerian utzi du bakardade-maila, haurtzaroan txikiagoa bada ere, egonkor mantentzen dela bizi-zikloan zehar, eta iradokitzen du bakardade-mailen aldaketak ez direla adinarekin lotzen, baizik eta gizabanakoen bizi-esperientziarekin (Mund et al., 2019). Aurrekoa gorabehera, hainbat azterlanek erakusten dute ongizatearen bilakaeran U formako kurba bat dagoela (adibidez, Clark, 2019; Filus et al., 2020; Steptoe et al., 2015), testuinguruaren arabera bada ere (Helliwell et al., 2019). Duela gutxi argitaratutako ikerketa batek kontinente guztietako 132 herrialdetan aurkitu du efektu hori (Blanchflower, 2020). 50 urte inguruko (40 eta 60 urte bitartean) ongizatearen beherakada hori hainbat faktoreren ondorioz azaldu da: a) etorkizunerako ikuspegia mugatuagoa da eta epe luzerako bizi-planak zailtzen ditu. Gurasoen heriotzak etorkizunaren ikuspegi mugatu hori aktibatu ohi du. b) Zahartzearen gorputz-aldaketak nabarmen egiten dira. Bi sexuetan jarduera erotikoa gutxitzeak eta emakumeen kasuan menopausiak inflexio-puntu bat markatzen dute. c) Lorpenaren eremuan, ohikoa da lanean errutina baten preso sentitzea eta karrera profesionalean geldirik egotearen sentazioa izatea. d) Eremu pertsonalean, bikoteak denbora asko daramate elkarrekin bizitzen, eta horrek asperraldia eta desmotibazioa eragin ditzake. Hala ere, 40-60 urteen edo batez besteko adinaren irudi hori, garai iskanbilatsu gisa, mendebaldeko herrialdeetan klase ertaineko pertsonekin egindako azterketa klinikoetatik lortu da. Inkesten emaitzen arabera, adin ertaineko pertsonak beren karreraren gailurrean dauden pertsonak dira; "jada ez dira gidatuak, orain gidariak dira" (Lachman, 2004; 2015). Bestalde, World Happiness Report ikerketak herrialde

berberekin egindako ikerketak bizi-gogobetetzearen U eboluzioa herrialde anglosaxoieta eta Ekialdeko Asiara mugatzen du (Txina, Mongolia, Ipar Korea, Hego Korea eta Japonia) (Helliwell et al., 2019).

Azkenik, ebidentziak bizi-gogobetetzearen beherakada txiki batekin egonkortasun erlatibo bat iradokitzen du, bizi-etapa aurreratuetan nabarmenagoa egiten dena. Luzetarako azterlan batek bizi-gogobetetzearen mailetan beherakada bat aurkitu zuen adin aurreratuetan, bere bizi-zikloaren amaieraren hurbiltasunagatik (ikus Gerstorf et al., 2008). 166 naziotan egindako ikerketek erakusten dutenez, gazteen artean bizitzarekiko gogobetetasuna handia da, helduaroan 10etik 0,6 puntu jaisten da egonkor irauteko – Adinaren eta bizi-gogobetetzearen arteko korrelazioa $r = -.08$ koa da. World Happiness Reportetik (2019) ateratako hurrengo irudiak 166 naziotan (Helliwell et al., 2019) sexuaren arabera bereizitako bilakaera erakusten du.

Note: Averages of Regional Averages with Fixed Regional Population Shares

Bizi-aldaketaren gertaerak eta ongizatea

Bizi-aldaketek, positiboak edo negatiboak izan, gizabanakoaren berregokitzapena behar dute (Holmes eta Rahe, 1967). Bizitzako gertaerei buruzko ikerketen tradizio luze batek aurkitu du aldaketa positiboen nahiz negatiboen gertaerak ongizatearekin lotzen direla (adibidez, Gungor et al., 2021; Headey et al., 1984; Headey eta Wearing, 1989; McCullough et al., 2000; Prizmić-Larsen et al., 2019; Zautra eta Reich, 1984). Hala ere, badirudi horiek eragin diferentziala dutela beren eremu psikologikoan (edo eudaimonikoan) eta afektiboan (edo hedonikoan); duela gutxi aurkitu da hainbat gertaera negatibok, hala nola diru-sarreraren galera larriak, gaixotasunak edo banantzeak, bi esferetan eragiten dutela; aldiz, gertaera positiboek, hala nola ezkontzak, erretiroak edo seme-alaben jaiotzak, ongizatearen alderdi psikologikoan soilik dute eragina, eta ez dute eraginik afektiboan (ikus Kettwell et al., 2020). Planteamendu horren ildotik, Bilbaok eta laguntzaileek (2013) lotura ahulagoa aurkitu zuten aldaketa negatiboen eta Ryffen (1989) ongizate psikologikoaren ($r = -.06$) eskalaren artean positiboen ($r = .24$) artean baino. Autore horiek argudiatu zuten negatiboaren inpaktua errazten duen asimetria ongizate afektiboarekin gertatzen dela, baina ez ongizate psikologikoarekin (Bilbao et al., 2013).

Gertaerek ongizatearen gaineko eraginean duten denbora-distantziari dagokionez, hainbat azterlanek aurkitu dute azken gertakariak ongizatearen gainean duten eragin handia (adibidez, Bilbao, 2008; Dyrdal et al., 2019; Landreville eta Vezina, 1992; Odermatt eta Stutzer, 2019; Suh et al., 1996). Izan ere, gauza jakina da duela gutxi bizi izandako aldaketa estresagarri edo negatiboko bizi-gertaerak ongizatearekin $-.30$ eko r batekin – modu negatiboan lotzen direla, nahiz eta meta-analisirik ez dagoen; bereziki, gertakari berriak, nahi ez direnak, kontrolaezinak eta ustekabeak batera gertatzea, eta horien aglomerazioa (Bilbao et al., 2013; Ogden, 2015; Páez, 1986; Suh et al., 1996). Ildo horretan, Suh eta kolaboratzaileen

luzetarako azterlanak (1996) hiru eta sei hilabeterekin gertatutako bizi-gertaerak ongizatearekin lotzen zirela frogatzen zuen ebidentzia aurkitu zuen, oraintsukoak baino ez duela axola baieztatuz.

Hala ere, meta-analisi desberdinek (Luhmman et al., 2012; Mangelsdorf et al., 2019) erakusten dute gertaera positibo zein negatiboen bizipenak ondorioak dituela epe luzeko ongizatean. Adibidez, aurkitu zuten bizi-gertaera positiboek, hala nola ezkontzak, ondorio onuragarriak zituztela lehen urtetik aurrera; aldiz, gertaera negatiboek, hala nola alarguntasunak, seme-alaben eta senideen heriotzak, langabeziak eta gaixotasun larriek, bost eta zazpi urte bitartean eragiten zuten ongizatean. Baumesteir eta kolaboratzaileek (2001) jada ezagun egin zuten txarra ongizaterako ona baino indartsuagoa delako ideia, argudiatuz arreta estimulu negatiboek erakartzen dutela gehienbat; atributu negatiboek pisu handiagoa dute judizio kognitiboetan, eta hiruzpalau pasarte emozional edo balentzia positiboko interakzioak behar dira balentzia negatiboko gertaera bat orekatzeko (Fredrickson, 2009).

Memoria autobiografikoa eta Memoria kolektiboa

Tesi honetan aurkeztutako ikerketek memoria autobiografikoa eta kolektiboa aztertzen dute oroitzapen askearen bidez. Emile Durkheim (1912/2008), Frederic Bartlett (1932) edo Maurice Halbwachs (1950) bezalako ikertzaile aitzindariak testuinguruak oroitzapenak osatzeko, gordetzeko eta berreskuratzeko duen garrantzia agerian utzi zuten. Durkheimek eta Halbwachsek ondorioztatu zuten bizitza soziala dela gizabanakoak oroitzapenak hartzen dituen lekua, eta gizartean gogoratzen duela (ikus Wagoner, 2015). Bartlettek, gainera, bere ikerketa esperimentaletan ikusi ahal izan zuen gizabanakoaren inguruko faktore kulturelek oroitzapenak taxutzeko orduan duten eragina; horiek koherentziari eutsi behar zioten edo kultura-itxaropenekin bateragarriak izan behar zuten (Bartlett, 1932).

Postulamendu hori memoria autobiografikoari buruzko azterlan garaikideagoek babestu dute (adibidez, Ross eta Wang, 2010; Wang, 2016; Zaragoza-Scherman et al., 2015), eta kultura-desberdintasunak agertu dira, oroitzapenen eduki espezifikoan ez ezik, haien irisgarritasunean eta emandako balentzian ere.

Memoria autobiografikoaren definizioa

Memoria prozesu kognitibo bat da, iraganean eskuratutako informazioa gordetzeko eta gogoratzeko aukera ematen duena. Memoria funtzio psikiko indibidualizat har badaiteke ere, gizartean eragina duen prozesua da; "gogoratzeko ekintza oro testuinguru berezi batean gertatzen da" (Hirst, 2016, 209. or.). Oroitzapen autobiografikoek, indibidualak zein sozialak izan, protagonismo desberdina hartzen dute memorian, testuinguru kulturalaren eta gertaerak kokatzen diren une historikoaren arabera (Blank, 2009; Nora, 1989). Adibidez, selfa kulturalaki kontzeptualizatzeko moduak eragin egiten du oroitzapen autobiografikoak eraikitze moduan; Nia gizabanako autonomo eta independente gisa ulertzeak (kultura indibidualistetan gertatzen den bezala), batez ere norberarengan oinarritutako oroitzapena lantzerantz garrantzitsua, eta Niaren kontzepzioak, berriz, beste batzuk hartzen ditu barne (Fivush eta Nelson, 2004). Beste autore batzuek, ordea, adierazi dute kultura indibidualistak harremanezkoak eta elkarren mendekoak direla; kolektibistak, berriz, taldearen menpekoak dira, eta arreta gutxiago eskaintzen diete harremani (Green et al., 2005). Hainbat azterlanek aurkitu dituzte Mendebaldearen eta Ekialdearen arteko desberdintasun kulturalak, gogoratutako ekitaldiei buruzko irisgarritasunari eta xehetasunei dagokienez. Horietan, urrutiko gertakarien eta mendebaldeko herrialdeetan ekialdeko herrialdeetan baino xehetasun handiagoz jakinarazitako oroitzapen handiagoa aurkitu da. Gainera, Mendebaldean deskribatutako oroitzapenek zentraltasun handiagoa erakusten zuten bere baitan eta bere rol sozialak; Ekialdean, aldiz, oroitzapenak gertuko pertsonen presentzia barne hartzen zuen (berrikuspen

baterako, ikus Wang, 2011). Bestalde, testuinguru historikoak ere badu eraginik oroitzapen autobiografikoen konfigurazioan, une edo aldi historiko jakin batean kokatzen baititu gogoratutako bizipenak. Beste era batera esanda, koituntura historikoak eragina du memoria autobiografikoaren edukian, bizi izandako esperientzia asko memoriak baldintzatzen baititu. Horri "historikoki definitutako aldi autobiografikoak" esaten zaio (Brown eta Lee, 2010), eta egile horien arabera, epe luzera kolektiboarentzat eragina duten gertaeratzat hartzen dira, hala nola gerrak eta hondamendi naturalak.

Gogoratzeko modua informazioa atxikitze erabiltzen den intentsitatearekin, gertaera subjektiboki ebaluatzeko moduarekin eta oroitzapena partekatzeko maiztasunarekin lotzen da. Intentsitateari dagokionez, bizitako gertaerak gizabanakoarengan duen eragina da kontuan hartu beharreko faktoreetako bat; oroitzapen autobiografiko guztiak ez dira bizitasun berarekin gogoratzen. Horixe da Distira Memorien kasua (*Flashbulb Memories*) (Conway et al., 1994; Hirst et al., 2015; Páez et al., 2018; ikus Talarico eta Rubin, 2017). Oroitzapen bizidun, zehatz eta iraunkorra dute ezaugarri, ez bakarrik gertakariaren beraren oroitzapena, baita gertakariaren unean pertsona inguratu zuten inguruabarrak ere.

Memoria autobiografikoa (*autobiographical memory*) bizi izandako pasarte pertsonalei buruzkoa da, gertaeren unea eta lekua erreproduzitzen dituztenak, eta norberaren gaineko ezagutza semantiko edo faktual orokorra. Adostasuna dago memoria episodikoa (*episodic memory*) eta memoria semantikoa (*semantic memory*) memoria adierazlearen forma bat direla (*declarative memory*); hau da, kontzienteki gogoratu eta erlazionatu daitekeen informazioa (Baddeley, 2001; Boyle, 2021; Knowlton eta Squire, 1995; Menon et al., 2002; Michaelian, 2015; Renoult et al., 2012; Squire eta Zola, 1998; Tulving eta Markowitsch, 1998). Adierazpen-memoria memoria da, gogoratzeko eskaerari erantzunez kontzienteki gogora daitekeena. Pasarte Oroimena une edo leku jakin batean gertatu ziren pertsonalki

esperimentatutako gertaera espezifikoetarako memoria da. Memoria semantikoa osatzen du eta zahartze normalarekin gainbehera etor daiteke. Memoria semantikoa ezagutza edo esanahi orokorren memoria da, pertsonen ikusten dituzten gauzak izendatzeko eta kategorizatzeo aukera ematen diena (Apa, 2010).

Azaldutakoaren arabera, memoria autobiografikoa honela definitzen da: pasarte zehatzen oroitzapena eta norberaren bizitzaren ezagutza kontzeptuala, generikoa eta eskematikoa (Ross et al., 2020; Williams eta Conway, 2008). Gizabanakoak bere historia biografikoa eraikitzeo oinarria da, bere identitate pertsonala edo Ni indibiduala definitzen duten gertaera pertsonalen oroitzapenek osatzen baitute (Wilson eta Ross, 2003). Autokontzeptuarekin lotzen da, beraz, gizabanakoak bere burua nola pertzibitzen duen (Shavelson eta Bolus, 1982), autoestimuaekin edo bere buruaz egiten duen balorazioarekin; hau da, agentziarekin edo eraginkortasunarekin (Branden, 2021), eta norberaren eraginkortasunarekin, bere bizitzan eragina duten gertaerei aurre egiteko dituen gaitasunei buruzko uste pertsonalarekin (Bandura, 1989).

Memoria autobiografikoaren funtzioak

Memoria autobiografikoaren arloko hainbat azterlanek (adibidez, Bluck et al., 2005; Harris et al., 2014; Hyman eta Faries, 1992; Waters et al., 2014) memoriak gizabanakoarengan betetzen dituen oinarritzko hiru funtzio identifikatu dituzte. Lehenengoa Niaren (Bluck eta Alea, 2008) kontserbazio eta jarraipenera zuzentzen da, zeinak auto-ezagutza eta denboran zehar aldatzen ez delako sentimendua eskatzen dituen, baita Niaren irudi positiboa edo autoestimua defentsa ematera ere. Bigarrenak funtzio sozial edo komunikazionala betetzen du (Alea eta Bluck, 2003), harreman-loturak garatzean eta mantentzean zentratzen dena, besteekiko enpatia saihestuz edo haienganako sortuz. Hirugarren funtzioa zuzendaritzakoa da (Pillemer, 2003), eta egungo eta etorkizuneko portaerak orientatzea eta planifikatzea

du helburu. Hiru osagai horiek aztertu dituzten ikerketa transkulturalak (adibidez, Conway et al., 2005) aurkitu dute memoria autobiografikoaren ezaugarri kulturalki aldaezinak direla, kultura guztietan egituraz antzekoak diren oroitzapenak sortzen dituztela, nahiz eta oroitzapenen edukia Niaren izaerarekin lotutako eragin kulturaletikiko sentikorra izan. Aipatutakoez gain, beste autore batzuek, Conwayk eta kolaboratzaileek (2004), beste bi funtzio aipatzen dituzte gizabanakoa egokitzeke; laugarren funtzioa koherentziarena da, eta horri esker memoria autobiografikoa gizabanakoaren narratiban integratzen da, eta haren egungo sinesmen eta jarrerekin bat etorri kodetu eta gogoratzen du. Eta bosgarren funtzioa korrespondentziarena da, zeinaren arabera memoria autobiografikoa bizitzako helburu eta premiekin lotzen baita (Conway, 2005). Nelsonek (2003), bestalde, narratiba indibidualetan oinarritutako funtzio kulturala ematen dio memoria autobiografikoari. Narratiba horiek sortzen diren balio kulturalen markoak eragiten ditu, eta elementu kohesionatzaile gisa balio dute.

Oroitzapenek edo memoria autobiografikoek identitate indibidualaren jarraitutasuna mantentzen dute, autoestimua defendatzen dute, loturak eta harreman sozialak garatu, sustatu eta mantentzen dituzte. Oroitzapen autobiografiko positiboek autodefinizio- eta gizarteratze-funtzio gehiago dituzte (ongizate psikologikoarekin eta sozialarekin zerikusia dutenak), baina negatiboek zerikusi handiagoa dute zuzendaritza-funtzioarekin, arazoak ebaztearekin eta etorkizuneko portaeraren orientazioarekin zerikusia baitute (Stone eta Jay, 2019).

Memoria autobiografikoaren ezaugarriak

Bestalde, oroitzapen autobiografikoen bizitzan zeharreko banaketak oinarritzko hiru osagai barne hartzen dituen eredu espezifiko bati jarraitzen dio (Jansari eta Parkin, 1996). Lehena haurren amnesia da, hau da, hiru, lau edo bost urte bete aurretik izandako gertakizunen oroitzapenak berreskuratzeko ezintasuna

(Scarf et al., 2013; Usher eta Neisser, 1993). Haurrek oroitzapen episodiko sendoak sortzeko (Perner eta Ruffman, 1995) eta denbora luzez mantentzeko izaten dituzten zailtasunei egotzi zaie. Ildo horretan, aipatzekoa da Multhaup eta kolaboratzaileen (2005) aurkikuntza, sei urte bete arteko gertakari kolektiboek buruzko haur-amnesia bat ikusi baitzuten. Bigarren osagaia berritasun efektua da (Doolen eta Radvansky, 2021; Murphy eta Castel, 2021; Rubin eta Wenzel, 1996), azken gertakizunak hobeto gogoratzen dituen, azken bost edo hamar urteetan kodetutako oroitzapen autobiografiko gehiago berreskuratzeko erraztasuna dela eta, aldi hori baino lehen kodetutako oroitzapenen aldean. Errezentzia-efektu hori oroitzapenen atxikipen- edo biltegitratze-galera progresiboari egotzi zaio, gertakaria memorian kodetzearen eta oroitzapena berreskuratzearen arteko denbora-tartea handitu ahala (Sederberg et al., 2008). Hirugarren ezaugarri bat oroitzapen zuloa da, 10 eta 30 urte bitarteko tartean gertatzen dena (Rubin eta Schuldkind, 1997); identitatearen prestakuntza-etapa horretan, gizabanakoa esperientzia subjektibora irekiago dago eta bizitzarako garrantzitsuak diren aldaketa-gertakari gehiago izaten ditu (Glück eta Bluck, 2007). Fenomeno horren ezaugarria da nerabezaroan eta lehen gaztaroan pertsona helduek bizitako gertaera pertsonal eta historikoen gehiegizko oroitzapena (Holmes eta Conway, 1999), zenbait gazte-egilek sortutakoa (Bohn et al., 2017; Koppel eta Berntsen, 2014a, 2016), gaztaroaren bizi-etapa helduen eta goiztiarren artean gertakari gehiago gogoratzeko joera aipatzen duena. Memoria autobiografikoaren oroitzapen zulo-efektu hori bat dator adin kritikoren efektuarekin, edo, era berean, memoria kolektiboan sortze-efektua edo kohortea esaten zaionarekin. Aldi kritikoa esaten zaio, pertsonak beren helduen nortasuna osatzen ari direlako, sare sozial handietan sartzen ari direlako eta lehen aldiz edo modu berritzailean gertaera batzuk esperimendatzeko ari direlako (adibidez, sexu-hastapena, esperientzia politikoak, etxetik irtetea, etab.). Gogoratzeko zuloaren antzera, pertsonak hobeto gogoratzen dituzte nerabezaroan edo helduaroko lehen urteetan, gizarte-nortasunaren prestakuntza-aldian, bizitako gertaera historikoak.

Mannheimek iradokitzen duen bezala (Schuman eta Scott, 1989), memoria kolektiboak kohortearen mendekoak dira.

Memoria autobiografikoaren edukiaren balentzia

Bizi-aldaketen azterketek egiaztatzen dute aldaketa-gertaera positiboen maiztasuna handiagoa dela negatiboena baino (Bilbao, 2008). Hau da, gertaera positibo gehiago gogoratzen dira, horiek ohikoagoak direlako bizitza pertsonalean (Walker et al., 2003), baina ez dago azterlan meta-analitikorik eta berrikuspen sistematikorik baieztapen hori egiaztatzen duten bizi-gertaera positiboen prebalentziari buruz negatiboen gainean. Literatura eskasak baieztatzen du pertsona gehienek informatzen dutela bizi-gertaera positibo gehiago daudela negatiboak baino (hirugarren eta laugarren adinekoekin egindako azterketa partzial baterako, ikus Castanho et al., 2021). Bizi-esperientzia positiboak gogoratzeko joera ikusten da, edo iraganeko gertaerak benetan izan zirenak baino modu negatiboagoan baloratzeko joera (Skowronski, 2011). Ildo horretan, ikerketek (Berntsen et al., 2011; Rubin eta Berntsen, 2003; Walker eta Skowronski, 2009) iradokitzen dute memoria autobiografikoetan positibotasun-joera dagoela. Beste alde batetik, memoriaren izaera positibo hori ere lotuta egon liteke «rosy view» edo gauzen ikuspegi gozoa izeneko fenomenoarekin (Mitchell et al., 1997). Autore hauek esperimentalki aurkitu zuten memoriaren alborapen bat, zeinak gizabanakoak esperientzia bat benetan izan zena baino modu positiboagoan iragartzera eta gogoratzera bultzatzen baitzituen. Gogora dezagun memoria autobiografikoa identitate indibidualarekin lotuta dagoela (Wilson eta Ross, 2003) eta norberaren ikuspegi positiboarekin (Ross eta Wang, 2010). Denbora-autoebaluazioaren teoriaren arabera (Ross eta Wilson, 2002; Wilson y Ross, 2001), oroitzapenaren bidez pertsonen beren iragana berreraikitze joera dute, beren autoestimua indartuz, eta hori ongizate handiagoarekin lotzen da (Suh, 2002).

Memoria autobiografikoaren eta ongizatearen arteko lotura

Hainbat azterlanek aurkitu dute lotura bat memoria autobiografikoaren eta ongizate psikologikoaren artean (adib., Waters, 2014), funtzio egokitzaile bati begira. Izan ere, lotura negatiboa aurkitu da oroitzapen autobiografiko positiboen maiztasun handiagoarekin depresioarekin (Marsh et al., 2019; Zupan et al., 2017). Bestalde, azterlan esperimentalek (adibidez, Gillihan et al., 2006) agerian utzi dute gertaera negatiboen afektuan eragin negatiboa izan dutela eta oroitzapen positiboek eragin positiboa izan dutela. Horietan, estresaren moteltze-efektua (*buffer effect*) eta afektibitate negatiboa murrizten duen efektua aurkitu dira (adibidez, Speer eta Delgado, 2017; Vanderlind et al., 2017). Gainera, zenbait azterlanek erakusten dute gertaera positiboen oroitzapenari lotutako afektu positiboak gehiago irauten duela denboran, eta efektu negatiboei lotutako afektibitatea azkarrago desagertzen dela (Sedikides eta Skowronski, 2020; Walker et al., 2003). Gertaera traumatikoen aurreko esposizioa duten pertsonetan ere ikusi da hori (Contractor et al., 2020).

Hala ere, nahiz eta gertaera negatiboak positiboak bezain ohikoak ez diren, ikerketa batzuek erakusten dute muturreko gertaera negatiboek edo traumatikoek azken horiek baino indar handiagoz eragiten dutela memorian, eta oroimenean izaera iraunkorragoa dutela, eta epe luzerako ongizatean eragin dezaketela (Baumeister et al., 2001; Berntsen, 2001; Goodman et al., 2019; Luhmann et al., 2012). Proposatutako azalpenaren arabera, gertakari horiek gizabanakoaren bizi-itxaropenen aurkakoak dira, eta, ondorioz, eragin handiagoa dute memorian. Gertaerek memoria autobiografikoan duten zentraltasunean ardaztutako azterlanek balentziaren arabera antolaketa eta banaketa desberdina erakutsi dute. Gertaera positiboen zentraltasuna gertakariaren unetik denbora igaro ahala handitzen den bitartean, gertaera negatiboen zentraltasuna murriztu egiten da (Berntsen et al., 2011). Azterlanaren esparru horretan, Berntsenek eta Rubinek

(2006, 2007) agerian utzi dute gertaera negatibo edo traumatikoen oroitzapenaren eta antsietatearen eta depresioaren arteko lotura.

Gertaera kolektiboaren memoria autobiografikoa

Iraganeko gertaera sozio-historikoak memoria kolektiboaren parte diren arren, esperientzia indibidualtasunetik gogoratzen da (Berntsen et al., 2019). Gertaera pertsonaletan bezala, gertaera historiko guztiak ez dira modu berean hautematen, eta ez dute gizabanakoen emozionaltasuna modu berean inplikatzeko (Brown, 2016). Gertaera historiko garrantzitsuak ez dira gogoratzen gizartean duten garrantziagatik, baizik eta gizartean duten inpaktu pertsonalagatik (Brown et al., 2009). Oroimenean irautea honako hauekin lotzen da: aurreikusezintasunarekin eta intentsitate emozionalarekin (Sheldon et al., 2020; Skavronskaya et al., 2020), selfaren inplikazio-mailarekin (Ruíz-Vargas, 2010), eta sortzen duten aktibazio psikologikoarekin (ikus Salgado eta Kingo, 2019). Zenbait gertaera sozio-historikok, beren magnitudea eta eragina direla eta, banakako ibilbideak hausten dituzte (Bohn eta Habermas, 2015; Elder, 1987), eta bizi-inflexioko puntu handi gisa gogora daitezke (Oberti et al., 2019). Oro har, balentzia negatibo handiko gertaerekin gertatzen da hori (ikus Brown, 2016; Brown et al., 2016; Zebian eta Brown, 2014), nahiz eta duela gutxiko ikerketek erakutsi duten gertaera historiko positiboekin ere gerta daitekeela (adibidez, Camia et al., 2019).

Indarkeria politikoko iragana den testuinguruetan, oro har bada ere (ikus Liu et al, 2005; Pennebaker et al., 2006), irtenbiderik handieneko gertaera sozio-historikoen oroitzapen autobiografikoa izaera politiko-militarrekoa izan ohi da (Cavalli, 2016; Rottenbaker eta Espinosa, 2010); agerian geratu da diktadura baten edo gerra baten hasierari edo amaierari buruzko gertaerak, esperientziaz duenaren oroitzapena markatzen dute (ikus Bohn eta Habermas, 2015; Gu et al., 2019). Indarkeria-gertaerak maiz partekatzen dira, bizitzako narratiben parte dira

(ikus Cappelletto, 2003) eta, beraz, banakako memorietan agertzen dira. Gertaeren karga emozionala (Dickson et al., 2011) eta horiek partekatzeke aldizkakotasuna haien irteeraren adierazle argia dira (Pennebaker et al., 2013) eta, gertaera historikoen kasuan, elementu garrantzitsua bihurtzen da memoria kolektiboaren eraketan (ikus Bellelli et al., 1999).

Memoria kolektiboa

Memoria kolektiboak (*collective memories*) ez dira soilik partekatutako oroitzapen indibidualak, baita komunikazio informalak, oroitzapenek, memorialek, testuliburuek eta beste batzuek mantentzen dituzten irudikapen sozialak ere, iragana babesteko dauden tresna kultural gisa (Coman et al., 2009). Iraganari buruzko gizarte-irudikapen edo ezagutza partekatu horiek pertsona arteko zein erakunde arteko komunikazioen bidez landu, transmititu eta babesten dira gizarte batean, eta identitate sozial edo kolektiboekin lotuta daude (Liu eta Páez, 2019). Tesi honetan, modu operatiboan kontzeptualizatuko dugu memoria kolektiboa, hala nola gertaera historikoen oroitzapen partekatua edo pertsonen gogoratzea eskatzen zaienean aipatzen dituzten gertaerak.

Memoria kolektiboaren definizioa

Taldeko memoriak talde baten iraganeko oroitzapen edo irudikapen partekatuak dira, nortasun kolektiboan oinarrituak (Halbwachs, 1950/2004). Iraganeko berreraikuntza kolektiboa da, nazio, talde edo komunitate baten talde-nortasuna (Páez et al., 2015) edo nortasun kolektiboa indartzen laguntzen duena, eta gizarte baten jarraitutasuna eta kohesioa ahalbidetzen duena (Wang eta Aydin, 2009). Memoria kolektiboek eragina dute orainaldian, baina egoera psikologikoen eta egungo beharren eragina ere badute; oroitzapen autobiografikoen aldaera kolektiboa da, norberaren nortasuna osatzen laguntzen duten oroitzapen

indibidualak baitira. Oroitzapen kolektiboen nortasuna eraikitzeke funtzioak berekin dakar partekatutako oroitzapen guztiak ez direla oroitzapen kolektiboak. Hau da, oroigarri bat kolektibotzat jo daiteke soilik baldin eta oso partekatua bada eta talde bat definitzen eta batzen laguntzen badu (Assmann eta Czaplicka, 1995). Gizarte-irudikapenak, memoria kolektibo gisa, iragan historikoari buruzko sinesmenak dira, orainarekin eta etorkizunarekin lotzen direnak. Iraganari buruzko narratibak dira, sozialki partekatuak, baina ez soilik gertakariak bizi izan zituzten pertsonen (Liu eta Hilton, 2005). Gizarte kohesionatua mantentzen duten elementuak sinbolizatzen dituzte (Moscovici, 1998).

Memoria kolektiboaren funtzioak

Memoria kolektiboaren funtzioek paralelismo argiak dituzte memoria autobiografikoarekin. Azterlan batzuek iradokitzen dute gizarte-identitatearekin lotutako prozesuek bere eragiten dutela memoria autobiografikorako eta memoria kolektiborako – Distira memoriei dagokienez, behintzat –, memoria pertsonalaren eta kolektiboaren elkargunean baitaude. Ikerketek aditzera eman zutenenez, gizarte-identitaterako garrantzitsuak diren gertaerak dira memoria autobiografikoek eta memoria kolektiboek sortzen dituztenak; sei azterlanek baieztatu zuten pertsonen distira handiagoko memorien berri ematen dutela gertakizuna bere nortasun nazionalerako garrantzitsua denean, beste nazio batzuekin alderatuta (ikus Bernstsen, 2009); bi gertaera garrantzitsuak izan zenean identitate politikorako, pertsona eskuindarren eta kontserbadoreen erreakzioaren antzekoa, hau da, Margaret Thatcherrek dimisioa eman zuenenean (Gaskell eta Wright, 1997), eta hiru pertsona zuzenean gertaerak kaltetu zituenenean (Bernstsen, 2009). Hau irudikatzeko, Thatcherren (Gaskell eta Wright, 1997) dimisioaren memoria distiratsuak indartsuagoak izan ziren goi mailako britainiarren artean behe mailakoen artean baino.

Memoria kolektiboen helburua da kide diren taldeen jarraipena ziurtatzea (jarraitutasun-funtzioa); izan ere, oro har, gizarte-taldeak oroitu eta gogoratutako gertaerak hura gorai patzen dutenak dira (Pennebaker et al., 1997), Taldeak orainaldian negatibotzat edo lotsagarritzat jotzen dituen beste gertaera batzuk, berriz, ez dira haien iraganaren zatitzat hartzen (Yamashiro et al., 2019). Bestalde, Ni kolektiboa indartzen dute eta autoestimu kolektiboaren defentsan jarduten dute, taldeko kide izatearen irudi positiboa mantenduz, talde-nortasuna indartuz eta endotaldearen gizarte-kohesioa edo gizarteratzea sustatuz. Identitatea zalantzan jartzen den uneetan aktibatzen den iragan positibo idealizatu baten oroitzapena memoria autobiografikoan zein memoria kolektiboan gertatzen da (Belleli et al., 1997). Wildschut eta kolaboratzaileek (2014) erakutsi zuten taldearen edo taldearen iraganari buruzko nostalgia, nostalgia autobiografikotik edo pertsonaletik bereiz daitekeela. Beren lanean ikusi zutenenez, nostalgia kolektiboak ebaluazio positiboagoak eragin zizkion endotaldeari, eta gizartearen aldeko jokabide-asmoak indartu zituen, nostalgia pertsonalak baino gehiago. Bestalde, Smeekesek (2015) erakutsi zuen iragan nazionalarekiko nostalgiaren eta kanpoko taldearekiko edo talde ohiarekiko joera negatiboaren arteko lotura. Azkenik, Smeekesek eta Verkuytenek (2015) aurkitu zuten gure jarraipena bilatzea funtsezko elementua dela, eta nazioaren iraganarekiko nostalgiak identitatea defendatzeko estrategia gisa funtziona dezakeela, jarraitutasunaren mehatxuei erantzunez – Adibidez, Mundu Guda guda bidezko gisa gehiago gogoratzeak autoestimu kolektiboa maneiatzen laguntzen zuen Vietnamgo Gerra ezezagunaren testuinguruan (Schuman et al., 1997).

Memoria kolektiboek ere zuzendaritza-funtzioa betetzen dute; munduko mapa bat ematen dute, eta taldearen balioetara eta arauetara orientatzen dira (Licata eta Merci, 2015), jokabideak agintzen dituzte eta taldearen ezaugarriei laguntzen diete (Páez eta Liu, 2011). Era berean, memoria autobiografikoak bezala (Conway et al.,

2004), memoria kolektiboak koherentzia- eta korrespondentzia-funtzioa betetzen du; hau da, taldearen balioak mantentzen lan egiten du, egungo helburu eta jomugei lotuta dauden egungo sinesmen eta jarreretatik abiatuta (Pennebaker et al., 1997). Bestalde, memoria kolektiboek funtzio kulturala betetzen dute, politikoki mobilizatu daitekeen baliabide sinbolikoa baitira (Páez eta Liu, 2011).

Memoria kolektiboaren ezaugarriak

Pertsonen beren iragana gogoratzeko moduari buruz egindako ikerketa gehien artean, batez ere memoria kolektiboari eta historiaren irudikapen sozialei buruzkoak daude (adibidez, Liu eta Hilton, 2005; Liu et al., 2005; Páez et al., 2016). Schumanek eta kolaboratzaileek egindako ikerketetatik (ikus Schuman eta Scott, 1989; Schuman et al., 2003), baita Liuk eta kolaboratzaileek ere (ikus Liu et al., 2005) ikusializandak politikarekin eta gudarekin lotutako gertaerak bereziki gogoratzen direla, eta Bigarren Mundu Gerra da gehien aipatzen den gertaera (Ellermann et al., 2008; Ester et al., 2002; Schuman, Akiyama, et). Gogoratutako gertaeren profilari dagokionez, azterlan batzuek mendebaldeko orientazioa edo orientazio eurozentrikoa aurkitu dute versus eskualdekoenak. Europan eta Ipar Amerikan jazotako gertaerak nabarmenagoak dira beste leku batzuetan gertatutakoak baino (Ellermann, et al., 2008), baita Asiako herrialdeetan gertatutakoak ere (Liu et al., 2005), nagusiki memoria kolektiboa nagusi den eskualde kulturalarena dela erakutsiz.

Bestalde, sozio-zentrismoa ere ikus daiteke (Ellermann et al., 2008; Schuman et al., 2003; Scott eta Zac, 1993); tokiko gertaera historikoak gogoratzeko joera beste leku batzuetan gertatutakoak baino maizago (Griffin, 2004; ikus Cavalli, 2016). Hala ere, nahiz eta mundu osoko pertsonen nolabaiteko etnozentrismoa erakutsi historia unibertsalari buruz duten ikuspegian, joera sozio-zentrikoa ez da nazio guztietan gertatzen. Mendebaldeko Europan, badirudi memoria-gune komun bat

dagoela, aipatutako ekitaldi nazional gutxirekin (Cavalli, 2016; Lalive d'Épinay et al., 2008; Martenot eta Cavalli, 2014). "Nazio berriek" Europako herrialdeek baino sozio-zentrismo sendoagoa erakusten dute (Oddone eta Lynch, 2008; Paredes eta Oberti, 2015; Concha eta Henríquez, 2011; Guichard eta Henríquez, 2011). Latinoamerika, Turkia eta Afrikako beste herrialde batzuen kasuan, memoria kolektiboan nagusi diren tokiko gertaera historikoen profila ikusten da. Mendebaldekoak ez diren herrialdeetako pertsonak etnozentrismoa erakusten dute beren estatua sortzearekin zerikusia duten ekitaldiak (deskolonizazioa, adibidez) aipatzean – eta garrantzi historiko-mundiala ematean – aldiz, beren ibilbide historikoan eraginik izan ez zuten inguruko herrialdeetako historiari lotutako gertaerei balioa kentzen diete (Páez et al., 2018).

Belaunaldi -memoria. Belaunaldien kohortearen edo aldi kritikoaren eragina

Memoria kolektiboa aztertzeko elementu garrantzitsu bat haren belaunaldi-oinarria da. Belaunaldiaren kontzeptua gertuko datetan jaiotzeak eta antzeko hezkuntza eta eragin kultural eta sozialak jaso dituzten pertsonak biltzen dituen gizarte-erakuntza da; geruza jakin bateko taldea une historiko jakin batean kokatzen du (Guichard eta Henríquez, 2011). Horrek agerian uzten du kontzeptu horrek duen osagai soziala eta ez soilik biologikoa, bai eta gertatutako gertaera historikoekin duen lotura ere. Belaunaldien memoria belaunaldi baten oroimenean eragina izan duten gertaera historiko espezifikoaren esparruan bizitako esperientzien oroitzapenak markatzen du. Mannheimek (1952), *The problem of generations* lanean, iradoki zuen memoria kolektiboak kohortearen araberakoak direla: "Pertsonak hobeto gogoratzen dituzte nerabezaroan edo helduaro goiztiarrean izandako gertaera historikoak" (Schuman eta Scott, 1989), zeinak nabarmentzen baitu prestakuntza-aldi batek gizarte-identitatean duen garrantzia. Belaunaldi-kohortearen edo adin kritikoko kohortearen efektuak denbora-tarte jakin batean

bizitako gertaerak gehiegi gogoratzeko joerari egiten dio erreferentzia (adib., gutxi gorabehera 12-25 urte), non pertsonak bizi-esperientzia berriak bizitzeko irekien dauden eta, beraz, esanguratsuenak bezala gogoratzen dituzten (Holmes eta Conway, 1999; Koppel eta Rubin, 2016; Conway et al., 2005; Rathbone et al., 2008). Fenomeno hori berretsiz, 1985ean, adineko pertsona estatubatuarrek Depresio Handia eta Bigarren Mundu Gerra gertaera historiko garrantzitsu gisa aipatu zituzten; parte-hartzaile gazteenek, berriz, J.F. Kennedyren hilketa eta Vietnamgo Gerra aipatu zituzten maizago, helduaroan gertatu ziren gertaerak (Schuman eta Rodgers, 2004). Gainera, Schumannen eta kolaboratzaileen beste azterlan batzuek, CEVIkoek eta beste batzuek, memoria kolektiboaren edukian belaunaldien edo kohortearen eragina berresten dute (Schuman et al., 1998). Azterlan horiek, gainera, erakutsi dute beharrezkoa dela memoria kolektiboaren adin-tarte kritikoa beharrez eta gorantz zabaltzea: haurtzarora gertakari sinple eta dramatikoetarako sartzea, Berlingo harresiaren eraikuntzarako adibidez, eta hogeiko azken urteak edo hogeita hamarreko hamarkadaren hasiera ere sartzea, abstraktuagoak eta osatuagoak diren ekitaldietarako (Schuman et al., 1998).

Belaunaldiak gainditzen dituzten eta hainbat kohorterekin partekatzen diren gertaera handiak: aldi-efektua

Zenbait gertakariaren epe luzeko inpaktua dela eta, batzuk belaunaldiz belaunaldi igarotzen dira (adibidez, diktadura estalinista Errusian edo Gerra Zibila Espainian). Izan ere, Txilen eta Argentinan aurretik egindako ikerketek erakusten dutenez, diktaduren aipamenean ez dago alderik belaunaldien artean (Cavalli et al., 2013; Guichard, Concha, Henríquez, Cavalli eta Lalive D'Épinay, 2013). Uruguain, diktadura gertaera historiko gisa aipatzen dute kohorte guztiek, Uruguaiako memoria kolektiboaren ardatza argi eta garbi osatuz - Adin-talde guztiek aipatzen dute gertaera historikotzat, %50ean baino gehiagoan, eta hori denbora-efektu gisa interpreta daiteke. Gainera, diktadura luzarago bizi izan zuten kohortetean

ekitaldiaren oroitzapen handiagoa aurkitu da. Diktaduraren identitate sozialerako zentralitate handienaren efektu gisa interpreta daitekeena, demokrazian luzaroago bizi izan ziren kohorte zaharrentzat (Oberti et al, 2019).

Hala ere, denbora- eta esperientzia-hurbiltasunari lotutako aldeak antzeman dira arrazoietan, gertaera bat garrantzitsutzat jotzen delako. Adibidez, joan den mendeko 80ko hamarkadaren amaieran inkesta erantzun zuten alemaniarretatik, 55 urte gehiagoko inkestatuen bi herenek (%68) arrazoi pertsonala eman zuten Munduko Mundua gertaera historiko garrantzitsu gisa hautatu izana azaldu zutenean (adibidez, "Besoa galdu nuen", "Beti izan nuen beldur aire identifikazioaren ohartarazpenak", "Anaia galdu nuen gerran"). 55 urtetik beherakoen artean, askoz txikiagoa da Bigarren Mundu Gerra aipatzeagatik arrazoi pertsonal bat ematen duen ehunekoa (adibidez, "Nire aitona hil zen"), nahiz eta oraindik proportzioan ez den hutsala (%24). Hala ere, erreferentzia pertsonalen proportzioa (adibidez, "Familiartekoen bisitak posible dira berriro") bateratzearen garrantzia azaltzen denean %4koa baino ez da, eta horrek iradokitzen du eduki pertsonala ez dela hain funtsezkoa gertaera gogoangarri bat egiteagatik, nahiko berria bada. (Schuman et al, 1998).

Berritasun efektua

Gainera, Schuman eta kolaboratzaileek ez zuten aurkitu, edo belaunaldi-efektu ahulagoak aurkitu zituzten, gertaera berriagoetarako. Horrek iradokitzen du zuzenean esperimentalak ez diren gertaera berriek aurreko gertaerek baino kohorte-efektu ez hain garbiak erakutsiko dituztela, masa-komunikabideekiko esposizio ia unibertsala izango baita faktore kausal primarioa, eta ez ni-arekin lotuen dagoen gertaeraren informazioaren kodifikazioa (Schuman et al., 1998). Ildo beretik, hainbat azterlanek erakusten dute errezentzia efektua edo oraintsuko

gertaerak gogoratzeko probabilitate handiagoa dagoela (Meier, 2020; Scott eta Zac, 1993),

Zergatik zenbait gertaera historiko beste batzuk baino gehiago gogoratzen dira?

Gertakari jakin batzuk zergatik gogoratzen diren eta memoria kolektiboa zergatik osatzen duten azaltzen duten arrazoiei dagokienez, hainbat faktore planteatu dira. Lehenik eta behin, ondorio handiak dituzten edo gizartean aldaketa garrantzitsuak eragiten dituzten gertaerak direla; litekeena da memoria kolektiboak jendearen bizitzan epe luzerako aldaketa esanguratsuak dakartzaten gertakarien inguruan eratu eta mantentzea. Gertakari politiko bat, adibidez, 1848ko Europako iraultzak edo Koreako gerra, ez dakartenak aldaketa instituzional handirik, ez da hain gertagarria gizartearen memoria kolektiboaren parte izatera pasatzea. Gizarte-ekitaldiak memoria kolektiboen parte izateko probabilitatea gizarte-bizitzarako eragiten dituzten funtsezko aldaketen araberakoa da. Connertonek (1989) aztertu zuen Frantziako erregeen exekuzioak Frantziako historian zerbait arraroa ez izan arren, Luis XVI.aren exekuzioak 1793ko iraultza burgesean eragin handia izan zuela eta oraindik ere oso gogoan dutela. Izan ere, beste heriotzek ez zituzten Frantziako bizitza sozialaren alderdi nagusiak aldatu. Bigarrenik, karga afektibo handia dutelako. Memoria kolektiboa osatzen duten ekitaldien artean honako hauek daude: gerrak, irailaren 11ko erasoak, hondamendi naturalak, hilketa politikoak eta krisiak, edo garaipen politiko eta kirolekoak. Azken batean, erabateko balio afektiboa duten ekitaldiak. Gertaera historikoen zerrenda bat berez aipatzea eta haien balioa kalifikatzea eskatzen duten azterlanek erakusten dute parte-hartzaileek, oro har, oso negatibotzat (1-2 zazpi puntuko Likert eskalan) edo oso positibotzat (6-7; Pennebaker et al., 2006, 2. azterlana) jotzen dituztela. Hirugarrenik, identitate sozialerako garrantzitsuak direnak. Memoria kolektiboak nortasun sozialerako garrantzitsuak diren ekitaldietatik sortzen

dira, eta komunitate nazional bateko kide gisa edo talde politiko bateko kide gisa eragiten diete pertsoneri. Beraz, ekitaldiak norberarentzat duen zentraltasunak eta ekitaldiarekin lotutako aurretiazko ezagutzak distira memoriaren eraketa iragartzen dute (Berntsen, 2009; Páez et al., 2018). Laugarrena, ekitaldiari buruzko komunikazio formala eta informala dagoela. Errazagoa da memoria kolektiboak osatzea, masa-komunikabideek, hezkuntza-programek eta beste kultura-tresna batzuek gertaera hori gogoratzen eta jakinarazten badute. Halaber, jendeak argi eta garbi eta behin eta berriz hitz egiten badu gertaerei buruz, horiek aukera handiagoa dute memoria kolektiboaren parte izateko (Pennebaker et al., 1997).

Azkenik, memoria kolektiboari buruzko azterlanek iradokitzen dute ospatzen diren ekitaldiak hobeto gogoratzen direla. Adibidez, Bigarren Mundu Gerra amore emandako eguna Japonian ospatzen da, baina ez Alemanian, eta Bigarren Mundu Gerraren amaiera-eguna Japonian jende gehiagok aipatzen du historian eta Alemanian oso gutxitan (Schuman et al., 1998). Ikerketa ia esperimental batek oroimen kolektiboetarako oroitzapenak duen garrantzia berresten du. Bertan Suitzan pertsoneri eskatu zitzaion 2009ko azaroan, gertaera historiko garrantzitsuak aipatzeko Berlingo Harresiaren erorketaren oroitzapena baino hamar egun lehenago, bitartean eta hamar egun geroago. Berlingo Harresiaren erorketaren aipamenaren ehuneko handiagoa izan zen oroitzapenezko ekitaldiaren aurretik (%17) baino (%30), baita pertsonak oroitzapena aipatu ez bazuten ere (Guignet, 2010). Horrek adierazten du portaera eta erritual kolektiboak ere gizarte-memoria partekatuaren tresnak direla (Frijda, 1997), eta, beraz, espero da eginkizun bat betetzea memoria kolektiboen eraikuntzan eta mantentzean.

Memoria autobiografiko pertsonalaren eta memoria kolektiboaren arteko desfasea

Azkenik, esan dezagun gizabanako arruntak askoz ere kezkatuago egoten direla gertaerek beren bizitza pertsonalean duten eraginagatik alderdi makro-sozialengatik baino, eta espero izatekoa da pertsonak gertaera bat gogoratzeko dituzten arrazoietan eragin pertsonalari buruzko erantzun gehiago ematea (Schuman et al., 1998). CEVI aurreko ikerketek erakutsi dute subjektu gutxiak aipatzen dituztela bizi-inflexio puntu garrantzitsu gisa gertaera historiko handiak (Cavalli et al., 2013); adibidez, Uruguairen kasuan, subjektuen gutxiengo batek (%1,3) diktadura aipatu zuen bizi-inflexio puntu gisa (Oberti et al., 2019). Era berean, Holokaustoa eta Hiroshima ez dira aipatzen, hau da, Alemanian eta Japonian memoria kolektiboko azterketetan izandako ekitaldi publiko handiak. Gizabanako arruntak askoz ere kezkatuago egoten dira ekitaldiek beren bizitza pertsonalean duten eraginaz, elite kultural eta politikoaren arretaren zati handi bat betetzen duten gertaera eta sinboloek baino (Schuman, Akiyama et al., 1998).

MEMORIA AUTOBIOGRAFIKOAREN ETA MEMORIA KOLEKTIBOAREN ELEMENTU KOMUNAK

Funtzioak	Memoria autobiografikoa	Memoria kolektiboa
Jarraipen-funtzioa	Niaren babesera eta jarraipenera zuzentzen da, eta horrek bere burua ezagutzea eta denboran zehar Nia aldatzen ez dela sentitzea eskatzen du, baita Niaren irudi positiboa edo autoestimuairen defentsa ematea ere. Nortasun individuala.	Kide den taldearen jarraipena ziurtatzera zuzendua. Ni kolektiboa indartzen dute eta autoestimu kolektiboaren defentsan jarduten dute, taldeko kide izatearen irudi positiboa mantenduz, talde-nortasuna indartuz eta endofalidearen gizarteratzea sustatuz. Nortasun kolektiboa.
Funtzio-soziala edo-komunikazionala	Harreman loturak garatzean eta mantentzean zentratzen da, besteengan enpatia saihestuz edo haiengana sortuz.	Iraganari buruzko ezagutza partekatua, pertsona arteko zein erakunde arteko komunikazioen bidez gizarte batean landu, trantsmititu eta zaintzen direnak. Iraganaren ezagutzaren gizarte-partekatzeak gizarte-talde kohesionatua sustatzen eta mantentzen du.
Zuzendaritza-funtzioa	Egungo eta etorkizumeko ekintzak eta portaerak orientatzera eta planifikatzera zuzenduta dago.	Munduaren mapa bat eskaintzen du, taldearen balioetara eta arauetara orientatzen da, portaerak agintzen ditu eta taldearen ezaugarrietan laguntzen du.
Koherentzia-funtzioa	Memoria autobiografikoa gizabanakoaren narratibian integratzen da, eta haren egungo sinesmen eta jarrerekin bat etorriz kodifikatzen eta gogoratzen du.	Taldearen balioak mantentzen lan egiten du, egungo sinesmen eta jarreretatik abiatuta.
Korrespondentzia-funtzioa	Memoria autobiografikoa bizi-helburuekin eta -beharrekin lotzen da.	Talde sozialaren egungo helburuei lotuta dago.
Funtzio kulturala	Narratiba indibidualak balio kulturalen markoengandik eraginduak daude, eta elementu kohesionatzaile gisa balio dute.	Politikoki mugiaraz daitekeen balia bide simbolikoa da.
Ezaugarriak		
Haurren amnesia	Hiru, lau edo bost urte bete aurretik izandako gertaeren oroitzapenak berreskuratzeko ezintasuna. Gertaera sozio-historikoen kasuan, sei urte bete arte ere gerta daiteke.	
Berritasuna	Gertatu-berrri gertaeren oroitzapen hobea, azken bost edo hamar urteetan kodetutako oroitzapen gehiago berreskuratzeko erraztasuna dela eta, aldi hori baino lehen kodetutako oroitzapenen aldean.	
Oroitzapenak	Nerabazaroan eta lehen gaztaroan bizi izandako gertakarien gain-oroipena, hauen 'gazte-isuria' gogoratzen duten pertsona helduek egina. Nortasunaren prestakuntza-aldia, oroitzapenerako kritikoa.	Belaunaldi-kohortearen edo adin kritikoaren efektua. Gizarte-nortasunaren prestakuntza-aldian gertatutako gertaera historikoen gain-oroitzapena, non pertsonek esanguratsuenak bezala gogoratzen dituzten.

Tesiak, azaletik, bizi-ibilbideen azterketa sartzen du, eta 1. kapituluak bizitzaren bilakaeraren azterketarako lehen hurbilketa bat eskaintzen du, lehen artikuluan batean CEVI ikerketa-proiektua deskribatuz. Bertan, azterketa enpirikoak garatzeko erabili diren ikuspegia eta prozedura kokatzen diren esparru kontzeptuala eskaintzen da. Jarraian, aldaketarako ezinbesteko gertaeren memoria autobiografikoaren edukia eta horrek ongizatearekin duen lotura aztertuko dira. 2. kapituluak, konparazio transkultural bat eskaintzen duen azterlan bat aurkezten da. Azterlan horretan, Euskal Autonomia Erkidegoan (EAE) eta Gazako zerrendan (Palestina) lortutako emaitzak alderatzen dira, eta antzekotasunak eta kultura-eta testuinguru-desberdintasunak aztertzen dira, aldaketarako bizi-gertakarien oroitzapen autobiografikoaren edukiari eta horiek ongizatearekin erlazionatzeko moduari dagokienez. Zer motatako gertaera pertsonalak gogoratzen diren eta ongizatearen alderdietan oroitzapenak eragin bereizgarriak duen jakin nahi du. Ondoren, gertakari sozio-historikoen oroitzapen autobiografikotik aztertutako memoria kolektiboa aztertuko da. 3. kapituluak memoria kolektiboaren edukia eta horrek ongizatearekin duen harremana aztertzen ditu. Lan enpiriko batean, Euskal Herriko gertaera sozio-historikoen memoria autobiografikoa aztertzen da, bai eta gogoratutako gertaeren balorazioak egungo ongizatearekin nola lotzen diren ere. 4. kapituluak gertakari sozio-historikoen belaunaldi-memoriaren azterketa gehitzen die aurreko gaiei. Kapitulu honetako artikulua zientifikoak bi azterlan biltzen ditu. Lehenengoak memoria kolektiboaren edukia aztertzen du, Europan, Latinoamerikan eta Ekialde Hurbilean egindako CEVI azterlanen bidez, eta honako hauek ere aztertzen ditu: belaunaldiaren (edo kohortearen) ondorioak, zenbait gertaera historikok belaunaldi-talde espezifikoekin duten lotura positiboa, eta beste ekitaldi batzuen zeharkakotasuna. Bigarren azterlanak, 3. kapituluak EAEn aztertutakoa errepikatuz, Palestinako gertaera historikoen oroitzapen autobiografikoaren edukia eta memoria mota hori ongizatearekin nola lotzen den aztertzen du.

CEVI ikerketa-protokoloan erabilitako prozedura Universidad del País Vasco/ Euskal Herriko Unibertsitateko Etika Batzordeak onartu du (Erref.: M10_2018_224).

KAPITULUEN LABURPEN-TAULA

Ikerketa-galdera	Hipotesiak	Metodoa
<p>1. KAPITULUA. CEVI. ALDAKETAK ETA GERTAERAK BIZITZAN ZEHAR</p>		
<p>I) Pertsona baten bizitzan gertatu diren aldaketa berriak hautematea eta ebaluatzea (irabazi eta galerei dagokienez).</p>	<p>1H. Laugarren adinera arte, irabazien eta galeren arteko balantzea lehenengo alde jartzan da, galerak ere egotetik harago. Gaztariotik zahartzarora, ebaluazio orokorra irabazien gainbehera eta galeren hazkundera izango da, baina bilakaera ez da lineala: helduen bizitzaren lehen erdian irabaziak gutxitu egin dira eta bigarrenean galerak handitu eta irabaziak egonkor mantendu dira (Cavalli eta Lalive d'Epinau, 2008).</p> <p>2H. Irabazien eta galeren arteko dialektikaren izaera unibertuala baieztatzen duen paradigmaten arabera, proflebotitiboak eredu bera izango du herrialde guztietan.</p>	<p>Diseinua: zeharkakoa eta atzera begirakoa. Komentuziazko prozedura: bost adin-taldetan estratifikatutako lagina, aplikazioaren unea: 20-24, 35-39, 50-54, 65-69 eta 80-84. Bizitza irudikatzen gaztaroa, heldutasun gaztea, adin ertaina, hirugarren adina eta zahartzarora. <i>N</i> = 600 inguru.</p>
<p>II) Pertsona baten bizitzako inflexio-puntu nagusien pertzepzioa.</p>	<p>3H. Zuzenean inflexio-puntu positiboan edo irabazi-puntuen maiztasuna, edo gogoratutako gertaera guztien gaineko ratio gisa aztertutakoa (irabazia + galdutakoa + beste batzuk), hautemandako osasun fisiko onarekin eta ongizate orokor eta eudaimonikoarekin lotuko da.</p> <p>4H. Inflexio-puntuen edo bizi-gertaera negatiboan maiztasuna hautemandako osasun fisiko okerragoarekin (gaixotasumari lotutako gertaerak alde batera utzita) eta ongizate hedoniko txikiagoarekin lotuko da.</p>	<p>5H. Pertsonak gehiago gogoratuko dituzte inflexio-gertakari eta gertaera historiko garrantzitsu gisa 12-30 urteen artean gertatutakoak, lehen aldiz gizarte-bizitzan, nortasunaren prestakuntzan eta esperientzia garrantzitsuetan sartzen diren aldia. Kohortaren efektua da; belaunaldi-kohorte batek aurrez aurre jartzan dituen funtsezko arazo historiko-sozialen bizipena eta oroitzapena, ezagutza komunak soilik partekatzea mugatzen ez dena (Mannheim, 1952; Paez et al., 1998).</p>
<p>III) Inkestatutako pertsonen bizitzan gertatu diren aldaketa sozio-historikoen eta gertaeren memoria.</p>	<p>6H. Belaunaldiz belaunaldiko memoria bat egongo da, hainbat belaunaldiri eragiten dieten eta transmititzen eta partekatzen diren gertakari garrantzitsuen oroitzapeneari oinarritua (adibidez, IIGM). Aldi-efektua da; gutxi gorabehera gizabanakoei berdintasunez eragin dieten gertaera historikoen oroitzapenak eragindakoa, hauen adin-taldea edozein dela ere.</p> <p>7H. Gizarte-talde oso baten memoriak memoria kolektiboaren parte izatera iristen diren nazioko eta nazioarteko garrantzi handiko ekitaldiekin lotzen dira (Neal, 2005). Honako hauek hartzen dituzte barnean: a) ustekabeko traumatiko negatiboak; b) irailaren 11ko gertaerak, hondamendiak, hilketak, krisiak; c) muturreko gertakari negatiboak, baina baita muturreko gertakari positiboak ere; d) talde nazional edo politiko bateko kideek partekatutako trauma nazionalak; e) gizarte baten balioei eta kohesio sozialari eragin zieten aldaketa politikoekin zerikusia duten gertaerak (adibidez, Francoren heriotza Espainian erritualki gertatzen diren gertaerak); g) erritu, manifestazio edo hileta-errituen bidez kolektiboki ospatzen diren gertaerak.</p>	<p>6H. Belaunaldiz belaunaldiko memoria bat egongo da, hainbat belaunaldiri eragiten dieten eta transmititzen eta partekatzen diren gertakari garrantzitsuen oroitzapeneari oinarritua (adibidez, IIGM). Aldi-efektua da; gutxi gorabehera gizabanakoei berdintasunez eragin dieten gertaera historikoen oroitzapenak eragindakoa, hauen adin-taldea edozein dela ere.</p>

Hipotesi esploratzaile deskribatzailea:

- a) Aldaketa-gertaeerak eremu pertsonalari eta pertsonen artekoari buruzkoak izatea espero da, eta batzuk homogeneoki positi botzat jotzea (ezkontzea, seme-alabak izatea, eskola-edo lan-sustapenak) eta beste batzuk negati botzat (ezagunen heriotzak, gaixotasunak, dibortzioa, gatazkak eta hausturak).
- b) Alarguntasuna, banantzeak edo galerak, langabezia eta gaixotasun larriak bezalako gertaeerak inflexio-puntu negatibo handi gisa integratuko dira.

1H. Positiboki baloratutako gertaeerak modu negatiboan ebaluatutakoen gainetik gogoratzea izango da nagusi.

2H. Aldaketa-gertakarien bilakaera bizitzan zehar. Aldaketa-gertaeera positiboan eta negatiboan ratioaren bilakaera emango da: bizi-etapa aurreratuean, gertaeera positiboan nagusitasuna ahuldu edo alderantzikatu egingo da.

3aH. Aldaketa negatiboko bizi-gertaeerak ongizate txikiagoarekin lotuko dira [Aldaketa-egitateen balentziaren eta ongizatearen arteko adostasuna].

3bH. Azken urteko aldaketa negatiboko bizi-gertaeerak urrutiko gertaeerak edo inflexio-puntuak baino gehiago lotuko zaizkio ongizateari [Gertatu berriak soilik du garrantzia].

4aH. Aldaketa positiboko gertaeerak ongizate handiagoarekin lotuko dira [Aldaketa-egitateen balentziaren eta ongizatearen arteko adostasuna]

4bH. Azken urteko aldaketa positiboko gertaeerak inflexio-puntuak baino indar handiagoz lotuko dira ongizatearekin [Gertatu berriak soilik du garrantzia].

5aH. Aldaketa-gertaeera negatiboak gehiago lotuko dira ongizatearekin, bereziki hedonikoarekin edo afektiboarekin [Txarra ona baino indartsuagoa da, bereziki, emozioentzat].

5bH. Aldaketa positiboko gertaeerak ongizate eudaimoniko edo psikologikoarekin lotuko dira indar handiagoz [Ona txarra baino indartsuagoa da, bereziki, ongizate eudaimonikoarentzat].

Diseinua: CEVI protokoloa.

Parte-hartzaileak:

$N = 943$

Euskal Autonomia Erkidegoa: ($n = 267$) 20-88 urteko tartea

$M = 38.57$, $DT = 20.96$, % 59.9 emakumeak

Gazako zerrenda ($n = 676$) 19-103 urteko tartea

$M = 52.79$, $DT = 21.02$, % 47.8 emakumeak

- II. Nola erlazionatzen dira memoria autobiografikoaren edukia, azken urteko aldaketa-gertakarien oroitzapenean eta aldaketa-edo inflexio-edo handietan islatuta dagoena, ongizatearekin?

3. KAPITULUA. GERTAERA HISTORIKOEN OROITZAPENA ONGIZATEAREKIN LOTZEA

- III. Zein da memoria kolektiboaren edukia Euskadin?
- 6aH. Memoria kolektiboaren edukia indarkeria politikoaren iraganarekin lotuta egongo da gehienbat.
- 6bH. Memoria kolektiboaren edukia tokikoa izango da gehienbat versus nazioartekoa [Sozio-zentrisismoa].

Diseinua: CEVI protokoloa.

Parte-hartzaileak:

Euskal Autonomia
Erkidegoa: (N = 434) 20-88
urteko tartea

M = 48.11, DT = 21.47, % 59.2
emakumeak

7aH. Gertaera sozio-historiko positiboaren oroitzapena ongizate handiagoarekin lotuko da, eta gertaera sozio-historiko negatiboaren oroitzapenak, berriz, ongizate txikiagoarekin [Gertaera sozio-historiko positiboaren eta ongizatearen arteko adostasuna].

7bH. Gertaera sozio-historiko negatiboaren eta ongizatearen arteko lotura handiagoa izango da gertaera positiboena baino; bereziki, gertaera sozio-historiko negatiboaren oroitzapena ongizate hedoniko edo afektibo txikiagoarekin lotuko da indar handiagoz [Asimetria: emozioentzat txarra ona dena baino indartsuagoa da].

IV. Nola lotzen da memoria kolektiboaren edukia Euskadiko ongizatearekin?

7cH. Gertaera sozio-historiko positiboaren oroitzapena ongizate eudaimoniko edo psikologikoarekin lotuko da indar handiagoz [Asimetria: ona txarra dena baino indartsuagoa da, bereziki ongizate eudaimonikoarentzat].

8H. Gogoratutako gertaera sozio-historikoen balorazioak indar handiagoz lotuko dira ongizatearen alderdi sozialarekin eremu indibidualarekin baino, harenizaera sozial eta kolektibo dela eta [Aldaketa sozio-historikoko eta gizarte-ongizateko gertakarien arteko erreferentziaren kongruentzia-hipotesia].

4. KAPITULUA. AMERIKA, EUROPA ETA PALESTINAKO MEMORIA KOLEKTIBOA ETA HISTORIAREN IRUDIKAPEN SOZIALAK

<p>V. Zein da memoria kolektiboaren edukia munduan?</p>	<p>9aH. Gertaera politiko-militarren oroitzapenak nagusi izatea espero da [Indarkeria historiaren emagina da].</p> <p>9bH. Gertaera sozio-historiko negatiboan oroitzapenak nagusi izatea espero da [Txarrak onak baino gehiago eragiten du memoria kolektiboan].</p> <p>10H. Tokiko edo nazioko eremu geografikoko versus nazioarteko gertaera sozio-historikoen oroitzapena nagusitzea espero da [Soziozentrismoa].</p>	<p>Diseinua: CEVI protokoloa.</p> <p>1. azterlana:</p> <p>Argentina $N = 570$, $M = % 49.28$ eta 53.5 emakumeak (2004); Brasil $N = 635$, $M = 50.90$ eta $% 55.7$ emakumeak (2011); Txilen $N = 614$, $M = 51.50$ eta 51.5 emakumeak (2009); Mexikon $N = 1289$, $M = 46.72$ eta 52.0 emakumeak (2005-07 eta 2009-10); Uruguain $N = 1575$, $M = 49.48$ eta $% 53.3$ emakumeak (2012); Belgikan $N = 567$, $M = 52.29$ eta $% 50.3$ emakumeak (2009); Frantzia $N = 524$, $M = 51.24$ eta 52.9 emakumeak (2009-10); Italian $N = 620$, $M = 51.51$ eta $% 50.8$ emakumeak (2009); Suitzan $N = 1232$, $M = 49.65$ eta $% 53.2$ emakumeak (2004 eta 2009).</p>
<p>VI. Erlazionatzen al da memoria kolektiboaren edukia belaunaldi-talde edo-kohorte bateko kide izatearekin?</p>	<p>11H. Belaunaldi edo kohorte (edo adin kritikoko) efektua aurkitzea espero da [Adin-kritikoa bizitako gertaerak gehiago gogoratzen dira. Mannheim efektua].</p> <p>12H. Zenbait kohortek gertaera txundigarriak aipatzea espero da [Gertaera handiak kohorte guztiek gogoratuko dituzte. Aldi-efektua].</p>	<p>2. azterlana:</p> <p>Palestina (Gazako zerranda): ($N = 605$) 19-86 urteko tartea</p> <p>$M = 51.24$; $DT = 20.42$, $% 54.4$ emakumeak.</p>
<p>VII. Nola lotzen dira memoria kolektiboaren edukia eta Palestinako ongizatea?</p>	<p>13H. 3. azterlaneko 7a, 7b, 7c eta 8 hipotesietan bezala, memoria kolektiboaren edukia ongizatearekin batera lotzea espero da.</p>	<p>2. azterlana:</p> <p>Palestina (Gazako zerranda): ($N = 605$) 19-86 urteko tartea</p> <p>$M = 51.24$; $DT = 20.42$, $% 54.4$ emakumeak.</p>

1. Kapituluia

CEVI. Aldaketak eta gertaerak bizitzan zehar

Azterlan hau jatorrizko artikuluaaren euskarazko bertsioa da, honela argitaratua:

Méndez Casas, L., Cavalli, S., Páez, D., Pizarro Carrasco, J. & Lalive d'Epinay, C. (2019). PROYECTO DE INVESTIGACIÓN INTERNACIONAL CEVI CAMBIOS Y EVENTOS EN EL CURSO DE LA VIDA. *Revista Psicología en Contexto*, 1, 8-27. ISSN 2711-1598

Laburpena

CEVI nazioarteko ikerketa-programak –Aldaketak eta ekitaldiak bizitzan zehar– banakako biografien eta dinamika sozio-historikoen arteko lotura aztertzen du. Bizitzaren ibilbidearen paradigman oinarrituta, CEVIk memoria autobiografikoa eta kolektiboa aztertzen du, eta bost adin-taldetako (20-24, 35-39, 50-54, 65-69 eta 80-84) pertsonen izandako gertaera pertsonal eta publikoen oroitzapena aztertzen du, gaztarotik zahartzarora bitarteko bizi-zikloa barne hartuta. Zehazki, parte-hartzaileei eskatzen zaie beren bizitzetan, herrialdeetan eta munduan gertatu diren aldaketa garrantzitsuenak aipatzeko, eta irabazien eta galeren arabera ebaluatzeko. Beraz, pertzepzio subjektiboa hartzen da kontuan; gizabanakoek beren bizitzari eta historiari buruz egiten duten interpretazioa, ondo zehaztutako testuinguru soziokultural batean.

Gako-hitzak

Aldaketak, Bizitzaren ikastaroa, Memoria, Kulturaz haraindiko konparazioa

CEVI nazioarteko ikerketa-programa

CEVI nazioarteko ikerketa-proiektua – Aldaketak eta gertaerak bizitzan zehar – Bizi-ibilbide indibidualen eta dinamika sozio-historikoen arteko harremana aztertzen duen ikerketa transkulturala da. Historia sozialaren eta gizabanakoen bizitzaren artean, bitartekaritza bat sartzen da: berreraikuntza autobiografikoa. Zein da gizabanakoen biografietan aldaketa handieneko aldien irudikapen subjektiboa? Zer gertaera edo aldaketa soziohistoriko jotzen dira bereziki nabarmentzat atzera begira?

Beraz, CEVI ikerketaren abiapuntua aldaketaren kontzeptua da; izan ere, hainbat herrialde edo gizarte-testuingurutako gizabanakoen pertzepzio subjektiboari erreparatzen dio, bizitzako etapa desberdinetan daudenak.

Hiru gai nagusi hartzen dira kontuan, eta horietako bakoitza galdera ireki batekin aztertzen da:

I) Pertsona baten bizitzan gertatu berri diren aldaketak jasotzea eta ebaluatzea (irabazi eta galerei dagokienez).

II) Pertsona baten bizitzako inflexio-puntu nagusien pertzepzioa.

III) Inkestatutako pertsonen bizitzan gertatu diren aldaketa soziohistorikoen eta gertaeren memoria.

CEVI ikerketa 2003an argitaratu zuten Christian Lalive d'Epinay eta Stefano Cavallik Genevako Unibertsitatean (Suitza). Orain arte, 14 elkarte eta ia 40 ikertzaile bildu ditu proiektuak: bost Mendebaldeko Europan (Belgika, Espainia, Frantzia, Italia eta Suitza), sei Latinoamerikan (Argentina, Brasil, Txile, Kolonbia, Mexiko eta Uruguai), Kanadan, Egipton eta Palestinan. Suitzako Hegoaldeko Zientzia Aplikatuak eta Arteen Unibertsitateko Zahartzeari Buruzko Gaitasun Zentroak (SUPSI) eta Euskal Herriko Unibertsitateko Gizarte Psikologia eta Portaera Zientzien

Metodologia Sailak koordinatzen dute proiektua. CEVI webgunea (frantsesez): <http://www2.supsi.ch/cms/cevi/>.

CEVI azterketak jatorrizko hiru ezaugarri ditu. Lehenik eta behin, ikuspuntu teorikotik, ez ditu kontuan hartzen bizi-ibilbide "objektiboak" (edo historia ofiziala), baizik eta gizabanakoek beren bizitza-ikastaroei buruz (edo historiaren memoriari) duten pertzepzio "subjektiboa". Bigarrenik, aldaketaren kontzeptua ardatz hartuta, eskala handian aplika daitekeen galdetegi bat egin daiteke, teknika kuantitatiboak eta kualitatiboak konbinatuz azter daitekeena. Azkenik, CEVI biografia eta gizartea lotzen dituen lehen ikerketa transkulturaletako bat da; gainera, Ipar Mendebaldeko Atlantikoaren eremukoak ez diren herrialdeak barne hartzen ditu.

Hasiera batean, mendebaldeko Europaren eta Latinoamerikaren arteko alderaketan zentratu zen. Nazioarteko konparazioa bi meta-hipotesi probatzeko diseinatuta dago: bata, giza garapenaren prozesu nahiko konstante bat dagoela; bestea, berriz, testuinguru sozialen eragin diferentzialari buruzkoa da. Adibidez, esparru honetan Paul Baltes psikologoaren hipotesi unibertsalista egiaztatu ahal izango da. Hipotesi horren arabera, giza garapenak helduaroko segmentu guztietan irabaziak eta galerak izatea dakar. Halaber, zenbait gizarte-ingurune heterogeneotan, banakako biografien aldaketa garrantzitsuen berreraikuntza autobiografikoak antzeko bizitza-eredu bati erreferentzia egiten dion aztertuko da.

Horrekin guztiarekin, CEVI azterlan berriek –Egipto, Palestina (Gazako Zerrenda), Espainia (Euskal Autonomia Erkidegoa EAE) eta Kolonia (Bogota)¹– bizi-ibilbideari dagozkion irabaziek eta galerek bizitzarekiko asebetetzean duten eragina aztertzea proposatu dute. Nahiz eta CEVIk tradizionalki gizabanakoak eta gizarteak ikuspegi sozioantropologikotik aztertu dituen, azterlan berriek begirada zabaltzen dute ikuspegi psikologikoa emanez, Ongizatearen eraikuntza barne.

1. Gaur egun, CEVI Egipto eta CEVI Kolonia (Bogota) azterlanak aplikazio prozesuan daude.

Hiru diziplina osagarri horiek ikuspegi holistikoagoa ematen dute dinamika sozial, kultural eta historikoetan txertatutako ibilbide indibidualari buruz.

Lurralde bakoitzean, galdetegi (I. eranskina) bost adin-taldetako 600 pertsonari aplikatzen zaie, eta helduen bizitzatik aurrerako bizi-zikloa hartzen dute: 20-24, 35-39, 50-54, 65-69 eta 80-84 urte². Galdetegi estandarizatu labur bat erabiliko da, hiru galdera ireki barne hartzen dituen (galdera bat azterlanaren bloke bakoitzerako). Laginak ez dira ausazkoak, adinaren eta generoaren arabera estratifikatuta daude; herrialde batzuetan eremu geografikoaren arabera ere estratifikatuta daude (hiria edo auzoa). Adin-taldeen barruan heterogeneotasuna bermatzeko, elkarrizketatzaileei gomendatzen zaie gizarte-ingurune desberdinetako pertsonak hautatzea, baita lagin adierazgarririk lortu nahi ez bada ere. Hala ere, laginak eroldako datuekin alderatzen dira. Oro har, hezkuntza-maila handiko pertsonak ordezkari handiegia dute. Testuinguru sozial bakoitzean, ikerketaren helburua da adin-talde bakoitzeko 100-120 galdetegi biltzea. Galdetegiak autoadministratu edo bete daitezke, elkarrizketa gisa. CEVI azterlanen prozedurak Euskal Herriko Unibertsitateko Etika Batzordearen onespena du (Erref.: M10/2016/31) eta Universidade Federal da Paraíba (João Pessoa, Brasil) Lauro Wanderley Unibertsitate Ospitaleko Etika Batzordearen oniritzia (Erref.: 261/09).

CEVI nazioarteko galdetegiak honako gai hauek aztertzen ditu, hiru multzo bereizitan:

I) Azken urtean bizi izan diren azken aldaketak: "Azken urtean (orain arteko azken 12 hilabeteak kontuan hartuta), aldaketa garrantzitsurik izan al da zure bizitzan?"; II) Bizitzako inflexio-puntu nagusiak: "Kontuan hartu orain zure bizitza oro har, zein izan dira inflexio-puntu nagusiak, zerbait garrantzitsua esan nahi izan duten une horiek, edo zure bizitzako aldaketa garrantzitsu bat markatu duten une

2. CEVI protokoloak bi urteko gorabehera onartzen du adin multzoetan.

horiek?"; III) Gertaera historikoak Ikerketako partaideak: "Kontuan har ditzagun orain herrialdean eta munduan bizitzan zehar gertatu ziren gertaera edo aldaketa handiak. Zeintzuk izan ziren gehien kolpatu zutenak? Bloke bereizi bakoitzak, gehienez ere, oroitzapen libreko lau deskribapen osatzeko aukera ematen du, subjektuak aipatzen dituen oroitzapenei buruz egiten duen balorazio subjektiboari buruz galdetuz (PI atalean eta, 2016tik, PII atalean): irabazia, galera, biak, ez bata ez bestea, ez luke jakingo. Era berean (PII eta PIII ataletan), pertsonari eskatzen zaio aipatutako gertaerak zergatik izan ziren esanguratsuak adierazteko, espazio-denboran kokatzeko eta gertakariaren unean zer adin zuen adierazteko. Jarraian, galdera-sortak informazio soziodemografikoa ematen duten galdera osagarri batzuk jasotzen ditu, hala nola sexua, adina, nazionalitatea, egoera zibila, maila sozioekonomikoa eta ikasketa-maila.

Aldaketa-gertakariak ongizatean duten eragina ezagutzeko, Pemberton Happiness Index PHI eskala erabili zen (Hervás eta Vázquez, 2013), Likert eskalan neurtutako 11 itemez osatua (0 = Batere ados, 10 = Erabat ados), Ongizate Bilduaren lau dimentsioak ebaluatzen dituena (*Remembered Wellbeing*): Ongizate Orokorra (bizitasuna eta asebetza neurtzen dituena); Ongizate Psikologikoa (Ryffek proposatutako sei alderdiak); Ongizate Hedonikoa (afektibitatea); Gizarte Ongizatea (gizartearekiko gogobetetzea). 57tik beherako puntuazioek ongizate-maila baxua adierazten dute, 57tik 95era bitarteko puntuazioek maila ertaina adierazten dute, eta 95etik gorako puntuazioek ongizate-maila altua adierazten dute (Hervás eta Vázquez, 2013). Azkenik, *World Health Survey* (WHO, 2002) eskalatik ateratako osasun orokorrari buruzko pertzepzioari buruzko galdera bat erantsi da, "Nola ebaluatzen duzu zure egungo osasun-egoera?", eta munduko balioen inkestako (Inglehart et al., 2004) A008 *Feeling of Happiness* itema aurkeztu da, inkestatutako pertsonak oso zoriontsu ikusten duela adierazten duena, eta erantzuteko lau aukera eskaintzen dituena: Galde-sortak, gainera, erlijiotasunari eta posizio politikoari

buruzko adierazleak ditu; azken horrek 1 erantzun-tartea = ezker muturrekoa 7 = eskuin muturrekoa.

Gertaerak hainbat kategoriatan kodifikatzen dira, arloaren arabera, eta lehenengo CEVI azterlanetan sortutako aldaketa positibo eta negatiboen motak barne hartzen dituzte, bai eta Holmes eta Rahe (1967) eta Miller eta Rahe (1997) bizi-gertaera positibo eta negatiboen zerrendaren berrikuspena ere.

Bizitzaren ibilbidearen paradigma

Bizitzaren ibilbidearen paradigma historiaren eta biografiaren arteko artikulazioa, gizarte jakin baten berezko aldaketen eta gertaeren dinamika eta istorio honetan *no lens volens* parte hartzen duten gizabanakoen bizi-ibilbideak aztertzea da (Elder eta Shanahan, 1998; Elder et al., 2003; Lalive d'Épinay et al., 2011; Marshall eta Mueller, 2003).

Paradigma horren arabera, gizarte orok bizi-ibilbideen eredu bat edo batzuk sortzen ditu, eta horien funtzioa izango litzateke giza bizitzaren bilakaera arautzea, aldi berean sistema instituzional konplexua eta gizarte-irudikapenak proposatuz. Sistema instituzionalak hausturak sartzen ditu bilakaeran, etapak bereiziz, eta horietako bakoitza rol aukeren eta espektatiben aniztasunak defini dezake. Etapak trantsizio gutxi gorabehera antolatu eta erritualizatuen bidez antolatzen dira. Eredu horiek gizarte-irudikapen gisa ere ulertzen dira, pertsona askok barneratu eta partekatzen dituztelako denboran zehar behatzea komeni den arau-eredu gisa (Kohli, 1986; Lalive d'Épinay et al., 2011).

CEVIk pertsonak beren bizitzetan garrantzitsutzat aipatzen edo gogoratzen dituzten gertakari pertsonalak eta kolektiboak aztertu nahi ditu, eta kohorteen edo belaunaldi-taldearen arteko desberdintasunak alderatu.

Nazioarteko konparazioa: mendebaldeko Europa eta Latinoamerika

Hasiera batean, CEVI nazioarteko sareak bi eskualde aztertzen ditu, europarra eta latinoamerikarra, ezaugarri ekonomiko desberdinak dituzten mendebaldeko munduko testuinguru sozialak (Giddens, 1990; Touraine, 1969). Europako herrialdeen (Belgika, Espainia, Frantzia, Italia, Suitza) lagina gizarte postindustrial edo industrial aurreratu gisa deskriba daiteke. Aldiz, Latinoamerikako herrialdeen lagin batek “ekoizpena sinplifikatzea” izan lezake ezaugarri (Schorr, 2004)³.

Nazioarteko sailkapen arruntetan, mendebaldeko herrialdeen lagina erdialdeko tokietan dago, baina ez periferian kokatzen den Latinoamerikako herrialdeen lagina (Cardoso eta Faletto, 1969). Bien oraingo historiak kontraste handia du. Latinoamerikako herrialdeen laginean, ekitaldiak ardatz politiko eta konstituzionalaren inguruan daude markatuta –demokrazia/diktadura –, bai eta garapenerako orientabideak dituen ardatz sozioekonomikoaren inguruan ere. Gertaerahauek, sarri, nazioarteko edo mundumailako aldaketen edo mugimenduen barne biratzen dira, baina, bizitza nazionalen duten eraginaren ondorioz, eragin dituzten nazioz gaindiko kausak baino berehalakoago hautematen dira.

Aldiz, badirudi Europako herrialdeen laginetan mugimendu soziopolitikoek garrantzi txikiagoa dutela. Bereziki, Suitza, ‘Historiarik gabeko herrialdea’ baita. Azken greba orokorra 1918koa da, azken ekitaldi nazional handia 1939ko mobilizazio orokorra izan zen, Bigarren Mundu Gerraren deklarazioaren ondorioz (zuzenean inplikaturik egon ez zen gerra bat). Suitza eraldatzen duen historia, joan den

3. Egilearen arabera, Latinoamerikako herrialdeen laginak desindustrializazio-prozesu bat igaro zuen tokiko manufaktura-sektorean, diktadura militarretik. Oso eskematikoki, industriaren pisu erlatiboa murriztu egin da jarduera ekonomiko osoan (bai ekoizpenari dagokionez, bai enpleguari dagokionez), baita “sinplifikazio produktiboa” ere. Azken hori, besteak beste, honako hauetan islatzen da: inportazioekiko mendekotasun handia duen ekoizpen-matrize baten finkapenean, konparazio-abantaila naturalen ustiapenari lotutako adar gutxi batzuen gero eta grabitazio handiagoa, eta teknologia- eta ingeniari-tza-garapen handiko jarduera ugarik izandako atzerakada sakona (horietako asko, kapital-ondasunen elaborazioa kasu, funtsezkoak dira industria-sistema oro artikulatzeko).

mendean zehar, egiturazkoa eta orokorra da, norako interdependenteak dituzten nazioen multzo bati eragin diona, hala nola, gizarte industrialaren garapena, krisi ekonomiko handiak, iraultza teknologikoak, urrezko hamarkadak (1950-1980), eta azkenik, gizarte postindustrialaren etorrera eta globalizazio ekonomikoa. Hala ere, Frantziak, Italiak, Espainiak eta, neurri txikiagoan, Belgikak historia soziopolitiko askotarikoa eta gatazkatsua bizi izan dute (grebak, 68ko maiatza, berunezko urteak, diktaduratik demokraziara igarotzea, Wallon flandriarren gatazka).

Azken urteotan, CEVI nazioarteko sarea zabaldu egin da, eta mendebaldeko balioak eta erlijioa gainditu ditu. Palestina eta Egipto adibidetzat hartuta, testuinguru kolektibistak eta nagusiki musulmanak diren eta dinamika sozial eta kultural oso desberdinak dituzten testuinguruak dira, eta oso interesgarriak dira kulturaz haraindiko konparaziorako; izan ere, bi testuinguru horietan, gizabanakoaren eta gizartearen artean sinergia handiena zerk eragiten duen, zer trantsizio-mota (aldaketak) gertatzen diren eta zer adinekin ematen diren jakin daiteke.

Bizitzan zeharreko irabaziak eta galerak

Adierazgarritasunaren, karga emozional afektiboaren eta, jakina, ibilbide indibidualean dituen ondorioen arabera, aldaketa-gertaerek lehenaldia eta geroaldia markatu ditzakete biografietan, eta bizitzako inflexio-puntu bihur daitezke (turning points). Inflexio-puntuak ez dira gertaera isolatuak, gizabanakoaren bizitzan birdoitzea dakarten gertaerak (edo prozesuak) dira; hau da, Niaren inplikazioa eskatzen dute modu batera edo bestera. Inflexio-puntu horiek balio positiboa edota negatiboa izan dezakete, gizabanakoek horiei buruz duten pertzepzioaren eta ondorengo balorazioaren arabera. Aurrerago azalduko

den bezala, garapen indibidualak galerak eta irabaziak konbinatzea dakar berekin, eta horrek adierazten du bizitza-esperientzia positiboak esperimentatzeaz gain (eskola-lorpena, lehen enplegua, lehen maitasuna), emozionaltasun negatibo handiko aldaketak ere gertatzen direla (banantzeak, maite ditugun pertsonen galerak, gerrak), epe labur eta luzeko ongizatean eragina dutenak, eta gure bizitzako historiaren zati gisa aurkezten direnak, oroitzapen autobiografiko gisa. Hori guztia kontuan hartuta, azpimarratu behar da pertsonak gogoan dutela bizitzan zehar esperientzia positibo gehiago izan dituztela negatiboak baino (Cavalli, 2016; Conway, 2005; Méndez et al., 2018; Walker et al., 2003).

Garapenaren Psikologiarako life-span izenekoaren ekarpen nagusietako bat (adibidez, Baltes, 1987; Baltes et al., 1980; Baltes et al., 1998) bizitza osotasun gisa hartzea izan da (jaiotzatik heriotzara), eta pentsatzea, bizitzan zehar, giza garapena irabazien (hazkundeak) eta galeren (deklinabideak) arteko dialektikaren bidez adierazten dela (Baltes, 1987). Garapenean ez dago galerarik gabeko irabazirik, ezta irabazirik gabeko galerarik ere (Baltes, 1997). Komeni da nabarmentzea haurtzaroan ere garapenak galera batzuk dakartzala, zahartzaroan zehar garapenak irabaziak dakartzalako, psikologikoak, soziologikoak eta biologikoak.

Hala ere, adinak aurrera egin ahala, galerak gero eta ugariagoak dira irabaziak baino (Baltes, 1997). Giza ontogenesiaren eredu meta-teorikoan, Baltesek eta Smithek (1999; 2003) adierazi zuten gizakien plastikotasun biologikoa (adibidez, "aldatzeko" gaitasuna, egokitzeko gaitasuna) murriztu egiten dela adinak aurrera egin ahala. Hasiera batean gainbehera hori baliabide soziokulturalen mobilizazioarekin konpentsatzen bada ere, zahartzaroko azken aldian konpentsazio-mekanismo horien eraginkortasuna murrizten hasi zen. Irabazien eta galeren arteko balantzearen ondorioz, gero eta joera negatiboagoa du.

Zailtasun handienetako bat irabazia edo galera zer den zehaztea da (Settersten, 1999) Staudinger eta Pasupathi, 2000). Zeregin hori are nekezagoa bihurtzen da

irabazitzat edo galeratzat jotzen denaren izaeragatik, eta hori aldatu egin daiteke denborarekin (Baltes eta Smith, 1999). Azkenik, irabaziaren eta galeraren definizioa bera gutxitan izan da koherentea eta esplizitua, eta mota honetako sailkapen orok subjektibotasunaren zati bat baitauka nahitaez. Bat Baltesen eta lankideen lan enpirikoei buruzkoa bada, bi irizpide bereizten dira, espektatiba subjektiboak kontuan hartuta edo portaera objektiboak ebaluatuta (Baltes eta Baltes, 1990).

Maila objektiboan, psikologo askok adimenaren osagaien bilakaeran nolabaiteko heterogeneotasuna agerian jarri dute (Schaie, 1994; 1996). "Fluida" izeneko adimena (mekanismo neurobiologikoak islatzen dituen) gainbehera doa helduen bizitzan, adimen "kristalizatuak" (pragmatikoagoa eta kulturari lotuagoa, adibidez, lan-jardunari) egonkor egotea eta bizitzako oso adin aurreratuetara arte hobetzea (Baltes et al., 1998).

Maila subjektiboan, Heckhausenek, Dixonek eta Baltesek (1989) helduen bizitzako irabazien eta galeren pertzepzioa aztertu dute, eta borondatez lagin bat duten hiru pertsona-talde aztertu dituzte ($n = 142$) –Heldu gazteak (20-36 urte), adin ertaina (40-55 urte), adinekoak (60-85 urte)–. Horiei 358 adjektiboko zerrenda aurkeztu zitzaion. Kasu bakoitzean, pertsonak adierazi behar zuten ea egokiagoak/garrantzitsuagoak bihurtzen ziren adinarekin, bilakaera horren nahiarekin eta bilakaera hori hasteko adinarekin (20-90 urteko tartean). Egileek, ondoren, bi taldetan banatu dituzte adjektiboak, desioaren arabera (irabaziaz aldaketa desiragarritzat jotzen ziren, eta galerak, berriz, desiragarritzat). Emaitzek erakusten dutenez, 80 urte bete arte, gutxi gorabehera, irabaziek luze gainditzen dituzte galerak, baina, haratago, balantzea galeren aldera doa (90 urterekin %80a iristen dira).

Ikerketa honen ezaugarriak kontuan hartuta, emaitzek ez dute aurkezten adin desberdinetako banakoen balantze subjektiboa, baizik eta inkestatutako hiru taldeek bizitzako etapa desberdinetan izandako irabaziei eta galerei buruz duten

irudikapena. Baltes eta Baltes (1990) aitortzen dute, eta zahartzaroari buruzko itxaropen subjektiboei buruzko azterketa gisa aurkezten dute lan hau, baita zahartzearekin lotutako estereotipoen existentziari buruzkoa ere; Heckhausen eta kolaboratzaileak (1989: 117), irudiak komentatzean "*expected gains*" eta "*expected losses*" aipatzen dituzte. Artikulu berriago batean, Baltesek (1997) azterlan horri buruz hitz egiten du, oro har garapenaren ibilbideari eta horri dagozkion irabazi eta galerei buruzko uste subjektiboei buruzko azterketa gisa. Horrek ez du eragozten Heckhausen et al. (1989) sistematikoki aipatua izan zen, bizitzako irabazien eta galeren bilakaeraren teoria berresteko.

Swiss Interdisciplinary Longitudinal Study on the Oldest Old SWILSOO – (Lalive d'Épinay et al., 2001) –1994az geroztik, laurogeitaka urteko kohorte bati jarraitzen zaio, eta adinekoek beren bizitzan izandako aldaketei eta gertaerei buruz duten pertzepzioa frogatzea proposatzen da, urteko elkarrizketaren hasieran honako galdera hau planteatuz: "Gure azken bisitatik, gogoratzen al duzu bisita haren data? Aldaketa garrantzitsurik izan al da zure bizitzan?". Kasu horretan, elkarrizketatzaileek "irabazia", "galera" edo "ez bata ez bestea" gisa sailkatu dituzte aipatutako aldaketak, elkarrizketatuaren iruzkinak eta aldaketaren balioari buruzko adostasunen bat oinarri hartuta. Pertsonak bere bizitzaz egiten duen kontzientzia esploratzea da helburua eta adin jakin bateko bere garapenaz. Eraitza oso sendoa da: aldaketen %80 inguru galeratzat sailkatzen dira, %12 soilik irabazitzat, eta gainerako %8 sailkaezinak ziren (Lalive d'Épinay eta Cavalli, 2009).

Egileek berek adierazi dute azterketak muga eta akats bat dituela. Muga hori inkestaren laginean dago, adin-talde bakar bati buruzkoa baita, adinekoiei. Ikerketak baieztatzen duen hipotesiaren arabera, bizitzako etapa honetan galerak irabaziak baino handiagoak dira, baina ez da konparaziorik eskaintzen bizitzako beste etapa batzuekin. Akatsa da irabaziei eta galerei buruzko sailkapena kanpoko iritzien bidez egin dela, eta, horren ondorioz, balentzia finko bat esleitu zaiola

egitate-kategoria jakin bati, eta ez kasuz kasuko ebaluazioa. Batek dolua adibide gisa hartzen badu, adostasun handia dago dolu batek, gehienetan, galera bat adierazten duena baieztatzeko, nahiz eta doluak batzuetan lasaitasun bat, sufrimendu baten amaiera eta abar izan, era berean, egoitza batean barneratzea, oro har, "Ni" -a galtzea dakarrena, norbait oso bakarrik dagoen eta arreta eskatzen duen kasuetan, erakundea onura izan liteke segurtasunean, zerbitzuetan eta abarretan.

CEVI azterlana, adierazitako akatsa zuzentzeko eta muga kentzeko ahalegina da. Izan ere, bizitzan zehar ondo definitutako posizioak ordezkatzeko dituzten bost adin-talde aukeratzeak adin desberdinak alderatzea ahalbidetzen du, eta pertsonari aldaketaren autoebaluazioa eskatzeak, bost erantzun posible eskainiz ("irabazia", "galera", "biak", "ez bata ez bestea", "ez nuke jakingo"), aldaketa bakoitzari hautemandako balioa esleitzera eramaten du. Horrela pentsatuta, azterketa honek irabaziaren eta galeraren dialektika pertsonak bizi eta hautematen duen bezala, behar bezala aztertzea ahalbidetzen du bizitzaren bost etapatan.

Aldaketen maiztasuna eta dagozkien bizi-eremuak

Aldaketen maiztasuna antzekoa da bizitzako etapa desberdinetan? Hainbat egileren arabera, gertaerak eta aldaketak bereziki ugariak izango lirateke nerabezaroan eta helduaro goiztiarrean, gero eta gutxiago (Fiske eta Chiriboga, 1990; Folkman et al., 1987; Goldberg eta Comstock, 1980; McLanahan eta Sørensen, 1985). Joera hori sakonago ikertu behar da, jakinik, halaber, orain arte ikusitako aldeak egiaztatutako gertakarien errepertorioaren ondorio izan litezkeela, gazteen berezko gertaerak gehiegi irudikatzen joko luketenak (Goldberg eta Comstock, 1980; Holmes eta Rahe, 1967; McLeod, 1996). Bizitzako une desberdinetan maiztasuna eta aldaketa motak alderatzen dituzten ikerketak nahiko urriak dira. Gainera, gai horiek azterketa zabalagoen esparruan jorratzen dira, eta, normalean, gertakariak aurrez ezarritako zerrenden bidez erregistratzen dira.

Gogoeta teoriko hutsean oinarrituta, uste da helduaroan sartzeak funtsezko trantsizioa dakarrela hainbat arlotan (okupazioa, ekonomia, familia, eta baita geografia ere), bereziki ekitaldi eta aldaketetan aberatsak direnak. Bizitzaren bilakaeraren ondorioz, uste da alderik esanguratsuenak ez direla hain nabarmenak izango hautemandako aldaketen maiztasunean, aldaketa horietan inplikaturako bizitza-eremuetan baino; izan ere, eremu horiek bizitzan eta gizartean txertatzeko moduak islatzen dituzte, bizitzaren ibilbidearen etapan arabera.

Laurogeiko hamarkadaren hasieran, hainbat life events mota proposatu ziren Garapenaren Psikologiaren life-spanari dagokionez (Ryff, 1986). Brim eta Ryffek (1980) aldaketarako lau "iturri" (edo "kategoria") nagusi bereizten dituzte: "*biological events*", hazkundean izandako aldaketei buruzkoak (adibidez, taila-aldaketa fisikoak, jarduera hormonalak, etab.); "*social events*", gizabanakoek familian, lanean, komunitatean eta abarretan duten bizimoduaren arabera beren gain hartzen dituzten roletara igortzen dutenak. Nazionala eta nazioartekoa; "*physical events*", hala nola hondamendi naturalak edo urtaro batetik besterako pasaia; eta, azkenik, "*internal or psychological events*", hala nola erlijio-konbertsioak, konfrontazioa beren hilkortasunarekin, etab.

Aldaketa batzuekin, aurreko kategorizazioa Reese eta Smyerrek (1983) eta, berrikiago, Diehlek (1999) berrartu zuten. Reese eta Smyerrek (1983) "*personal-psychological*" deitzen zioten aurreko paragrafoan aipaturako azken kategoriari, "*self-determined*" gertaerak barne hartuta, hala nola okupazio bat edo bikote bat aukeratzea; aldiz, "sozial-kulturaltzat" jotzen zituzten pertsonen arteko gertaerak, hala nola konpromisoa, ezkontza-festa, etab. Egile berberak aitortzen dute gertakariak elkarrekintza desberdinen ondorio izan daitezkeela.

Era berean, Reese eta Smyerrek (1983) lau kategoria gurutzatu dituzte ("motak" deitu zituztenak), gertakariak gertatzen diren bizitzako 14 "eremurekin" ("testuinguruak", "esferak") –familia, maitasuna eta ezkontza, aitatasuna/

amatasuna, lagunak, lana, eskola, bizilekua, gizarte-harremanak, parte-hartze komunitarioa, osasuna, self, finantzak, zuzenbidea eta "beste batzuk"-. Horrela, bi dimentsiokoak barneratuz, non literaturan inbentariatutako 335 gertaera txertatzen diren. Honela, taxonomia honen bertsio sinplifikatua hartuko da.

Bizi-aldaketa eta estresa

Bizitzakogertakariakaztertudirenamarkadetan, sintomatologia edo ondoeza eta .30eko r (ertaina) korrelazioa (Holmes eta Rahe, 1967) lotu dira, eta, dirudienez, berrienak dira eragin handiena dutenak, 3-6 hilabeteko aldian (González-Arratia eta Valdez Medina, 2013; Suh et al., 1996). Hala ere, maitemintzea bezalako gertaera positiboek edo irabaziek eragin positiboa izan dezakete ongizatean, bi urtera arteko iraupenarekin (Suh et al., 1996), eta gertaera negatiboek edo galerek, hala nola banantzeak/dibortzioak, maite den pertsona baten heriotzak eta langabeziak ongizatean eragina izan dezakete bost eta zazpi urtez (Luhmann et al., 2012).

Beraz, ikusten da gizabanakoa aldatzen duten bizi-esperientzia askok eragina dutela ongizatean. Are gehiago, aldaketa-egitate askok lotura zuzena dute arau sozial eta kulturalak ezarritako eboluzio-etapa jakin batzuei lotutako rol-aldaketekin (edo estatusarekin). Hemen, gizabanakoaren testuinguruak zehazten du zein adin izan daitekeen goiztiarra edo berantiarra batetik bestera ibiltzeko. Gazako mugako CEVI azterlanen eta EA Eren arteko konparazio transkultural batean, testuinguru-desberdintasunak ikusi dira, ekitaldietako denbora-distantziari eta ongizatean duen eraginari dagokienez. Duela gutxiko aldaketa-gertaerek eragin handiagoa dute EA En bizi-maila hobea duen gizarte indibidualista batean, Gazako mugan, gizarte kolektibista eta bizi-baldintza okerragoak dituen gizarte batean, eta, aldiz, epe luzerako gertaerek sortzen dute inpaktu handiena (Méndez et al., 2018).

Bizitzako gertaerek emozio positiboak eta/edo negatiboak eragiten dituzte (Páez et al., 2008), eta horiek beste rol bat betetzen dute nortasunaren eta bizitzaren historiaren eraketan (Berntsen et al., 2011). Bizitzan zehar, pertsonak baliozkotasun positiboko eta balentzia negatiboko esperientzien konbinazioa metatzen dute, eta horrek esan nahi du irabazia eta galera elkarrekin gertatzen direla (Headey eta Wearing, 1989).

Garapen indibidualak irabazizko eta galerako gertaerak bizitzea dakar ezinbestean, eta argi dago gertaera positiboek “arindu” egiten dutela negatiboek ongizate subjektiboan duten eragina (ikus Cohen eta Hoberman, 1983; Sahar eta Priel, 2002; Wills et al., 1999; Zhou eta Chen, 2017). Horrela, pertsona aktiboek edo esperientziara irekiagoek gertaera positibo eta negatibo gehiago bizi dituzte (Block eta Zautra, 1981) eta, ondorioz, beren nortasunaren eraikuntzan eragin dezaketen esperientzia afektibo gehiago. Depresio maila altuak dituzten pertsonak eta Estrés Post-Traumatikokoek gertaera negatiboak beren bizitzetan zentralagoak direla adierazten dute (ikus Zaragoza-Scherman et al., 2015). Horri dagokionez, garrantzitsua da berriz ere azpimarratzea galera-gertakarien bizipen handiagoak ondorio negatiboak dituela gizabanakoen ongizatean (Emmons, 1991).

Esan bezala, gizabanakoek izandako gertaera positibo eta negatibo asko arau sozial eta kulturalaren araberakoak dira; arau-trantsizioek, rol sozial batetik bestera igarotzeko sekuentziek, beraz, gizabanakoen ongizatean ere eragiten dute. Nahiz eta arau-aldaketako gertaerak nagusiki azterlanetan aipatzen diren eta positibotasunarekin lotzen diren (Berntsen et al., 2011; Zaragoza-Scherman et al., 2015), badira kontrako eragina dutenak. Bikotea osatzea, aita edo ama izatea, ikasketak amaitzea edo erretiroa hartzea bezalako gertaerak gertaera estresagarri gisa sailkatu ohi dira (Holmes eta Rahe, 1967; Miller eta Rahe, 1997), eta horrek agerian uzten du estresatzaile kroniko asko gizarte-arauarekin lotzen direla (Sandín, 2003). Oro har hartuta, ikus daiteke gizabanakoek bizitzan zehar izaten

dituzten gertaera askok eragina dutela haien ongizatean, eta ustekabeko gertaera negatiboek ez ezik, eguneroko gertakariak ere eragiten dutela modu negatiboan (Affleck et al., 1994) eta egungo bizitza garaikidearen parte direnak (ikus Jeronimus et al., 2013).

Millerrek eta Rahek (1997) aldaketa eta estres gertakariari buruzko azterlan bat argitaratu zuten, 1995ean bildutako lagin batekin, eta 90eko hamarkadarako bizi-gertaera estresagarrien zerrenda bat egin zuten, Holmesek eta Rahek (1967) egindako jatorrizko azterketan oinarrituta. Emaitez agerian utzi zuten azken urtean hiru hamarkada geroago izandako aldaketa-gertaerak eragindako estresa nabarmen areagotu zela. Bizitzako 80 gertakari zorientasunean izan zuten eragina neurtzen zuen beste azterlan batek (Ballas eta Dorling, 2007), bikote-harreman bat hastera eta amaitzea zorientasunarekin eta zorigaitzarekin lotzen ziren, hurrenez hurren. Méndezek eta laguntzaileek (2018), EAeko CEVI datuen eta Gazako mugaren bidez, parte-hartzaileek gogoan izan dituzten aldaketa-gertaerak ongizatearekin eta haien dimentsio psikologiko eta afektiboarekin lotu zituzten. Emaitez erakutsi zuten berriki izandako aldaketek (azken urtean gertatutakoak) eragin nabarmena izan zutela ongizatean, eta harreman hori nabarmenagoa izan zen EAEn.

Hala ere, ikerketetan ez zegoen adostasunik aldaketek norbanakoaren ongizatean zuten eraginari dagokionez. Egile batzuek ez zuten lotura argirik aurkitu bizitzako gertakarien eta ongizate subjektiboaren artean (adib., Kasl, 1984; Krause, 1988). Ikerlari askok, ordea, positiboki erlazionatu dituzte gertaera positiboan bizipena ongizate psikologikoarekin (Bilbao, 2008; Krause, 2010; Suh et al., 1996; Vázquez et al., 2009) eta estresa, depresioa eta nahasmen psikologikoak dituzten gertaera negatiboan bizipenarekin (Cohen et al., 1984; Kessler et al., 1985). Beraz, argi dago bizitzako gertaerak, bai positiboek bai negatiboek, norbanakoaren ongizatean eragiten dutela (adib., Luhmann et al., 2012; Maybery et al., 2006;

Suh et al., 1996), eta gertaerak hautemateko eta baloratzeko modua dela bizigogobetetasunean eragiten duena (Muratori et al., 2012). Balorazioaren, emozioaren eta ongizatearen arteko erlazioa hainbat azterlanetan nabarmendu da, gertaera positiboak afektu positiboarekin lotzen direla erakutsiz, eta gertaera negatiboak afektu negatiboarekin (adib., Stallings et al., 1997; Zautra et al., 2005). Hala ere, gertaeren izaerak ez dio berdin eragiten ongizateari; hau da, gertaera positiboek eta negatiboek dimentsio desberdinetan eragiten dute eta iraupen desberdina dute. Azken horiek eragin handiagoa dute afektibitate-esferan (edo hedonikoan, adibidez, gertaera positibo txiki batek afektibitate positiboa indartzen badu egun batez, negatibo batek gainbehera egiten du bi egunez) (Baumeister et al., 2001; Larsen eta Ketelaar, 1991). Bestalde, argi dago gertakari eta afektu positiboek eragin handiagoa dutela bizitzarekiko gogobetetasunean eta ongizate eudaimoniko edo psikologikoan (Bilbao et al., 2013).

Helburuak eta hipotesiak:

Bizitzako irabazien eta galeren dialektikari dagokionez, bi hipotesi proposatzen dira:

1. Laugarren adinera arte, irabazi eta galeren arteko balantzea lehenengoan aldekoa da, galerak ere izan arren. Gaztarotik zahartzarora, ebaluazio orokorra irabaziek behera egitea eta galerek gora egitea izango da, baina bilakaera hori ez da lineala: helduen bizitzaren lehen erdian irabaziak murriztu egiten dira, eta bigarrenean galerak areagotu egiten dira, eta irabaziak egonkor mantentzen dira (Cavalli eta Lalive d'Épinay, 2008).
2. Dialektika horren izaera unibertsala baieztatzen duen paradigman arabera, irabazien eta galeren profil ebolutiboak eredu bera izan beharko luke herrialde guztietan.

Aldaketaren maiztasunari eta inplikaturako bizitzako eremuei dagokienez, honako hipotesi hauek frogatuko dira:

3. Helduaroaren hastapena aldaketa gehienek markaturako bizitzako aldia da.
4. Bizitzako etapa bakoitzean, hautemandako aldaketak inplikaturako eremuen arabera bereizten dira, eta, horrela, posizio espezifikoak eta posizio horrekiko loturak islatzen dira bizitzaren ziklo zehar lau dimentsio nagusietan: biologikoa (osasuna), hezkuntzakoak eta lanekoak, familiarak eta harremanetakoak, gizartean eta gizalegian parte hartzeko moduak.
5. Nazioarteko konparazioari dagokionez, espero da Latinoamerikako herrialdeen laginean aldaketa "sozio-kulturalen" kategoriak sarriago hartuko duela barne Europa mendebaldeko herrialde batzuen laginean baino; izan ere, herrialde horietan, aldaketen aipua zuzenean edo zuzenago eragiten dute egoera eta ekitaldi nazionalak (adibidez, lan-aldaketak, aldaketa ekonomikoak, gizartean parte hartzeko moduekin lotutakoak).

Memoria autobiografikoa eta Memoria kolektiboa

Bizitzaren ibilbideari buruzko ikerketa askok banakako biografien norabide-aldaketa handien arteko atzera begirako kontu bat barne hartzen dute (Clausen, 1993; Fiske eta Chiriboga, 1990; Hareven eta Masaoka, 1988; Sampson eta Laub, 1995). Bideabar esanda, erantzunek nolabaiteko anbiguitasuna jarri dute agerian galderaren enuntziatuan. Izan ere, batzuentzat "inflexio-puntu handiek eta bizitzako aldaketek" barne hartzen dituzte arau-aldaketak edo bizitzan zehar probabilitate handiagoa dutenak (ezkontzea eta, emakumearentzat, alarguntasuna; lehen seme-alabaren etorrera edo etxetik irtetea, lan-merkatuan sartzea edo erretiroa, etab.). Kasu horietan, pertsonak bizitzaren ibilbide-eredu orokor baten arabera

kokatzen ditu ibilbide baten trantsizio handiak. Beste kasu batzuetan, pertsona berek aipatzen dituzte hausturak, etenak, hau da, beren ibilbideetan nabaritutako bidebanatzeak. Bidegurutze horiek gertaera sozialen (krisi ekonomikoa eta enpleguaren galera, gerra eta mobilizazioa, etab.) edo gertaera idiosinkrasikoen (ezintasunen bat eragiten duen istripu bat, krisi existentzial bat, etab.) ondorio izan daitezke.

Anbibalentzia semantiko hau ikerketarako baliagarria da. Izan ere, aukera ematen du aztertzeke zer neurritan definitzen duen pertsonak bere ibilbidea jarraitutasunari dagokionez edo, hobeto esanda, hausturari dagokionez, eta zer neurritan dagoen lotuta, esplizituki, etendura testuinguru sozio-historikoarekin. Pentsa liteke ordezkari etena ohikoagoa izango dela Latinoamerikako herrialdeen laginean, gertakari sozialekin lotura handiagoa duten Europako herrialdeen laginean baino.

Ekitaldiei eta aldaketa historikoei buruzko azterlanak, planteatutako moduan, nahiko urriak dira. Lehen multzoak (Deschamps et al., 2001; Pennebaker et al., 1997) memoria kolektiboaren dimentsio historikoari egiten dio erreferentzia, Halbwachsen ildoarekin bat (1950). Estrategia honetan datza: elkarrizketatutako pertsonen historia orokor bat idatz dezatela iradokitzea eta azken urteotako hiru gertakari edo aldaketa nabarmenenak aipa ditzatela eskatzea (bederatzi aipamen guztira). Helburua da nazioarteko konparazioa egitea, bai eta bi belaunaldiren artekoa ere (heldu gazteen lagin batean eta gurasoek osatutako beste batean).

Bigarren lan multzo batek esplizituki artikulatzen ditu gertaeren pertzepzioa eta aldaketak bizitza- eta belaunaldi-ibilbideen nozioekin (Schuman eta Scott, 1989; Scott eta Zac, 1993). Gaia modu subjektiboagoan formulatuta dago hemen: elkarrizketatuei galdetzen zaie azken mende erdia aztertzea eta, gehienez ere, haientzat bereziki garrantzitsuak izan diren nazioko edo munduko bi gertakari edo aldaketa aipatzea; gai gehigarri bat litzateke zehaztea zer den

haien garrantzia. Autoreek Mannheim (1990) jarraitzen dute, bere belaunaldi historikoaren nozioarekin, eta bere hipotesiari eusten diote. Hipotesi horren arabera, nerabezaroaren eta helduaroaren arteko trantsizioan (10 eta 30 urte bitarteko oroitzapenaren “aldi kritikoa” edo “adin kritikoa”) izan ziren gertaera garrantzitsuenak. Etapa hau bizitza-esperientzia esanguratsuez eta mundura irekitakoez beteta dago, non aldaketa gehien gertatzen diren, eta gizabanakoa bizitza sozialean sartzen den eta bere nortasuna eratzen duen. Horregatik, belaunaldi bat definitzen duten oroitzapenen kopuru handiena biltzen duen aldia da (Ruíz-Vargas, 2004); hau da, adin-talde edo kohorte espezifiko batek bizitako gertaerak (Oddone eta Lynch, 2010). Hipotesi orokor horri esker, gertaera bat edo bi aipatzeko muga azal daiteke. Scott eta Zacen lanak (1993) nazioarteko konparazio bat hartzen du (Estatu Batuak versus Britainia Handia).

Bizitzan zehar, pertsonak beren bizi-ibilbideak definitzen dituzten eta etorkizuneko ekintzak gidatzen dituzten esperientziak gehitzen dituzte. Memoria autobiografikoa iraganeko bizipen horietatik sortzen da, eta pertsonak beren bizitza buruz dituzten oroitzapen guztiak biltzen ditu; “memoria autobiografikoaz hitz egitea bizitzako esperientziez hitz egitea da” (Ruíz-Vargas, 2004, p. 1). Memoria autobiografikoa norbanakoaren eraketarako eta garapen psikosozialerako euskarria da (Ruíz-Vargas, 2004), “pertsonen memorian baitago haren nortasuna” (Oddone eta Lynch, 2008, p. 130). Horregatik guztiatik, bizitzaren ibilbidearen paradigmatic uler daiteke oroimenik gabeko bizitza ez dela bizitza bat (Betancourt, 2004).

Memoria autobiografikoak pertsonak bizitzako gertaera bakoitzari ematen dioten izaera sinbolikoa jasotzen du, eta esanahia horiek dauden testuinguruak modulatu du. Adibidez, gertaera batek esanahi desberdina izango du, jaiolekua, estatus sozioekonomikoa, erlijioetasuna eta are posizio politikoa bezalako elementuen arabera (Guichard eta Henríquez, 2011). Bestalde, bizi izandako

gertakariak gogoratzea prozesu dinamiko bat da, non iragana berreraikitzen den indarrean dagoen une sozio-historikotik (Aguilar, 1996). Alde horretatik, "Oraina funtsezkoa da iragana ulertzeko eta interpretatzeko" (Oddone eta Lynch, 2008, p. 131). Pertsonen oroitzapena aztertzean, zer gogoratzen dugun eta nola egiten dugun adierazten diguten hainbat faktore antzeman daitezke (Páez et al., 2018). Edukiari dagokionez (zer), esan bezala, karga sinbolikoa faktore garrantzitsua da oroitzapen batek markatu eta norbanakoaren memorian ere iraun dezan.

Bestalde, gogoratzen dugun moduak (nola) informazioa atxikitzeko intentsitateari egiten dio erreferentzia, ekitaldia ebaluatzeko moduari (positiboa edo negatiboa) eta oroitzapen bat partekatzeko maiztasunari. Intentsitateari dagokionez, kontuan hartu beharreko faktoreetako bat bizipenak gizabanakoarengan duen eragina da; oroitzapen autobiografiko guztiak ez dira bizitasun berarekin gogoratzen. Hori da Distira oroimenen kasua (**Flashbulb Memories**) (Hirst et al., 2015; Páez et al., 2018). Memoria mota horien ezaugarria da oroitzapen bizi, zehatz eta iraunkorra, ez bakarrik gertakariarena, baizik eta, bereziki, gertakariaren unean pertsona inguratu zuten inguruabarrena. Ebaluazioari dagokionez, nabarmendu behar da bizitako gertaeren pertzepzioak eta ondorengo balorazio subjektiboak funtsezko eginkizuna betetzen dutela oroitzapenean, lehen ere aipatu den bezala, arlo sozialaren eta sinbolikoaren eragina baitu.

Memoria autobiografikoak gizabanako bakoitzarentzat izaera berezia badu ere, badira gizartean partekatzen diren beste memoria mota batzuk. Memoria kolektiboak bat egiten du gizarteak dituen oroitzapen garrantzitsuenekin. "Gertakari historiko bati buruz kolektiboki sortutako eta partekatutako irudia da" (Páez, 2001, p. 227), eta ez da soilik historia idatziaz elikatzen, baita denboran berritu edo betikotu daitekeen historia bizi batez ere (Halbwachs eta Díaz, 1995), gizartea partekatzearekin batera gertatzen diren oroitzapenen trukearen bidez.

Gertaera sozio-historiko negatiboak (gerrak, estatu-terrorismoa) luzaroan jasan dituzten gizarteetan, memoria kolektiboaren eraikuntza ez da gizarte osoari galera ekarri dioten oroitzen negatiboak berreskuratzetik abiatzen, baizik eta oroitzen horiek berradieraztetik, gizarte-ehuna berreraikitzeke (Gaborit, 2006). Egoera horretan, identitate nazionalaren eta memoria kolektiboaren arteko lotura estua azpimarratu behar da, bi kontzeptuak kolektibitatean etorkizunari begira partekatutako iraganen oinarrituta eraikitzen baitira (Herranz eta Basabe, 1999).

Memoria kolektiboaren barruan kokatzen da belaunaldi-memoria. Belaunaldiaren kontzeptua data hurbiletan jaio eta hezkuntza eta eragin kultural eta sozial antzekoak jaso dituzten pertsonak biltzen dituen konstruktua sozial bat da; estratu jakin bateko taldea une historiko zehatz batean kokatzen du (Guichard eta Henríquez, 2011). Horrek agerian uzten du kontzeptu horrek duen osagai sozial eta ez erabat biologikoa, eta gertakari historikoekin duen lotura. Belaunaldi baten oroimenean eragina izan duten gertaera historiko espezifikoaren esparruan bizitako esperientzien oroitzen markatzen du belaunaldi-memoria. Belaunaldi bakoitzak gertaera bera modu desberdinean interpretatzen eta gogoratzen du, taldea inguratzen duen guztiak eraginda, haren balio eta sinesmenak eta bizi-esperientziak barne. Belaunaldi-memoria denbora-tarte jakin batean gertatutako gertakari sozio-historikoetatik abiatuta eraikitzen da; hau da, kohorte bereko gizabanakoen eta taldeen artean partekatutako esperientziez elikatzen da, eta esperientzia horiek ingurune komun batean bizitzen dira (Guichard eta Henríquez, 2011).

Helburuak eta hipotesiak:

CEVI azterlanetan proposatzen da ibilbide biografikoaren irudikapena ekitaldiei eta aldaketa soziohistorikoei lotzea. Aipatutako lan horietatik, alde batetik, bizi-ibilbideen ereduaren irudikapen partekatuaren ideari heldu zaio berriro, eta, orduan, norbanakoek beren ibilbide propioa zer neurritan aurkezten duten

eskatu zaie bere buruari – Eredu horiek bat datozen edo ez kontuan hartu gabe –, eta, bestetik, memoria kolektibo baten ideiarekin, beren nazio eta belaunaldien arteko bereizketekin. Era berean, bataren eta bestearen arteko harremana aztertu nahi da.

Nazioarteko azterlan konparatibo honek lau helburu nagusi ditu:

1. Frogatzea II. multzoko erantzunek (inflexio-puntuak) zein neurritan adierazten duten herrialde bakoitzean bizitzaren ibilbideko irudikapen kolektiboak daudela, eta oinarritzko eredu hori zein neurritan partekatzen den leku guztietan.
2. Pertsonen beren biografia zer neurritan hautematen duten frogatzea, batez ere, ereduarekiko jarraitutasunari eta adostasunari dagokienez, edo, hobeto esanda, jarraitutasunik ezari eta hausturari dagokionez.
3. Dimentsio historikoak hartzen dituen formak herrialde bakoitzeko memoria kolektibo bereziaren barnealdera (Halbwachs, 1950) trazatzea, bai eta belaunaldien arteko bereizketak ere.
4. Gertaeren pertzepzioaren eta aldaketa sozialen arteko artikulazioa aztertzea, bai eta biografiaren aurkezpena ere, gertaera/aldaketa bizitzan zehar txertatzeko unea eta haren eraginaren izaera kontuan hartuta.

Hipotesiak:

1. Gertaera positiboen edo zuzenean edo ratio gisa aztertutako irabazien maiztasuna, oroitutako egitate guztiekiko (irabaziak + galerak + bestelakoak), hautemandako osasun fisiko onarekin eta ongizate orokor eta eudaimonikoarekin lotuko da. Gertaera negatiboen maiztasuna hautemandako osasun fisiko okerragoarekin (gaixotasunari lotutako

- gertaerak alde batera utzita) eta ongizate hedoniko txikiagoarekin lotuko da.
2. Inflexio-puntuaren edo gertaera negatiboen maiztasuna hautemandako osasun fisiko okerragoarekin (gaixotasunari lotutako gertaerak alde batera utzita) eta ongizate hedoniko txikiagoarekin lotuko da.
 3. Pertsonen inflexio-egitaterat eta egitate historiko garrantzitsuetat gogoratuko dituzte 10-30 urte bitartekoak; izan ere, bizitza sozialean, identitatearen prestakuntzan eta esperientzia garrantzitsuetan sartzen dira lehen aldiz. Kohortearen efektua da; belaunaldi-kohorte batek aurrez aurre dituen funtsezko arazo historiko-sozialen bizipena eta oroitzapena, ezagutza komunak partekatzen mugatzen ez dena (Mannheim, 1952; Páez et al., 1998).
 4. Belaunaldiz belaunaldiko memoria bat egongo da, hainbat belaunaldiri eragiten dieten eta transmititzen eta partekatzen diren gertaera garrantzitsuen oroitzapenean oinarritua (hala nola IIGM). Aldiaren efektua da; gizabanakoei berdintasunez edo gutxi-asko eragin dieten gertaera historikoen oroitzapenak eragiten du, edozein adin-taldetakoak direla ere.
 5. Gizarte-talde oso baten oroimenak memoria kolektiboaren parte izatera iristen diren nazioko eta nazioarteko garrantzi handiko ekitaldiekin lotzen dira (Neal, 2005). Honako hauek barne hartzen dituzte: a) ustekabeko traumatiko negatiboak; b) irailaren 11ko gertakariak, hondamendiak, hilketak, krisiak; c) muturreko gertaera negatiboak, baina baita muturreko gertaera positiboak ere; d) talde nazional edo politiko bateko kideek partekatutako trauma nazionalak; e) gizarte baten balioei eta gizarte-kohesioari eragin zieten aldaketa politikoko gertaerekin lotutako

gertaerak (adibidez, Francoren heriotza Espainian); g) kolektiboki oroitzen diren gertaerak, erritualen, manifestazioen edo hileta-errituen bidez.

Azken gogoetak

Ikerketaren diseinuari buruz

1. I. zatiari dagokionez, bost adin-motak aukeratuz gero (20-24, 35-39, 50-54, 65-69, 80-84 urte), bost puntu mugatu ahalizango dira, bakoitza bere motari dagokionez. Belaunaldi historikoei buruzko galdera baten esparruan ere egokia da aukeraketa hori: adin-klaseek kohortetara jotzen dute orduan. Horri esker, Mannheimen zentzuan (1990), batzuk benetako belaunaldi historikoak zein neurritan diren frogatu ahal izango da.
2. III. blokean, elkarrizketatutako pertsonaren bizitzan zehar izandako gertaerei eta aldaketei buruz galdetzea erabaki da (eta azken mende erdiaren joanera ez igortzea, adibidez), II. blokearekiko simetriaren bidez eta buruz ikasitako historia gizabanakoaren ibilbidean kokatu ahal izateko.

Nazioarteko lankidetzari buruz

1. Talde bakoitzak konpromisoa hartzen du nazioarteko konparazioa bi taldeek sinatutako baterako argitalpenetarako gordetzeko.
2. Talde bakoitza bere herrialdean bildutako datuen jabe izango da, eta bere zaintzaz arduratuko da, eta bere herrialdeko datuetan hertsiki oinarritutako berariazko argitalpenak egiteko eskubidea izango du. Kasu horretan, orri-oineko ohar batek nazioarteko lankidetzari aipatu beharko luke.

2. Kapituluia

Bizitzaren bilakaeraren aldaketa-gertaerak: memoria autobiografikoan eta ongizatean duen eragina

Azterlan hau jatorrizko artikuluaaren euskarazko bertsioa da, honela argitaratua:

Méndez Casas, L., Cavalli, S., El-Astal, S., & Alzugaray, C. (2018). Hechos de cambio en el curso de la vida: su impacto en la memoria autobiográfica y en el bienestar. *Revista Latinoamericana de Psicología Positiva*, 4, 186-200.

Laburpena

Ikerketa programaren eta CEVI nazioarteko sarearen esparruan, azterlan honek aldaketako gertakari pertsonalen eta memoria autobiografikoaren eta ongizatearen arteko lotura aztertzen du. CEVI tresna bi testuingurutan aplikatu zen, bost adin-kohorteren arabera geruzatuta: 1) Euskal Autonomia Erkidegoa ($n = 267$, 20-88 urte tartea, $M = 38.57$, $DT = 20.96$; 59.9 emakume) eta 2) Gaza ($n = 676$, 19-103 urte bitarte, $M = 52.79$, $DT = 21.02$; 47.8 emakume). Banakako aldaketa-gertaerak ongizate subjektiboarekin (PHI eskala) eta haien dimentsio hedoniko eta eudaimonikoarekin lotu ziren. Bi lagin horietan oroitzapen autobiografiko positibo gehiago egon ziren. Aldaketa-gertaerek ongizatean duten eraginari dagokionez, azken urtean gertatutakoek eragiten dute gehien bizi-maila handiagoko eta indibidualistagoko gizarte batean, hala nola Euskadin. Gizarte kolektibistago eta bizi-baldintza zailagoetan dagoen batean, Gazan, esaterako, inflexio-puntu handiak dira ongizatearekin gehien lotzen direnak, ziurrenik rol sozialetan eta bizi-kalitatean aldaketa handiak eragiten dituztelako. Gertakari positibo globalak ongizate globalarekin nahiz haren alderdi hedoniko eta eudaimonikoarekin erlazionatu ziren, gertakari global negatiboak baino gorragoak. CEVI proiektuaren nazioarteko azterlanen ebidentzien arabera eztabaidatu dira emaitzak.

Gako-hitzak

Aldaketa-egitateak; Memoria autobiografikoa; Ongizatea; Bizitzaren-ibilbidea

Aldaketa-gertaerak eta ongizatea

Aldaketa-gertaerak garapen indibidualaren parte dira, rol garrantzitsua hartzen dute gizabanako gisa eratzean, eta eragin zuzena dute ongizatean (Bilbo, 2008). Aldaketako egitate pertsonalak esfera indibidual eta kolektiboetan kokatutako gertakarietatik elikatzen dira, eta horiek sorrarazten dituen gertaeraren arabera taldeka daitezke. Alde batetik, funtsezko aldaketa idiosinkrasikoak daude (maite den pertsona baten heriotza, ezkontza edo seme baten jaiotza, adibidez); eta, bestetik, gertaera sozial garrantzitsuen ondoriozkoak (gerrak, estatu-terrorismoa, demokraziaren berrezarpena) (Guichard et al., 2013). Era berean, aldaketak a) arau sozialaren ondorio izan daitezke (arau-trantsizioak), edo b) ustekabekoak edo aurreikusituz ezinak. Lehenengoen eboluzio-etapa jakin batzuei sozialki eta kulturalki lotutako aldaketei egiten diete erreferentzia. Aldaketa horiek, gizabanakoaren testuinguruaren arabera, rol (edo estatus) sozial batetik bestera igarotzeko zein adin izan daitekeen goiztiarra edo berantiarra zehazten dute. Bigarrenek bidebanatzeak edo etenak eragiten dituzte, eta banakoaren bizi-ibilbidean porrota eragiten dute. Oro har, azken horiek muturreko gertaera negatiboak izan ohi dira, hala nola gerrak, hondamendi naturalak edo maite diren pertsonen galera, bizi-garapenean etenaldia eragin dezaketenak (Guichard et al., 2013). Horrela, bi aldaketa-modalitateek lehenaldia eta geroaldia markatu ditzakete gizabanakoaren biografian, eta baliozkotasun positiboko eta/edo negatiboko bizi-inflexioko puntu bihurtu daitezke. Edonola ere, aldaketa-gertaerek ongizatearen dimentsio psikologikoan eta afektiboan eragiten dute. Ikasketen tradizio luze batek agerian uzten du bizi-aldaketaren gertaerak sintomatologiarekin edo ondoezarekin lotzen direla. 30eko r (ertaina) korrelazioarekin (Holmes eta Rahe, 1967).

Bizi-gertakariak bizitzarekiko gogobetetasunean duten eraginari buruzko luzetarako azterlan batek (Suh et al., 1996) erakutsi zuen modu positiboan zein negatiboan baloratutako gertaerak eragin nabarmena dutela ongizatean. Alde

horretatik, nabarmentzekoa da eraikuntza horrek lotura estua duela, ez bakarrik gizabanakoak bizitako esperientziekin, baita, bereziki, hark haiei buruz egiten duen balorazio subjektiboarekin ere (Zubieta eta Delfino, 2010). Hala, aldaketa-egitateak “gizabanakoaren jokabidean funtsezko berregokitzapena eragiten duten esperientzia objektiboetatik” eratorzen badira ere (Sandín, 2003, 145. or.), haien pertzepzioa eta horiekiko erantzuna dira, hain zuzen ere, haien eragina kontuan hartzeko orduan garrantzi handiena hartzen dutenak (Muratori et al., 2012). Izan ere, ekitaldiei buruz egiten dugun balorazioak lotura estua du eremu emozionalarekin. Balorazioaren, emozioaren eta ongizatearen arteko lotura hainbat azterlanetan nabarmendu da. Hemen, alderdi soziala eta sinbolikoa alderdi garrantzitsu bihurtzen dira gertakariak esperimintatzeko moduari dagokionez. Adibidez, familia-harreman estuak islatzen dituzten bizitza-historiak dituzten gizabanakoei emozionalki eragin diezaiekete familiako kideek zuzenean esperimintatu dituzten gertaerek (Zaragoza-Scherman et al., 2015). Halaber, garrantzitsua da aipatzea aldaketa-egitateak, hala nola bikotea osatzea, aita edo ama izatea, ikasketak amaitzea edo erretiroa hartzea, a priori arau sozialarekin bat etorritik, gertaera estresagarri gisa sailkatuta daudela (Miller eta Rahe, 1997). Horri dagokionez, azpimarratu behar da estresatzaile kroniko deiturikoetako askok lotura dutela gizartean eta kulturen espero diren roletan (Sandín, 2003), eta gure ongizatean eragina duten emozio positiboak eta/edo negatiboak eragiten dituztela (Páez et al., 2008).

Hala ere, aldaketa positiboak eta sintomei buruzko azterlanek zalantza jarri zuten gertaera positiboak estresagarriak direlako ideia (adib., Overbeek et al., 2010). Ikerketa batzuek ez dute loturarik gertaera positiboaren eta ongizatearen artean (adibidez, Avison eta Turner, 1988), baina beste batzuek aurkitu zuten horiek bizi-gogobetetze eta afektibitate positiboarekin lotzen direla, eta ez negatiboarekin (Maybery et al., 2006). Azkenik, azterlanen tradizio batek erakusten du gertaera

positiboek ondoeza murrizten dutela edo gertaera negatiboek ondoezean duten eragina arintzen dutela (adib., Cohen eta Hoberman, 1983; Wills et al., 1999). Beraz, gertaera positiboek eta negatiboek ez diote berdin eragiten ongizateari. Aldaketa positiboko gertaerek ongizatearen eremu psikologikoan (edo eudaimonikoan) eragiten dute batez ere, eta hiru edo sei hilabetera eragiten dute batez ere, eta urtebetera desagertu egiten da haren eragina (Bilbo, 2008). Beraz, berrienak dira esanguratsuenak (González-Arratia eta Valdez Medina, 2013). Bestalde, aldaketa negatiboen gertaerek eragin handiagoa dute eremu emozionalean (edo hedonikoan) eta eragin iraunkorragoa dute (Baumeister et al., 2001).

Bestalde, galera-irabazien balantzea ere adinaren arabera aldatzen da (Heckhausen et al., 1989). Garapen indibidualak, halabeharrez, biak konbinatzea dakar, baina, oro har, gertaera positiboak negatiboak baino gehiago dira, nahiz eta bizitzaren edo bizi-zikloaren azken faseetik aurrera ("laugarren adina" edo 80 urte inguru mendebaldeko eremuetan) bizi duen gizabanakoak gertaera gehien balorazio negatiboa jasotzen duten (Cavalli eta Lalive d'Épinay, 2008; Lalive d'Épinay eta Cavalli, 2009) Bestela esanda, denborak aurrera egin ahala, galerak irabaziak baino handiagoak dira. Bestalde, aurrekoarekin koherente izanik, zenbait azterlanetan egiaztatu da ongizate subjektiboak apur bat behera egin duela adinarekin, nahiz eta zenbait kultura-eremutan kurbilinealtasun bat gertatzen den, garatutako testuinguru anglohiztunetan gertatzen den bezala (Stephoe et al., 2015), puntu bat beherago baitago 50 urte inguru geroago baino (Helliwell et al., 2017). Esan dezagun ongizatea dela nagusi beti, eta kurbilinealtasunak ez duela ukatzen bizitzaren azken fasean gutxitzea. Azkenik, testuinguruak eragina izango du gertaera negatiboen eraginean: adibidez, gertaera traumatikoen ondoren berreskuratzea zailagoa zen, eta Palestinan ez zen hain perfil erresilientea (Bonanno et al., 2011), ziurrenik bizi-baldintza txarragoengatik eta herritarrak gerra-ekintzen biktima kronikoak izateagatik.

Aldaketa-gertaerak eta memoria Autobiografikoa

Gertaera positiboek eta negatiboek ongizatean eragin bera ez dutela jakinda, galde liteke gauza bera gertatzen den gertaera horien epe luzeko eraginarekin. Horri dagokionez, egileen artean ez dago adostasunik. Adibidez, nahiz eta gertaera negatiboen oroitzapena ez den positiboena bezain ohikoa (Conway, 2005; Cavalli, 2016), zenbait azterlanek erakusten dute lehenengoen, hala nola galerek eta banantzeek, eragin handiagoa dutela ongizatean positiboek baino, eta eragin negatiboa izan dezaketela bost eta zazpi urte bitartean (Baumeister et al., 2001; Luhmann et al., 2012). Proposatutako azalpenaren arabera, gertakari horiek gizabanakoaren bizi-itxaropenen aurkakoak dira, eta, ondorioz, eragin handiagoa dute (López-Fuentes eta Valdez-Medina, 2013). Hala eta guztiz ere, Taylorren negatiboaren minimizazioaren eta positiboaren maximizazioaren hipotesiarekin bat etorritz (1991), pertsonok bizitako gertaerak modu negatiboan baino gehiagotan hautematen ditugu, eta gertaera horiei lotutako afektu positiboak denboran gehiago irauten du, oroitzapenean iraunkorragoa da eta bere eragina motelago desagertzen da (Walker et al., 2003). Muturreko gertaera negatiboek epe luzera gehiago eragiten badute ere, lehen azaldu bezala, badira epe luzeko ongizatean ere eragiten duten gertaera positiboak; adibidez, maitemintzea edo bikotea osatzea, ongizatean urtebete eta bi urte artean iraun dezaketenak (Suh et al., 1996).

Pertsonen memoria aztertzean, zer gogoratzen dugun eta nola egiten dugun adierazten diguten hainbat faktore ikus daitezke (Páez et al., 2018). Edukiari dagokionez (zer), esan bezala, karga sinbolikoa faktore garrantzitsua da oroitzapen batek markatu eta norbanakoaren memorian ere iraun dezan. Memoria autobiografikoa pertsonarentzat esanahi handiena duten oroitzapenek osatzen dute. Oroitzeko modua (nola) lotuta dago informazioa atxikitzeko intentsitatearekin, ekitaldia ebaluatzeko moduarekin (positiboa edo negatiboa) eta oroitzapen bat partekatzeke maiztasunarekin. Zentzu horretan, pertsonen

memoria autobiografikoaren parte diren gertaera historiko garrantzitsuak daude. Intentsitateari dagokionez, kontuan hartu beharreko faktoreetako bat bizipenak gizabanakoarengan duen eragina da; oroitzapen autobiografiko guztiak ez dira bizitasun berarekin gogoratzen (ikus Hirst et al., 2015; Páez et al., 2018). Ebaluazioari dagokionez, bizipenen pertzepzioa eta ondorengo balorazio subjektiboa dira oroitzapenean eta ongizate subjektiboan funtsezko eginkizuna duten elementuak. Oroitzapen bat partekatzen den maiztasuna oroitzapen horren agerpenaren adierazle argia da.

Azterlan honetan Euskal Autonomia Erkidegoko (EAE) lagin baten ($N = 267$) eta Gazako zerrendako lagin baten ($N = 676$) emaitzak aurkezten dira. Helburua aldaketa-gertakarien eta horiek memoria autobiografikoan eta bi gizarteengatik ongizatean duten eraginaren arteko lotura ezagutzeko da.

Hipotesiak:

1.- Memoria autobiografikoaren izaera positiboa. Bizi-gertakari positibo gehiago gogoratuko dira negatiboak baino; izan ere, maizago bizitzeaz gain, pertsonak beren oroitzapenak positiboki berriz ebaluatzeko joera dute (Simón et al., 2009; Singer et al., 2007). Hala ere, Gazako testuinguru sozialean, gatazka bortitz politiko eta bizi-baldintza gogorretan, zentzuzkoa da galdetzea bizipenaren eta oroitzapenaren izaera positibo hori agertuko ote den.

2.- Gertakariak ongizate subjektiboan duten eragina. Gertakari positiboek zein negatiboek ongizate subjektiboan izango dute eragina. Gertakari positiboek dagokienez, bai azken urtean gertatutakoak bai inflexio-puntuak ongizate handiagoarekin lotuko dira, eta lehenengoan inpaktua indartsuagoa izango da, duela gutxi gertakariak eragiten baitute ongizatean. Gertaera negatiboek dagokienez, antzeko joera espero da; hau da, azken urteko aldaketa negatiboko

gertaerek eragin handiagoa izango dute ongizateko inflexio-puntu negatiboek baino (Bilbao et al., 2013; Suh et al., 1996).

3.- Ongizate hedonikoari eta eudaimonikoari buruzko asimetria positibo-negatiboa. Gertaera negatiboek eragin handiagoa dute ongizate hedonikoan, positiboek baino; izan ere, gertaera eta emozio negatiboek arreta eta epaiketa gehiago mugiarazten dituzte, ziurrenik eboluzio-arrazoiengatik (Baumeister et al., 2001; Lalive d'Épinay eta Cavalli, 2009). Azken urteko gertaera negatiboak ongizate hedonikoari lotuagoak egongo dira positiboak baino. Gertakari positiboek eragin handiagoa izango dute ongizate eudaimonikoan hedonikoan baino; izan ere, afektu positiboa gehiago lotzen da esanahia esleitzearekin, bizi-gogobetetasunarekin, bizitzaren eta besteekiko harremanen zentzu positiboa eraikitzearekin (Bilbao et al., 2013).

Metodoa

Diseinua

Ikerketaren diseinua ez da esperimentalta, zeharkakoa, atzera begirakoa eta bost adin-klase edo -talde alderatzen ditu.

Lagina

Azterlanean Mendebaldeko Europako eta Ekialde Hurbileko 943 subjektuk parte hartu zuten: EAE ($n = 267$; 20-88 urteko tartea, $M = 38.57$, $DT = 20.96$, %59.9 emakumeak) eta Gaza ($n = 676$; 19-103 urteko tartea, $M = 52.79$, $DT = 21.02$; %47.8 emakumeak).

Prozedura

Lagina komenigarritasun prozedura baten bidez bildu zen, eta aplikatu zen unean bost adin-taldetan geruzatu zen: 20-24, 35-39, 50-54, 65-69 eta 80-84 urte (Paredes eta Oberti, 2015). EAEn kasuan, adin-talde aurreratuen 75-88 urtekoa izan zen.

Euskal Herriko Unibertsitateko (UPV/EHU) eta Al-Azhar University – Gazako (Gaza) unibertsitate-ikasleek bildu zituzten datuak, eta galdetegia administratzeko prestakuntza jaso zuten. Tresnaren aplikazio ororekin batera baimen informatua eman zen, azterketaren helburuak eta arduradunak azaltzeko, UPV/EHUko Etika Batzordearen protokoloari jarraituz (Erref.: M10/2016/31).

Landa-lana 2016an egin zen, EAEn eta Gazako Zerrenda osatzen duten probintzietan. Eskalaren aplikazioaren iraupena 30-45 minutukoa izan zen. Jasotako informazioaren kodifikazioa CEVI sareak ezarritako prozeduraren bidez egin zen, ekitaldi bakoitzari dagozkion kategoria eta kode sorta bat, eta ikerketa honen garapenean Holmes eta Raheren (1967) bizi-gertaeren zerrendarekin osatu eta bateratu dira (Concha et al., 2009; Guichard et al., 2013; Paredes eta Oberti, 2015). CEVI Aldaketak eta gertaerak bizitzan zehar nazioarteko ikerketa Christian Lalive d 'Epinayk eta Stefano Cavallik egin dute. Gaur egun, 14 herrialdeko ikertzaileak biltzen ditu (Argentina, Belgika, Brasil, Kanada, Txile, Kolonia, Egipto, Espainia, Frantzia, Italia, Mexiko, Palestina, Suitza eta Uruguai), eta Stefano Cavallik (SUPSI) eta Dario Páezek (EHU) koordinatzen dute. Informazio gehiago: <http://www2.supsi.ch/cms/cevi/>. Epailen independenteek sailkatu zituzten erantzunak, batez beste %90eko akordioarekin. Gertaerak kodetzeko epailen arteko akordioa kappa analisiaren bidez ebaluatu zen.

Tresna eta aldagaiak

Galdetegia galdera irekien hiru multzo handiz osatuta dago, eta horien barruan daude: I) azken urtean bizi izan diren azken aldaketak: "Azken urtean aldaketa garrantzitsurik izan al da zure bizitzan?". Galdera honek nahiko berriak diren bizi-aldaketako gertaeren oroitzapen librea aztertzen du. II) bizitzako inflexio-puntu handiak: "Kontuan hartu orain zure bizitza, oro har, zein izan dira inflexio-puntu nagusiak, bizitzan zerbait garrantzitsua esan nahi izan duten edo aldaketa garrantzitsua markatu duten une horiek?". Galdera honek subjektuen bizitzan edo bizi-zikloan eragina izan duten gertaera garrantzitsuen oroitzapenari buruz dihardu, eta epe luzeko aldaketa handien baliokidea da, hala nola ezkontzea, seme-alabak izatea, alarguntasuna, etab. III) azterlanean parte hartu zutenak modu batera edo bestera markatu zituzten gertaera historikoak: "Kontuan har ditzagun orain herrialdean eta munduan bizitzan zehar gertatu ziren gertaera edo aldaketa handiak. Zeintzuk izan ziren gehien kolpatu zutenak". Galdera hau memoria kolektiboari edo gertaera historiko garrantzitsuei buruzkoa da, eta ez da erabiltzen azterlan honetan. Bloke bereizi bakoitzak, gehienez ere, oroitzapen libreko lau deskribapen osatzeko aukera ematen du, subjektuak aipatzen dituen oroitzapenei buruz egiten duen balorazio subjektiboari buruz galdetuz (irabazia, galera, biak, ez bata ez bestea, ez luke jakingo). Era berean (PII eta PIII ataletan), pertsonari eskatzen zaio aipatutako gertaerak zergatik izan ziren esanguratsuak adierazteko, espazio-denboran kokatzeko eta gertakariaren unean zer adin zuen adierazteko. Jarraian, galdetegiak informazio soziodemografikoa ematen duten galdera osagarri batzuk jasotzen ditu, hala nola adina, nazionalitatea, egoera zibila eta ikasketa-maila. Memoria autobiografikoari dagozkion alderdiak neurtzeko, azken urteko gertakari berrien aldagai positiboak eta negatiboak sortu ziren, eta irabaziei eta galerei dagozkien balioespenen batukaria egin zen. Prozedura bera erabili zen bizi-inflexio puntu positibo eta negatiboen aldagaiak sortzeko. Bizitzan zehar izandako irabazi

eta galera guztiak neurtzeko, PI eta PII balioespen positiboak eta negatiboak batu ziren.

Ongizate subjektiboa. Pemberton Happiness Index PHI (Hervás eta Vázquez, 2013) eskala erabili zen, Likert eskalan neurtutako 11 itenez osatua (0 = Guztiz ados 10 = Erabat ados), Ongizate Bilduaren (Remembered Wellbeing) lau dimentsioak ebaluatzen dituena: Ongizate Orokorra (1 eta 2 itemak), "Oso pozik nago nire bizitzarekin. Ongizate Eudaimonikoa (3-8 itemak), "Nire bizitza baliagarria eta baliotsua dela sentitzen dut"; Ongizate Hedonikoa (9 eta 10 itemak), "Egunero gauza txiki askoren disfrutua"; Ongizate Soziala (11. itema)," Garatzeko aukera ematen didangizarte batean bizi naizela sentitzen dut 57tik beherako puntuazioek ongizate-maila baxua adierazten dute, 57tik 95era bitarteko puntuazioek maila ertaina adierazten dute, eta 95etik gorako puntuazioek ongizate-maila altua adierazten dute. Eskalaren fidagarritasuna $\alpha = .91$ da (Hervás eta Vázquez, 2013). Ongizate oroituaren eraikuntzaren neurketari dagokionez, Pemberton Happiness Index (PHI) eskalako itemak eta horien neurriak bildu ziren. Ongizate Eudaimonikoaren adierazle bat lortzeko, dimentsioa osatzen duten sei itemak gehitu ziren. Ongizate Hedonikoaren adierazle gisa, afektibitate positibo eta negatiboari buruzko itemak (9 eta 10) eta bizitzarekiko asebetetze-itema (1) gehitu ziren (Boniwell, 2006). Ongizate oroituaren guztizkoaren aldagaia ere sortu zen, eskala osatzen duten item guztiak batuz. Aldagai hori eta Ongizate Hedonikoaren aldagaia zenbatzeko, 10. itema birkodetu zen (afektu negatiboari dagokio), puntuak alderantzikatuz (Hervás eta Vázquez, 2013).

Emaitzak

Aurrerago erakutsiko den 1. Taulan, azken urteko hamar aldaketa-egitateak eta hamar inflexio-puntu positibo eta negatibo garrantzitsuenak jasotzen dira, Gazako eta EAEko laginen memorian. Bertan ikus daitekeenez, gizabanako bakoitzaren bizi-aldaketako esperientzietan oinarritutako oroitzapen gehienak familiarekin, osasunarekin, lanbidearekin edo heriotzekin lotutako eremuetakoak dira. EAEko laginean 110 pertsonak, laginaren %41.2k, ez zuten gogoratu azken urtean aldaketa garrantzitsurik gertatu zenik; Gazan 201 parte-hartzailek ere ez zuten oraintsuko aldaketarik jakinarazi, lagin osoaren %29.8k. Bi kasuetan, maiztasun-analisiak azken urtean aldaketa-gertakarien berri eman zuten subjektuak bakarrik kontuan hartuta egin ziren. Horrek esan nahi du lagin osoan proiektatzeko, erantzunaren ehunekoaren arabera haztatu behar dela.

Azken urteko bizi-aldaketaren gertaerak EAEn

Azken urteko aldaketa positiboen gertakariei dagokienez, EAEn irabazitzat jo zen gehien bat lehen enplegua, eta, ondoren, maitemintzea edo bikotea osatzea eta harreman/lagun berriak sortzea. Esan behar da, hala ere, a priori positibotzat jotzen diren gertaera batzuk, gehiengo batek irabazitzat hartzen dituenak, anbigüoak eta gutxiengo batek galdutzat jo zituela. Adibidez, aipatutako azken bizi-gertaera, non lau subjektuk negatiboki baloratu zuten eta birentzat irabazia eta galera konbinatu zituen. Gehien aipatzen den hurrengo gertaerak, self-ari buruzko garapen pertsonalak, heltze pertsonalari, zahartzeari, esfortzu-egoerari eta bere buruarekiko konfiantzari egiten die erreferentzia; subjektu batek negatiboki baloratu zuen, eta bi parte-hartzaileentzat ez zuen ez irabazirik ez galerarik ekarri. Ondoren, seme edo alabaren bat jaiotzea, aipatu zuten guztiek positiboki balioetsita, eta lanbidea (beste batzuk), lanaren inguruko alderdiei erreferentzia egiten diena. %82k irabazitzat hartu zuen, eta gainerako %18k, berriz, galeratzat eta

bien arteko konbinaziotzat (ekitaldia aipatu zuten pertsona guztiei egiten diegu erreferentzia, hau da, 10 pertsonari kasu honetan; beraz, jakin behar da, oro har, lagin txikiak direla eta ehunekoak erlatibizatu eta 10etik 8 gisa pentsatu behar direla). Hurrengo gertakaria, ezkontza, gehienbat irabazitzat hartu zen, aipatu zutenen %30ek negatibotzat jo zuten, eta %10entzat irabazia zein galera izan zen. Hurrengo ekitaldiak, Oporrak/Bidaia izenekoak, atzerriko egonaldiei eta laguntza humanitarioko bidaiei egiten die erreferentzia; informatzaileen %100ek balorazio positiboa egin zuten. Hurrengo bizi-gertakaria, etxea edo etxebizitza aldatzea, %50ek irabazitzat jo zuten, %30ek galeratzat, eta gainerako %20ak bien arteko konbinazioa ekarri zuten, ez bata ez bestea. Hamargarren ekitaldiak, gurasoen etxea uzteak, irabazia ekarri zuten aipatu zuten guztiei. Amaitzeko, argi eta garbi positiboak dira gurasoen etxea, oporrak/bidaia, seme-alaben jaiotza eta lehen enplegua uztea. Gertaera anbibalenteak ezkontza, etxe edo etxebizitza aldaketa, maitemintzea, garapen pertsonala eta aldaketa profesionalak izan ziren.

Gehien gogoratutako azken urteko aldaketa negatiboko hamar gertaerak beste senide batzuen heriotza izan ziren; guztien %6.7k irabazi- eta galera-gertaera anbivalentetzat jo zuten, eta gurasoen heriotza, berriz, galera gisa baloratu zuten aipatu zutenek. Ondoren datoz etxea edo etxebizitza aldatzea eta gaixotasun larria, eta azken gertaera hori aipatu zutenen %100ek galera gisa baloratu zuten. Banaketa aldaketari dagokionez, gehienbat galeratzat hartu arren, %55.5ek irabazitzat eta bien konbinaziotzat hartu zuten. Hurrengo gertaera negatibo aipatuena beste senide batzuen gaixotasuna eta osasunaren gainbehera mailakatua izan ziren; bi kasuetan, subjektu batek irabazi eta galera gisa baloratu zituen. Ondoren, harreman/lagun berriak, ezkontza eta lagun minaren heriotza datoz; azken hori erabat galeratzat jo zen. Azpimarratu behar da, gertaera negatiboen maiztasun absolutua txikia denez, laginean, oro har, gertaera positibo gehienak gertaera negatibo gisa aipatzen direla. 20 lagunek lagun berriak aipatu zituzten aldaketa gisa,

eta horietako 4k negatibotzat jo zuten. 13 parte-hartzailek aipatu zuten ezkontza; horietako hiruk negatibotzat jo zuten, eta subjektu batek gertaera anbibalentzetzat – Lau aitona-amona ziren, biloben ezkontzari buruzkoak, eta ziur aski banantze gisa hartuko zuten. Lagin osoari dagokionez, horrek esan nahi du %12k lagun berriak aipatu zituztela eta %5ek ezkontzak; horietatik 5 pertsonatik 4k egitate positibo gisa ebaluatu zituzten. Argi eta garbi negatiboak dira gurasoen heriotza, gaixotasun larria eta lagun minaren heriotza. Banantzea modu anbibalentean eta beste senide batzuen gaixotasunarekin baloratu zen, eta osasunaren gainbehera mailakatua, batez ere gertaera negatibo gisa.

Gazako azken urteko bizi-aldaketaren gertaerak

Gazako azken urteko aldaketa positiboek dagokienez, irabazitzat gehien baloratutako gertaera ezkontza izan zen, nahiz eta %6.7k galera gisa edo bien konbinazio gisa baloratu zuten. Hurrengo aldaketa eskola-lorpena izan zen, non ia %3k irabazi eta galera gisa baloratu zuten. Ondoren, seme edo alaben jaiotza eta biloben jaiotza datoz; bi kasuetan, subjektu batek irabazi eta galera konbinazio gisa haztatu zituen. Etxea edo etxebizitza aldatzea %24k galera gisa eta modu anbibalentean baloratu zuen. Autoa edo etxea salerostea galeratzat hartu zuen parte-hartzaile bakar batek. Hurrengo bi aldaketa-gertaerak, lanbidearen arlokoak, lehen enplegua izan ziren, aipatu zutenen %100ek irabazitzat baloratua, eta lan-motaren aldaketa, ia %15eko irabazitzat eta galeratzat baloratua. Bidaia/Oporrak: gehienek irabazitzat hartu zuten, eta %35ek, berriz, negatibotzat. Derrigorrezkoaren ondoko prestakuntzaren hasierak balorazio positiboa jaso zuen aipatu zutenen %100ean. Amaitzeko, lagin honetan argi eta garbi positiboak dira lehen enplegua eta derrigorrezko prestakuntzaren osteko prestakuntza. Gutxiengo txiki batek halakotzat jo ez zituen egitate positiboak izan ziren ezkontza, seme-alabak edo bilobak jaiotzea, autoa edo etxea salerostea eta lan mota aldatzea. Gutxiengo

garrantzitsu batek anbibalentzetat edo negatibotzat jo zituen egitate positiboak bidaia/oporrak, etxea edo etxebizitza aldatzea eta lana aldatzea izan ziren.

Gehien aipatu diren azken urteko hamar gertakari negatiboen artean, beste senide batzuen heriotza dago; izan ere, laginaren ia %97k balorazio negatiboa egin zuen, eta gainerako %3k irabazitzat edo bien konbinaziotzat jo zuen. Gehien gogoratu zen hurrengo gertaera diru-sarrerengalera handia izan zen, eta galera hori negatiboki baloratu zuten aipatu zutenek. Ondoren, arazoak ditu senideekin; hemen, %8k modu anbibalentean haztatu zuen. Hurrengo gertakaria ebakuntza/ospitalizazioa %18k positiboki baloratu zuten, eta irabazia eta galera %9k konbinatu zituzten. Ezkontidearen osasunaren gainbehera mailakatua, larritasun txikiagoko gaixotasuna, istripua, gaixotasun larria eta heriotza osorik galtzea bezala baloratu ziren. Dibortzioa ez zuen negatiboki gogoratu %23k. Argi eta garbi negatiboak izan ziren diru-sarrerengalera, osasunaren pixkanakako gainbehera, gaixotasun larria, ezkontidearen heriotza eta larritasun txikiagoko gaixotasuna. Beste senide batzuen heriotza eta familia politikoarekin izandako arazoak negatiboak izan ziren gehienbat. Dibortzioa, ebakuntza/ospitaleratzea eta, neurri txikiagoan, senideekin izandako arazoak soilik ebaluatu ziren anbibalentzetat edo irabazitzat.

EAEren eta Gazaren arteko alderaketa

Bi laginak alderatzeko orduan, lehenengo aldea azken urtean aldaketa garrantzitsuak bizi izan dituztela gogoratzen duten parte-hartzaileen kopuruan datza. Lehen esan dugun bezala, askoz ere handiagoa da Gazako laginak ekarri berri dituen oroitzapenen kopurua, EAEkoak baino. Gazan gertaera positiboak irabazi gisa baloratzeaz gain, horietako batzuk maizago aipatzen dira. Aldi berean, datuek adierazten dute gertakari negatibo gehiago daudela Gazan EAEn baino. Biztanleria osoari dagokionez, %9.6 dira EAEn hildakoak, eta %11 Gazan; %5 EAEko

gaixotasunen lagin osoaren eta osasun-gainbeheraren gainean, eta %11.4 Gazan (istripuak, ospitaleratzeak barne). Bi testuinguruetan gertaera horiek negatibotzat hartzen dira gehienbat. Gainera, Gazan %3k diru-sarreraren galera handia aipatzen dute, eta %2k dibortzioa, EAEn aipatu ez diren gertaerak.

Inflexio-puntuak edo epe luzeko aldaketa-gertaerak EAEn

EAEn gehien aipatu diren inflexio-puntu positiboak dagokienez, gehien aipatu den gertaera seme-alaben jaiotza izan zen. %94k positiboki baloratu zuten, eta %6k anbibalenteki; subjektu batek modu negatiboan baloratu zuen. Derrigorrezko prestakuntzaren osteko prestakuntza %82 irabazi gisa baloratu zen, eta %12 irabazi eta galera gisa, ez bata ez bestea. Ezkontza eta maitementzea edo bikotea osatzea anbibalentziaz baloratu ziren: %2.7 eta %9.4, hurrenez hurren. Etxe edo etxebizitza aldaketa, gehien aipaturako hamar gertakarien artean egonik, %52k irabazi gisa baloratu zuen; gainerako %48k, berriz, gainerako haztapenekin. Lehen enpleguari eta eskola-lorpenari %17ko balorazioa eman zitzaizen modu anbibalentean. Garapen pertsonala eta gurasoen etxea uztea ez ziren irabazitza hartu %22an eta %23.5ean, hurrenez hurren. Harreman/lagun berriak, gehien aipaturako hamar gertaera positiboaren artean egonik, %52k irabazi gisa baloratu zituen. Azken urteko aldaketa positiboaren emaitzak errepikatu dira, nahiz eta balorazioa zehatzagoa izan epe luzeko ekitaldi horietan. %12 eta %48 artean, batez beste, inflexio-puntu "positiboak" anbibalente gisa ebaluatu ziren edo %26 galera gisa.

Gehien aipaturako hamar inflexio-puntu negatiboaren artean, gurasoen heriotza eta beste senide batzuen heriotza daude; bi gertaera horiek galera gisa baloratu ziren nagusiki, %12 eta %29, hurrenez hurren, azterlanean parte hartu zutenek modu anbibalentean baloratu zituzten. Gurasoen edo anai-arreben gaixotasunak ere %35eko anbibalentzia izan zuen. Ezkontidearen heriotza %90ekoa izan zen, istripua %83koa, eta seme-alaben heriotza %100ekoa; lagun minaren

heriotza, berriz, %62.5ekoa, gainerako %37.5aren aldean. Gurasoen banantzea eta dibortzioa modu anbibalentean baloratu ziren: %60 eta %37.5, hurrenez hurren. Aldaketa historikoak nazioko eta munduko gertaera sozio-historikoei buruzkoak dira. Aipatutakoen %55.5 galera gisa baloratu ziren. Laburbilduz, azken urteko aldaketa negatiboen emaitzak errepikatzen dira positiboekiko, baina balorazioa ñabarragoa da, bereziki gurasoen heriotzaren, senide eta lagunen heriotzaren, banaketaren eta dibortzioaren kasuan. Seme-alaben eta ezkontidearen heriotza gehiengoz edo erabat negatiboa da.

Inflexio-puntuak edo epe luzeko aldaketa-gertaerak Gazan

Gazan gehien aipatutako inflexio-puntu positiboa ezkontza izan zen, %6ko balorazio negatiboarekin eta %8.5eko anbibalentziarekin. Seme-alaba jaiotzeak %94ko balorazio positiboa izan zuen, %5ek galera gisa baloratu zuen. Lehenengo enplegua, guztizkoaren ia %8k, galera gisa baloratu zuen. Eskola-lorpena %7.5ek galera gisa eta irabaziaren eta galeraren konbinazio gisa baloratu zuen, eta Oporrak/Bidaia gertaera, berriz, %47k negatibo edo anbibalente gisa. Aipatu zuten pertsonen %100ek positiboki baloratu zuen autoa edo etxea salerostea, eta %95ek derrigorrezkoaren ondorengo prestakuntza hastea. Lan-motaren aldaketa eta etxearen edo etxebizitzaren aldaketa galeratzat eta anbibalentetzat jo ziren, %38 eta %33, hurrenez hurren. Erlijio-erritueta parte hartzearen balorazio positiboa %95ekoa izan zen, galera gisa baloratu zuen %5aren aldean. Seme-alaben jaiotza, lehen enplegua eta prestakuntzaren hasiera, eskola-lorpena, derrigorrezkoaren ondoko prestakuntza, erlijio-errituak, gertaera positiboak dira gehienbat, nahiz eta %5-8ko gutxiengo batek ez zituen irabazitzat jo. Ezkontza modu anbibalentean edo negatiboan balioetsi zen, %10etik gora, familia-, bizikidetz-, berehalako banantze- edo ezkontza-arazoei erreferentzia eginez, haurren asebetetze gabeko adinean. Oporrak edo bidaiak, lana aldatzea eta etxea edo etxebizitza aldatzea oso modu

garrantzitsuan baloratu ziren anibalentzetat edo negatibotzat. %5 eta %47 artean, batez beste, gertaeren %19 anibalente gisa ebaluatu ziren.

Gazan gehien aipatu diren hamar inflexio-puntu negatiboaren artean, lehenengo bostek heriotzak aipatzen dituzte. Aitaren heriotza eta beste senide batzuen heriotza %98ko balorazio negatiboarekin, amaren heriotza %2.5eko balorazio positiboarekin eta ezkontidearen heriotza eta seme-alaben heriotza %100eko balorazio negatiboekin. Senideekin izandako arazoek eta eskola-porrotak ez zuten irabazi-balioespena izan, %6.8 eta %2.5, hurrenez hurren. Lagun minaren heriotza, %100ek galera gisa baloratu zuten, eta espetxeratzeak %21eko anibalentzia izan zuen. Amaitzeko, inflexio negatiboko egitateak oso modu negatiboan balioesten dira; gutxiengo garrantzitsu batek bakarrik balioetsi zuen espetxeratzea modu anibalentean. Hala ere, EAEn azken urtean izandako aldaketetan bezala, ezkontza ere hamar inflexio puntu positiboaren eta gehien aipatutako hamar negatiboaren artean dago Gazan.

EA Eren eta Gazaren arteko alderaketa

Ikus daitekeenez, epe luzeko gertaera positiboak edo inflexio-gertaerak homogeenagoak baloratuak izan ziren Gazako irabazitzat EAEn baino. Gainera, ohikoagoak izan ziren. Lagin osoari dagokionez, %60k ezkontza aipatzen dute, eta %8k, berriz, EAEn (%15, maitemindu eta bikotea osatzen badute; Gazan ez da halakorik aipatzen). Eskola-lorpena %4k aipatu zuten EAEn eta %18k Gazan. Baina ez dago beti alderik: adibidez, lagin osoaren %18k aipatu zuen irabazitzat seme-alaben jaiotza bi laginetan. Ondorioztu daiteke gertakari positibo gehiago eta modu homogeenagoan baloratuak daudela Gazan EAEn baino, inflexio-puntu gisa aipatuak. Eraitzen eredu horrek azal dezake epe luzeko gertaera positiboaren (edo inflexio-puntuaren) eta ongizatearen arteko lotura indartsuagoa dela lehen laginean bigarreanean baino. Halaber, gertaera negatiboaren maiztasun handiagoa dago Gazan

EAEEn baino. Adibidez, lagin osoaren batez besteko gisa, %60k gurasoen, senideen, lagunaren edo seme-alaben heriotza aipatzen du, eta %27k EAEEn.

1. Taula.

Azken urteko eta inflexio-puntu positibo eta negatiboen lehen oroitzapenen zerrenda maiztasun-ordenaren arabera. EAE eta Gaza.

EAE	(<i>f</i>)	%	Gaza	(<i>f</i>)	%
<u>Azken urteko bizi-aldaketa positiboak</u>			<u>Azken urteko bizi-aldaketa positiboak</u>		
Lehen emplegua	18	6.7	Ezkontza	149	22
Maitemindu/Bikotea eratu	18	6.7	Eskola-lorpena	63	9.3
Harreman berriak/ Adiskidetasuna	16	6	Seme-alaben jaiotza	55	8.1
Garapen pertsonala	11	4.1	Biloben jaiotza	26	3.8
Seme-alaben jaiotza	11	4.1	Etxebizitza aldatzea	25	3.7
Profesioa (beste batzuk)	11	4.1	Auto edo etxearen salerosketa	23	3.4
Ezkontza	10	3.7	Lehen emplegua	17	2.5
Oporrak/Bidaiak	10	3.7	Oporrak/Bidaiak	17	2.5
Etxebizitza aldatzea	10	3.7	Lan-mota aldatzea	14	2
Gurasoen etxea uztea	8	3	DOP	11	1.6
<u>Azken urteko bizi-aldaketa negatiboak</u>			<u>Azken urteko bizi-aldaketa negatiboak</u>		
Beste senideren heriotza	15	5.6	Beste senideren heriotza	64	9.5
Gurasoen heriotza	8	3	Diru-sarreraren galera handia	25	3.7
Etxebizitza aldatzea	6	2.2	Arazoak familiakoekin	25	3.7
Gaixotasun larria	5	1.9	Ebakuntza/Ospitalizazioa	22	3.2
Banaketa	4	1.5	Osasunaren gainbehera mailakatua	16	2.4
Beste senideren gaixotasuna	4	1.5	Larritasun baxuko gaixotasuna	14	2
Osasunaren gainbehera mailakatua	4	1.5	Istripua (erorketa edo trafikoa)	14	2
Harreman berriak/ Adiskidetasuna	4	1.5	Gaixotasun larria	13	1.9
Ezkontza	3	1.1	Dibortzioa	13	1.9
Lagun minaren heriotza	3	1.1	Ezkonlagunaren heriotza	12	1.8

(1.Taula jarraipena)

<u>Inflexio-puntu positiboak</u>			<u>Inflexio-puntu positiboak</u>		
Seme-alaben jaiotza	85	31.8	Ezkontza	578	85.5
DOP	50	18.7	Seme-alaben jaiotza	177	26.2
Ezkontza	36	13.5	Lehen emplegua	169	25
Maitemindu/Bikotea eratu	32	12	Eskola-lorpena	133	19.7
Etxebizitza aldatzea	25	9.4	Oporrak/Bidaiak	51	19.1
Lehen emplegua	19	7.1	Auto edo etxearen salerosketa	38	5.6
Eskola-lorpena	18	6.7	DOP	36	5.3
Garapen pertsonala	18	6.7	Lan-mota aldatzea	34	5
Gurasoen etxea uztea	17	6.4	Etxebizitza aldatzea	33	4.9
Harreman berriak/ Adiskidetasuna	16	6	Erljio-errituetan parte hartzea	20	3
<u>Inflexio-puntu negatiboak</u>			<u>Inflexio-puntu negatiboak</u>		
Gurasoen heriotza	55	20.6	Aitaren heriotza	179	26.5
Beste senideren heriotza	55	20.6	Beste senideren heriotza	166	24.5
Guraso/anai-arreben gaixotasuna	14	5.2	Amaren heriotza	117	17.3
Ezkonlagunaren heriotza	10	3.7	Ezkonlagunaren heriotza	56	8.3
Gertakari historikoak	8	3	Seme-alaben heriotza	50	7.4
Lagun minaren heriotza	8	3	Arazoak familiakoekin	44	6.5
Seme-alaben heriotza	6	2.2	Eskola-porrota	39	5.8
Istripua (erorketa edo trafikoa)	6	2.2	Ezkontza	35	5.2
Banaketa	4	1.5	Lagun minaren heriotza	28	4.1
Gurasoen dibortzioa	4	1.5	Espetxeratze	28	4.1

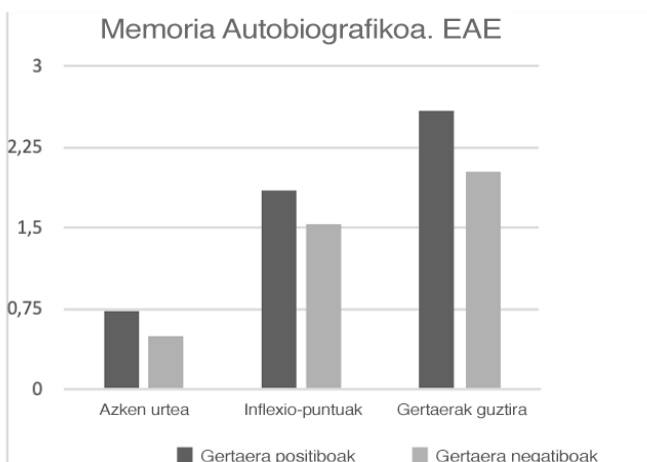
Oharra. DOP = Derrigorrezkoaren Ondoko Prestakuntzaren hasiera

Gertakari positiboak aipatzeko maiztasuna versus negatiboak alderatzeari dagokionez, lotutako laginetarako t-test kontrasteak estatistikoki esanguratsuak diren aldeak eman zituen bi balorazioen artean (irabazi-galera), $p < .0001$ bi

laginetan. Gazako esanahiaren ondoriozko efektuaren tamaina $r = .20$ izan zen azken urteko gertaeretarako, $r = .16$ inflexio-puntuetarako eta $r = .22$ gertakari guztietarako. EAEn, efektuaren tamaina honako hau izan zen: $r = .34$ azken urteko gertaeretarako, $r = .47$ inflexio-puntuetarako eta $r = .51$ gertakari guztietarako (ikus 1. eta 2. Irudiak).

1. Irudia. Azken urteko gertaera positiboen eta negatiboen, inflexio-puntuen eta bizi-gertaera guztien arteko alderaketa. Gaza.

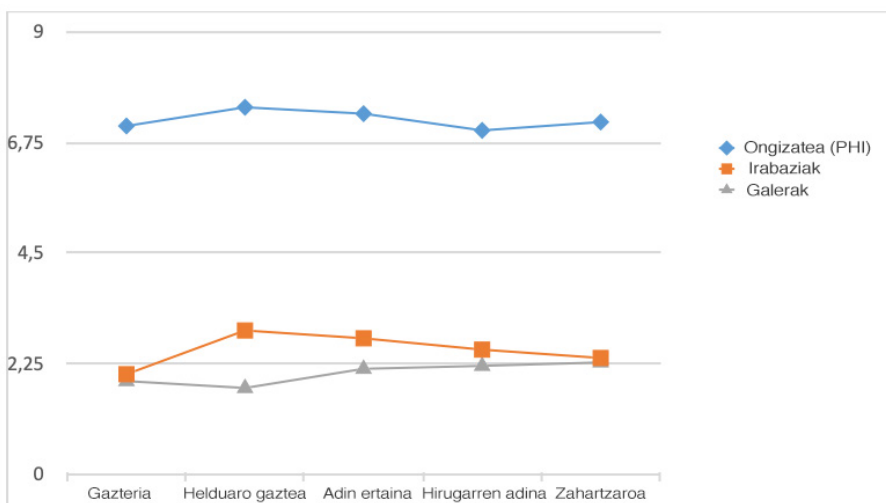
2. Irudia. Azken urteko gertaera positiboen eta negatiboen, inflexio-puntuen eta bizi-gertaera guztien arteko alderaketa. E.A.E.

2. Taula

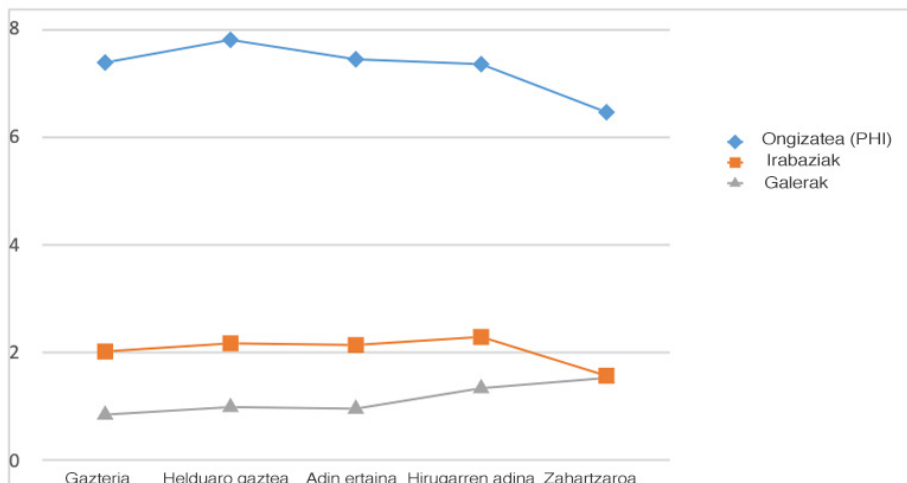
Azken urteko oroitzapenen, inflexio-puntuen eta Gazako eta EAEko gertaera positiboen eta negatiboen guztizko kopuruaren deskribatzaileak.

	Oroitzapen totalak	(DT)
<u>Gaza</u>		
Azken urteko gertaera positiboak	499	(0.90)
Azken urteko gertaera negatiboak	335	(0.76)
Inflexio-puntu positiboak	1261	(1.10)
Inflexio-puntu negatiboak	1042	(1.07)
Gertaera positiboen totala	1760	(1.51)
Gertaera negatiboen totala	1377	(1.37)
<u>EAE</u>		
Azken urteko gertaera positiboak	184	(0.89)
Azken urteko gertaera negatiboak	85	(0.57)
Inflexio-puntu positiboak	384	(1.04)
Inflexio-puntu negatiboak	178	(0.76)
Gertaera positiboen totala	568	(1.47)
Gertaera negatiboen totala	263	(1.05)

3. eta 4. irudiek erakusten dizkigute adin-taldean arteko aldeak ongizate subjektiboan eta aldaketa-egitateetan, irabaziei eta galerei dagokienez, Gazako eta EAEko laginetan, hurrenez hurren. Bietan ikusten da galerak irabazietara hurbiltzen direla adin zaharrenetarantz aurrera egin ahala. EAEko laginean, gazteen heldutasunetik abiatuta, ongizate-indizeen (HHP) pixkanakakogainbehera ikusten da. Gazako laginean, ordea, antzeko portaera du, eta ongizateak (PHI) apur bat gora egin du kohortetik aurreratuenan.

3. Irudia. Gertakari (irabazi-galera) eta ongizate-mailen bilakaera eta adin-taldeen arteko alderaketa. Gaza.

4. Irudia. Gertakari (irabazi-galera) eta ongizate-mailen bilakaera eta adin-taldeen arteko alderaketa. EAE.

Ongizate subjektiboan aldaketa-egitateek duten eraginari eta ongizate hedoniko eta eudaimonikoaren asimetria positibo-negatiboari dagokienez, aldaketako bizi-egitateen eta oroitutako ongizatearen arteko erlazioa aztertu zen (2. hipotesia), baita horien eta ongizatearen dimentsio hedoniko eta eudaimonikoaren arteko erlazioa ere (3. hipotesia) (ikus 3. Taula).

3. Taula.

Irabaziak-galerak eta ongizatearen dimentsioen arteko korrelazioa. EAE eta Gaza.

	Ongizate Globala	Ongizate Eudaimonikoa	Ongizate Hedonikoa
EAE			
Azken urteko irabaziak	.21**	.24**	.17*
Azken urteko galerak	-.05	-.06	.01
Inflexio-puntu positiboak	.08†	.04	.04
Inflexio-puntu negatiboak	-.09†	-.09	.06
Irabaziak (totala)	.18**	.18**	.14*
Galerak (totala)	-.09	-.09	.04
Gaza			
Azken urteko irabaziak	.10**	.04	.17**
Azken urteko galerak	-.09*	-.09*	.02
Inflexio-puntu positiboak	.22**	.20**	.13**
Inflexio-puntu negatiboak	-.17**	-.14**	-.09*
Irabaziak (totala)	.22**	.17**	.20**
Galerak (totala)	-.18**	-.16**	-.08*

Oharra: Pearson korrelazioa

† $p \leq .1$, * $p < .05$, ** $p < .01$

Alde batetik, azken urteko aldaketa-gertaerak eta phi eskalak ebaluatutako oroitutako ongizate globalarekin bizi-inflexioko puntuak korrelazioan jarri ziren. Emaitzek erakutsi zuten estatistikoki korrelazio esanguratsua zegoela ongizate globalaren eta azken urtean izandako aldaketa-egitate positiboen artean. Bestalde, horiek bi laginetan ongizatearen dimentsio afektiboarekin ere lotura estatistikoki esanguratsua dute, eta ez da gauza bera gertatzen dimentsio psikologikoan, EAEko laginean soilik antzeman baitaiteke erlazio sendoa. Bestalde, inflexio-puntu positiboak eta negatiboak PHI eskalaren bidez neurtutako ongizate globalarekin lotuta daude, baina azken kasu horretan, EAEko laginean lotura ez zen esanguratsua izatera iritsi, baina bai joerakoa. Bi lagin horiek erkatuta, irabazi eta galeren elkarketaren eta ongizate osoaren arteko korrelazioen alderaketak ez zuen alderik aurkitu aldaketa negatiboen eta ongizate txikiagoaren arteko loturari dagokionez, baina bai aldaketa positiboen eta ongizate handiagoaren artean. Korrelazioa nabarmen handiagoa izan zen Gazan ($z = -1.97, p = .048$) (DeCoster eta Iselin, 2005). Horrek adierazten digu Gazan gertaera positiboen eta ongizatearen arteko lotura indartsuagoa dela epe luzera. Dimentsio hedonikoari dagokionez, gertakari positiboek erakutsi zuten eragin handiena.

Eztabaida

Aldaketa-egitateen zerrendan, bi laginetan ohikoak diren bizi-gertaera positiboak eta negatiboak ikusten dira. Bai EAEko laginean, bai Gazako laginean, parte-hartzaileek positiboki balioetsitako aldaketak izan zituzten azken urtean, lotura afektiboak sortzearekin eta familia bat sortzearekin lotuta: ezkontza eta seme-alaben jaiotza. Mugikortasun geografikoarekin lotutako gertaerak ere izan dituztela gogorarazi dute, hala nola bidaiatzea edo beste hiri batzuetara migratzea eta lehen enplegua lortzea. Azken urteko aldaketa negatiboen gertaerei dagokienez, bietan osasunarekin eta heriotzekin lotutako gertaerak izan dira.

Sandínek (2003) adierazitakoaren ildotik, ikusten da arau-trantsizioei lotutako aldaketa-egitateak gertatzen direla, arau sozialak ezartzen dituen aldaketa-etapei lotutako rol-aldaketak, zeinak modu negatiboan eta anbibalentean gogoratzen diren, aztertutako biztanleriaren zati baten ongizatean eragin negatiboa baitute.

Bi laginetan bat datozen inflexio-puntu positiboen artean lanbidekoak, hezkuntzakoak eta familiakoak dira nagusi. Ikus daitekeenez, parte-hartzaile batzuek berriki bizitako gertaeratzat hartzen dituzte, eta bizi-inflexioko puntutzat, berriz, modu berezian markatu dituzte. Inflexio-puntu negatiboak dagokienez, beste CEVI azterlan batzuetan bezala (Cavalli, 2016; Cavalli et al., 2013), heriotza, osasuna eta banantzea dira gehien aipatzen diren gertaerak. Ildo horretan, nabarmentzekoa da bi laginetako inflexio-puntu negatiboetan senideak galtzen dituzten gertaera gehienak daudela. Gogora dezagun horrelako gertaerek eragin negatiboa eta iraunkorra dutela ongizatean (Luhmann et al., 2012).

Azterlan honetan, halaber, kultura- eta testuinguru-desberdintasunak ikusten dira. EAeko laginean, bai azken urteko aldaketa-egitateetan, bai inflexio-puntu positiboetan, self delakoarekin lotutako zenbait alderdi aipatu dira, heltze pertsonalari eta norberarekiko konfiantzari buruzkoak, ziur asko kulturaren izaera post-materialista edo indibidualistagoa islatuz. Gazako laginak, bestalde, erlijioak bere testuinguru kulturealean duen garrantzia nabarmentzen du; gizarte musulmanen berezko elementua da, gaur egungo gizarte kristauekin alderatuta. Aipatzekoa da, halaber, ezkontza eta seme-alaben jaiotza bezalako arau-trantsizioak, azken batean, helduarora igarotzea, oro har, adin txikiagoetan gertatzen direla ekonomikoki ahulenak diren testuinguruetan eta familia bizirauteko "berme" bihurtzen den kulturetan. Aldaketa horiek ondorio eta onura gehiago dituzte baliabide-urritasun handieneko testuinguru horietan, zeinetan familia-sareak baitira ongizateari laguntzeko sistema nagusia. Hala ere, ezkontzari dagokionez, Gazako partaideek emandako balioespen anbibalenteen artean,

deskribapenen artean alderdi negatibo batzuk edo galera batzuk daude, hala nola depresioa, antsietatea eta mingostasuna. Hau da, nahiz eta ezkontza maiz aldatzen den araudian eta kulturalki positibotzat jotzen den, balorazio negatiboak eta anbibalenteak hamar ezkontzatik behin agertu ziren. Gazan ezkontzaren ikuspegi negatiboak ezkontza arazoei, atsekabeari, frustrazioari eta familiarengandik banantzeari buruzkoak dira. Izan ere, parte-hartzaile batzuek zoritxarra aipatu zuten, baita nahitaezko ezkontzak ere. Alderdi deigarria da hori, arau sozialari lotutako gertaeren oroitzapenak alderdi positiboranzko joera izan ohi baitu (Berntsen et al., 2011). Gure ustez, arauaren eta esperientziaren arteko distantzia bat erakusten du, bizipen pertsonalen ikuspegi kulturalista determinista bat zalantzan jarriz.

Emaitzek agerian uzten dute bi puntu geografikoen memoria autobiografikoak duen karga positiboa. Beste azterlan batzuen ildotik (ikus Páez et al., 2008), parte-hartzaileek gertaera positibo edo irabazi edo galera baino gehiago bizi izana gogoratzen dutela baieztatzen da. Horri dagokionez, bereziki iraganeko gertakari positiboak gogoratzea (oroitzapenaren joera positiboa) moldagarria dela nabarmendu behar da, horrek emozioen kontrol handiagoa ahalbidetzen baitu eta oreka pertsonala errazten baitu (García-Bajos eta Migueles, 2016; Simón et al., 2009). Hala ere, ebaluazioan aldakortasun txikia duten gertakari zehatzak galdetzen direnez (oro har, heriotza bat galera da kasu guztietan), lehen aipatutako alborapena kontuan hartu behar da iragana berreraikitzean, baina ez dirudi gertaeren positibotasuna azalduko duenik. Garrantzitsuena da bizi-baldintza gogorreko testuinguruetan ere, Gazan adibidez, bizipen eta oroitzapen autobiografikoaren positibotasun hori egiaztatzen dela. Baieztatu ahal izan zen inflexio-gertaerak askoz ere negatiboagoak izan zirela Gazan eta anbibalenteagoak EAEn. Gertaera negatiboak hain muturrekoak ez izateak eta EAEn bizi-baldintza hobekizateak azal dezakete populazio horretan balorazio anbibalente eta irabazi-balorazio gehiago

egotea gertaera negatiboen aurrean. Beste azalpen bat izango litzateke euskal subjektuek gertaera negatiboen epe luzeko berrebaluazio positiboa egiteko joera izatea. Argudio hori ez dator bat aurrekoarekin, jakina. Hala ere, espetxeratzearen aurrean (kasu batzuetan arrazoi ideologiko-politikoak ditu Palestinan), laurden batek modu anbibalentean ebaluatzen zuen, berrebaluazio positiboa eta ziurrenik hazkunde post-traumatikoa erakutsiz (Punamäki, 2010). Bestalde, egitate positiboen aurrean, balorazio anbibalenteagoa ageri zen EAEn Gazan baino –horrek zalantzan jartzen du lehen laginean berrebaluazio positiborako joera orokorra. Aitzitik, EAeko aldaketa-gertaera positiboen igurikimen handiagoak eta balorazio kritikoagoa iradokiko litzuzke. Gertaera positiboak ez ziren hain anbibalenteak edo galera gisa ebaluatzen Gazan. Aurrerago ikusiko dugun bezala, bizi-inflexioko puntuak, bereziki positiboak, gehiago lotzen zaizkio Gazako ongizateari EAEn baino. Azalpen bat da gertaera horiek balio argiagoa dutela Palestinan, eta horrek azalduko luke eragin handiagoa. Gainera, ohikoagoak ziren Gazan.

Oro har, Gazan EAEn baino aldaketa-gertakari positibo eta negatibo gehiago aipatzen zirela ikusi zen. Euskadin eta Britainia Handian izandako aldaketa-gertaerak aztertuta, aldez aurretik egindako azterlanek ere baieztatu zuten euskal gizartean aldaketarako funtsezko gertakari gutxiago zeudela, eta hori hiri txikiagoen ezaugarriengatik, bizi-erritmo lasaigoagatik eta gizarte britainiarrean baino gizarte-babes handiagoagatik, indibidualistagoa eta lehiakorragoa baitzen (Gaminde et al., 1993). Gure kasuan, Gazako bizi-baldintza gogorrenak islatzen dituela uste dugu, EAerekin alderatuta. Horri dagokionez, Munduko Bankuaren arabera, Gazako bizi-itzaropena 73 urtekoa da; hala ere, Euskal Estatistika Erakundeak 82 urtekoa ezartzen du EAEn (EUSTAT, 2014). Garapenerako Nazio Batuen Programaren (PNUD, 2017) 2016ko Giza Garapenari buruzko Txostenak azaltzen duen bezala, Giza Garapenaren Indizearen (GGI) datuak asko bereizten dira gizarte batetik bestera: Espainia 0.884, oso altua, eta Palestina 0.684, ertaina.

Gaur egun, Gazako langabezia-tasa da altuena, biztanleriaren %46.6 (MEMO, 2017); EAEn, berriz, langabezia-tasa %11.6 da (EPA, 2017). Gertakari positiboek dagokienez, gogora dezagun Gazan aipamen handiagoa dagoela EAEn baino. Ezkontzaren aipamena, ziur asko, gertakari positibo gisa duen garrantziagatik azaltzen da, izaera kolektibistarekin eta familiak Palestinako kulturaren duen zentraltasunarekin lotuta dagoena. Gazan %25ek hobekuntza materiala (enplegua, etxe-aldaketa, autoaren edo etxearen salerosketa) aipatzen duten bitartean, lagin osoaren %10ek baino gutxiagok aipatzen du EAEn. Horrek agerian uzten du "bizirauteko" kultura dela, edo Palestinako gizartearen ahalegin eta lorpen materialak baloratzeko kultura, izaera "post materialista" edo indibidualista adierazkorraren aurrean, zeinak ez baitu baloratzen, ziurtzat jotzen baitu eta ez baitu aldaketa materialeko gertakari horien saririk jasotzen (Inglehart eta Baker, 2000).

Irabazi-galeraren eta ongizatearen gertakariak bizitzan zehar izan duten bilakaerari dagokionez, bi laginetan ikusten da galerak irabazietara hurbiltzen direla kohortetik luzeenetarantz aurrera egin ahala, eta ongizate-mailek pixkanaka behera egiten dutela heldutasunetik aurrera. Aipatu behar da Gazako laginaren ongizate-indizeak apur bat gora egin duela hirugarren adinean sartu zenetik. Hirugarren adineko pertsonak aurrerantzean beren bizitza-esperientziez egiten duten ebaluaziotik abiatuta azal liteke hori; atzoko bizipenek gaur gogorarazten dieten emozioetik. Charlesek, Reynoldsek eta Gatzek (2001), luzetarako diseinu baten bidez, aurkitu zuten afektu positiboa eta negatiboa oso altuak izateak, nerabezeroan zehar denboraren poderioz murriztu egiten dira, nahiz eta afektu positiboaren murrizketa negatiboarena baino txikiagoa izan, azken horren gainera nagusitzen delarik (Heckhausen et al., 1989). Ildo horretan, badira erregulazio emozionalari buruzko azterlanak (Blanchard-Fields, 2007; Shiota eta Levenson, 2009). Azterlan horien emaitzek erakusten dutenez, adinekoek, gazteenekin alderatuta, beren iraganeko gertaerak ez dituzte hain modu negatiboan ebaluatzen, eta horrek eragin

positiboa du haien ongizatean; birebaluazioan (erreappraisala) oinarritutako aurre egiteko estrategia positiboa da (Shiota eta Levenson, 2009). Lehen aipatu bezala, zenbait kultura-eremutan ongizatea apur bat handitu da adin ertainetik aurrera (Helliwell et al., 2017).

Aldaketa-gertakarien eta ongizatearen arteko erlazioari dagokionez, emaitzek beste azterlan batzuetan adierazitakoa egiaztatu zuten (Bilbao et al., 2013; Suh et al., 1996). Bizi-gertaera positiboak zein negatiboak ongizate subjektiboarekin lotzen dira, nahiz eta azken horiek, EAEko laginean, modu ahulean lotzen diren. Oraintsuko gertaerei dagokienez, gogoan izandako gertakari positiboen maiztasuna zuzenean lotu zen PHI eskalak neurtutako ongizate globalarekin (ongizate handiagoa aitortu zutenek azken gertaera positibo gehiago ekarri zituzten gogora, negatiboak baino). Emaitza horiek baliozkotasun positiboaren aldaketek ongizatea "elikatzeko" dutelako ideia babesten dute. Horri dagokionez, eta lehen planteatutakoaren antzera, emaitza horrek adieraz lezake joera kognitibo jakin batzuk daudela, doitze soziala errazten dutenak eta gizabanakoari ongizatea ematen diotenak, batez ere gertakarien ebaluazio positibistagoa egiteari dagokionez (Bilbao, 2008; Concha et al., 2012). Aipatzekoa da EAEko laginean azkenaldiko gertakari positiboek Gazako laginean baino eragin handiagoa izan dutela; izan ere, lagin horretan, bizitzako gertaera urrunenek eragin handiagoa izan dute ongizatean. EAEko emaitzak bat datoz beste egile batzuek aurretik esandakoarekin (Bilbo, 2008; González-Arratia López-Fuentes eta Valdez Medina, 2013), horien arabera, gertaera positiboek ongizate subjektiboan duten eragina urtebetera desagertzen da, eta, beraz, oraintsukoa da ongizate subjektiboan eragin handiena duena. Hala ere, Gazako erakusketak oroitzapen positibo iraunkorragoa eta egonkorragoa du. Gertaera negatiboek dagokienez, oraintsukoak garrantzitsuagoak direla dioen hipotesiaren aurka, bizitzan zehar gertatutakoek dute eragin handiena bi laginetako parte-hartzaileen ongizatean, nahiz eta EAEn elkarte joerakoa izatera iritsi zen.

Emaizta horiek faktore historiko-testuingurukoek eta bizitako gertakarien ezaugarriek eragin ditzakete: gertaera negatiboak muturrekoagoak dira Gazan (pobrezia, espetxeratzea, osasun-arazoak) EAEn baino, gatazka armatuaren egoera dela eta. Positiboak, berriz, gizarte-harremanetan eragin handiagoa dutenak (erronesaldiak eta erlijio-errituak). Gazako aldaketa positiboak (eta negatiboak, hala nola alarguntasuna) gizarte-rolaren aldaketei buruzkoak dira, egonkorrak eta ondorio globalagoak dituztenak euskal gizartea baino individualistagoa ez den gizarte batean – Non ezkontzeak edo seme-alabak izateak, ongizatean eragina duten arren, ziurrenik eragin txikiagoa duen gizarte-interakzioaren kalitatean eta kantitatean, Gazan baino, gizarte kolektibistagoa baita, eta gehiago oinarritzen baita taldeko arau eta ondasunetan. Bestalde, inflexio-puntu negatiboetan sartzen dira epe luzera ondorioak dituzten esperientziak (maiteen heriotza, langabezia eta pobrezia, gaixotasun larriak).

Ongizate hedoniko eta eudaimonikoari buruzko asimetria positibo-negatiboari dagokionez (3H), bi laginen emaitzek erakusten dute gertakari positiboak argi eta garbi lotzen direla ongizate psikologiko edo eudaimonikoarekin bi laginetan. Bestalde, beste egile batzuek agerian utzi dutenaren kontrara, azterlan honetan berriki gertatutako aldaketa positiboek eragin handiagoa dute ongizatearen eremu afektiboan, negatiboekin alderatuta. Gogora dezagun ongizate hedonikoak afektibitateko bi itemak eta bizitzarekiko gogobetetasuna barne hartzen zituela. Azken horrek ongizate eudaimonikoaren antzeko profila erakusten du, hedonikoak baino lotura estuagoa du aldagai sozio-estrukturalekin (diru-sarrerak eta estatus soziala, adibidez) eta gertaera positiboekin gehiago lotzen da negatiboak baino (Helliwell et al., 2017).

Ondorioak

Azterlan honek agerian uzten du memoria indibiduala edo autobiografikoa positiboa dela, baina, ziur asko, baita bizi-esperientzia ere. Emaitzek berresten dute pertsonen, testuinguru-faktoreak alde batera utzita, antzeko ezaugarriak aldatu dituztela, eta gertaera positibo gehiago bizi izan dituztela negatiboak baino, beste CEVI ikerketa batzuetan bezala (Cavalli, 2016). Horretan oinarrituta, ondoriozta dezakegu gizabanakoaren garapenari dagozkion elementuak daudela, izaki sozial gisa, eta bizipenaren eta memoria autobiografikoaren izaera positiboa kulturak gainditzen dituen fenomeno gisa. Era berean, ikerketak agerian uzten du aldaketa-gertaerek ongizate subjektiboan duten eragina, eta berriki bizitako gertakari positiboek gertaera negatiboek baino eragin handiagoa dute euskal kultura indibidualistago batean. Aitzitik, bizi-inflexio puntu handien positibotasuna da ongizatearekin gehien lotzen direnak kultura kolektibista batean, hala nola, palestinarrean. Bestalde, bizi-gertakari positiboek ongizate psikologikoaren (edo eudaimonikoaren) eta afektiboaren (edo hedonikoaren) hainbat alderditan duten eragina berresten da. Horri dagokionez, pertsonen osasun psikiko eta emozionalerako eta haien bizi-gogobetetasunerako gertaera positiboak bizitzeak eta gogoratzeak duen garrantzia erakusten da.

Azterketaren mugak

Azterlan honek kontuan hartu beharreko bi muga ditu: lehenengoak bi laginen arteko deskonpentsazioari egiten dio erreferentzia: EAEko ($N = 267$) eta Gaza ($N = 676$). Subjektuen kuota nabarmen aldatzen da, eta horrek eragina izan dezake emaitzetan eta horien arteko konparazioan. Bigarrenak EAEko laginaren ezaugarriei buruzkoa da; subjektuen banaketa adin-taldean artean ez zen ekitatiboa izan; laginaren %51.9 adin-talde gazteenean (20-24 urte) bildu zen, eta subjektuen kuota kohorte aurreratuenan (75-88 urte) %10.9 izan zen.

Ekitaterik eza horrek alborapena eragin lezake adin-talde gazteenari lotutako aldagaiak kontuan hartu diren emaitzetan; esate baterako, etxebizitzaz edo etxez aldatzea, harreman berriak/lagunak izatea eta gurasoen bizilekua uztea, parte-hartzaile asko unibertsitateko ikasleak izan zirela kontuan hartuta. Bi muga horiek, agian, azken urtean gertatutako aldaketa-egitate arauemaileen aipamenean (edo ez aipatzean) ere ondoriozta daitezke, hala nola ezkontzaren eta seme-alaben jaiotzaren aipamenetan.

3. Kapituluia

Gertaera historikoen oroitzapena ongizatearekin lotzea

Azterlan hau argitaratzeko onartua dagoen jatorrizko artikuluaaren euskarazko bertsio bat da.

Méndez, L., Cavalli, S., Pizarro, J.J., Telletxea, S., Castro-Abril, P., Padoan, S., & Páez, D. (2022). La asociación del recuerdo de eventos históricos con el bienestar. *International Journal of Social Psychology*. [RRPS-2021-0111R3]

Laburpena

Azterlan honek gogoratutako gertaera sozio-historikoen eta ongizatearen arteko erlazioa aztertzen du. Bere helburua memoria historikoaren edukia eta eraikuntzahonekin lotzenden modua ezagutzeko da. Gogoan hartutako PHI ongizate-eskala aplikatu zen, alderdi hedonikoak, eudaimonikoak edo psikologikoak eta sozialak dituena, eta CEVI tresna, pertsonaren bizitzan garrantzitsuak diren lau gertaera historiko deskribatzeko eskatzen duena, Euskadiko komenientziaren arabera lagin bati ($N = 434$, 20-88 urteko tartea, $M = 48,11$ $DT = 21,47$, % 59,2 emakumeak). Gertaera negatiboak eta tokikoak dira nagusi. Gertaera historikoen balorazio positiboa positiboki lotu zen ongizate pertsonalarekin eta haren alderdi hedoniko eta sozialekin; balorazio negatiboak, berriz, ongizate txikiagora egin zuen, eta berretsi zuen oroitzapen positiboak ongizaterako garrantzi handiagoa zuela. Gertaera historikoen oroitzapenak harreman handiagoa izan zuen ongizatearen hedonika- eta gizarte-alderdiekin, ongizate pertsonalarekin baino.

Gako-hitzak

Memoria kolektiboa, Oroimen askea, Ekitaldi historikoak, Ongizatea, CEVI

Artikulu honek memoria kolektiboaren azterketari heltzen dio, indarkeria politikoko aldiak bizi izan dituzten Euskal Autonomia Erkidegoko (EAE) pertsonen memoria autobiografikotik abiatuta. Gogoratutako gertaera sozio-historiko motak erakusten ditu, bai eta iraganeko gertaera horien balorazioa egungo ongizatearekin nola lotzen diren ere, gatazka ondoko egoeran. Azterlan honek ez ditu indarkeria politikoaren biktima zuzenak aztertzen; neurri handiagoan edo txikiagoan iragan historiko bortitzaren etapak bizi izan dituzten lagin orokor baten oroitzapenean zentratzen da.

Bizi-ibilbideak kokatzen diren testuinguru sozialak eta koiuntura historikoak (Lalive d'Épinay et al., 2011) memoria autobiografikoan eta identitateen konfigurazioan eragina duten joerak sortzen dituzte (Binoy et al., 2017). Gizabanakoek beren testuinguru espezifikorako egokitzapen-aldetik baliagarriak diren oroitzapenak gordetzen dituzte (Ferring eta Tournier, 2017); adibidez, gatazka osteko gizarteetan tokiko gertaera soziohistorikoak eta izaera politiko-militarrekoak gogoratzeko joera dago (Cavalli, 2016). Testuinguru horietan, iragan historiko bortitzak memoria indibidual eta sozialean jarraitzen du, eta haren oroitzapenak ongizatean eragiten du (adibidez, Haj-Yahia, 2008).

Ongizatea alderdi anitzeko eraikuntzat hartu da, bi dimentsio handitan egituratuta: hedonikoa eta eudaimonikoa (Oyanedel, Bilbao, eta Páez, 2015). Lehenengoan afektuak eta emozio positiboen eta negatiboen balantza sartzen dira, baita bizitzarekiko eta zoriontasun-mailarekiko gogobetetzeari buruzko judizio edo ebaluazio kognitibo espezifikoak eta orokorrak ere (Diener eta Suh, 2000; Reyes, 2013). Bigarrenak ongizate psikologikoa eta soziala aztertzen ditu. Garapen psikologikorako, Ryffek (1989) osasun mentalaren sei adierazle nagusi identifikatu zituen: norberaren onarpena eta niaren ikuspegi positiboa; beste pertsona batzuekiko harreman positiboak; autonomia pertsonala; ingurunearen nagusitasuna; bizitzaren asmoa; eta hazkunde pertsonala. Gainera, ongizatea

osatzeko, gizarte-ingurunearekin harreman osasungarria izan behar da (Keyes, 1998). Horrela, gizarte-ongizatea gizartearen barruko inguruabarrak eta funtzionamendua baloratzean datza, eta, adibidez, gizartea behar bezala garatzen edo eguneratzen dela adierazten du.

Memoria autobiografikoa eta ongizatea

Memoria autobiografikoak Nia emozionalki bilduta dagoen eta narratiba indibidualaren parte diren oroitzapenak biltzen ditu (ikus Conway et al., 2005; Ruíz-Vargas, 2010). Egokitze-funtzio posible gisa (García-Bajos eta Migueles, 2016), iraganeko gertaera positiboen oroitzapen handiagoa izateko joera dago (Cavalli, 2016; Méndez et al., 2018), eta bat negatiboagatik bi gertaera positibo ere gogorarazten dira (Walker et al., 2003).

Hainbat azterlanek (adibidez, Clark eta Collins, 1993) egiaztatu dute iraganeko esperientzien oroitzapenaren eta egungo ongizatearen arteko lotura (Helgeson et al., 2006). Ikusi da bizi-aldaketa positibo gisa gogoratutako gertaerak ongizate psikologikoarekin lotzen direla, eta bizi-esperientzia negatiboak, berriz, ongizate hedoniko edo afektiboarekin (Kettlewell et al., 2020). Hala ere, azterketa honetan testuinguru soziopolitikoak duen garrantzia egiaztatu da. Atzera begirako azterlan batek (Méndez et al., 2018) agerian utzi zuen bizi-inflexioko puntu handiek eragin handiagoa dutela ongizatean testuinguru kolektibistagoetan, ziurgabetasun handikoetan eta indarkeria kolektiboaren maila handikoetan. Gizarte indibidualistagoetan eta bizi-baldintza hobeak zituztenetan, berriz, oraintsuko gertaerak izan ziren.

Memoria kolektiboa eta ongizatea

Memoria kolektiboa komunitate bateko kideek partekatutako oroitzapen indibidualen multzo gisa defini daiteke, eta horien edukia haien identitate kolektiboarekin lotuta dago (Hirst eta Manier, 2008). Horrela, gertakari sozio-historikoen oroitzapena ezberdina da gertaerak narratibara eta gizabanakoen identitatera egokitzen diren moduaren arabera (Berntsen, 2018; Hirst eta Meksin, 2018). Talde sozial bateko kideek (Halbwachs, 2004; Hirst et al., 2018) pasatutako gertaera historikoen berreraikitze subjektibotik abiatuta eratzten da, zeinak nazio batetik urrun dauden gertaerak ez ezik, pertsonen bizitzan gertatutakoak ere biltzen baititu. Era berean, gizarte-koiunturak garrantzi handia du memoria kolektiboaren eraikuntzan. Indarkeria politikoko testuinguruetan, gerrak, eraso terroristak, politikarien hilketak eta estatu-kolpeak bezalako gertaerak nagusitzen dira talde sozialeko kideen memorian, haien bizitzetan eragin handiagoa dutelako (Oberti et al., 2019; Páez et al., 2018).

Gertaera sozio-historikoen oroitzapenak gizabanakoen ongizatean eragiten du; ikusi da iragan sozio-historikoarekin zerikusia duten gertaerei lotutako oroitzapen negatiboak gordetzea egungo bizi-gogobetetze txikiagoarekin lotzen dela (Ho et al., 2018). Gertaera sozio-historiko negatiboekiko esposizioaren eta ongizatearen arteko harremana hainbat azterlanetan nabarmendu da (Parisi eta Manzi, 2013; Schwartz et al., 2017).

Indarkeria kolektiboak oinarrizko sinesmenak desegitura ditzake, oroitzapenari eta ongizate psikologiko eta sozialari eraginez (Arnosó et al., 2011). Alde batetik, hainbat azterlanek (ikus Cavalli, 2016) erakutsi dute eragina dutela memoria autobiografikoaren edukian, eta, bestetik, haren eraginpean egoteak sortzen dituen osasun mentaleko arazoak (adibidez, Chavez et al., 2011; Leiner et al., 2015; Tol et al., 2010). Iraganeko indarkeria kolektibotik (Espainiako

Gerra Zibila edo ETaren indarkeria Espainian) eragindako irtenbideari buruzko ikerketa esperimental batek gizarte-ongizate hedoniko txikiagoaren edo giro emozionalaren pertzepzioak eragin zituen (Techio et al., 2011). Hala ere, traumen aurrean, trauma kolektiboak barne, banakako erantzun nagusia sintoma larririk gabeko erresilientzia edo funtzionamendu normala berreskuratzea da (Bonanno et al., 2011). Bai memoria indibidualak bai memoria kolektiboak zentzu negatiboa minimizatu eta iraganeko positiboa maximizatzeko joera dute (Pennebaker et al., 1997).

Ikerlana Euskal Autonomia Erkidegoan (EAE)

Memoria autobiografikoaren eta kolektiboaren azterketan, testuinguru soziokulturalaren eragina da alderdi garrantzitsuenetako bat. Oroitzapenek, indibidualak zein sozialak izan, protagonismo desberdina hartzen dute gertakizunak kokatzen diren lekuaren eta une historikoaren arabera (Blank, 2009; Nora, 1989).

EAE gatazka osteko gizartea da, XX. mendeko 70eko hamarkadaz geroztik indarkeria politikoko iragana izan duena. Gerra zibil baten eta diktadura-aldi luze baten ondoren (1939-1977), terrorismo politikoa eta estatu-terrorismoa pairatu ditu (Marín et al., 2001). Hala ere, nahiz eta iragan bortitza izan, bere historia politikoari lotutako gertaera historiko positiboak izan dira. Oraintsukoen eta gizartean eragin handiena dutenen artean, 1977an demokrazia ezarri izana eta 2011n ETA erakunde terroristak borroka armatua behin betiko utzi izana daude; azken gertaera horrek talde armatuaren erabateko desegitea ekarri zuen 2018an, eta behin betiko bakeari bide eman zion.

CEVI ¹, Nazioarteko Sarean txertatutako iragan politiko bortitz honetan, azterlan honen helburua da EAeko memoria kolektiboaren edukia eta horrek ongizatearekin duen harremana aztertzea. Indarkeria politikoaren iraganari lotutako gertaera negatiboen oroitzenaren prebalentzia berretsi nahi da, beste azterlan batzuetan aurkitu den bezala (Cavalli, 2016) (1H). Oroitzapen sozio-historikoen eta ongizatearen arteko harremanari dagokionez (2H), espero da a) gertaera historiko positiboak ongizate handiagoarekin eta negatiboak ongizate txikiagoarekin lotzea, b) espero da irabazi-balorazioak edo gogoan hartutako gertaera historikoak ongizatearen esfera eudaimonikoarekin modu positiboan lotzea, eta c) galera-balorazioak edo gogoratutako gertaera historiko negatiboak hedonikarekin, (Kettleet 2020). Hirugarren hipotesi batek gertaerek ongizatearen eremu afektiboan duten eragina aztertzen du. Gertaera sozio-historikoen kasuan, gertaera pertsonalen eremuan aurkitutako efektua errepikatzea espero da: negatiboaren inpaktua positiboaren aldean handiagoa izatea (Baumeister et al., 2001) (3H). Azkenik, laugarren hipotesi batek aztertzen du nola lotzen diren gertaera sozio-historikoei buruzko balorazio subjektiboak ongizate pertsonalarekin eta bizi-bizitasun eta -gogobetetzearekin, hedonikarekin, eudaimonikoarekin eta sozialarekin. Gertakari sozio-historikoen oroitzenak ongizatearen alderdi sozialarekin lotura handiagoa izatea espero da, oso lotuta baitago kolektiboaren ikuspegiarekin, iraganekoarekin barne, eta are gutxiago alderdi indibidualagoekin (4H).

1. CEVI programa Stefano Cavallik (SUPSI) eta Dario Paezek (UPV-EHU) koordinatutako nazioarteko proiektua da. Orain arte 15 herrialdetan garatzen ari dira. <http://ww2.supsi.ch/cms/cevi/>.

Metodoa

Parte-hartzaileak eta prozedura

Zeharkako eta atzera begirako azterlan bat da, bizi-zikloan zehar esperimentatutako gertaerak oroitzapen librearen bidez aztertzen dituena. EAeko 434 helduk parte hartu zuten ($M = 48.11$, $DT = 21.47$, %59,2 emakumeak; 20-88 urteko adin-tartea). Parte-hartzaile guztien %82,9k gutxienez oroitzapen sozio-historiko baten berri eman zuen (%13k edo $n = 74k$ ez zuen oroitzapenik eman), %59,9k gehienez bi oroitzapen deskribatu zituen eta %32,8k hiru gertaera gogoratu zituen, eta %16,4k CEVI protokoloak ahalbidetzen dituen lau oroitzapen sozio-historiko kontatu zituen. Moda eta batez bestekoa parte-hartzaileen guztizkoari buruzko bi oroitzapenek eta ekitaldi sozio-historikoen oroitzapenak deskribatu zituztenei buruzko 2,3k osatu zuten.

Datuen bilketa 2016-2019 urteen artean egin zen. Komententziatzko prozedura bat erabili zen, bizi-zikloa gaztarotik zahartzarora hartuz. Autotxosten-galdetegi bat aplikatu zen. Erantzunak CEVI kodifikazio-saretaren bidez kodetu ziren. Ikerketa honek Euskal Herriko Unibertsitateko Etika Batzordearen onespena du.

Tresnak

CEVI galdetegia aplikatu zen. Gogoan hartutako gertaera historikoen atalean, parte-hartzaileek gehienez ere lau gertaera sozio-historiko deskribatzeko eskatzen zaie, modu berezian markatu dituztenak: "*Kontuan har ditzagun orain herrialdean eta munduan bizitzan zehar gertatu ziren gertaera edo aldaketa handiak. Zein izan ziren gehien kolpatu edo markatu zutenak?*" Halaber, deskribatutako oroitzapen bakoitzari dagokion balorazioa eskatzen du (irabazia, galera, biak, ez bata ez bestea, ez luke jakingo) ². Parte-hartzaile bakoitzarentzat irabazien adierazle bat eta 0tik

2. Analsiak egiteko, irabazien eta galeren balorazioak bakarrik hartu ziren kontuan.

lera bitarteko galeren adierazle bat egin ziren, aipatutako oroitzapen guztien arabera³.

Osasun orokorrari buruzko pertzepzioa aztertu zen World Health Survey itemarekin (WHO, 2002): (orokorrean, esango zenuke zure osasuna «oso ona» dela): 1 = oso ona, 2 = ona, 3 = gogobetegarria, 4 = txarra eta 5 = oso txarra. CEVI protokoloak bizi-kalitatearen adierazle gisa erabiltzen du. Ongizatearekin $r = .41$ lotura bat aurkitu da (Smith et al., 1999).

Ongizatea neurtzeko Pemberton Happiness Index PHI eskala erabili zen (Hervás eta Vázquez, 2013), Ongizate Gogoratuaren lau alderdi kontzeptual neurtzen dituen: ongizate Orokorra, ongizate hedoniko kognitiboa edo bizi-asebetetzea eta bizitasuna ebaluatzen dituen (bi item *“Oso pozik nago nire bizitzarekin”, “nire eguneroko zeregin psikologikoak ondo betetzeko beharrezko energiarekin sentitzen naiz”*); Ongizate Eudaimonikoa (edo psikologikoa) (sei item *“Nire bizitza baliagarria eta baliotsua dela sentitzen dut”*); Ongizate Hedonikoa (bi item, *“egunero gauza txiki askoren disfruitua” eta “Nire eguneroko bizitzan tarte askotan gaizki sentitzen naiz”* (afektibitate negatibo alderantzikatuaren itema); Gizarte Ongizatea (mono-item, *“osoki garatzea ahalbidetzen didan gizarte batean bizi naizela sentitzen dut”*). Zehazki, ongizate orokorra bizitasun eta bizi-gogobetetzeari lotutako alderdia da, eudaimonikoa Ryff-en sei dimentsioei, hedonikoa afektibitate positibo eta negatiboari, eta soziala garapen edo eguneratze sozialari. Alderdi bakoitzeko puntuazioak eta guztizko score bat kalkulatu ziren, alderdi soziala alde batera utzita, ongizate pertsonala edo globala neurtzeko.

3. Guztira lau gertaera sozio-historiko deskribatuko lituzkeen pertsona batek, zeinetatik 2 irabazi gisa ebaluatuko lirakeen, 1 galera gisa eta 1 anibalente gisa, .5eko puntuazioa izango luke irabazien adierazlean eta .25ekoa galeren adierazlean.

Datuen analisia

Irabaziaren eta galeraren balioespenen eta ongizatearen dimentsioen arteko erlazioa ezagutzeko, analisi korrelazionalak, korrelazioen arteko konparazioak eta erregresio hierarkikoen ereduak egin ziren. Eredu horietan, lehenengo urratsean, aldagai demografikoak (sexua eta adina) sartu ziren; bigarren urratsean, osasun orokorra (alderantzizkoa) bizi-kalitatearen adierazle gisa baloratzeko item bat; eta 3. urratsean, irabazien edo galeren balorazioa sartu zen, gertaera historiko positibo edo negatiboen oroitzenaren adierazle gisa. Analisi guztiak R estatistika-paketearekin egin ziren R Studioren bidez (Team RStudio, 2015).

Emaitzak

1. Taulak EAEko memoria kolektiboaren edukia erakusten du, 10-oroitzen irtenenen maiztasuna adieraziz. Horiek izaera sozioekonomiko eta politiko-militarreko ekitaldien gutxi gorabeherako balantzea islatzen dute, negatiboaren prebalentzia txiki batekin. Ekitaldi sozioekonomikoen artean, 2008ko krisi ekonomiko globala eta Euro monetaren sarrera daude. Gertaera horiek negatiboki baloratu dituzte parte-hartzaileek, eta beren erosketa-mailan duten eragina aipatu dute. Euskal gizarteari eta Espainiako gizarteari lotutako ekitaldiak ere aipatu ziren; besteak beste, Herri Batasunaren⁴ ilegalizazioa edo Espainiako Gobernuak onartutako dibortzioaren legea. Izaera politiko-militarreko gertaera irtenenen artean, terrorismo politikoarekin eta estatu-terrorismoarekin lotutako gertaerak daude, eta herrialdearen iragan politikoarekin lotutako gertaerak dira nagusi. Gasteizen poliziak eragindako estatu-kolpe saiakera eta bost langileren hilketa parte-hartzaileek modu negatiboan baloratu zituzten; Franco diktadorearen heriotza eta ETAREN borroka armatuaren amaiera, berriz, irabazitak jo ziren.

4. ETAREN beso politikotzat jotzen den euskal alderdi politikoa, 2003an Auzitegi Gorenak legez kanpo utzi zuena Alderdien Legea aplikatu ondoren.

1. Taula

Maiztasunaren arabera xehatutako 10 gertaera sozio-historikoak.

Gertaera (urtea)	<i>f</i>	Laginaren % ¹	Oroitzapenen % ²	Balorazioa ³
1. Frankoren heriotza (1975)	84	19.35	9.77	Irabazia
2. 11/S – E.E.B.B. (2001)	65	14.98	7.56	Galera
3. Krisi ekonomikoa (2008 – gaur egun)	61	14.06	7.09	Galera
4. ETAREN borroka armatu amaiera (2011)	54	12.44	6.28	Irabazia
5. Gizarteko gertaera orokorrak – E.A.E.	35	8.06	4.07	Anbibalentea
6. Gizarteko gertaera orokorrak – Espainia	34	7.83	3.95	Anbibalentea
7. Euroaren sarrera (2001)	31	7.14	3.60	Galera
8. Estatu-kolpe saiakera O/23 (1981)	30	6.91	3.49	Galera
9. Gasteizeko gertakariak [Martxoak 3ko hilketak] (1976)	25	5.76	2.91	Galera
10. Atotxako atentatuak, Madril (2004)	24	5.53	2.79	Galera

Oharra. *f* = Maiztasuna. ¹Lagin osoaren gaineko ehunekoa adierazten du ($N = 434$). ²Aipatutako gertaera guztien gaineko ehunekoa ($n = 796$). ³Gertaera historiko bakoitzaren balorazio subjektibo orokorra erakusten du. Balorazio anbibalenteak irabazi- eta galera-ebaluazio subjektiboaren konbinazioa adierazten du, Euskal Autonomia Erkidegoko eta Espainiako gertaera orokorren klusterretan bildutako gertaeretak.

2. Taulan, aztergai diren aldagaien arteko erlazioa agertzen da. Emaitzek adierazten dute ongizatearen alderdi sozialean batez besteko balioak nabarmen txikiagoak direla gainerako alderdiekin alderatuta. Erlazionatutako laginetarako *t* probak emaitza hori berresten du [$t(430) = -15.74, p < .001$ Bizitasuna eta bizi-gogobetetzea; $t(421) = -18.20, p < .001$ ongizate eudaimonikoa; $t(429) = -10.15, p < .001$ ongizate hedonikoa].

H2ari dagokionez, gertaera sozio-historikoen balorazio positiboak PHren ongizate pertsonalarekin edo puntuazio orokorrarekin lotu ziren ($r = .13$); negatiboek, berriz, $r = -.09$. Korrelazioen konparazioa estatistikoki esanguratsua izan zen ($z = 2.60, p = .009$). H2b-ri dagokionez, gertaera positiboak ongizate eudaimonikoarekin ($r = .07$) eta ongizate hedonikoarekin ($r = .27$) lotu ziren, baina estatistikoki esanguratsua zen korrelazioen konparazioa ($z = 2.40, p = .015$). H2c-ri dagokionez, gertaera historikoen ebaluazio negatiboak alderantziz eta antzera lotu ziren ongizate hedonikoarekin ($r = -.05$) eta eudaimonikoarekin ($r = -.10$) – *r*'s-en aldea ez zen esanguratsua izan ($z = .59, p = .55$). H3ri dagokionez, ikusi dugunez, gertaera negatiboak $r = -.05$ lotu ziren ongizate hedonikoarekin eta $R = .27$ positiboekin,

korrelazioen konparazio esanguratsua izanik ($z = 7.15, p = .0001$); gertakarien lotura asimetrikoki sendoagoa izan zen ongizate hedonikoarekin. Azkenik, H4ri dagokionez, gertaera positiboen lotura handiagoa izan zen ongizatearen alderdi sozialarekin ($r = .21$) ongizate pertsonalarekin edo globalarekin baino – Item soziala alde batera utzita ($r = .13$) –, eta korrelazioen konparazioa estatistikoki esanguratsua izan zen ($z = 1.81, p = .035$). Galera-balorazioak alderantziz lotu ziren, baina ez modu esanguratsuan ($r = -.08$) gizarte-ongizatearekin.

2. Taula

Batezbestekoak, desbiderapen estandarrek eta aldagaien arteko korrelazioak.

Aldagaiak	Ω	M (DE)	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Generoa ¹	-	-	-								
2. Adina	-	48.11 (21.47)	.07	-							
3. Osasun per.	-	2.14 (0.88)	-.03	-.36**	-						
4. O. Orokorra	.67	7.59 (1.45)	.02	-.03	.40**	-					
5. O. Eudaimonikoa	.75	7.84 (1.11)	-.12*	-.08*	.35**	.72**	-				
6. O. Hedonikoa	.64	5.95 (1.94)	-.04	-.01	.26**	.48**	.56**	-			
7. O. Soziala	-	5.67 (2.60)	-.05	.32**	-.03	.32**	.32**	.19**	-		
8. O. Pertsonala	.84	7.46 (1.12)	-.08*	.01	-.36**	.82**	.93**	.70**	.51**	-	
9. Irabaziak	-	0.38 (0.38)	.14**	.24**	.10	.08	.07	.21**	.17**	.13**	-
10. Galerak	-	0.40 (0.38)	-.13*	-.09	-.04	-.10	-.05	-.10	-.08	-.09	-.57**

Oharra: Ω McDowell-en Omega fidagarritasun-adierazlea da. *Meta DE* dira, hurrenez hurren, Batezbestekoa eta Desbideratze Estandarra. ¹Generoa aldagaia, 1 = emakumezkoa eta 2 = gizonezkoa. PHI 0-10 eskalaren erantzun maila. Ongizate Orokorra = bizitzarekiko eta bizitasunarekiko gogobetetasuna; Ongizate Eudaimonikoa = ongizate psikologikoko sei item; Ongizate Hedonikoa = afektibitate positibo eta negatiboko bi item; Ongizate Soziala: gizartea eguneratzeko monoitema; Ongizate Pertsonala: PHiko item guztien batura, gizarte-itema kenduta. 1etik 10era bitarteko erantzun-tartea. Kortxeteen arteko balioek korrelazio bakoitzaren konfiantza-tartea adierazten dute (% 95). * $p < .05$, ** $p < .01$.

Ekitaldien balorazio positiboetara eta negatiboetara buruzko hipotesiak aztertzeko, ongizatearen hainbat alderditan, aldagai anitzeko erregresio hierarkikoaren analisiak egin ziren. Emaitzek erakusten dutenez (3. taula), gertaera sozio-historiko positiboak edo irabazitzat baloratutakoak gogoratzeak ongizatearen alderdi bakoitzaren puntuazioak iragartzen ditu nabarmen. Irabaziak gehitzeak ereduaren

azalpen-ahalmena handitzen duela ikus daiteke (ΔR^2 ereduan islatua), R^2 .129 eta .208 bitarteko balioekin.

Urrats	Iragarlea	Ongizatearen dimentsioak											
		Orokorra ^a			Eudaimonikoa			Hedonikoa			Soziala		
		<i>b</i>	[<i>b</i> IC 95%]	<i>b</i>	[<i>b</i> IC 95%]	<i>b</i>	[<i>b</i> IC 95%]	<i>b</i>	[<i>b</i> IC 95%]	<i>b</i>	[<i>b</i> IC 95%]	<i>b</i>	[<i>b</i> IC 95%]
1	(Konstantea)	7.56**	[7.04, 8.07]	8.27**	[7.87, 8.66]	5.26**	[4.57, 5.95]	4.18**	[3.27, 5.08]				
	Sexua	0.14	[-0.16, 0.43]	-0.17	[-0.39, 0.06]	-0.18	[-0.57, 0.22]	-0.31	[-0.82, 0.20]				
	Adina	-0.00	[-0.01, 0.00]	-0.00	[-0.01, 0.00]	0.02**	[0.01, 0.03]	0.04**	[0.03, 0.05]				
Doitze-urratsa		$R^2 = .005$		$R^2 = .016^*$		$R^2 = .040^{**}$		$R^2 = .098^{**}$					
		[.00,.03]		[.00,.05]		[.01,.08]		[.05,.15]					
2	(Konstantea)	8.64**	[8.13, 9.16]	8.92**	[8.51, 9.33]	6.06**	[5.31, 6.81]	4.90**	[3.91, 5.89]				
	Sexua	0.16	[-0.10, 0.42]	-0.15	[-0.37, 0.06]	-0.16	[-0.54, 0.22]	-0.29	[-0.80, 0.21]				
	Adina	0.01*	[0.00, 0.01]	0.00	[-0.00, 0.01]	0.03**	[0.02, 0.04]	0.05**	[0.03, 0.06]				
Osasun per.		-0.75**	[-0.90, -0.59]	-0.45**	[-0.57, -0.33]	-0.55**	[-0.78, -0.33]	-0.50**	[-0.80, -0.20]				
Doitze-urratsa		$R^2 = .198^{**}$	$\Delta R^2 = .192^{**}$	$R^2 = .133^{**}$	$\Delta R^2 = .117^{**}$	$R^2 = .095^{**}$	$\Delta R^2 = .055^{**}$	$R^2 = .124^{**}$	$\Delta R^2 = .025^{**}$				
		[.13,.26]	[.12,.26]	[.07,.19]	[.06,.18]	[.04,.15]	[.01,.10]	[.06,.18]					
3	(Konstantea)	8.62**	[8.11, 9.13]	8.90**	[8.49, 9.31]	6.01**	[5.27, 6.74]	4.86**	[3.87, 5.84]				
	Sexua	0.12	[-0.14, 0.39]	-0.19	[-0.40, 0.02]	-0.25	[-0.63, 0.13]	-0.37	[-0.87, 0.14]				
	Adina	0.00	[-0.00, 0.01]	0.00	[-0.00, 0.01]	0.02**	[0.01, 0.03]	0.04**	[0.03, 0.05]				
Osasun per.		-0.75**	[-0.90, -0.60]	-0.45**	[-0.57, -0.33]	-0.56**	[-0.78, -0.34]	-0.50**	[-0.80, -0.21]				
Irabaziak		0.40*	[0.05, 0.74]	0.34*	[0.07, 0.62]	0.97**	[0.47, 1.47]	0.80*	[0.14, 1.47]				
Doitze-urratsa		$R^2 = .208^{**}$	$\Delta R^2 = .011^*$	$R^2 = .147^{**}$	$\Delta R^2 = .013^*$	$R^2 = .129^{**}$	$\Delta R^2 = .034^{**}$	$R^2 = .136^{**}$	$\Delta R^2 = .013^*$				
		[.13,.27]	[-.01,.03]	[.08,.20]	[-.01,.03]	[.07,.19]	[-.00,.07]	[.07,.19]	[-.01,.03]				

Oharra. *b* berregresio-betak eta kortsateen arteko informazioa konfiantza-tarteak dira (% 95). ^aBizitzarekiko eta bizitasunarekiko asebetetze-iteimen batuketak.

Balorazio negatiboei edo galerei dagokienez (4. Taula), ikusten da horiek txertatzeak nabarmen hobetzen duela eredu bakoitzaren azalpen-ahalmena. Hala

Urrats	Ongizatearen dimentsioak								
	Orokorra ^a		Eudaimonikoa		Hedonikoa		Soziala		
	<i>b</i>	[<i>b</i> IC 95%]	<i>b</i>	[<i>b</i> IC 95%]	<i>b</i>	[<i>b</i> IC 95%]	<i>b</i>	[<i>b</i> IC 95%]	
1	Iragarlea	7.56**	[7.04, 8.07]	8.27**	[7.87, 8.66]	5.26**	[4.57, 5.95]	4.18**	[3.27, 5.08]
	(Konstantea)								
	Sexu	0.14	[-0.16, 0.43]	-0.17	[-0.39, 0.06]	-0.18	[-0.57, 0.22]	-0.31	[-0.82, 0.20]
	Adina	-0.00	[-0.01, 0.00]	-0.00	[-0.01, 0.00]	0.02**	[0.01, 0.03]	0.04**	[0.03, 0.05]
Doitze-urratsa	$R^2 = .005$		$R^2 = .016^*$		$R^2 = .040^{**}$		$R^2 = .098^{**}$		
	[.00,.03]		[.00,.05]		[.01,.08]		[.05,.15]		
2	(Konstantea)	8.64**	[8.13, 9.16]	8.92**	[8.51, 9.33]	6.06**	[5.31, 6.81]	4.90**	[3.91, 5.89]
	Sexu	0.16	[-0.10, 0.42]	-0.15	[-0.37, 0.06]	-0.16	[-0.54, 0.22]	-0.29	[-0.80, 0.21]
	Adina	0.01*	[0.00, 0.01]	0.00	[-0.00, 0.01]	0.03**	[0.02, 0.04]	0.05**	[0.03, 0.06]
	Osasun per.	-0.75**	[-0.90, -0.59]	-0.45**	[-0.57, -0.33]	-0.55**	[-0.78, -0.33]	-0.50**	[-0.80, -0.20]
Doitze-urratsa	$R^2 = .198^{**}$	$\Delta R^2 = .192^{**}$	$R^2 = .133^{**}$	$\Delta R^2 = .117^{**}$	$R^2 = .095^{**}$	$\Delta R^2 = .055^{**}$	$R^2 = .124^{**}$	$\Delta R^2 = .025^{**}$	
	[.13,.26]	[.12,.26]	[.07,.19]	[.06,.18]	[.04,.15]	[.01,.10]	[.06,.18]	[-.00,.05]	
3	(Konstantea)	8.87**	[8.32, 9.42]	9.05**	[8.61, 9.49]	6.33**	[5.59, 7.13]	5.15**	[4.09, 6.21]
	Sexu	0.12	[-0.14, 0.39]	-0.18	[-0.39, 0.04]	-0.20	[-0.59, 0.18]	-0.33	[-0.84, 0.18]
	Adina	0.01	[-0.00, 0.01]	0.00	[-0.00, 0.01]	0.03**	[0.02, 0.03]	0.04**	[0.03, 0.06]
	Osasun per.	-0.75**	[-0.90, -0.60]	-0.45**	[-0.57, -0.33]	-0.55**	[-0.78, -0.33]	-0.50**	[-0.80, -0.20]
Galerak	-0.38*	[-0.71, -0.04]	-0.22	[-0.48, 0.05]	-0.46	[-0.95, 0.03]	-0.42	[-1.07, 0.23]	
Doitze-urratsa	$R^2 = .208^{**}$	$\Delta R^2 = .010^*$	$R^2 = .139^{**}$	$\Delta R^2 = .006$	$R^2 = .103^{**}$	$\Delta R^2 = .008$	$R^2 = .127^{**}$	$\Delta R^2 = .004$	
	[.13,.27]	[-.01,.03]	[.07,.20]	[-.01,.02]	[.05,.16]	[-.01,.03]	[.06,.18]	[-.01,.02]	

Oharra. *b* erregresio-beta *k* eta kortxeteen arteko in formazioa konfiantza-tarteak dira (% 95). *a* Bizitzarekiko eta bizitasunarekiko asebetetze-iteimen batuketara.

ere, aldagai horrek eragin estatistikoki esanguratsua du ongizate orokorrean (bizigogobetetzea eta bizitasuna). Irabazien efektuekin aurkitutakoaren antzera, azken ereduak efektuaren antzeko tamainak dituzte – R2 .103 eta .208 arteko balioekin.

Eztabaida

Lan honen helburua EAEn bizi izandako memoria kolektiboa ezagutzea izan da, bai eta gogoratutako ekitaldi sozio-historikoen balorazio subjektiboaren eta ongizatearen arteko lotura ezagutzea ere.

Memoria kolektiboaren edukiak izaera sozioekonomikoko gertaera historikoen presentzia erakusten du (%40), bai eta gertakari politiko-militarra ere (%60). Bi eremu horietan balentzia positiboko eta negatiboko egitateak batera gertatzen direla adierazten du, beste azterlan batzuetan aurkitu den bezala (adibidez, Rottenbacher eta Espinosa, 2010). Gizarte-izaerako tokiko ekitaldi sozioekonomikoen eta izaera ekonomikoko beste ekitaldi globalago batzuen konbinazioa ikusten da, mikro eta makro-sozial mailan eragin zuzena dutenak. Arlo politiko-militarrean, indarkeria politikoarekin lotutako gertaera negatiboak nagusitzen dira. Hala ere, Franco diktadorearen heriotza eta E.T.A.ren ekintza armatuaren amaiera bezalako gertaera positiboak ere gogoratu ziren; gertaera garrantzitsu horiek mugarri izan ziren historikoki polarizatutako eta terrorismo politikoak eta estatu-terrorismoak markatutako gizarte batean (Baumer, 2007).

Bestalde, gehien gogoratzen diren hamar gertaera sozio-historikoetatik bederatzi nazio-eremukoak dira (versus nazioartekoak), EAEn memoria kolektiboaren izaera etnozentrismoa erakutsiz. Hori bat dator beste CEVI azterlan batzuetan aurkitutakoarekin (Cavalli, 2016), non indarkeria kolektiboko iragana duten testuinguruetan ere lehenaldi politikoarekin lotutako nazioko gertaera sozio-historikoen oroitzapena nagusitzen den, horrela berretsiz (1H). Halaber, agerian uzten du frankismoaren amaiera eta demokraziaren berrezartzea bezalako

gertaera politiko garrantzitsuak egonkorrak direla EA Eren memoria kolektiboan (ikus Herranz eta Basabe, 1999).

2aH-n planteatutakoarekin bat etorritik, irabazien eta galeren balorazioek ongizatearekin lotura koherentea – positiboa eta negatiboa – erakusten dute, gure postulamendua babestuz, nahiz eta indartsuena esfera positiboan eta ongizate pertsonal edo globalean eta haren alderdi hedoniko eta sozialetan eman zen. Galera eta ongizatearen arteko alderantzizko lotura ahulagoa izan zen. Hala ere, emaitzek ez zuten 2bH-n planteatutakoa babestu; balorazio positiboan lotura handiagoa izan zen ongizatearen alderdi hedonikoarekin, eta ez eudaimonikoarekin edo psikologikoarekin, alderantzizko emaitza espero zenean. Gure emaitzek adierazten dute gertaera positiboak gehiago lotzen direla afektuen arteko orekarekin edo balantzarekin eta bizitzarekiko gogobetetzearekin ongizate psikologikoarekin baino, gertaera historikoen inpaktu handiagoa iradokiz, bereziki ongizate hedonikoan. Bestalde, galera-balioespenen lotura-mailak ez zuen alde estatistikoki esanguratsurik izan hedonikaren eta eudaimonikaren alderdien artean, eta, horrela, gure 2cH hipotesia ezeztatu zuen, zeinak proposatzen baitzuen gogoratutako gertaera historikoen balorazio negatiboan eta alderdi hedonikoaren arteko lotura handiagoa, eudaimonikoarekin alderatuta. Gertaera historikoen ebaluazio negatiboak modu bertsuan, alderantziz eta modu ahulean lotu ziren bi alderdiekin.

Gertaera historikoek, batez ere positiboek, eudaimonikoarekin zerikusia duen ongizate hedonikoarekin duten loturaren azalpen bat, azken horren egonkortasun handiagoarekin zerikusia duena. Luzetarako azterketek erakusten dutenez, ongizate psikologikoa afektiboa baino egonkorragoa da, eta sentsibilitate txikiagoa iradokitzen dute balentzia positiboko edo negatiboko gertaeren memorian (adibidez, Cobo-Rendón et al., 2020). Ildo horretan, meta-analisi batek ongizate hedonikoaren fidagarritasun txikiagoa aurkitu zuen ongizate eudaimonikoarekin

alderatuta; ongizate hedonikoaren aldaketek azaldutako bariantza handiagoa zen (Anusic eta Schimack, 2016). Horren arrazoia izan daiteke umore-aldaketak eta gertakari emozionalak islatzen dituela, testuinguruaren arabera erraz aldatzen direnak (Joshano, 2019); ongizate eudaimonikoak, berriz, testuinguruaren eta pertsonaren alderdi estrukturalen balorazio globalagoak islatzen ditu. Beste azalpen posible bat afektuak gertaera positiboaren oroitzapenaren eta ongizate eudaimonikoaren artean izan dezakeen bitartekaritza efektuan datza. Afektibitate positiboa ongizate eudaimonikoarekin lotzen da negatiboarekin baino gehiago (Ryff eta Keyes, 1995). Hirugarren azalpen posible bat, hurrengo emaitzarekin lotuta dagoena, gertaera historikoen oroitzapenak alderdi psikologikoari baino alderdi sozialari eragiten diola da.

3H ere ez dute emaitzek babesten; balorazio positiboak ongizate hedonikoarekin lotu ziren, negatiboekin baino indar handiagoarekin. Gertaera sozio-historikoen eta ongizate pertsonal edo globalaren balorazio positiboaren -eta ez, ordea, negatiboaren- arteko erlazio estatistikoki esanguratsuak, positiboa dena eta ongizatearen arteko lotura handiagoa iradokitzen du eta ez ordea alderdi negatiboa denarekin —zalantzan jarriz txarra ongizate psikologikoari dagokionez ona baino indartsuagoa delako ideia (Baumeister et al., 2001). Emaitzek positiboa eta negatiboa indartzeko joera iradokitzen dute (Berntsen et al., 2011), *negatiboa minimizatzeko eta epe luzera positiboa maximizatzeko* Taylorren (1991) hipotesitik azalduta. Taylorrek bizitasun handiagoa erakusten du gertaera positiboaren oroitzapenean, eta hari lotutako afektuak iraupen handiagoa du oroitzapenean (Walker, et al., 2003). Dena den, gure aurkikuntza positiboaren inpaktu handiagoa da, eta ez oroitzapen handiagoa – Memoria kolektiboan gertaera negatiboak dira nagusi. Emaitza horiek iraganeko gertaera negatiboaren ondorioak minimizatzeko egokitzapen-baliagarritasunetik azal daitezke, oreka pertsonalari mesede egiten

dion kontrol emozional handiagoa ahalbidetuz (García-Bajos eta Migueles, 2016; Simón et al., 2009).

Halaber, berretsi egin zen gertaera sozio-historikoen oroitzapenak ongizatearen alderdi sozialarekin duen lotura handiagoa ongizate pertsonal edo globalarekin baino – Aldagai horren kalkuluaren alderdi soziala alde batera utzita. Lotura hori bereziki oroitzapen positiboekin gertatzen da (4H). Oroitzapen-domeinuaren eta ongizate-domeinuaren arteko kongruentziaren emaitza da hori: gertaera kolektiboen oroitzapenak eragin handiagoa du ongizate kolektiboaren edo sozialaren pertzepzioan, gizabanakoarenean baino – Gertaera pertsonalek eragin handiagoa dute. Izan ere, CEVI azterketen emaitza egonkor bat da pertsonak gertakari historikoak gutxiengoan sartzen dituztela beren bizitzako inflexio-puntuetan. Azkenik, emaitza horrek erakusten du alderantzizko asimetria dagoela lehen aurkitutakoaren alde positiboaren eta negatiboaren artean, orain gizarte-ongizateari dagokionez. Aldagai anitzeko analisiek erakutsi zuten gertaera historiko negatiboen oroitzapenak baino eragin edo lotura handiagoa zuela ongizatearekin balioetsitako gertaera positiboen oroitzapenak.

Ondorioak

Azterlan honen aurkikuntzak lagungarri dira iragan historikoak memoria indibidual eta kolektiboaren konfigurazioan dituen inplikazioak hobeto ulertzeko, eta memoria sozialaren edukia esperientzia subjektibotik abiatuta erakusteko. Era berean, iraganeko gertaera historikoen balorazioek oraingo ongizatean nola eragiten duten argitzen du. Ildo horretan, sakonago aztertu beharko litzateke indarkeria kolektiboaren egoerak zer eragin izan dezakeen kolektiboak gertaera sozio-historikoak hautemateko eta ebaluatzeko duen moduan.

Azterketaren mugak

Azterlan honek bi muga nagusi ditu. Lehenik eta behin, laginaren %32 20 eta 26 urte bitarteko pertsonak osatzen dute, eta, beraz, azken aldiko gertaera sozio-historikoak, hala nola 2008ko krisi ekonomikoa, gehienbat kolektibo horrek aipatzen duena, gainordezkatuta egon daitezke. Bestalde, analisisietarako erabilitako ongizate-eskalak ere muga bat du eraikuntzaren dimentsio soziala neurtzeko orduan; izan ere, item bakarraren bidez ebaluatzen da eta ez ditu hartzen Keyesek (1998) ezarritako dimentsio guztiak.

Chapter 4.

Collective Memory and Social Representation of History in America, Europe and Palestine

This study is under review as:

Méndez, L., Mathias, A., El-Astal, S., Telletxea, S., Padoan, S., Pizarro, J.J., Cavalli, S., & Páez, D. (2022). Collective memory and Social Representation of History in America, Europe and Palestine. Manuscript submitted in *Frontiers in Psychology*. [777087]

Abstract

This article reviews and synthesizes 10 studies on collective memory using the free recall method with data collected in Latin America (Argentina, Brazil, Chile, Mexico, Uruguay), Europe (Belgium, France, Italy, Switzerland) and Palestine. Collective memory studies show the high prevalence of the topics of politics, collective violence and warfare, but also around 50% of the recalled events were appraised as positives, which disconfirms a negative bias in collective memory. However, in Palestine most of the events were entirely or partially negative, reflecting the conflictual situation of Palestinian society. Collective memory studies reviewed in this text confirm partial socio-centrism, particularly in Latin America and Palestine, where most events were national or related to national in-group. A meta-analysis confirms a significant generational or critical period in 24 of the 100 historical events mentioned. However, many of the recalled historical events have been mentioned by different generations that were alive during the event. Recollection of negative historical events was related to low social wellbeing in Palestine. Results are discussed in the framework of collective memory processes and social representations of history.

Keywords

Collective Memory, Social Representations, Historical past, Free-recall, CEVI

In this article, we first present an overview of studies on collective memory and social representations of history. Collective memories are widely shared knowledge of past social events deemed relevant for the collective identity, which may not have been personally experienced, but are collectively constructed through communicative social functions (Schuman & Scott, 1989; Wang, 2021). Finally, we exemplify the life course approach on collective memory with empirical studies from the CEVI project, and describe part of the results of the study conducted in Gaza, Palestine.

Autobiographical and collective memory

Autobiographical memory (e.g., Conway, 2005) is the system responsible for storing episodic memories related to the self; it is constructed throughout a person's life and forms part of his or her biography and identity (Berntsen et al., 2011; Fivush, 2011; Zaragoza-Scherman et al., 2015). In autobiographical memory, effects such as the critical period of recall (also called critical age or reminiscence bump) or positivity bias have been found (García-Bajos & Migueles, 2016). The first one refers to the tendency to over-remember those personal events lived in a specific span (i.e., critical age effect, approx. 10-30 years), which is considered the formative period of social identity in which people are more open to live new life experiences and, therefore, remember them as the most meaningful (Koppel & Rubin, 2016; see also Conway et al., 2005; Rathbone et al., 2008). On the other hand, the positivity bias of memory refers to the tendency to remember more positive than negative personal life experiences (Schlagman et al., 2006; Walker et al., 2003), which highlights the importance of the type of emotions experienced during the event. This is an essential attribute, since what is remembered is not the objective fact, but the subjective experience derived from it (see Ruíz-Vargas, 2010). At an individual level, collective memories are a semantic memory of historical events (Malle et al.,

2018), including memory of the event (e.g. my knowledge on WWII), but they can also be autobiographical memories related to personal experience related to these historical events (e.g. my direct experiences related to WWII, such as personal feelings or interpersonal and mass media information that I experience regarding WWII).

Collective memory of the 20th Century

Social memory as a field of study was originally called collective memory and Maurice Halbwachs is often pointed out as its pioneer (Assmann, 2008; Hirst et al., 2018; Schuman et al., 2005). Based on people's interests and prevailing social frameworks (i.e., schemas), he defined collective memory as the reconstruction of the past by members of a group (Halbwachs, 1950), an instance that helps the maintenance of a group's identity, as well as its core values. In fact, he proposed that group memories are the elements that hold the collective memory¹ together. Schuman and colleagues conducted a series of studies (Schuman & Scott, 1989; Schuman et al., 2003) which focused on investigating people's beliefs about the recent past (last 50 or 70 years), as well as their relation to their age at the moment of the event. In the first half of the 20th century, Karl Mannheim introduced the idea of "generation consciousness", which refers to the social facts and changes to which each generation is exposed especially during youth (Mannheim, 1952). The critical age hypothesis (also known as reminiscence bump in the autobiographical memory studies previously described), states that sociopolitical and collective events that occurred when people are between 12 and 30 years old are remembered more (Holmes & Conway, 1999; Janssen et al., 2008; Schuman & Corning, 2012). Studies generally showed a generational or critical age effect for the recall of historical

1. In his theoretical proposal, he separated collective memory from history. He argued that the latter is a compilation of events with greater importance to collective memory, and used the analogy of the cemetery to describe it. He said that it looks like a "crowded cemetery where room must constantly be made for new tombstones" (1950, p. 52).

events (Ester et al., 2002; Schuman et al., 1998; Schuman & Scott, 1989; Schuman et al., 2003; Scott & Zac, 1993). For instance, in 1985 older Americans mentioned the Great Depression and WWII more frequently as important historical events, whereas younger participants more frequently mentioned the assassination of JFK and the Vietnam War – events that had occurred during participants' early adulthood (Schuman & Rodgers, 2004). However, political events seem to be remembered more by those in their late twenties, in the end of the critical age (Schuman & Corning, 2000), and some events like great wars or dictatorships are important or shocking enough to be recalled throughout generations (Páez et al., 2018), which is referred to as the period effect.

Politics and warfare feature prominently in collective memory studies, with World War II being the most frequently mentioned event (Ellermann et al., 2008; Ester et al., 2002; Schuman et al., 1998; Schuman & Scott, 1989; Scott & Zac, 1993). Moreover, different events that occurred in Europe and North America are more salient than those that occurred elsewhere (Ellermann, et al., 2008). Nevertheless, socio-centrism can also be observed (Ellermann et al., 2008; Schuman et al., 2003; Scott & Zac, 1993), and local events may be remembered more frequently than events occurring elsewhere (Griffin, 2004; see also Cavalli, 2016). Studies with this approach also found a positive bias toward events in the long past– i.e., evaluated more positively than recent events (Ester et al., 2002; Schuman et al., 1998).

Social representations of world and national history

Collective memory and similar concepts can be interpreted through the theory of social representations. Like collective memory, social representation is a concept that has its origins linked to Durkheim's (1912/2012) ideas on collective representations. However, it was Serge Moscovici who argued that collective representation was not an adequate concept to analyze modern societies which,

unlike the traditional ones, are fluid and continuously changing (Moscovici, 1998). Consequently, while collective representations symbolize the static elements which maintain traditional societies cohesive, the objective of the theory of social representations is to analyze the points of tension in representational systems that generate changes in social organization (Moscovici, 1998). These points of tension are characterized by the appearance of something unfamiliar, unknown or meaningless, and due to the fact that something meaningless is highly difficult to grasp, representational work is produced to make the unfamiliar meaningful, while allowing the appearance of new representations (Liu & Khan, 2021). Collective memories are not only shared individual memories, but also social representations maintained by informal communication, commemorations, memorials, textbooks and others, as cultural tools that exist to preserve the past (Coman et al., 2009). These social representations or shared knowledge about the past are elaborated, transmitted and preserved in a society through both interpersonal and institutional communications and are related to social or collective identities (Liu & Páez, 2019).

A method of research in this line of social representations of history has been aimed at verifying the most recalled events in world-history. This tradition is characterized by the conduction of cross-cultural studies, and they also provide evidence supporting the mixture of Western-centrism and socio-centrism in the content of collective memory (Cabecinhas & Évora, 2008; Liu et al., 2005; Madoglou et al., 2010; Pennebaker et al., 2006). Sociocentrism or “collective narcissism” regarding the national role of in-groups in world history was largely dominant, particularly in collectivist and high power distance cultures (Zaromb et al., 2018). However, in some countries such as African nations and Turkey, socio-centrism clearly surpasses the West-centrism (Cabecinhas et al., 2011; Özer & Ergün, 2012). The positive bias for events in the distant past was also observed in studies of social representations of world history (Cabecinhas et al., 2011; Cabecinhas & Évora, 2008;

Liu et al., 2005; Madoglou et al., 2010; Pennebaker et al., 2006). From a complementary SR's approach, a cross-cultural study using a closed-list confirmed the Western-centrism and positive representation bias of events in the distant past (Zaromb et al., 2018). However, wars were not as salient as in the free recall studies. When asked to evaluate a closed list of events, the industrial revolution is evaluated as more important than many wars (Techio et al., 2010). Social identity seems to influence social representations of national history in different ways (Huang et al., 2004). For instance, WWII is more recalled in the victorious countries and those with a higher proportion of casualties (Abel et al., 2019; Bobowik et al., 2014; Páez et al., 2008).

The objective of this article is to examine the content and regularities of collective memory as described above. In particular, the predominance of collective violence and political-military contents of the events mentioned as memorable. Although some studies have found this bias towards violence and negativity, other studies suggest that collective memory does not necessarily have a negative valence. As well as the bias to mention of events linked to the nation to which one belongs. In addition, we examine whether there is a cohort or critical period effect or greater mention of historical events experienced in the formative years of identity. Finally, we will examine whether the content of collective memory is associated with individual and social well-being.

In this way, we want to provide an evidence-based view on the content, regularities and consequences of collective memory. Retrospective survey data from 9 countries in the Americas and Europe that have already been published, but never analyzed together, was reanalyzed, as well it is exposed a study carried out in Palestine, a society in a stable political-military conflict. The aims are twofold. On the one hand, to learn about the content of socio-historical memories recalled by participants from nine nations from the Americas, European and Palestine. On the other hand, to examine the prevalence of negative collective memories,

socio-centrism (or nation-related event memories), a cohort or critical age effect in the recalled events, as well as the association between the valence (or positive vs negative content) of recalled historical events and wellbeing. Based on a previous review, it is expected a prevalence of political-military events, and also a prevalence of locally (vs international) recalled events. Further, it is also expected a critical age (or cohort effect) and period effect among local events.

Study 1: A life course approach on collective memory: The CEVI studies

As a way of approaching social representations of history, different studies have used a free-remembering approach (e.g., Broomé et al., 2011). These studies aimed to investigate the socio-historical events that had most affected participants' lives and, therefore, their social representations. A series of studies grouped in the international CEVI² research program (see Cavalli et al., 2006; Lalive d'Épinay et al., 2008) seek to explore what people remember and how they do it; they analyze cohort effects by selecting convenience samples of differentiated age groups. In this article, we will present a synthesis of nine studies carried out with the CEVI methodology, examining the content of collective memories and contrasting the generation effect by means of a meta-analysis of the generational or critical age effects found in them.

The specific objectives are to learn about the content of socio-historical memories recalled by participants from nine American and European nations. Hypotheses based on previous revision are the following:

2. CEVI (*Changements et événements au cours de la vie / Changes and events across the life course*) was designed and developed at the University of Geneva by Christian Lalive d'Épinay and Stefano Cavalli. To date, CEVI is taking place in 15 countries: Argentina, Belgium, Brazil, Canada, Chile, Colombia, El Salvador, Egypt, Spain, France, Italy, Mexico, Palestine, Switzerland and Uruguay. Currently, the project is coordinated by Stefano Cavalli (SUPSI) and Darío Páez (UPV/EHU). For more information, visit: <http://www2.supsi.ch/cms/cevi/>.

- H1) A prevalence of a) political-military and b) negative collective memories is expected.
- H2) Socio-centrism or most of the events recalled should belong to the local (vs. international) sphere.
- H3) It is expected to find a generational cohort or critical age effect

Materials and methods

Data from surveys conducted in nine countries and previously published as articles were reanalyzed. In a cross-sectional and retrospective design, an open-ended and free-recall questionnaire was applied to adults sample. Large convenience samples from 18 to 85 years old, spanning the life course from youth to old age. Participants were in Argentina's study, $N = 570$, $M_{age} = 49.28$ and 53.5% females (2004); in Brazil's, $N = 635$, $M_{age} = 50.90$ and 55.7% females (2011); in Chile's, $N = 614$, $M_{age} = 51.50$ and 51.5% females (2009); in Mexico's, $N = 1289$, $M_{age} = 46.72$ and 52.0% females (2005-07 and 2009-10); in Uruguay's, $N = 1575$, $M_{age} = 49.48$ and 53.3% females (2012); in Belgium's, $N = 567$, $M_{age} = 52.29$ and 50.3% females (2009); in France's, $N = 524$, $M_{age} = 51.24$ and 52.9% females (2009-10); in Italy's, $N = 620$, $M_{age} = 51.51$ and 50.8% females (2009) and in Switzerland's, $N = 1232$, $M_{age} = 49.65$ and 53.2% females (2004 and 2009). Data collection was carried out between 2004 and 2012. A self-report questionnaire lasting approximately 30-45 minutes was administered, where the responses were coded using the CEVI coding grid.

Instruments and variables

Remembering of historical events. The CEVI questionnaire consists of three main fundamental blocks of open-ended questions on the perception of changes,

socio-demographic characteristics (age, sex, marital status, educational level, etc.). The first two sections focus on the individual sphere and the third on the collective sphere –which is the part reported in this article. After two questions about the most significant changes in their lives (during the last year, respectively in the whole life), participants in CEVI were asked the following question: “Consider the main changes and events which occurred in your country and in the world during your life. What are the ones which most struck you?” (Please, mention up to four events). For each change (up to a maximum of four) participants were asked to describe them, justify the choice, indicate the time and place of occurrence and, finally, evaluate event valence. The instructions and response options were: “Now, indicate from the following options how you value this change or event”: Gain; Loss; Both; Neither; I would not know. The last two questions were not considered and constituted a residual minority of less than 1%. A gain and a loss indicator of 0 to 1 was created for each participant, taking into account only positive and negative ratings-leaving out the ambivalent ones of calculation, neither and I wouldn’t know according to the total number of memories mentioned. For example, a person who answered a total of 4 socio-historical events and evaluated 2 as gain, 1 as loss and 1 as ambivalent, would have a score of 0.5 on the gain indicator and 0.25 on the loss indicator.

Positive events are those evaluated by the majority as gains and negative events are those evaluated by a majority as losses. Two blind judges classified the events into categories or types of events. The valence rating of the events was based on how the participants had rated them. Events rated by more than 60% as losses or gains were rated as negative or positive.

The types of events that were mostly evaluated as losses or negatives were as follows; collective violence (such as the Gulf War and operation Desert Storm, or the 9/11 attacks), collective catastrophes (tsunami or earthquakes), natural

death of leaders, political crisis and assassinations or attempted assassinations of leaders (JFK assassination, death of the Pope), social and economic crises or events (e.g., the serial killer Doutroux, fear of crime or citizen insecurity, the 2008 Crisis, inflation). The types of events that were mostly evaluated as gains or positive were the following: social mobilizations (e.g., May '68, Zapatista mobilization in Mexico), creation of institutions (e.g., monarchy, introduction of the Euro currency), technological advances (Internet, man on the moon) positive sporting events (world or continental football cups). Agreement among judges was over 90% and discrepancies were resolved by consensus. The valence rating of the events was based on how participants had rated them. Events rated by more than 60% as losses or gains were rated as negative or positive.

Results

Content of collective memory

Table 1 shows a summary of the 10 most recalled socio-historical events from the CEVI studies between 2004 and 2012 in nine countries (Argentina, Belgium, Brazil, Chile, France, Italy, Mexico, Switzerland and Uruguay).

We conducted a meta-analytical synthesis based on CEVI studies³, including the most mentioned events lived by a particular age group whose members had lived the event during their critical period (i.e., between 10 to 30 years). In this way, we were able to compare the probability of having mentioned the event (i.e., PHI coefficient, a dichotomous equivalent of correlation, which is then reported in

3. A meta-analysis was not carried out in the sense of searching for articles with PRISMA-like criteria. What was done was a synthesis of studies that showed significant differences between cohorts and that showed that the cohort in the formative years of identity or between 12-25 to 30 mentioned more of a historical event. Comparing the mention of a historical event between cohorts in the formative years versus the other cohorts, using Chi-square as the contrast and Phi dichotomous correlation as the effect size, a meta-analytic synthesis of these associations was carried out. The Chi-square value was transformed into r following the formula of Rosenthal & Rosnow (2008). For the meta-analytic synthesis, the CMA program and a random model were used.

Table 1

Ten Most Mentioned Socio-Historical Events During Participants' Life (source: CEVI Studies).

Argentina (2004)	Brazil (2011)	Chile (2009)	Mexico (2005-07 & 2009-10)	Uruguay (2012)	Belgium (2009)	France (2009-10)	Italy (2009)	Switzerland (2004 & 2009)
2001 Crisis	Lula's Gov.	Dictat. 73-90	Fox's election	Dictat. 73-85	9/11 Attacks	9/11 Attacks	9/11 Attacks	9/11 Attacks
Falklands War	Dilma's Gov.	9/11 Attacks	Earthquake in DF 1985	2002 Crisis	WWII	WWII	WWII	Berlin Wall
Dictat. 76-83	9/11 Attacks	Democracy return	1994 Crisis	Vázquez's Gov.	Berlin Wall	Berlin Wall	Berlin Wall	WWII
Democracy return	Catastrophes	Earthquake in Valdivia	9/11 Attacks	9/11 Attacks	Dutroux	99's Storm	Years of lead	Progress
9/11 Attacks	Economy	Bachelet's Gov.	October 1968	Football	Obama's 1 st election	Obama's 1 st election	JP II's death	Man on the moon
Menem's Gov.	Collor's Gov.	JP II's death	Irak War	Democracy return	08-09 Crisis	Tsunami	Progress	European Union
"Post- <i>Alianza</i> "	Football	JP II's visit	Colosio's assassination	Insecurity	Man on the moon	European Union	Crisis 08-09	Irak War
Perón's Gov.	Realengo	Earthquake in Chilian	Sports	Catastrophes	European Union	May-68	European Union	May-68
Amia attacks	Direra Já Movement	Obama's 1 st election	Catastrophes	Mujica's Gov.	Monarchy	Mitterrand's election	2 nd Republic	GulfWar
De La Rúa	Obama's 1 st election	Allende's Gov.	Zapatista Uprising	Progress	King Baudouin	Man on the moon	Earthquake in Aquila	JFK's assassination

Note: Each column shows the most remembered events in a descending order. Dictat. represents dictatorship (Argentina, Chile, and Uruguay); Gov. government (Argentina, Brazil, Chile, and Uruguay); JP II, Pope John Paul II (Chile, Italy).

Pearson's r as effect-size) by this particular group versus others who were not in the critical period when the event occurred (Figure 1).

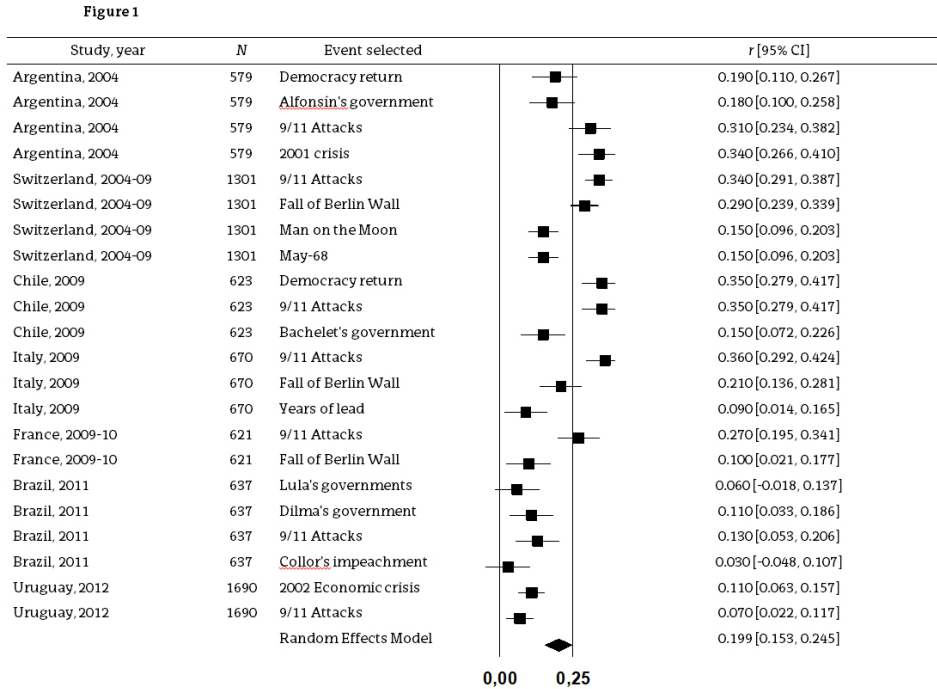

Figure 1. Forrest plot of the random effects model that meta-analyzes the probability of mentioning an event by a specific age cohort (i.e., those who lived the event in the critic-age period). The criteria for selecting the events was based on the highest probability of mentioning (a), and the possibility of several age groups having lived it (b).

Results of the random effects meta-analysis show that the correlation of mentioning the event ranks from $r = 0.030$, (95% CI [-0.048, 0.107]), in the case of Brazil for the event Collor's impeachment, to $r = 0.360$ (95% CI [0.292, 0.424]), in the case of Italy, for the event 9/11 Attacks. We can see that there are additional sources of differences that could explain these effects ($Q_{(21)} = 226.339$, $p < .001$), and that the pooled effect is positive and significant (pooled $r = 0.199$, [0.153, 0.245]; $\tau^2 = 0.012$, $SE = 0.004$; $I^2 = 90.72$). Because of the limited number of studies, no moderator analyses were performed to account for this large variability.

Discussion

Based on these nations and the ten most mentioned events, similarities with other studies on collective memory events are evident and supports H1: the most mentioned or recalled events are wars, political and collective violence-related events, as well as catastrophes. The content of studies on collective memory (see Páez et al., 2018) indicates that episodes of collective violence such as the Gulf War and operation Desert Storm, or the 9/11 attacks, ranked first in frequency, and the 9/11 attacks is the only event that appears among the most cited in all countries. As for collective violence, mentions of recent wars (e.g., Gulf War or Falklands War) are also relevant. Collective catastrophes ranked third with studies dealing with episodes such as the earthquake in Mexico DF (in 1985)⁴. A smaller number of events concerned death of famous people, focused on the natural deaths of important political figures and political crises, or episodes of political violence, such as the assassination of political leaders (e.g., Colosio in Mexico, JFK in the US), or assassination attempts (categories frequency in Table 2).

Table 2

Event Categorization.

Categories	Frequency
Collective violence (L or N)	24.4%
Collective catastrophes (L or N)	10.0%
Political crisis and assassinations (L or N)	5.6%
Elections and new governments (G or P)	18.9%
Positive political turning points (G or P)	10.0%
Social and economic crises (L or N)	10.0%
Social mobilizations (G or P)	5.6%
Creation of institutions (G or P)	5.6%
Technological advances (G or P)	6.6%
Positive sports events (G or P)	3.3%

Note: Gains or Positive events (G or P) 50% and Loss or Negative events (L or N) 50%.

4. Catastrophe-related events mainly include local earthquakes and disasters, although there are also international ones like the Indian Ocean earthquake and tsunami in 2004.

Wars and political and military events are considered as historically important, which supports the first part of H1. However, it does not support the second statement of H1, the remembered historical events are not evaluated mainly as losses or negatively: regarding their valence, half of them have a negative evaluation, suggesting a significant proportion of positive evaluations. Among the socio-political ones, around a half have a clear positive valence (i.e., they are considered as positive political turning points, such as the creation of institutions, the return of democracy) or are related to partially positive social changes (e.g., governments changes, social mobilizations). *Elections and new governments* rank second among the most cited events in CEVI. Specifically, the first election of US president Barack Obama is internationally mentioned, but also events related to governments associated with important changes, like the first government of Perón in Argentina, Fox's election in Mexico or the governments of Lula da Silva and Dilma Rousseff in Brazil. *Positive political turning points* have an important presence and rank fourth (e.g., the return to democracy in different Latin American countries, and the fall of the Berlin Wall in Western Europe), along with *economic crises* (e.g., the 2008 Crisis, inflation). Next, *social mobilizations* (e.g., May '68, the Zapatista mobilization in Mexico, the movements in favor of free elections in Brazil) followed by the *creation of institutions* (e.g., the creation of the European Union, the introduction of the Euro currency), *technological advances*, and *the exploration of the moon*, are events that are positively valued and largely mentioned. Following this, there are *positive sporting events*, such as world or continental football cups and the organization of the Olympic Games. In this sense, in these nations, despite the important conflicts and social problems of the past, there is a positive bias or a tendency to record both positive and negative collective experiences, although not with the positivity bias or majority recall of positive events found in autobiographical memory (Schlagman et al., 2006; Walker et al., 2003).

Research has also revealed a tendency toward socio-centrism, which we see in the fact that most nations consider their national historical events to be more important than events unrelated to their own history. Our results support H2. Still, even if people globally exhibit some ethnocentrism in their view of universal history, the socio-centric bias does not hold for all nations. In Western Europe there appears to be a common memory space with few national events mentioned, there are almost none in the study from Switzerland, a country that seems to be “without history” (Cavalli, 2016; Lalive d’Epinay et al., 2008; Martenot & Cavalli, 2014). Further, Latin American “new nations” exhibit stronger socio-centrism than European countries (Oddone & Lynch, 2008; Paredes & Oberti, 2015; Concha & Henriquez, 2011; Guichard & Henriquez, 2011). Participants from non-Western countries exhibit ethnocentrism by mentioning – and giving them world-historical relevance – those related to the creation of their own state (e.g., decolonization), while devaluing events linked to the history of neighboring countries that did not affect their own historical trajectory (Páez et al., 2018).

Finally, the meta-analysis results confirm H3 or that there is a general tendency of finding a positive and significant relationship of the age group that lived the event and the probability of mentioning in through free recall (see Páez et al., 2018 for a fixed model meta-analysis of others studies including those of Schuman and colleagues). However, this significant effect of the critical period was found to be only one quarter of the most mentioned events in the CEVI studies presented here. Conversely, this revision also shows that an important part of the ten most mentioned events have been mentioned by different generations that were alive during the event. These events share common features, such as the social importance for the ingroup and the high-intensity of emotional burden. These results suggest that a period effect exist for people living important events (Vinogradnaitè, 2018).

Study 2: CEVI Palestine

In the following study, we report recent data from the Palestinian CEVI study. Regarding socio-historical events, a tradition of studies has shown a relationship between exposure to collective violence and mental health at the individual level (e.g. Pedersen et al., 2008; Tol et al., 2010; Ventevogel, 2016) and at the collective level (Pedersen, 2002) in different countries. A study conducted with a large sample of adolescents in Palestine (Giacaman et al., 2007), showed that exposure to acts of collective violence has a strong relationship between the exposure to traumatic and/or violent events and adolescents' mental health. In this study we will examine the relationship between the content of collective memory and wellbeing.

The objectives of this study are twofold: first, it aims to find out the content of the socio-historical memories recalled by Palestinians living in the Gaza Strip, as well as any differences they had based on a comparison among age groups (i.e., cohort versus period effects). Second, we explore the impact that these events have in the self-reported measures of well-being.

We have the following hypotheses:

- H1) A prevalence of political-military and negative memories is expected.
- H2) Most of the events belong to the local (vs. international) sphere.
- H3) Cohort effects are expected to be found in the recalled events.
- H4) Finally, negative versus positive appraisal of remembered socio-historical events is expected to be associated with low versus high well-being.

Materials and methods

A cross sectional and retrospective survey was carried out with a large convenience adult sample in Palestine. This section shows the socio-historical part of the CEVI study carried out in the Gaza Strip, Palestine, during 2016-2017. There are reported data from 605 participants (54.4% women), with ages between 19 and 86 years ($M = 51.24$; $SD = 20.42$), and all residents of Gaza. This convenient sample was selected under the criteria of belonging to one of the five age groups given in the CEVI methodology. Therefore, the groups consisted of those between 20-24 years ($M = 22.95$, $SD = 1.81$), 35-39 years ($M = 37.81$, $SD = 2.13$), 50-54 years ($M = 52.45$, $SD = 2.24$), 65-69 years ($M = 67.22$, $SD = 2.22$), and 80-84 years ($M = 80.9$, $SD = 1.91$) (see Table 3). 99.8% indicate they were Muslims and 74.5% indicated neither a political identification with the left, nor the right (which was 8.9 and 16.5%, respectively).

Table 3
Descriptive Statistics by Age Groups.

Variables	Total ($N=605$)	Age groups ¹				
		20-24 ($n=127$)	35-39 ($n=124$)	50-54 ($n=126$)	65-69 ($n=121$)	80-84 ($n=107$)
Sex %						
Female	45.60	51.97	50.00	42.06	46.28	36.45
Male	54.40	48.03	50.00	57.94	53.72	63.55
Educational level						
Without studies ²	20.20	2.36	6.50	15.08	19.83	64.15
Informal studies ³	15.40	6.30	9.76	27.78	18.18	15.09
Secondary	25.90	20.47	27.64	30.95	39.67	8.49
University or higher	38.50	70.87	56.10	26.19	22.31	12.26
Marital status						
Single	18.40	69.29	11.29	2.38	4.13	0.94
Married, living together	68.50	26.77	86.29	92.06	76.03	61.32
Divorced, separated	1.70	3.94	2.42	0	1.65	0
Widow	11.40	0	0	5.56	18.18	37.74

Note: ¹The CEVI protocol allows +/- 2 years in the following age groups, ²without having completed primary, ³this category comprises learnings that are not conducted in formal institutions (e.g., being taught by others).

Variables and instruments

Remembering of historical events. The CEVI questionnaire previously described was used. Participants were asked the following question: "Consider the main changes and events which occurred in your country and in the world during your life. What are the ones which most struck you?". After the memory-description section, a measure of well-being was included.

Wellbeing. To measure wellbeing Pemberton Happiness Index or PHI scale was used (Hervás & Vázquez, 2013). PHI is composed of 11 items measured with a Likert scale from 0 = Strongly Disagree to 10 = Strongly Agree. Items evaluate Subjective Cognitive Wellbeing (items 1, "I feel very satisfied with my life"); Vitality (item 2) "I feel energetic enough to accomplish my daily tasks well"; Eudaimonic Wellbeing (items 3-8), "I feel that my life is useful and valuable"; Subjective affective Wellbeing (items 9 and 10), "I enjoy every day many little things"; Social Wellbeing (item 11), "I feel that I live in a society that allows me to develop fully". Total and facet scores were calculated.

Results

Collective memory in Palestine: most mentioned events

First, and from 2149 socio-historical events recalled, we selected the 10 most mentioned, which are presented in Table 4. The individual experiences range from having been mentioned by more than a half of the participants (54.05%), to only a dozen (2.31%). Among them, it is observed a 60% of war and conflict-related events (e.g., the 53-day siege to Gaza in 2014), deaths and assassinations of emblematic figures 20% (e.g., Yasser Arafat, Sheik Ahmed Yassin) and political crisis 20% (internal Palestinian division and intifada).

Table 4

The 10 Most Mentioned Socio-historical Events.

Event (year)	<i>f</i>	% from sample ¹	Type of event
1. Al Asf Al Macul (53 day siege in the Gaza strip) (2014)	327	54.05	Local
2. Internal division (Hamas-OLP conflict) (2006-2014)	294	48.60	Local
3. Yasser Arafat's death (2004)	275	45.45	Local
4. Gaza War (Gaza Massacre, Operation Cast Lead) (2008-2009)	207	34.21	Local
5. Naksa Day (Commemoration of the displacement of the Palestinian after the Six-Day War) (1967)	129	21.32	Local
6. Saddam Hussein's execution (2006)	127	20.99	International
7. Suez Crisis (Second Arab-Israeli War) (1956)	87	14.38	International
8. First Intifada (1987)	83	13.72	Local
9. Israeli-Palestinian Conflict (Middle-East Conflict) (1948-)	74	12.23	Local
10. Hygarat Al Siguil War (Operation Pillar of Defense) (2012)	62	10.25	Local

Note: *f*, frequency. ¹ It indicates the mentioning percentage on the total sample (605). ² It indicates the mentioning percentage on the total of events recalled (1665). The type of event represent whether the event occurred within Palestine and/or in Israel (local), versus those that occurred in a different country.

Age-related effects

In further analyses, we tested whether these events produced generational or critical age effect. In doing it so, we conducted several logistic regressions (data shown in Table 7 as supplemental material). The analyses were performed with the aim of predicting the mentioning of each event (i.e., mention vs no mention) by the age groups, while controlling by sex and educational level. The age groups were treated as indicators in the analyses – they were introduced as dummy-coded variables – and thus, we were able to compare one group of reference to the rest in a separate way. The reference group for each analysis was selected considering the age they were when the event happened. Specifically, we took as a reference group the one whose members were closest to the critical age when during the event (i.e., between 10 and 30 years).

The analyses show that, among the 10 most mentioned events, there are four that produce generation effects (i.e., an increase in the likelihood of mentioning due to having lived the event in the critical age of development). These events rank from those clearly more mentioned by those in the critical age (e.g., the Gaza War, 2008-2009), to those with a less clear pattern (the Israeli-Palestinian conflict). Further, the rest of the events are classified as possible period effects, due to fewer differences in the percentage of mentioning among the age groups, and we consider them shocking enough to transcend different generations (e.g., Internal division, 2006-2014; Saddam Hussein's execution, 2006).

To examine the differences in recall among the five age groups, six of the ten most recalled socio-historical events were analyzed, those that took place on dates after the year 2000, here, the youngest age group (20-24) had already been born. Three of six events, like Al Asf Al Macul (53 days of siege in the Gaza strip) (2014), Hygarat Al Siguil War (Operation Pillar of Defense) (2012), Gaza War (Gaza Massacre, Operation Cast Lead) (2008-2009), were mentioned with high frequency by the youngest age group, suggesting a temporal proximity effect to the event - the 20-24 and 35-39 age groups mentioned more frequently these more recent events for them. Two of the events, Saddam Hussein's execution and OLP-Hamas conflict or internal division, show a period effect; the frequency of recall was similar across age groups, although the older ones recalled the latter significantly less--see Table 5. A similar profile was found for Arafat's death, which was less mentioned by the older cohort. Overall, the results show a lower generation of memories by the older generation in relation to the six events examined - probably due to both temporal distance of the events and lower cognitive ability, although these are only speculative explanations.

Table 5

Frequency and Comparison of Recalling among Age Groups.

	20-24	35-39	50-54	65-69	80-84	χ^2	<i>df</i>	<i>p</i>
Al Asf Al Macul (53 day siege in the Gaza strip) (2014)	66.9%	67.7%	54.8%	46.3%	30.8%	44.015	4	.0001
Yasser Arafat's death (2004)	36.2%	60.5%	52.4%	50.4%	25.2%	36.949	4	.0001
Hygarat Al Siguil War (Operation Pillar of Defense) (2012)	21.3%	15.3%	7.9%	4.1%	1.9%	33.538	4	.0001
Saddam Hussein's execution (2006)	14.2%	21.8%	25.4%	25.6%	17.8%	7.318	4	.120
Internal division (Hamas-OLP conflict) (2006-2014)	54.3%	62.1%	56.3%	50.4%	15.0%	62.393	4	.0001
Gaza War (Gaza Massacre, Operation Cast Lead) (2008-2009)	53.5%	46.8%	28.6%	30.6%	7.5%	66.249	4	.0001

Note: χ^2 , represents the Chi-square test of comparison of recalling and event (versus not) among the groups. *df*, represents degrees of freedom. The six events presented here correspond to the selection of events that could have been mentioned by all participants because of their age.

On the other hand, the variables sex and educational levels were mainly introduced as control variables (see Schuman & Scott, 1989), but remarkably, we can see that the sex significantly explains the mentioning of several events. For instance, when significant, women show a greater possibility of mentioning most of the collective armed conflicts (e.g., *Al Asf Al Macul*, Gaza War, *Hygarat Al Siguil War*).

Events' assessments and well-being

Finally, we conducted correlation analyses to explore how the psychological evaluations of socio-historical events affects individual's well-being -correlations are presented in Table 6. Losses were negatively related to the item of social wellbeing, $r = -.15$, and gains were related to satisfaction with life $r = .08$ and to low negative affect $r = -.08$.

Table 6.

Descriptive and Correlations between Well-being Dimensions and the Evaluations.

Variable	<i>M(SD)</i>	<i>α</i>	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
1. Sex ¹	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2. Age	52.79(21.02)	-	.06	-	-	-	-	-	-	-	-	-
			[-.01, .14]									
3. Educ. Level ²	2.75(1.18)	-	.04	-.57**	-	-	-	-	-	-	-	-
			[-.03, .12]	[-.62, -.52]								
4. Subjective Well-being Satisfaction with life	7.25(2.12)	.10*	.10*	-.05	.13**	-	-	-	-	-	-	-
			[.02, .17]	[-.13, .02]	[.06, .21]							
5. Eudaimonic	7.80(1.51)	.746	.16**	-.05	.13**	.59**	-	-	-	-	-	-
			[.09, .23]	[-.13, .02]	[.05, .20]	[.53, .63]						
6. Positive Affect	6.96(2.56)	-	-.03	-.05	.12**	.34**	.51**	-	-	-	-	-
			[-.11, .04]	[-.13, .03]	[.04, .19]	[.27, .40]	[.46, .57]					
7. Negative Affect	6.51(2.64)	-	-.14**	-.12**	.04	-.16**	-.05	.09*	-	-	-	-
			[-.22, -.07]	[-.19, -.04]	[-.03, .12]	[-.23, -.09]	[-.13, .02]	[.01, .16]				
8. Social	3.66(2.95)	-	-.04	.04	.05	.24**	.21**	.24**	-.01	-	-	-
			[-.11, .04]	[-.04, .12]	[-.03, .12]	[.17, .31]	[.13, .28]	[.17, .31]	[-.08, .07]			
9. Total	6.94(1.55)	.773	.13**	-.03	.14**	.77**	.91**	.61**	-.23**	.44**	-	-
			[.06, .21]	[-.11, .04]	[.07, .22]	[.74, .80]	[.90, .92]	[.56, .66]	[-.30, -.16]	[.37, .49]		
10. Gains	0.25(0.54)	-	.19**	.03	.06	.08*	.01	.01	-.08*	.05	.06	-
			[.12, .26]	[-.04, .11]	[-.01, .14]	[.00, .15]	[-.06, .09]	[-.06, .09]	[-.15, -.00]	[-.03, .13]	[-.02, .13]	
11. Losses	3.40(0.88)	-	.02	.16**	-.14**	-.06	.02	.02	-.04	-.15**	-.03	-.29**
			[-.06, .09]	[.08, .23]	[-.21, -.06]	[-.13, .02]	[-.06, .09]	[-.05, .10]	[-.11, .04]	[-.23, -.08]	[-.10, .05]	[-.35, -.21]

Note. *M(SD)* indicate Means and Standard Deviations, respectively. ¹ sex was represented by 1 = woman, and 2 = men. ² Educational Level measured with 4 levels. Values in square brackets indicate the 95% confidence interval for each correlation. *, $p < .05$; **, $p < .01$.

Discussion

Observing their characteristics, most of historical events correspond to local or regional events – i.e., having occurred in Palestine and/or Israel, and having produced direct consequences to the Palestinian. On the one side, this pattern is partially similar to the findings from Latin American countries where the CEVI project has taken place (e.g., Concha et al., 2009; Oddone & Lynch, 2010; Paredes & Oberti, 2015), in comparison to those from Europe, where there were higher frequencies of international events (see Cavalli, 2016). Specifically, these data suggest, besides the local predominance, that Palestinians do mention international events; nevertheless these are not events mentioned at the global level, but rather international events that have had a more direct impact on the Arab world (e.g., Saddam Hussein's execution, the Suez Channel Crisis). Moreover, eight of the ten most mentioned events are strictly related to violent acts perpetrated on a particular individual or to armed conflicts, such as the Gulf War, or the internal division that triggered a civil war.

As it can be seen, the assessments of gains – which on average is 0.25, for up to four mentioned socio-historical events – relate to more different domains of well-being. Namely, it relates to general and affective well-being. Conversely, the assessment of losses – on average, more than 3 –, only relates (negatively, and being the greater correlation) with the social aspect of well-being, which is the only dimension with a mean that is under the mid-point of the theoretical scale ($M = 3.68$, from in a scale from 0 to 10).

Conclusion

By respect to the content and regularities of collective memory, the predominance of collective violence and political-military contents of the events

was confirmed. In line with previous studies and reviews, and using a life course approach, CEVI studies show the high prevalence of the topics of politics, collective violence and warfare. Although some studies have found a bias towards violence and negativity, our results show that collective memory have an ambivalent content, negative valence events being less than half of recalled events. Political, social and technical events of positive valence accounted for about half of the collective memory content. Further, and even though there is a tendency to appraise sociopolitical events as positive or partially positive, an important caveat in Palestine was that most of the events were entirely or partially negative. Among them were those related to fights and sufferings, reflecting the reality of a society immersed in a long-term strong sociopolitical conflict with Israel.

Sociocentrism of collective memory or the bias to mention of events linked to the nation of belonging was also confirmed. On the other hand, previous studies suggest to some extent a West-centrism bias. Non-national or international events recalled tended to be related to the Western culture. In Latin American nations and Palestine, however, the results showed a socio-centric pattern. Particularly in Palestine, no Western events were mentioned, and most of events were national or related to Palestinian in-group. The international events that were mentioned occurred in nearby countries, and could be perceived as of greater importance to the Arabic-speaking world. This "regionalism" was not observed in Latin America, for instance, but it was present in the collective memory of newly decolonized nations such as Angola and East Timor, in which people essentially report as historical events those related to national fight for independence and the construction of nation state (Cabecinhas et al., 2011). Nevertheless, we consider that future studies from different parts of the world would clarify the relations between national contexts and social representations of history.

Concerning the age, nine reviewed CEVI studies, as well as the particular case of Palestine, confirm the generational or cohort effect. A meta-analysis of CEVI studies confirm a significant effect of critical period (see Páez et al., 2018), which can also be clearly seen 24 of the 100 most mentioned events in the CEVI studies presented here, including the results from Palestine. Conversely, this revision also shows that half of the ten most mentioned events have a greater probability of being mentioned by different generations that were alive during the event. This period effect has also been found in previous research and, like those studies, the Palestine data suggest that these events share common features, such as the social importance for the in-group and the high-intensity of emotional load.

With respect to gender, an interesting difference was found between the kind of events women and men recalled in Palestine. In particular, when the variable explained the probability of mention, women tended to mention more events of war and collective violence (e.g., Gaza War or *Al Asf Al Macul* [the 53-day siege in Gaza]), whereas men tended to mention more internationally relevant events (Saddam Hussein's execution and Naksa Day). As a possible explanation, this difference may be due to the lower participation of women in the politic life in Palestine, and to the fact that many of them reported having lost son and daughters in these events. We believe it would be of great interest to investigate these relations in more detail within conflictive but more gender-egalitarian societies.

We also found that different evaluations of the events (as gains or losses) were associated with different effects on the well-being. This is an important result because it shows that the content of collective memory and not only of personal life events (Méndez et al., 2018), has an influence on well-being. Another interesting point is that positive historical events show a larger influence than negative ones on personal well-being – i.e., negative events were associated only with low social well-being. Even though additional analyses might be needed (considering the role of

others as well, such as gender, political positioning, age, etc.), these results highlight the relevance of people's resilience and their skill to cope and deal with negative macrosocial events.

Finally, it should be noted that some recent events were highly cited in the Palestine case. It could be that a recency effect – also observed in other studies on social representations of history – is stronger for events in conflictive contexts. Because their emotional impact may be fresh in the minds of the participants, excessive recall of these events may have no real relevance to the historical narrative. With this in mind, it would also be interesting to explore possible differences between free recall and closed-list approaches. The recall of personally experienced historical events represents the very first step to the construction of a social representation about it. CEVI studies on collective memory allows understanding this basic process, its similarities and differences between societies, and its transformation throughout generations. The evaluation of the links between collective memory, social representations of history and emotions represents a promising field of research to advance the theory of social representations.

Eztabaida eta ondorioak

Doktorego-tesi honek memoria autobiografikoaren eta memoria kolektiboaren edukia aztertu du Europa, Latinoamerika eta Ekialde Hurbileko hainbat testuingurutan. Bertan, hipotesiak, tresnak, datuak bildu eta aztertzeko prozesua gidatu duten hainbat ikerketa-galdera planteatu dira. Jarraian, hasierako planteamenduei emandako erantzunak aurkezten dira, azken eskuizkribua osatzen duten azterlan enpirikoetatik ateratako ondorioak egituratuz.

CEVI Ikerketa-sarea

1. azterlana: CEVI protokoloa. Nola aztertu memoria autobiografikoa eta memoria kolektiboa?

Tesi honen lehen helburua CEVI ikerketa-protokoloa EAeko memoria autobiografikoaren eta kolektiboaren analisisan errepikatzea izan da. 1. azterlanean deskribatu den bezala, CEVI Nazioarteko Sarea -*Changements et événements au cours de la vie*- ikerketa transkulturala da, testuinguru soziokultural jakinen barruan historian zehar izandako bizi-ibilbideak aztertzen dituenak. Ikuspegi sozio-antropologiko batetik eta Gizarte Psikologian oinarrituta, CEVI ikerketak memoria autobiografikoa eta memoria kolektiboa aztertzen ditu, munduko testuinguru geografiko desberdinetan belaunaldi-talde edo -kohorte desberdinetako gizabanakoek bizi izandako gertaeren oroitzapena aztertuz. Helburu zabalena gizabanakoek beren bizitzetan garrantzitsuentzat jotzen dituzten aldaketa eta gertaera autobiografiko motak ezagutzea da, pertzepzio subjektiboa funtsezko atribututzat hartuz iragan indibiduala eta soziala berreraikitze, eta bizi-zikloaren faseak alderatzera bideratuta dago.

CEVI galdetegiak funtsezko hiru atal ditu: aldaketen pertzepzioari buruzko galdera irekiak, ezaugarri soziodemografikoak (adina, sexua, egoera zibila, hezkuntza-maila, etab.) eta ongizate-neurri bat (hautemandako osasuna). Ikerketa

berrietasan ongizatearen dimentsio anitzeko neurri bat gehitu da: PHI (Hervás eta Vázquez, 2013). CEVI protokoloaren lehen bi atalek eremu indibiduala dute ardatz. Lehenengo atalean, beren bizitzetan izan diren azken aldaketa esanguratsueni buruz galdetzen zaie parte-hartzaileei. Atal hau bizi-aldaketako gertaera edo estresagarrien azterketetara hurbiltzen da, salbu eta Holmes eta Rahearen tradizioan (1967) egiten den bezala, gertaeren zerrenda bat libreaki gogoratzeko eta ez aitortzeko zereginarekin. Bigarrenak bizitzan zehar gertatutako aldaketa garrantzitsuenak edo inflexio-puntuak aztertzen ditu. Aldaketa negatiboko gertaera handien azterketara hurbiltzen da, hala nola, Norris (1990) eta Harrisen (1987) gertakari traumatikoen azterketetara, nahiz eta aldaketa positiboko gertaera potentzialak barne hartzen dituen. Aurreko atalean bezala, oroitzapen askeko ariketa bat erabiltzen da, eta ez traumatikoak izan daitezkeen gertaerak aitortzeko zerrenda bat. Hirugarren eta azken atalak memoria kolektiboa aztertzen du galdera honen bidez: "Kontuan hartu zure herrialdean eta munduan zure bizitzan zehar gertatutako aldaketa eta gertaera nagusiak. Zeintzuk dira gehien hunkitu zaituztenak?". Atal hau azken hamarkadetako (Schuman eta Corming, 2014) edo azken mendeko (Liu et al., 2005 eta Pennebaker et al., 2006) gertaera historikoak aipatzeko eskatzen duten azterlanen antzekoa da. Horiek bezala, oroitzapen askeko zeregina erabiltzen duen arren, CEVI proiektuak subjektua bizi den bitartean gertaerak gertatzera mugatzen du, komunikazioko edo belaunaldiz belaunaldiko memoria kolektiboa (aurreko bi edo hiru belaunaldik transmititutakoak) eta memoria kulturala (aurreko urteetan edo mendeetan gertatutakoak) kanpo utziz. CEVI protokoloak, II. eta III. ataletan, gehienez ere lau oroitzapenen muga ezartzen du; bakoitzarentzat parte-hartzaile orori eskatu zitzaion hura deskribatzeko, gertaera hautatu izana justifikatzeko eta gertaeraren unean zein une eta leku eta adin zituen adierazteko, ebaluatu ahal izateko (irabazia, galera, biak, ez bata ez bestea, ez luke jakingo).

2. azterlana. Memoria autobiografikoa eta ongizatea EAEn eta Palestinan

Ikerketa-programaren eta CEVI nazioarteko sarearen esparruan, 2. azterlanak aldaketa-gertaera pertsonalen eta memoria autobiografikoaren eta ongizatearen arteko harremana aztertu zuen, eta aukera eman zuen I. eta II. ikerketa-galderak aztertzeko, baita 1H, 2H, 3H, 4H eta 5H hipotesi eta berrespen-hipotesiak ere. Palestinako lagin bat gaineratzean, aukera ematen du gizarte nahiko garatu, sektorial eta erlijioso baten arteko kultura-desberdintasunak aztertzeko.

I. Ikerketa-galdera: Zein da memoria autobiografikoaren edukia, gertatu berri (azken urtean) aldaketa-gertaeren oroitzapenean eta aldaketa-une handietan edo inflexio-puntuak islatuta dagoena?

Lehen ikerketa-galderari erantzuteko, gertaera pertsonalen oroitzapenean oinarritutako azterketa egin zen, gertatu berri aldaketa-gertaeretan eta bizitzako inflexio-puntu handietan arreta jarritz. CEVI tresna kultura-testuinguru desberdinetako bi laginetan aplikatu zen, bizi-zikloa gaztarotik zahartzarora: 1) EAE ($N = 267$, 20-88 urte, $M = 38.57$, $DT = 20.96$; %59.9 emakumeak) eta 2) Gaza ($N = 676$, 19-103 urte, $M = 52.79$, $DT = 21.02$; %47.8 emakumeak). Datuak 2016-2017 aldian bildu ziren.

Esploratzeko hipotesi deskriptiboa: a) aldaketa-gertaerak eremu pertsonalari eta pertsonen artekoari buruzkoak izatea espero da, eta batzuk homogeneoki positibotzat jotzea (ezkontzea, seme-alabak izatea, eskola edo lan sustapenak) eta beste batzuk negatibotzat (pertsona ezagunen heriotzak, gaixotasunak, dibortzioa, gatazkak eta hausturak). b) Alarguntasuna, banantzeak edo galerak, langabezia eta gaixotasun negatibo larriak (inflexio-puntu handiak).

Emaitzek, elementu intra-pertsonaletan eta pertsonen arteko alderdietan oinarritutako aldaketa-gertaera pertsonalen oroitzapenez osatutako memoria autobiografikoa erakusten dute. Memoria horretan profil homogenea eta bi testuinguruetan gogoratzen diren aldaketarako bizi-gertaeren ikuskera komuna ikusten dira.

Esploratzeko hipotesiari dagokionez, baieztatu zen banantzeei, gaixotasunei edo pertsona ezagunen heriotzari buruzko gertakariak modu homogean irudikatu zirela negatibo gisa bi testuinguruetan. Martínez-Zelayak eta laguntzaileek berriki aurkitutakoarekin bat dator hau (2022). EAEko lagin adierazgarri batean ($N = 887$) gertaera negatibo aipatuena honako hauek izan ziren: senide baten edo oso gertuko pertsona baten heriotza (%56), oso gertuko pertsona baten gaixotasuna edo istripu larria (%8.2), norberaren gaixotasuna edo istripu larria (%5.7) eta ezkontza edo harreman intimo bat hautsi izanaren esperientzia (%5.2). Ikasleekin eta haien senideekin egindako bi ikerketetan, gertaera negatibo aipatuena antzekoak izan ziren: senide baten edo oso gertuko pertsona baten heriotza (%35), oso gertuko pertsona baten gaixotasuna edo istripu larria (%13), ezkontza edo harreman intimo baten haustura (%12), familiara eta senideekin (%10) eta lagunekin (%8) izandako gatazkak. Beste batzuk homogeneoki edo subjektu guztiek argi eta garbi positibotzat jo zituzten: gurasoen bizilekua uztea, oporrak/bidaia, seme-alaben jaiotza eta lehen enplegua. Hori ere bat dator Martínez-Zelayaren eta laguntzaileen azterlanean aurkitutakoarekin (2022): gertakizun positibo hautatuena izan ziren familian jaiotza berri bat espero izatea (%54.6), harreman intimo bizi eta gogobetegarri bat hastea (%9.2), eta lanigoera edo nota onak lortzea (%7.8). Ikasleekin eta haien senideekin egindako bi ikerketetan, gertaera positibo aipatuena antzekoak izan ziren: gehien aukeratu ziren gertaera positiboak harreman intimo bizi eta gogobetegarri bat hastea (%21), oso baloratua izan zen gizarte-talde batean onartua izatea (%21), bilera kolektibo

hunkigarri eta positibo batean parte hartzea (%27) eta harreman intimo ez-erromantiko baten hasiera (%7) izan ziren. Hala ere, azpimarratu behar da gure azterlanean aldaketa batzuk, hala nola ezkontza, etxe-aldaketa edo etxebizitza, maitemintzea eta aldaketa profesionalak, a priori positibotzat jotzen direnak, modu negatiboan edo anbibalentean ebaluatu zituela gutxiengo batek. Esate baterako, ezkontzari dagokionez, Gazako Zerrendako parte-hartzaileek emandako balorazio anbibalenteen artean, deskribapenen artean alderdi negatiboak edo galerak daude, hala nola depresioa, antsietatea eta mingotasuna. Nahiz eta ezkontza ohiko arau-aldaketatzat jotzen den, eta positiboki baloratzen den (Rubin et al., 2009; Scherman et al., 2017), Balioespen negatibo eta anbibalenteen artean hamarretik bat ezkontzari buruzkoak izan ziren. Gazan, ezkontzaren ikuspegi negatiboak ezkontza-arazoei, asegabetasunari, frustrazioari eta familiarengandik banantzeari buruzkoak dira. Izan ere, parte-hartzaile batzuek zorigaitza aipatu zuten, baita derrigorrezko ezkontzak ere. Horrek berretsi egiten du aldaketa-gertaeren ebaluazio subjektiboa kontuan hartzearen garrantzia, automatikoki baliorik eman gabe.

Bi testuinguruetako parte-hartzaileek partekatutako aldaketa-gertaerei buruzko azterketa xehegoan, pertsona barruko eta pertsonen arteko osagaiko azken urteko gertaera positiboen oroitzapena ikusten da. Gazan eta EAEn funtsezko aldaketa-gertaerak aipatzen dira, hala nola ezkontza, seme-alaben jaiotza eta, bestalde, lehen enplegua lortzea eta bidaiak edo oporrak bezalako ekitaldiak. Gogoratutako azken urteko aldaketa-gertaera negatiboak, berriz, senideen heriotzek, osasun-arazoekin lotutako alderdiek, banantzeak eta dibortzioak osatzen dituzte. Bi laginetan bat datozen inflexio-puntu positiboen artean, lanbidekoak, hezkuntzakoak eta familiakoak dira nagusi. Ikus daitekeenez, parte-hartzaile batzuek inflexio-puntu handiak berriki bizi izan dituzte, eta horiek bereziki markatu dituzte. Gogoratutako inflexio-puntu negatiboen profil komunaren barruan, senideen eta pertsona maiteen galerak gainerako gertakarien gainetik nabarmentzen dira.

Parte-hartzaile guztiek deskribatutako gertakarien artean, gertatu berriko aldaketa-gertaera gehiago eta gizarte-arauari lotutako inflexio-puntu handiak (arau-trantsizioak) daude. Memoria autobiografikoari buruzko hainbat azterlanek (ikus Koppel eta Berntsen, 2014a; Thompsen eta Berntsen, 2008) agerian utzi dute arau-aldaketei buruzko oroitzapenen maiztasun handiagoa, arauz kanpokoen aldean. Gure azterlanean aurkitu dugunaren antzera, aipatuenean artean daude seme-alaben ezkontza edo jaiotza, heldutasunari edo heldutasun pertsonalari egotzitako aldaketa-gertaerak, bizi-etapa baten hasierari edo amaierari buruzkoak, rol edo estatus aldaketa dakartenak, eta gizabanakoak identitate indibidualaren birformulaziora daramatenak -bizitzaren ibilbidean jarraitutasunaren eta koherentziaren sentrazio pertsonalari buruzkoa- eta gizarte-identitatera -gizabanako berriak ikusteko moduari buruzkoa.

Inflexio-puntuei buruzko b) esplorazio-hipotesiari dagokionez, adierazten da aipatu ziren esperientzia motak epe luzerako ondorioak zituztenak direla, hala nola maite diren pertsonen heriotza, langabezia eta pobrezia, Luhmannen eta kolaboratzaileen emaitzekin koherente izanik (2012). Hau da, inflexio-puntu negatiboei dagokienez, CEVI beste azterlan batzuetan aurkitutakoa bezala (Cavalli, 2016; Cavalli et al., 2013), aipatzeko maiztasun handieneko gertaerak heriotzetan, osasunean eta banaketan kokatzen dira. Ildo horretan, azpimarratzekoa da bi laginetan familiartekoen galera nagusi izan dela. Gogora dezagun horrelako gertaerek eragin negatiboa eta iraunkorra dutela ongizatean, eta bost eta zazpi urte bitartean iraun dezaketela (Luhmann et al., 2012).

1. Hipotesi baieztatzailea. Positiboki baloratutako gertaeren oroitzapena modu negatiboan ebaluatutakoen gainetik nagusituko da.

Memoria autobiografikoaren eduki globalak izaera positiboa du; bai azken aldiko aldaketa-gertaeretan, bai inflexio-puntuetan, irabazi-gertaerak dira nagusi. Alde batetik, bizi-aldaketei buruzko azterlanek positiboen maiztasun handiagoa

egiaztatzen dute negatiboen maiztasuna baino (Bilbo, 2008); hau da, gertaera positibo gehiago gogoratzen dira, horiek ohikoagoak direlako bizitza pertsonalean (Adler eta Pansky, 2020; Walker et al., 2003), nahiz eta ez dagoen meta-analisirik, ezta bizi-gertaera positiboen prebalentziaren berrikuspen sistematikorik ere negatiboen gainean. Bestalde, CEVI protokoloaren azterketa oroitzapen askeko zereginean oinarritzen denez, eta balorazioen sailkapena trikotomikoa egin zenez (irabazia, galera edo biak), lortutako emaitzak, alde batetik, erraz gogoratzeko moduko gertakari nabarmenetara baino ez dira iristen. Bestetik, zaildu egiten dute memoria autobiografikoari buruzko azterlanetan agertzen den afektu negatiboaren ebaluazioa minimizatzea eta gertaera negatiboelotutako afektuaren intentsitatearen desagertze asimetriko handiagoa positiboen aldean (Vacoub eta Dos Reis Justi, 2020).

2. Hipotesi baieztatzailea. Aldaketa-gertaera positiboen eta negatiboen ratioaren bilakaera gertatuko da: bizi-etapa aurreratuenetan, gertaera positiboen nagusitasuna ahuldu egingo da.

Bizi-zikloari buruzko ikerketek erakutsi dute aldaketa positiboko eta negatiboko bizi-gertaeren arteko ratioa edo galera-irabazien balantzea adinaren arabera aldatzen dela (Heckhausen et al., 1989). CEVI azterlanen emaitza orokorrek (Cavalli eta D 'Epinay, 2008; Cavalli, 2016) erakusten dute gertaera pertsonal positiboen edo irabazien oroitzapena nagusi dela negatiboen edo galeren aldean, nahiz eta kohorte aurreratuenean eredu hori ahuldu edo alderantzikatu egiten den. Memoria autobiografikoaren analisiak efektu hori egiaztatzen du bai EAEn, bai Gazan, eta 2. hipotesian planteatutakoa berresten da. Hipotesi horrek irabazien beherapena eta galeren hazkundera proposatzen zuen adinarekin batera. Gure emaitzak bat datoz Paul Baltes psikologoak (1987) bizi-zikloan zehar izandako aldaketa-gertaeren bilakaerari buruzko azterketan planteatutakoarekin; bizi-bilakaerak aurrera egin ahala, gertakarien balentzia negatibo bihurtzen da

gehienbat, bizi-gertaeren balantza adin luzeenetako galeretara joanez (Baltes et al., 1998). Laugarren adinetik aurrera (80 urtetik aurrera Mendebaldean), galerak irabaziak baino gehiagokoak dira (Cavalli eta D 'Epinay, 2008), eta horrek agerian uzten du bizi-zikloan aurrera egiteak adinari lotutako gertaera negatiboen bizipen handiagoa dakarrela, hala nola osasunaren pixkanakako gainbehera eta gertuko pertsonen heriotzak (Guichard et al., 2013). Horrekin bat etorriz, luzetarako azterlan batek bizi-gogobetetzearen mailen gainbehera erakutsi zuen adin aurreratuenetan, bere bizi-zikloaren amaieraren hurbiltasunagatik (ikus Gerstorff et al., 2008). EA Eren kasuan, ongizatearen portaera hori errepikatzen da; emaitzek erakusten dutenez, gazteen heldutasunetik aurrera beherakada mailakatu izan da, eta adin-talde aurreratuenean lortu da mailarik txikiena. Bestalde, Gazako Zerrendan beste jokabide bat ikusten da, eta horrek desberdintasunak ezartzen ditu bi testuinguruen artean. Ongizate-mailen jaitsierak EA Eren antzeko patroia badu ere, heldutasun gaztetik aurrera pixkanakako gainbehera izan da, eta helduaroaren etapan (65 urtetik aurrera kontuan hartzen dena) pixkanaka, baina apur bat, zahartzarora arte handitu da. Duela gutxi 166 herrialdeetako laginekin egindako azterlan batean (Jebb et al., 2020) antzeko efektu bat aurkitu da; izan ere, adin ertainetik aurrera, bizi-gogobetetzearen kurbak igoera txiki bat izan du, eta U efektua izan du zenbait kultura-eremutan, hala nola anglosaxoian eta Ekialdeko Asian. Aipatzekoa da, Gazako Zerrendako adin-talde aurreratuenetan ongizate-mailak gora egin duen arren, bilakaera orokorrean gainbehera erakusten jarraitzen duela adinak aurrera egin ahala. Azkenik, nabarmendu dezagun kohorte nagusian ere aldaketa negatiboak ez direla nagusi, eta ongizate-puntuazioak batez besteko teorikoa baino askoz handiagoak direla, aurrekoarekin koherente izanik eta jarraian aztertuko dugun moduan.

II. Ikerketa-galdera. Nola lotzen dira memoria autobiografikoaren edukia, azken urteko aldaketa-gertaeren oroitzapenean eta aldaketa- edo inflexio-une handietan islatuta dagoena, ongizatearekin?

Aipatu dugun bezala, autore batzuek adierazi dute nahi ez diren, kontrolaezinak diren eta espero ez diren gertaerak batera sortzea eta pilatzea dela ongizatearekin lotzen dena (Bilbao et al., 2013; Ogden, 2015; Páez, 1986; Suh et al., 1996). Aurretiazko aurkikuntza horietan oinarrituta, aldaketa-gertaera negatiboen oroitzapenaren eta ongizatearen arteko alderantzizko lotura espero daiteke, eta kontrakoa gertatzen da aldaketa-gertaera positiboekin. Korrelazio-analisiak egin ziren, gogoan hartutako aldaketa-gertaera pertsonalen balorazio subjektiboak eta ongizatea eta horien alderdi eudaimonikoa (edo psikologikoa) eta hedonikoa (edo afektiboa) kontuan hartuta, 3H, 4H eta 5H berresteko hipotesiak aztertu ahal izateko.

Memoria autobiografikoaren eta ongizatearen arteko lotura

3a hipotesia. Aldaketa negatiboko bizi-gertaerak ongizate txikiagoarekin lotuko dira [Aldaketa-gertaeren balentziaren eta ongizatearen arteko adostasuna].

3b. hipotesia Azken urteko aldaketa negatiboko bizi-gertaerak urrutiko gertaerak edo inflexio-puntuak baino gehiago lotuko zaizkio ongizateari [Gertatu berriak bakarrik du garrantzia].

Aldaketa-gertaeren eta ongizatearen arteko loturari dagokionez, emaitzek 3a hipotesia berresten dute; bi laginen korrelazio meta-analitikoa aurkitu zen, $r = -.14$, [IC $-.20$ tik $-.08$ ra] bitartekoa, guztizko galeren artean (deskribatutako gertaera pertsonal bakoitzaren galera-balorazioen baturatik lortutako kalkulua) eta PHLaren guztizko puntuazioaren artean. Memoria autobiografikoaren balentziaren eta EAeko lagineko ongizatearen arteko lotura (r absolutua, $r = .135$ batez bestekoa) txikiagoa izan zen Gazan baino (r absolutua, batez bestekoa, $r = .20$).

Eraitza horiek, EAEk lagin-kuota txikiagoa duenez, estatistika-ahalmen txikiagoa izateari, testuinguruko faktore historikoei eta bizitako gertaeren ezaugarriei egotz dakizkieke: gertaera negatiboak muturrekoagoak dira Gazan (pobrezia, espetxeratzea, osasun-arazoak) EAEn baino, egoera sozioekonomikoa eta gatazka armatua direla eta. Hala ere, batez bestekoen konparazioa ez zen estatistikoki esanguratsua izan $z = 1.33$, $p = .18$, efektu homogeneo baten aurrean gaudela erakutsiz.

Gertatu berriko aldaketa-gertaerak urrunagoko gertaerek baino indar handiagoz ongizatearekin lotzen direla erakusten duten ebidentzian oinarrituta (Bilbao et al., 2013, Suh et al., 1996), aldaketa-gertaera negatiboek dagokienez, emaitzek 3b hipotesian planteatutakoaren kontrako eragina erakusten dute; parte-hartzaileen ongizatean eragin handiena epe luzeagoan gertatutakoetan gertatzen da bi laginetan (r batez bestekoa meta-analitikoa = $-.14$ [IC $-.20$ tik $-.08$ ra]), gertatu berri edo azken urtean gertatutakoaren aldean, hipotetizatutakoaren alde egin gabe. Gogora ekarri berri diren aldaketa-gertaera negatiboen maiztasuna eragin baxuaren eta ongizate txikiagoaren arteko tamainarekin lotu zen (r batez besteko meta-analitikoa = $-.073$ [IC $-.13$ tik $-.01$ era]).

Gogoratu behar da hipotesi hau Suh eta kolaboratzaileen luzetarako azterlan batean oinarritzen dela (1996), eta ez zen zehazki berretsi gure testuinguru kulturalaren erreplika batean (Bilbao et al., 2013). Nahiz eta oso argi egon soilik gertakari berriek dutela garrantzia, meta-analisi batek (Luhmman et al., 2012) aldaketa negatiboko bizi-gertaeren ondorio hilgarriak aurkitu zituen, hala nola alarguntasuna, seme-alaben eta senideen heriotza, langabezia eta gaixotasun larriak epe luzeko ongizatean (5-7 urte). Era berean, ezkontzeak ongizaterako ondorio onuragarriak zituen lehen urtetik aurrera. Australiako luzetarako Kettlewell eta kolaboratzaileen ikerketa (2020), Luhmann eta kolaboratzaileen (2012) analisiak zehaztu eta helmugara ekartzen ditu datu interesgarriak,

gertaeren gertatzearen kontrola egin baitzuen eta gertaera positiboak barne hartu baitzituen. Jende gehienarentzat gertaera negatiboak ez dira askotan gertatzen, eta salbuespena maite dituzten pertsonen osasun-krisiak dira, batez beste lau urte eta erditik behin agertzen baitira Australiako testuinguruan. Gainera, parte-hartzaileen gertaera negatiboak ez dira pilatzen. Probabilitate txikikoa da, adibidez, kaleratua izan den norbaitek hondamendi natural bat edo dibortzio bat jasatea, eta araua berreskuratze sendoa da (Kettlewell et al., 2020). Emaitzen arabera, heriotzek, ezkontza-banantzeek eta finantza-galera garrantzitsuek ongizatean eragiten dute, eta gertaera negatibo horiek denbora luzeagoan jaitsiera dute gertaera positiboek areagotu baino. Parte-hartzaileek, batez beste, lau urte behar izan zituzten galera ekonomiko garrantzitsuetatik edo osasun-krisietatik emozionalki errekuperatzeko, eta hiru urte dibortzioetatik errekuperatzeko, hau da, aurreko ongizate-mailetara itzultzeko. Datuen arabera, ongizate hazkunderik handienak ezkontzatik, haurdunalditik, seme edo alaba baten jaiotzatik eta hazkunde edo irabazi ekonomikoetatik datoz, baina zoriontasun hazkunde horiek eragina dute epe ertainean. Ezkontzak hiru urtez bizi-gogobetetasuna hobetzen duen bitartean (Grover eta Helliwell, 2019), erretretak, haurdunaldiak edo laneko igoerak ongizatea hobetzen dute hilabete batzuetan. Zentzu horretan, pentsa liteke azken urteko gertaera negatiboak, oro har, ez direla oso muturrekoak eta, ondorioz, ongizatean duten eragina txikiagoa izango dela. Aldiz, muturrekoenak edo norbanakoarentzat eragin handiena dutenak inflexio-puntu gisa gogoratuko dira.

Azaldutakoaren aurrean, koherentea da horrelako bizi-gertaerak inflexio-puntu gisa agertzea, eta haien ongizatearekin duten lotura gertatu berri edo azken urteko aldaketa-gertaeren parekoa edo handiagoa izatea. Aukera bat da gogoratutako inflexio-puntuak epe luzera inpaktua eragiten duten gertaerak izatea, hala nola maite dituzten pertsonen heriotzak eta gaixotasun larriak (Kettlewell et al., 2020; Luhmann et al., 2012). Gertaera berri negatiboek,

heriotzak barne hartzen bazituzten ere, dibortzioak, banantzeak eta osasunaren pixkanakako gainbeherarekin edo ospitaleratzeekin lotutako beste gertaera batzuk ere barne hartzen zituzten, balentzia negatibokoak izanik ez baitira hain hunkigarriak. Azkenik, gure azterlana funtsezko aldaketa-gertaeren oroitza askean oinarritzen da; hala ere, Suh eta kolaboratzaileek (1996) aldaketa-gertaeren zerrenda itxiak erabili zituzten, eta aintzatespen-proba honek oroitza askeak baino gertaera-maiztasun handiagoa sortzen du beti, eta horrek aldagarritasun-eta sakabanatze-falta ekar dezake gure emaitzetara. Bestalde, oroitza askeko teknikaren arabera, azken urteko eta bizitza osoko aldaketa-gertaerak gertakizun aipagarriak eta garrantzitsuak izango dira parte-hartzaileentzat. Behin betiko, erreplikarik ezean, baieztatu dezakegu inflexio-puntu negatiboak gertaera negatibo berrienak baino garrantzitsuagoak direla ongizaterako.

4a hipotesia. Aldaketa positiboko gertaerak ongizate handiagoarekin lotuko dira [Aldaketa-gertaeren balentziaren eta ongizatearen arteko adostasuna].

4b hipotesia. Azken urteko aldaketa positiboko gertaerak inflexio-puntuek baino indar handiagoz lotuko dira ongizatearekin [Gertatu berriak bakarrik du garrantzia].

4a hipotesia berretsiz, aldaketa positiboko gertaerak bi laginetako ongizatearekin lotu ziren; irabazi guztien eta PHI adierazlearen puntuazio osoaren arteko korrelazioa r meta-analitikoa = .20 [IC .14tik .26ra] izan zen. 3b hipotesian egiaztatutakoa, urruneko aldaketa negatiboko gertaeren edo ongizatearekiko inflexio-puntuen arteko lotura handiena, ez da gertatzen 4b hipotesian planteatutakoari dagokionez. Horiek bi laginetako parte-hartzaileen PHI osoko ongizatearekin lotzen dira (r batez besteko meta-analitikoa = .16), azken urtean izandako aldaketa-gertaerekin gertatzen denaren antzera (r = .16 [IC .10etik .22ra]). Azpimarratzekoa da EAEn aldaketa positiboko gertaera berriak indar handiagoz

($r = .21$) lotzen direla urruneko gertaera positiboak edo inflexio-puntuak ($r = .08$) ongizatearekin baino; Gazan, aldiz, kontrakoa gertatzen da ($r = .10$ eta $r = .22$ hurrenez hurren). Korrelazioen konparazioak baieztatzen du inflexio-puntuak indar handiagoarekin lotzen direla Gazako ongizatearekin EAEn baino ($z = 2.2$, $p = .022$); aldiz, ongizatearen eta azken urteko aldaketa-gertaeren arteko korrelazioen arteko aldea, EAEn eta Gazaren artean, ez da estatistikoki esanguratsua ($z = 1.78$, $p = .07$). Interpretazio posible bat da, testuinguru indibidualistagoetan eta garatuagoetan, hala nola EAEn, Gazarekin alderatuta, non inflexio-puntuak ez diren hain dramatikoak eta ondorio txikiagoekin, soilik gertatu berriarena axola duenaren printzipioa aplikatzea (Suh et al., 1996).

5a hipotesia. Aldaketa negatiboko gertaerak indar handiagoz lotuko dira ongizatearekin – Bereziki hedonikoarekin edo afektiboarekin – [Txarra ona baino indartsuagoa da, bereziki, emozioentzat].

5b hipotesia. Aldaketa positiboko gertaerak ongizate eudaimoniko edo psikologikoarekin lotuago egongo dira [Ona txarra baino indartsuagoa da, bereziki, ongizate eudaimonikorako].

Baumesteir eta kolaboratzaileek (2001), txarra ongizaterako ona baino indartsuagoa delako ideia zabaldu dute, arreta estimulu negatiboek erakartzen baitute gehienbat; atributu negatiboek pisu handiagoa dute judizio kognitiboetan, eta hiruzpalau gertaera emozional edo balentzia positiboko interakzioak behar dira balentzia negatiboko gertaera bat orekatzeko (Fredrickson, 2009). Planteamendu horren arabera, espero daiteke gertaera negatiboek eragin handiagoa izatea ongizatean positiboek baino. Bestalde, aurkitu da aldaketa-gertaera negatiboek lotura txikiagoa dutela Ryffen (1989) ongizate psikologikoaren eskalarekin ($r = -.06$) gertaera positiboekin ($r = .24$) baino. Autore horiek argudiatu dutenez, negatiboaren inpaktua errazten duen asimetria ongizate afektiboarekin gertatzen da, baina ez ongizate psikologikoarekin (Bilbao et al., 2013).

5a hipotesiari dagokionez, negatiboaren inpaktu handiena, bereziki ongizatearen eremu afektiboan, emaitzek ez zuten baieztatu. Azken urteko aldaketa negatiboko gertaeren eta ongizate afektiboaren arteko erlazioaren batez besteko $r = .017$ izan zen, zero konfiantza-tartearekin, beraz, estatistikoki ez esanguratsua, eta $r = -.08$ ongizate psikologikoarekin [IC .02tik .14ra]. Inflexio-puntu negatiboan eta ongizatearen alderdi afektiboaren arteko erlazioa aztertuz, korrelazioaren balioa $r = .027$ erlazio estatistikoki esanguratsua ez den bitartean, alderdi psikologikoarekiko erlazioak berriz, balio estatistikoki esanguratsua du ($r = -.12$ [IC .10etik .06ra]). Horrek iradokitzen du ongizate afektiboan eragin txikiagoa dutela aldaketa-gertaera negatiboek, eta eudaimonikoa dela erreaktiboena balentzia desatseginaren bizi-aldaketen aurrean. Kettlewell eta kolaboratzaileek (2020) bizi edo ongizate subjektibo kognitiboarekiko gogobetetzean aldaketa-gertaeren eragin handiagoa aurkitu zuten, ongizate eudaimonikotik ongizate subjektibo emozionaletik baino.

5b hipotesiari buruzko emaitzak aztertuta (hipotesi horrek positiboki eta berriki ongizate psikologikoan afektiboan baino eragin handiagoa izatea proposatzen zuen), emaitzek ere ez zuten babestu. Meta-analitikoki kalkulaturako bi laginen batez besteko korrelazioa $r = .12$ [IC .06tik .18ra] izan zen irabazi eta ongizate eudaimoniko edo psikologiko gisa balioetsitako aldaketa berrien artean, eta $r = .17$ [IC .11tik .23ra], alderdi afektibo edo hedonikoarekin. Inflexio-puntu positiboan dagokionez, horiek indar handiagoz lotu ziren ongizate eudaimonikoarekin ($r = .13$ [IC .07tik .19ra]) hedonikoarekin baino ($r = .08$, [IC .02tik .14ra]).

Aipatzekoa da emaitza kontrajarriak aurkitu direla bi laginen artean, aldaketa-gertaera positiboak ongizate psikologiko edo eudaimonikoarekin erlazionatzeko moduari dagokionez – lehen ere aipatu dugu ongizate pertsonalarekiko harremanak eredu bereizgarri horri jarraitzen ziola. EAEn, aldaketa-gertaera berriek erakusten dute lotura handiena ($z = 3,2$, $p = .001$), Gazan, berriz, inflexio-

puntuek egiten dute gehien ($z = 2,57$, $p = .009$). Aldez aurretik argudiatu dugun bezala, litekeena da, testuinguru indibidualistago eta garatuagoetan, hala nola EAE, Gazarekin alderatuta, non inflexio-puntuak ez diren hain dramatikoak eta ondorio txikiagoak dituzten, gertaera berri positiboak izatea ongizate psikologikorako garrantzitsuenak.

Ondorioz, ikusi den bezala, bai positiboki bai negatiboki balioetsitako gertatu berriko aldaketa-gertaerak EAEko ongizatearekin lotzen dira neurri handiagoan, eta Gazan, aldiz, urrutikoenak dira. Testuinguru horretan aipatutako inflexio-puntu positiboek eragin handiagoa zuten gizarte-harremanetan (erromesaldiak eta erlijio-erritualak). Gazako Zerrendan inflexio-puntu gisa aipatutako aldaketa-gertaera positibo eta negatiboak (alarguntasuna, esaterako) gizarte-rolan izandako aldaketei buruzkoak dira; aldaketa horiek egonkorrak dira, eta ondorio globalagoak dituzte gizarte kolektibistago batean. EAE bezalako gizarte indibidualistago batean, bizi-aldaketako gertaerek, hala nola ezkontzeak edo seme-alabak izateak, ongizatean eragiten badute ere, ziurrenik eragin txikiagoa dute gizarte-elkarreraginaren kalitatean eta kuantitatean Gazan baino, azken hori taldeko arau eta ondasun egonkorretan oinarrituagoa dagoen gizartea baita.

Aldaleta-gertaera positiboak oro har aztertuta, guztizko irabaziak (balorazio positiboen batura) $r = .175$ [IC .11tik .23ra] esfera eudaimoniko edo psikologikoarekin lotzen dira, eta guztizko galerak (balorazio negatiboen batura) $r = -.13$ [IC -.22tik -.10ra]. Horien eta esfera hedoniko edo afektiboaren arteko lotura, berriz, ez zen izan adierazgarria ($r = -0.03$), aldiz, guztizko irabaziena bai ($r = .175$ [IC .06tik 0.18ra]). Egiaztatzen denez, azken urteko aldaketa-gertaeren eta ongizate eudaimoniko edo psikologikoarekiko inflexio-puntu handien erabateko asoziazioa (hau da, batez besteko asoziazioa, zeinua alde batera utzita) $r = .15$ da, eta ongizate hedoniko edo afektiboarekiko lotura absolutua, berriz, $r = .10$.

Oro har, positiboaren eta ongizatearen arteko lotura negatiboaren eta ongizatearen artekoa baino sendoagoa da. Emaitzek aldaketa-gertaeren eta ongizatearen arteko lotura berresten dute, beste azterlan batzuetan aurkitutakoa egiaztatuz (Bilbao et al., 2013; Kettlewell et al., 2020; Suh et al., 1996). Bizi-gertaera positiboak zein negatiboak eragin ertainaren tamainarekin lotzen dira ongizate handiago eta txikiagora. Horri dagokionez, eta arestian planteatutakoaren antzera, emaitza horrek adieraz lezake ongizate handiko pertsonak doikuntza errazten duten joera kognitibo on edo ilusio baikor handiagoak dituztela, eta hori gertaeren ebaluazio positibistago batean islatzen da (Bilbao, 2008; Concha et al., 2012).

Laburbilduz, aldaketa positiboko gertaerak dira ongizateari indar handiagoz lotzen zaizkionak. Gainera, alderdi hedonikora edo afektibora jotzen duten bakarrak dira; aldiz, aldaketa negatiboko gertaerek alderdi eudaimonikoa edo psikologikoa higitzen dute batez ere. Aurrekoazeharka baieztatuz, World Happiness Repporteko herrialde askotako lagin handiekin egindako ikerketek erakusten dute afektu positiboak, balentzia-aldaketa kongruentearekin lotutakoak, eragin oso esanguratsua duela bizitzarekiko edo ongizate hedoniko kognitiboarekiko gogobetetzean, eta afektu negatiboak baino handiagoa (Helliwell et al., 2015). Ildo horretan, duela gutxiko ikerketa batek (Martínez-Zelaya et al., 2022) baieztatu du positiboa denak eragin handiagoa duela ongizatean, prozesu sozio-kognitiboen bidez. Bere ikerketek berretsi egin zuten hipotesi hau: gertaera positiboek Ni-ari eta munduari buruzko sinesmen onberak indartzen dituzte, gertaera negatiboek uste gaiztoak areagotzen dituztena baino gehiago. Emaitzek profil asimetrikoa babestu zuten: ona indartsuagoa da txarra baino, oinarritzko sinesmenetan hautemandako aldaketei dagokienez.

Lan horretan, aldaketa positiboak (“gertaera pertsonak modu positiboagoan ikusarazi zizkidan”) eta negatiboak (“gertaera besteenganako, jendearenganako konfiantza galarazi zidan”) alderatu ziren, nork bere buruari eta munduari buruz

zuen ikuspegiari buruz, balentzia aldaketa mesedegarri edo atsegingarriek eta balentzia negatibo edo ezatsegina eraginda. Hiru azterlanetan, gertaera positibo baten berri eman ondoren, oinarritzko sinesmenetan aldaketa positibo handiagoa aurkitu zen, espero zitekeen gertaera negatibo baten berri eman zutenen aldean. Gertaera negatibo baten eraginari buruzko atzera begirako informazioa ematen duten pertsonak aldaketa-puntuazioak aurkeztu zituzten bere buruarekiko eta munduarekiko sinesmen negatiboetan, eskalaren edo erantzun neutroaren batez besteko aritmetikotik hurbil. Horrek esan nahi du gertaera negatiboak ez direla lotzen oinarritzko sinesmen negatiboetarantz. Adibidez, subjektu barruko azterketa batean, 1etik (guztiz faltsua) 7ra (guztiz egiazkoa) bitarteko eskalan, gertaera negatibo baten eraginari buruz hausnartzean, parte-hartzaileek eskainitako batez bestekoa 3.53 izan zen, Ni-ari buruzko oinarritzko sinesmen negatiboko esaldi batean, hala nola “gertaera nire buruarengan nuen konfiantza murriztu zuen”. Hau da, gertaera negatibo batek erantzun neutroa eman zuen (batez besteko teorikoa = 3.5 eskala horretan), uste negatibo horrekin, eta ez uste okerren indartze handia. Gertaera positibo baten eragina ebaluatzea, berriz, batez beste 1.35 -arekin lotu zen, edo uste negatiboekiko desadostasun argiarekin. Ni-ari buruzko oinarritzko sinesmen positibo bati dagokionez, honela: “[Gertaera ...] oso gai sentitu arazi zidan”, gertakari negatibo batean, parte-hartzaileek batez beste 3.21 eman zituzten, hau da, desadostasun txiki bat, baina ez desadostasun sendo bat; aldiz, gertaera positibo bat batez beste 5.76 edo adostasun argi batekin lotu zen (ikus Martínez-Zelaya et al., 2022). Emaitza horiek oso garrantzitsuak dira, gertakari positiboak ongizatearekin negatiboek baino lotura estuagoa izatearen arrazoia azaltzen baitute; lehenengoek sendo indartzen dituzte norberaren eta munduaren gaineko oinarritzko sinesmen onuragarriak; bigarrenak (gertaera negatiboak), berriz, oso gutxitan zalantzan jartzen dituzte edo higitzen dituzte sinesmen positiboak, eta ahulki indartzen dituzte negatiboak.

EAE eta Gazaren arteko desberdintasunak

Azterlan honetan, halaber, kultura- eta testuinguru-desberdintasunak ikusten dira. EAEko laginean, bai azken urteko aldaketa-gertaeretan, bai inflexio-puntu positiboetan, self-arekin lotutako alderdiak aipatu dira, norberaren heldutasunari eta bere buruarekiko konfiantzari buruzkoak, eta, ziurrenik, haien kulturaren izaera post-materialistagoa edo indibidualistagoa islatzen da. Gazako laginak, bestalde, erlijioak bere testuinguru kulturalean duen garrantzia nabarmentzen du; berezko elementua da gizarte musulmanetan, eta kontrastea egiten du egungo gizarte kristauekin. Aipatzekoa da, halaber, arau-trantsizioak, hala nola ezkontza, seme-alaben jaiotza, azken batean, heldutasunera igarotzea, oro har, adin goiztiarragoetan gertatzen direla ekonomikoki ahulagoak diren testuinguruetan eta familia bizirauteko berme bihurtzen den kulturetan. Aldaketa horiek ondorio eta onura handiagoak dituzte baliabide-eskasia handieneko testuinguru horietan, familia-sareak baitira ongizateari laguntzeko sistema nagusia. Gazan, laginaren %25ek hobekuntza materialeko gertaerak aipatzen ditu (enplegua, etxe-aldaketa, autoaren edo etxearen salerosketa), eta EAEko laginaren %10ek baino gutxiagok. Horrek agerian uzten du Palestinako gizartearen ahalegina eta lorpen materialak baloratzeko kulturaren izaera, izaera «materialista» edo «indibidualista» adierazkorren aurrean; izan ere, izaera horrek ez du aldaketa-gertaera materialeko horiek balioesten, aintzat hartzen eta ez du eskertzen (Inglehart eta Baker, 2000). Bestalde, gizarte kolektibistago batean eta bizi-baldintza zailagoetan, Gazan, inflexio-puntuak dira ongizatearekin lotura handiena dutenak EAEn baino, ziur asko horiek rol sozialetan eta bizi-kalitatean dakartzaten aldaketa handiengatik.

3. azterlana

III. Ikerketa-galdera. Zein da memoria kolektiboaren edukia EAEn?

Beste eremu geografiko batzuetan memoria kolektiboari buruz egindako CEVI azterlanek agerian utzi dute tokiko ibilbide historikoak talde sozialaren memorian

izan duen eragina. Horietan, herrialdeen arteko desberdintasun eta antzekotasun garrantzitsuak ikusten dira, gogoratutako gertaera historikoen edukiari eta eremu geografikoari dagokienez. Mendebaldeko Europan egindako ikerketek, Asian ere egin baziren ere, nagusiki eurozentrikoak diren gertaera sozio-historikoen oroitzenaren prebalentzia erakutsi zuten (Liu et al., 2005). Latinoamerikan eta Afrikan egindako ikerketek tokian tokiko eta iragan historikoari lotutako gertaerak nagusi izan ziren (Cabecinhas et al., 2011; Cabecinhas eta Brasil, 2019).

CEVI Ikerketa Programaren barruan, 3. azterlanaren bidez jakin nahi da zer nolako gertaera sozio-historikoak gogorarazten dituzten EAEko biztanleek, eta nola iraganeko gertaera horien balorazioa oraingo ongizatearekin lotzen den. Azterlan horretan EAEko 434 helduk hartu zuten parte ($M = 48.11$, $DT = 21.47$, %59.2 emakumeak; 20-88 urteko adin-tartea).

6a hipotesia. Memoria kolektiboaren edukia indarkeria politikoaren iraganarekin lotuta egongo da gehienbat.

6b hipotesia. Memoria kolektiboaren edukia tokikoa izango da gehienbat [Sozio-zentrismoa].

EAEn eta Espainiako Estatuan egindako oroitzen askeko ikerketek (adibidez, Herranz eta Basabe, 1999) beren iragan politikoari buruzko gertaera historikoen oroitzenaren prebalentzia handiagoa aurkitu dute. 3. azterlanak EAEn anbibalentzia den memoria kolektibo bat nabarmentzen du, gertakizun sozio-ekonomikoen (%40) eta politiko-militarren (%60) konbinazio batez osatua, eta bi eremu horietan balentzia positiboko eta negatiboko gertaerak batera gertatzen direla adierazten duen profila aurkezten du, beste azterlan batzuetan aurkitu den bezala (adibidez, Rottenbacher eta Espinosa, 2010). Esparru politiko-militarrean, 2004ko martxoan talde islamisten esku izandako Atochako atentatuaren izan ezik, Estatu terrorismoarekin (Francoren heriotza, 23-F estatu-kolpe saiakera eta

Gasteizko gertakariak) eta tokiko terrorismo politikoarekin (borroka armatuaren amaiera, E.T.A.) zerikusia duten gertaera edo errepresio-aldiei egiten diete erreferentzia gehien. Horien artean, Franco diktadorearen heriotza eta E.T.A.ren ekintza armatuaren amaiera mugarri historiko positiboak izan ziren, eta modu independentean inflexio-puntu handia izan ziren euskal gizartearentzat; izan ere, 37 urteko diktaduraren ondoren, eszenatoki demokratiko bati bide eman zioten, bai eta bake eta bizikidetzat etorkizun berri bati ere, historikoki polarizatutako eta indarkeria politikoak markatutako gizarte batean (Baumer, 2007). Izaera sozioekonomikoko gertakizunei dagokienez, aipatuener artean, pertsonen bizitzan zuzeneko eragina duten nazioz gairdiko gertaerak daude, eta horien zeharkakotasunak eragina izan zuten eskualde mailan eta maila globallean; Euroaren sarrera, partaideek modu negatiboan baloratu zuten erosteko ahalmenaren galeragatik, une horretan Europar Batasuna osatzen zuten lurralde guztiei eragin zuten mugarri sozioekonomikoa izan zen, eta 2008ko krisi ekonomikoa, zeinaren inpaktua munduko mailara zabaltu baitzen. Era berean, garrantzi sozialeko legeen onarpenarekin lotutako tokiko gertakariak gogoratu ziren, hala nola dibortzioaren legea edo garrantzi politiko eta sozial handiko ekintza judizialak, hala nola Herri Batasuna alderdi politiko lege kanpo uztea 2003. urtean. Laburbilduz, gehien gogoratzen diren hamar gertaera sozio-historikoetatik bederatzia nazio-eremuak dira (versus nazioartekoak), EAEko memoria kolektiboaren izaera etno-zentrista erakutsiz, nagusiki tokiko gertaera sozio-historikoetan ardatzuta (Brasil eta Cabinhas 2018). Emaitza horiek bat datoz 6. hipotesian planteatutakoarekin, eta berretsi egiten dute gehienbat indarkeriazko iragan politikoarekin zerikusia duten tokiko gertaera sozio-historikoz osatua dagoen memoria kolektiboa.

IV. Ikerketa-galdera: Nola lotzen da memoria kolektiboaren edukia ongizatearekin EAEn?

Aurretiazko azterlanek (adibidez, Ho et al., 2018) aurkitu dute gertaera sozio-historiko jakin batzuen narratibek eragin desberdinak dituztela bizi-gogobetetasunean. Adibidez, emaitzetan ikusi zen herrialdearen eraikuntzarekin lotutako gertaerek bizi-gogobetetze handiagoa aurreikusi zuten bitartean, gatazkek eta ihardukitzaile-gertaerek alderantzizko efektua iragarri zutela, eredu koherentea erakutsiz. Alde horretatik, gertakizun sozio-historikoen balorazio positiboak ongizatearekin zuzenean lotzea espero dugu, eta negatiboki baloratutakoak, berriz, alderantziz. Bestalde, txarra ongizaterako ona baino indartsuagoa dela dioen eragin asimetrikoaren ideari jarraiki (Baumeister et al., 2001), gertakizun sozio-historikoen kasuan gertaera pertsonalen eremuan aurkitutako efektua errepikatzea espero da; hau da, gogoratutako gertaera historikoen balorazio negatiboak ongizatearekin lotuago egotea balorazio positiboekin baino. Oroitzapen sozio-historikoen balioespen subjektiboaren eta ongizatearen alderdi desberdinen arteko loturari dagokionez, positiboki baloratutakoak negatiboek eta eudaimonikoak edo psikologikoak baino indar handiagoz lotzea espero da; izan ere, memoria kolektibo positiboa gizarte-munduaren ikuspegi positiboagoarekin lotuko da, eta horrek ongizatea erraztuko luke. Gainera, gertaera eta emozio positiboek gehiago indartzen dute esanahiaren esleipena, eta beste batzuekiko harreman positiboak edo ingurunearen kontrola bezalako alderdiak indartzen dituzte. Bestalde, gertaera pertsonal negatiboen oroitzapenari buruz adierazitakoa errepikatuz, espero dugu galeraren edo gogoan hartutako gertaera historiko negatiboen balorazioak alderdi hedonikoarekin edo afektiboarekin egitea, batez ere (Kettlewell et al., 2020).

Azkenik, gogoratutako gertaera historikoen edukia soziala eta kolektiboa denez, gertaeren balioespenak ongizatearen gizarte-esparruarekin lotuago egotea

espero da, banakakoaren aldean, azken hori gertaera pertsonalekin lotuago baitago (Oberti et al., 2019). Hau da, espero da gogoratutako gertaera historikoen balorazioak ongizatearen alderdi sozialarekin lotzea neurri handiagoan, ongizatearen alderdi indibidualagoekin alderatuta, batez ere kolektiboaren ikuspegiarekin lotuta baitago, iraganarekin lotutakoa barne.

7a hipotesia. Gertaera sozio-historiko positiboen oroitzapena ongizate handiagoarekin lotuko da, eta gertaera sozio-historiko negatiboen oroitzapenak, berriz, ongizate txikiagoarekin [Gertaera sozio-historiko positiboen eta ongizatearen arteko adostasuna].

7b hipotesia. Gertaera sozio-historiko negatiboen eta ongizatearen arteko lotura handiagoa izango da gertaera positiboena baino – bereziki, gertaera sozio-historiko negatiboen oroitzapena indar handiagoz lotuko da ongizate hedoniko edo afektibo txikiagoarekin [Era berean, txarra emozioentzat ona dena baino indartsuagoa da].

7c hipotesia. Gertaera sozio-historiko positiboen oroitzapena ongizate eudaimoniko edo psikologikoarekin lotuko da indar handiagoz [Era berean, ona dena indartsuagoa da txarra dena baino, bereziki ongizate eudaimonikoarentzat].

8. Hipotesia. Gogoratutako gertaera sozio-historikoen balorazioak indar handiagoz lotuko dira alderdi sozialarekin ongizatearen eremu indibidualarekin baino, haren izaera sozial eta kolektiboa dela eta [Aldaketa historikoko eta ongizate sozialeko gertakarien arteko erreferentziaren kongruentzia hipotesia].

IV. ikerketa-galderari erantzunez, eta 7a hipotesian adierazitakoarekin bat etorritz, irabazi eta galera-balorazioek ongizatearekin lotura koherentea -positiboa eta alderantzizkoa- erakusten dute, nahiz eta indartsuena gertaera positiboekin

gertatu ($r = .13$). Galera-balorazioek ongizatearekin erakusten duten alderantzizko lotura ahulagoa izan zen ($r = -.09$).

Hala ere, 7b hipotesian proposatutako asimetriaren alderantziz, beste behin ere argi geratu da positiboa negatiboa baino gehiago lotzen dela ongizatearekin. Gertaera historikoen galerak edo ebaluazio negatiboak negatiboki eta antzera lotu ziren ongizate hedonikoarekin ($r = -.05$) eta eudaimonikoarekin ($r = -.10$), alderdi afektiboarekin lotura sendoagoa izatea espero zenean. Datuek ere 7b hipotesian planteatutakoaren aurkako emaitza erakusten dute; ikusi den bezala, gertaera sozio-historikoen balorazio negatiboak ongizatearen alderdi hedonikoarekin ($r = -.05$) lotu ziren, eta balorazio positiboek, berriz, indar handiagoz ($r = .27$), eta korrelazio konparaketa estatistikoki esanguratsua izan zen ($z = 7.15$, $p = .0001$).

Ikus daitekeenez, EAEn memoria kolektibo positiboa da garrantzitsuena, eta ez gertaera negatiboek osatutakoa. Emaitza hori interesgarria da, indarkeria politikoak ongizate indibidual eta kolektiboan duen eragin negatiboa epe luzera kontuan hartuta (Ahmad eta Busu, 2019; Pedersen et al., 2008). Ikusi da, banakoen pertzepzioa gertaera positiboek, negatiboekin alderatuta, eragin handiagoa dutela beren buruarengan eta beren etorkizunerako positiboagotzat hartzen direla (Nezlek, 2020). Gogora dezagun EAEn gehien aipatzen diren gertakizun positiboen artean mugarri historikoak daudela, diktaduraren eta terrorismo politikoaren aldi luzeen amaierarekin, bizikidetza baketsuko aldien hasierarekin eta gizartearen aurrerapenarekin lotutakoak.

7c hipotesiari dagokionez, emaitzek ez zuten planteatutakoa berretsi; izan ere, gertaera historiko positiboak edo irabazi gisa ebaluatutakoak ongizate eudaimonikoarekin modu ahulean lotu zirela ($r = .07$) eta ongizate hedonikoarekin indartsuago ($r = .27$), alderantzizko emaitza espero zenean. Espero ez bezala, asimetriarik handiena ongizate hedoniko edo afektiboarekin lotutako gertaera sozio-historikoen balorazio positiboekin aurkezten da.

Emaitzek erakutsi dute lotura sendoagoa dagoela gogoratutako gertaera sozio-historikoen balorazio positiboekin ongizatearen alderdi sozialarekin ($r = .21$) ongizate pertsonalarekin baino ($r = .13$); aldiz, galera-balioespene eta ongizate sozialaren arteko lotura alderantzizkoa izan zen, nahiz eta estatistikoki esanguratsua ez izan ($r = -.08$). 8. hipotesian planteatutakoa babestuz, gertakari historikoen edo kolektiboen memoria autobiografikoa ongizate sozialarekin lotzen da neurri handiagoan, gizabanako gisa garatzeko baldintza ezin hobeak eskaintzen dituen gizarte batean bizitzearen pertzepzioarekin, izaera indibidualagoko ongizatearen aurrean.

Laburbilduz, EAeko 3. azterlanari dagokionez, positiboaren asimetria dagoela ondorioztatzen da; alderdi negatiboak baino eragin handiagoa du ongizatean, alderdi eudaimoniko edo psikologiko, sozial eta hedoniko edo afektiboak barne, eta lotura sendoena du ongizatearekin. Positiboari eta alderdi psikologiko eta afektiboekin duen lotura diferentzialari buruzko negatiboaren asimetria ez da berretsi.

4. azterlana

V. ikerketa-galdera. Zein da memoria kolektiboaren edukia munduan?

Zenbait azterlanek nolabaiteko sozio-zentrismoaren berri ematen dute, tokiko gertaera gehiago gogoratzeko joera (Schuman et al., 2003), berritasun efektuak, gertatu berri diren gertaerak gogoratzeko probabilitate handiagoa (Scott eta Zac, 1993), eta baita hezkuntza maila eta sexua bezalako aldagaien ondorioena ere (Schuman eta Scott, 1989), bereziki gertaera jakin batzuei eman dakiekeen esanahiari lotuta.

Gogoratutako gertaeren profilarri dagokionez, azterlan batzuek mendebaldeko orientazioa edo orientazio eurozentrikoa aurkitu dute (versus eskualdekoenak).

Hala ere, Latinoamerika, Turkia eta Afrikako beste herrialde batzuen kasuan, tokiko gertakizunen profila ikusten da. Alde batetik, Europan eta Ipar Amerikan jazotako gertaerak beste leku batzuetan gertatutakoak baino nabarmenagoak dira (Ellermann, et al., 2008). Bestalde, sozio-zentrismoa ere ikus daiteke (Ellermann et al., 2008; Schuman et al., 2003; Scott eta Zac, 1993), gizarte-taldeak tokiko gertaerak beste leku batzuetan gertatutakoak baino maizago gogora ditzakeela erakutsiz (ikus Abel et al., 2019; Cavalli, 2016; Griffin, 2004).

CEVI nazioarteko proiektuaren barruan bildutako ikerketek beren bizitzan zehar gizabanakoak eta belaunaldi-taldeak gogorarazten dituzten gertaera motak aztertzen dituzte, baita nola gogoratzen dituzten ere. Azterlan horien zati nagusi batek gizartearen eta munduaren gertaera sozio-historikoak hartzen ditu kontuan, parte-hartzaileen bizitzan zehar gertatu zirenak (ikus Concha et al., 2009; Oddone eta Lynch, 2008; Paredes eta Oberti, 2015). Oroitzapenen edukiari dagokionez, CEVI azterlanen sintesiak iragan historikoak talde sozialaren oroitzapenaren edukian duen garrantzia aztertzen du.

4. azterlanaren lehen zatiko datuen bilketa 2004 eta 2012 urteen artean egin zen. Lagina komenentziazko prozedura baten bidez bildu zen, bizitzaren ibilbidea gaztarotik zahartzaroraino hartuz. CEVI ikerketa-protokoloa aplikatu zen. 18 edo 85 urteko adin-tartearekin, parte-hartzaileak honako hauek izan ziren: [Argentinako azterlanean $N = 570$, $M = 49.28$ eta %53.5 emakumeak (2004); Brasilen $N = 635$, $M = 50.90$ eta %55.7 emakumeak (2011); Txilen $N = 614$, $M = 51.50$ eta %51.5 emakumeak (2009); Mexikon $N = 1289$, $M = 46.72$ eta %52.0 emakumeak (2005-07 eta 2009-10); Uruguain $N = 1575$, $M = 49.48$ eta %53.3 emakumeak (2012); Belgikan $N = 567$, $M = 52.29$ eta %50.3 emakumeak (2009); Frantzia $N = 524$, $M = 51.24$ eta %52.9 emakumeak (2009-10); Italian $N = 620$, $M = 51.51$ eta %50.8 emakumeak (2009); Suitzan $N = 1232$, $M = 49.65$ eta %53.2 emakumeak (2004 eta 2009)].

9a hipotesia. Gertakari politiko-militarren oroitzapenak nagusi izatea espero da [Indarkeria historiaren emagina da].

9b hipotesia. Gertaera sozio-historiko negatiboen oroitzapenak nagusi izatea espero da [Txarrak onak baino gehiago eragiten du memoria kolektiboa].

Oroitzapenen edukari dagokionez, CEVI azterlanen sintesiaren emaitzek politikarekin, indarkeria kolektiboarekin eta gerrarekin lotutako gertakariak duten garrantzia berresten dute. Ikus daitekeenez, gertaera soziopolitikoak nagusiki anibalente gisa ebaluatzen dira, eta ez soilik negatibo gisa. Nazio horietatik eta gehien aipatutako hamar gertaeretatik abiatuta, memoria kolektiboko gertakizunei buruzko beste azterlan batzuekin antzekotasunak nabariak dira eta 9a hipotesia babesten dute; gehien aipatzen edo gogoratzen diren gertaerak gerrak, gertakizun politikoak eta indarkeria kolektiboarekin lotutakoak dira, baita hondamendiak ere. Memoria kolektiboari buruzko azterlanen edukariak (ikus Páez et al., 2018) adierazten du Golkoko Guda eta Basamortuaren Ekaitza operazioa bezalako indarkeria kolektiboko gertakariak, edo Irailaren 11ko atentatuak, lehen tokian daudela maiztasunean, eta Irailaren 11ko atentatuak direla herrialde guztietan gehien aipatzen direnen artean agertzen den gertaera bakarra. Indarkeria kolektiboari dagokionez, duela gutxiko gerren aipamenak ere garrantzitsuak dira (Golkoko Guda edo Malvinetako Guda, adibidez). Katastrofe kolektiboak hirugarren lekuan daude, Mexiko DFko lurrikara (1985) edo Chillánekoa (Txile) bezalako hondamendi naturalei lotutako gertakariak aztertzen dituzten ikerketekin. Gertakari gutxiago daude pertsonaia ospetsuen heriotzari buruz, pertsonaia politiko garrantzitsuen heriotza naturalei buruz eta krisi politikoei buruz, edo indarkeria politikoko gertaerei buruz (adibidez, Colosio Mexikon, JFK Estatu Batuetan) edo hilketa saiakerei buruz.

Gudak eta gertaera politiko eta militarrek historikoki garrantzitsutzat jotzen dira eta 9a hipotesia babesten dute. Hala ere, memoria kolektiboaren edukari

buruzko emaitzek ez dute 9b hipotesia babesten; gogoratutako gertaera historikoak ez dira gehienbat galera gisa edo modu negatiboan ebaluatzen. Beren baliotasunari dagokionez, erdiak baino gutxiagok (%42) soilik ebaluazio negatiboa dute, eta horrek ebaluazio anbibalente eta positiboan proportzio esanguratsua iradokitzen du. Soziopolitikoaren artean, %36k balio positibo argia dute (hau da, inflexio-puntu politikoak positibotzat hartzen dira, hala nola erakundeen sorrera) edo partzialki positiboak diren aldaketa sozialekin lotuta daude (adibidez, gobernu-aldaketak, mobilizazio sozialak). Hala ere, palestinarren kasuan, liskar militarren eta etengabeko gatazkaren testuingurua dela eta, gogoratutako gertakari gehienak negatiboak dira. Horien artean, borrokekin eta sufrimenduekin lotutakoak nabarmentzen dira, Israelekin iraupen luzeko gatazka soziopolitiko gogor batean murgilduta dagoen eta gatazka trataezin gisa onartuta dagoen gizartearen errealitatea islatzen baitute (Halperin et al., 2011).

10. hipotesia. Tokiko edo nazioko eremu geografikoko gertaera sozio-historikoak eta nazioarteko gertaerak gogoratzea nagusitzea espero da [Sozio-zentrismoa].

Emaitzen arabera, aztertutako CEVI lagin gehienek nazioari lotutako gertaera historiko gehiago gogorarazten dituzte. Horietan, tokiko edo nazioko gertaera historiko gehiago (versus nazioartekoak) gogoratzeko joera ikusten da, eta joera sozio-zentrikoaren presentzia islatzen da, 10. hipotesian planteatzen den bezala. Hala ere, mundu osoko pertsonen nolabaiteko etnozentrismoa erakusten badute ere historia unibertsalari buruz duten ikuspegian, joera sozio-zentrikoa ez da nazio guztietan gertatzen. Badirudi Mendebaldeko Europan memoria-gune komun bat dagoela, aipatutako gertaera nazional gutxirekin. Ez dago ia bat ere Suitzaren azterlanean, "Historiarik gabe" dagoela dirudien herrialdea (Cavalli, 2016; Lalive d'Épinay et al., 2008; Martenot eta Cavalli, 2014).

Gainera, Latinoamerikako "Nazio berriek" Europako herrialdeek baino sozio-zentrismo sendoagoa erakusten dute (Concha eta Henríquez, 2011; Guichard eta Henríquez, 2011; Oddone eta Lynch, 2008; Paredes eta Oberti, 2015). Mendebaldekoak ez diren herrialdeetako parte-hartzaileek etnozentrismoa erakusten dute, beren estatuaren sorrerarekin zerikusia dutenak (adibidez, deskolonizazioa) aipatzean -eta garrantzi historiko-mundiala ematean; aldiz, beren ibilbide historikoan eraginik izan ez zuten inguruko herrialdeetako historiari lotutako gertakizunei balioakentzendiete (Páez et al., 2018). Palestinaren kasuan, gogoratutako gertakizun gehienak tokikoak izan ziren, eta berriro berretsi zen joera sozio-zentrikoa; ez zen mendebaldeko gertaerarik aipatu, eta gehienak Palestinako endotaldearekin lotutakoak izan ziren. Aipatu ziren nazioarteko gertaerak herrialde mugakide edo hurbilekoetan gertatu ziren, eta arabiar hizkuntzako munduarentzat garrantzi handienekotzat har litezke, Suezko kanalaren krisiak Palestinan oihartzun handia izan bazuen ere. "Erregionalismo" hori ez zen Latinoamerikan ikusi, adibidez, baina kolonizatu berri diren Angola eta Ekialdeko Timor nazioen memoria kolektiboan egon zen, non jendeak funtsean gertakari historiko gisa adierazten dituen independentziaren aldeko borroka nazionalarekin eta estatu-nazioaren eraikuntzarekin zerikusia dutenak (Cabecinhas et al., 2011).

VI. Ikerketa-galdera. Erlazionatzen al da memoria kolektiboaren edukia belaunaldi-talde edo -kohorte bateko kide izatearekin?

Testuinguru sozial desberdinetan gertatzen diren gertaera sozio-historikoek ezaugarri bereziak dituzte; gertaera historiko guztiek ez dute modu berean eragiten, eta ez dute irismen sozial bera. Gertakari (edo prozesu) sozio-historiko batzuek, beren ezaugarriengatik, berdintasunez eragiten diote talde sozial osoari (Páez et al., 2018); erregimen politikoaren aldaketek gizarte-multzoari eragiten diote, eta gizarte-talde osoak gogorarazi ohi ditu (Herranz eta Basabe, 1999). Gizartean garrantzi handia duten gertaera mota horiek eragindako fenomeno horri aldi-efektua esaten

zaio. Hala ere, garrantzi handiko gertaerak ere gertatzen dira, belaunaldi-talde edo -kohorte batzuen memorian bereziki eragiten dutenak (Schuman eta Corning, 2014). Fenomeno horri kohorte-efektua edo «adin kritikoa» esaten zaio, eta, esan bezala, identitatearen prestakuntza-aldian (10-30 urte) gertatutako iraganeko gertaeren gehiegizko oroitzapenak eragiten du, gizabanakoen esperientziara irekitzeko bizi-etapa garrantzitsua baita (Schuman eta Rodgers, 2004). Oroitzapen-aldi bat da (Rathbone et al., 2008), gertakari pertsonalak, sozialak edo kolektiboak gogoratzeko garaian aurkezten dena (Holmes eta Conway, 1999). VI. ikerketagalderari erantzunez, memoria kolektiboaren eta belaunaldiaren arteko harremana gizartean garrantzi handia duten gertaera historikoen bizipenak eragiten du (oro har, garai historiko baten hasiera edo amaiera markatzen dute). Gertaera bizi izan zuen adin-taldearen harreman positibo eta esanguratsuari eta oroitzapen askearen bidez aipatzeko probabilitateari buruzkoa da ingurune komun hori (ikus Paez et al., 2018, meta-analisi baterako).

11. hipotesia. Belaunaldi edo kohorte (edo adin kritikoko) efektua aurkitzea espero da [Gertaera gehiago gogoratzen dira adin kritikoa zehar. Mannheim efektua].

12. hipotesia. Gertaera hunkigarri batzuk zenbait kohortek aipatzea espero da [Gertaera handiak belaunaldi-kohorte guztiek gogoratuko dituzte. Aldi-efektua].

Schumannen eta kolaboratzaileen ikerketek, CEVI proiektukoek eta beste batzuek, memoria kolektiboaren edukian belaunaldien edo kohorteen eragina berresten dute (Schuman et al., 1998). Azterlan horiek, gainera, erakutsi dute beharrezkoa dela memoria kolektiboaren adin-tarte kritikoa beharrez eta gorantz zabaltzea: haurtzarora gertakari sinple eta dramatikoetarako sartzea, Berlingo harresiaren eraikuntzarako adibidez, eta hogeiko azken urteak edo hogeita

hamarreko hamarkadaren hasiera ere sartzea, abstraktuagoak eta osatuagoak diren gertakizunetarako (Schuman et al., 1998).

11. hipotesia berretsiz, emaitzek erakusten dute estatistikoki esanguratsua den erlazio positibo bat aurkitzeko joera orokorra dagoela gertaera bizi izan zuen belaunaldi-taldearen artean oroitzapen librearen bidez aipatzeko probabilitatea (ikus Páez et al., 2018 beste azterlan batzuen eredu finkoko meta-analisi baterako, Schuman eta kolaboratzaileak barne). Hala ere, aldi kritikoaren edo kohorte-efektu esanguratsu hori hemen aipatutako gertaeren laurdenean bakarrik aurkitu zen. Hala eta guztiz ere, beste gertaera sozio-historiko batzuek ere berdin eragiten diete adin-talde guztiei; beraz, subjektuek gertakariaren unean zuten adina alde batera utzita aipatuko dira, estalinismoa inkestatutako kohorte errusiar guztiek (Gerber eta van Ledingham, 2021) edo Espainiako kohorte guztiek frankismoa aipatu zuten bezala (Herranz eta Basabe, 1999). Azterlan honetan gehien aipatzen diren hamar gertaera historikoen erdiek aldi-efektu hori erakutsi zuten.

Bestalde, berrikuspen honek erakusten du, halaber, gehien gogoratzen diren hamar gertaera sozio-historikoen zati handi bat gertakarian bizirik zeuden banakoek osatutako belaunaldi-talde ezberdinek aipatu dituztela, 12. hipotesia berretsiz. Gehien gogoratzen diren hamar gertaera horien erdiek gertakizuna gertatu zen unean bizirik zeuden hainbat belaunaldik aipatzeko probabilitate handiagoa dute. Garai- edo aldi-efektu hori aurreko ikerketetan ere aurkitu da, eta, azterlan horiek bezala, Palestinako datuek iradokitzen dute gertakari horiek ezaugarri komunak dituztela, hala nola endotalderako garrantzi soziala eta karga emozionalaren intentsitate handia. Emaitza horiek aditzera ematen dute denbora efektu bat dagoela beren bizitzetarako eta gizarte osorako garrantzi handiko gertaerak bizi dituzten pertsonentzat.

VII. Ikerketa-galdera. Nola lotzen dira memoria kolektiboaren edukia eta ongizatea Palestinan?

13. hipotesia. 3. azterlaneko 7a, 7b, 7c eta 8 hipotesietan bezala, memoria kolektiboaren edukia ongizatearekin batera lotzea espero da.

Azterlanaren bigarren zatian, Palestinan 2016an egindako CEVI azterlanaren alderdi sozio-historikoa aztertu zen. 19-86 urte bitarteko 605 parte-hartzailearen (%54.4 emakumeak) datuak eman dira ($M = 51.24$, $DT = 20.42$), guztiak Gazako zerrendan bizi direnak. Komenientziatzeko lagin hori CEVI ikerketa-protokoloaren metodologian ezarritako bost adin-taldeetako bateko kide izatearen irizpidearen arabera hautatu zen.

EAEko laginean lortutako aurkikuntza berretsiz (7a hipotesia), Gazan gogoratutako gertaera sozio-historikoen balorazio positiboek eta negatiboek ongizate pertsonalarekin loturakoherentea erakusten dute, eta positiboaren indarra handiagoa erakusten dute negatiboaren aldean, nahiz eta emaitzek estatistikoki adierazgarriak ez diren lotura ahulak erakusten dituzten bi kasuetan ($r = .06$ eta $r = -.03$ hurrenez hurren). Hala ere, irabazi gisa baloratutako gertaera sozio-historikoak estatistikoki modu esanguratsuan lotu ziren bizitzarekiko gogobetetzearekin ($r = .08$) eta afektu negatibo txikiarekin ($r = -.08$). Emaitza garrantzitsua da, gertaera historiko edo kolektiboaren memoria autobiografikoaren edukiak, eta ez bizitza pertsonaleko gertaerenak bakarrik (Méndez et al., 2018), ongizatean eragina duela erakusten baitu. EAErekin bat datorren beste emaitza bat, 7b eta 7c hipotesiei erreferentzia egiten diena, gertaera sozio-historikoen irabazi-balorazioak ongizatearen alderdi eudaimonikoarekin baino gehiago hedonikoarekin lotzen dira; galera-balorazioek, berriz, antzeko balioak eta estatistikoki esanguratsuak ez direnak erakusten dituzte, eta, horrela, ongizatearen gaineko positiboaren asimetria berresten dute, bi testuinguru sozial horien memoria kolektiboari dagokionez.

Bestalde, EAEko laginerako planteatutako 8. hipotesiari dagokionez, Gazan, gertaera sozio-historikoen balorazio positiboek antzeko balioak dituzte ongizate pertsonalarekin ($r = .05$) eta alderdi sozialarekin ($r = .06$) duten loturan. Bestalde, balorazio negatiboek azken horrekin ($r = -.15$) ongizate pertsonalarekin baino ($r = -.03$) lotura handiagoa dutela erakusten dute. Emaizta hori bat dator EAEn aurkitutakoarekin; gertaera historikoen edo kolektiboen memoria autobiografikoa garapen indibidualerako baldintza onenak eskaintzen dituen gizarte batean bizitzearen pertzepzioarekin lotzen da, izaera indibidualagoko ongizatearen aurrean. Hala ere, Gazaren kasuan, galeraren balorazioak dira estatistikoki esanguratsua den elkarte bat gordetzen dutenak, EAEn kasuan ez bezala, non positiboa, baita gizarte-esparruan ere, ongizaterako indartsuagoa den.

3. eta 4. azterlanen emaitzak meta-analitikoki integratuz, gogoratutako gertaera historikoei buruzko balorazio subjektiboen eta ongizatearen alderdi sozialaren arteko erlazioari buruzkoak, ikusten da balorazio positiboak edo irabazi-balorazioak $r = .10$ [IC .03tik .15ra] lotzen direla, eta balorazio negatiboek edo galera-balioespenei $r = -.12$ [IC -.18tik -.06ra] egiten dutela. Horrek berresten du gaur egungo gizarte-multzoaren edukia bat datorrela memoriarekin. EAE bezalako gizarte erlatiboki garatuago batean, batez ere, ongizate sozial handiagoarekin lotzen diren gertaerak positiboak diren arren, testuinguru sozioekonomiko ahulagoan eta Gazako Zerrenda bezalako gatazka iraunkorreko egoeran, batez ere, gertaera historikoen oroitzapenen balorazio negatiboak dira ongizate txikiarekin lotzen direnak.

Laburbilduz, gertaera pertsonalen memoria autobiografikoa bezala, gertaera sozio-historikoen edo kolektiboen memoriak ongizatearekin bat datorren lotura erakusten du, eta horrek adierazten du ongizatean eragiten duenak ez duela zerikusirik gogoratutako gertaera dagokion esparruarekin (indibiduala edo soziala), baizik eta gizabanakoengan sortzen duen bizi-inpaktuarekin edo inpaktu

emozionalarekin. Gogora dezagun gertakari sozio-historikoen kasuan, EAEn eta Gazan gehien gogoratu zirenak beren bizitzetan eragin handia izan zutenak izan zirela (adibidez, Francoren heriotza eta E.T.A. ren borroka armatuaren amaiera EAEn kasuan, eta Palestinaren kasuan, Yasser Arafaten heriotza eta PAEren eta Hamasen arteko gatazka, Palestinako barne-zatiketa), eta karga emozional handia izan zutela (Irailaren 11 eta 1976ko Gasteizko gertakariak, frankismo osteko poliziaren bost langileren hilketa EAEn, eta Gazako gerra, sarraskia Israelen esku, eta Al Asf Al-Macul, 53 eguneko setioa Gazako Zerrendan, Palestinaren kasuan). Bestalde, bi azterlan horiek aztertuta, agerian geratu da gertakari sozio-historikoen osagai sozial edo kolektiboak eragina duela gizabanakoek beren ingurunea hautemateko duten moduan, eta horrek eragina izan dezakeela beren jokabide sozialean (Visser eta Mirabile, 2004).

Laburbilduz, tesi honetan jasotako ikerketek agerian uzten dute testuinguru kultural desberdinetako gizabanakoek eta taldeek nola berreraikitzen duten iragan indibiduala eta soziala. Aldaketa-gertaera pertsonalen kasuan, esparru sozio-historikoak gertaera jakin batzuk gogoratzeko eta horiei esanahia emateko duen garrantziaz ohartarazten dute, eta, aldi berean, banakako ibilbideekin berez lotuta dauden elementu komunak behatzeko aukera ematen dute, bizi-zikloan zehar izandako galera- eta irabazi-gertakarietan adierazitako antzeko bizitza-ikastaroen ereduak erakutsiz. Ildo horretan, gertakarien denbora-distantziak duen garrantziari eta haren balioari buruzko informazioa ematen dute, eta agerian uzten dute positiboak negatiboak baino duen garrantzi handiagoa, bai ongizate psikologikorako, bai hedonikorako edo eremu emozionalerako.

Era berean, memoria autobiografikoaren eta memoria kolektiboaren jarraitutasuna nabarmentzen du, non bi memoria-mota horiek gizabanakoentzako eta gizarte-taldeentzako egokitze-mekanismo gisa aurkezten diren, eta identitate indibidual eta kolektiboaren babesle gisa.

Tesian aurkeztutako azterlan enpirikoek muga komunak dituzte erabilitako neurketa-tresnei eta CEVI protokoloak ezarritako prozedura-esparruari dagokienez, bai eta bakoitzaren muga espezifikoak ere. Muga komunen artean CEVI protokoloak lau oroitzapen deskribatzeko ezartzen duen gehieneko kuota dago, nahiz eta baimendutako oroitzapen guztiak deskribatu zituzten parte-hartzaileen proportzioa txikia izan den azterlan guztietan. Bestalde, korrelazio analisietan erabiltzen den PHI ongizate-adierazleak konstruktuaeren alderdi soziala mono-item bidez neurtzen du, eta ez ditu hartzen Keyesek ezarritako dimentsio guztiak (1998). Azterlan bakoitzaren muga espezifikoen artean, nabarmentzekoa da 2. azterlanean EAeko eta Gazako laginen arteko partaide-kuotaren aldea. 3. azterlanarekin partekatzen duen beste muga bat EAeko laginaren banaketa da; bi azterlanetan, gazteak (20-24 urte) gainordezkakua ikusten dira, eta horrek, alde batetik, bizi-etapa horri lotutako aldaketa-gertaera gehiago deskribatzera darama, eta, bestetik, gertaera sozio-historiko nahiko berrien irudikapena; izan ere, CEVI programak ezartzen duen bezala, pertsonek bizirik egon behar dute deskribatzen duten gertakariaren unean.

Azkenik, muga gisa aipa dezagun ez dagoela identitate sozialaren edo gizarte-maila subjektiboaren adierazlerik, memoria autobiografikoan eta kolektiboan eragina duten funtsezko faktoreak baitira (Liu, 2022). Etorkizunerako ildo gisa, oroitzapen askeko atazak eta gertaeren zerrenda kondentsatu baten aintzatespenekoak konbinatu ahal izango lirateke, eta adierazle laburrak aztertu: talde sozial-etniko eta nazionalekiko identifikazio-adierazleak, sinesmen politikoen adierazleak (RWA, SDO eta sistemaren justifikazioa), diru-sarrerak eta gizarte-maila subjektiboa.

Hipotesiak	Deskribapena	Emaitza	Baieztapena
Bizi-aldaketako gertakarien bilakaerari eta positibotasunari buruzko hipotesiak. Gertaera pertsonalen memoria autobiografikoa			
1H deskriptiboa) Memoria Autobiografikoaren izaera positiboa	Positiboki baloratutako gertaeren oroitzapena da nagusi, modu negatiboan ebaluatutakoen gainetik.	Gogoan izan azken urteko aldaketa-gertaera gehiago eduki ditugula, bai eta bizi-inflexio positiboko puntu gehiago ere, negatiboen aldean.	✓
2H deskriptiboa) Aldaketa-gertakarien bilakaera bizitzan zehar	Bizi-etapa aurreratuenan, gertaera positiboen oroitzapenaren nagusitasuna ahuldu egiten da.	Adin-talde aurreratuenan bakarrik berdintzen dira aldaketa negatiboko gertaerak positiboekin.	✓
Kongruentzia hipotesia			
Memoria Autobiografikoa eta Ongizatea	Balentzia positiboko eta negatiboko gertaera pertsonal eta sozio-historikoen proportzioa ongizatearekin kongruentziaz lotzen da.	Objektiboki, bizi-gertaera positiboak ohikoagoak dira bizitzan zehar, eta, beraz, azalpen hori Memoria autobiografikoaren joera positiboa bezain egingarria edo egingarriagoa izan daiteke.	✓
3aH eta 4aH.	Aldaketa positiboko eta negatiboko egitate pertsonalak ongizate handiagoarekin eta txikiagoarekin lotzen dira, hurrenez hurren.	Emaitzek Memoria Autobiografikoaren eta Memoria Kolektiboaren hipotesia babesten dute, nahiz eta Gazan ez diren esanguratsua	✓
Bizi-aldaketako egitateen balentziaren eta ongizatearen arteko kongruentzia.		Irabaziko ($r = .20$) eta galerako ($r = -.14$) gertaera pertsonalen eta ongizatearen arteko korrelazio estatistikoki esanguratsua.	✓
Memoria kolektiboa eta ongizatea	Gertaera sozio-historikoen balorazioa ongizatearekin bat dator.	Gertaera sozio-historikoen irabazien ($r = .13$) eta galeren ($r = -.09$) korrelazio estatistikoki esanguratsua, ongizatearekin.	✓
Gertaera sozio-historiko positiboaren balorazioaren eta ongizatearen arteko kongruentzia			
7aH. EAE	Gogoratutako ekitaldi sozio-historikoen balorazio positiboek eta negatiboek ongizatearekin lotura koherentea erakusten dute.	Irabaziaren ($r = .06$) eta galeraren ($r = -.03$) gertaera sozio-historikoen eta ongizatearen arteko korrelazio estatistikoki ez-esanguratsua.	✗
13H. Gaza			

<p>Elkarrekikotasunaren hipotesia</p> <p>Memoria Autobiografikoa. Behin-behinekotasuna eta ongizatea</p> <p>3bH eta 4bH</p> <p>Oraintsukoak bakarrik du garrantzia.</p>	<p>Azken aldiko aldaketa-gertaerak urrunekoak baino gehiago lotzen zaizkio ongizateari</p> <p>Azken urteko funtsezko aldaketa-gertaerak EZ dira urrutiko gertaerak edo inflexio-puntuak baino neurri handiagoan lotzen ongizatearekin.</p>	<p>Emaitzek EZ dute babesten Memoria Autobiografikorako hipotesia</p> <p>Azken urteko aldaketa-gertakarien eta ongizatearen arteko korrelazioa versus inflexio-puntu positiiboak ($r = .16$ vs $r = .16$) eta negatiiboak ($r = -.073$ vs $r = -.14$).</p> <p>Ez da Suh et al. (1996) esandakoa errepikatzen.</p> <p>Ezin da Memoria Kolektiboarekin aztertu.</p>
<p>Asimetriaren hipotesia</p> <p>Memoria Autobiografikoa eta Ongizatea</p> <p>5aH.</p> <p>Txarra ona baino indartsuagoa da, bereziki emozioetarako.</p>	<p>Gertaera negatiboak gehiago lotzen zaizkio ongizateari positiboari baino – Bereziki, afektiboari –.</p> <p>Egitate pertsonal negatiboak EZ dira gehiago lotzen ongizatearekin, bereziki hedonikoarekin edo afektiboarekin.</p>	<p>Emaitzek ez dute baieztatzen Memoria Autobiografikoaren eta Memoria Kolektiboaren hipotesia</p> <p>Guztizko galeren eta ongizate afektiboaren arteko korrelazio estatistikoki ez-esanguratsua ($r = -.03$) eta ongizate psikologikoaren arteko korrelazio estatistikoki esanguratsua ($r = -.13$).</p> <p>Azken urteko aldaketa-gertaera negatiboan eta ongizate afektiboaren arteko korrelazioa estatistikoki ez-esanguratsua izan zen ($r = .017$), eta ongizate psikologikoarena, berriz, $r = -.08$.</p> <p>Ez da errepikatzen Baumeister et al. (2001) Memoria Autobiografikorako.</p>
<p>Memoria kolektiboa eta Ongizatea</p> <p>7bH. EAE</p> <p>13H. Gaza</p> <p>Asimetria: txarra indartsuagoa da ona baino, bereziki, emozioetarako.</p>	<p>Gertaera sozio-historiko negatiboak EZ dira gehiago lotzen ongizatearekin – Bereziki hedonikoarekin edo afektiboarekin.</p>	<p>Ez da errepikatzen Baumeister et al. (2001) Memoria Autobiografikorako.</p> <p>Gertaera sozio-historikoen galeren korrelazioa ongizate hedonikoarekin $r = -.05$ eta ongizate eudaimonikoarekin $r = -.10$ estatistikoki esanguratsua ez direnak.</p> <p>Gertaera sozio-historikoen galeren korrelazioa $r = .03$ ongizate hedonikoarekin eta $r = .02$ ongizate eudaimonikoarekin, estatistikoki esanguratsua ez direnak.</p> <p>Ez da Baumeister et al. (2001) esandakoa errepikatzen Memoria Kolektiboarako.</p>

<p>Ongizate Eudaimonikoari buruzko Asimetriaren hipotesia</p>	<p>Gertaera pertsonal eta sozio-historiko positiboak gehiago lotu ziren ongizate afektiboarekin</p>	<p>Emaizte ez dute baieztatzen Memoria Autobiografikoaren eta Memoria Kolektiboaren hipotesia</p>
<p>Memoria Autobiografikoa eta Ongizatea</p>	<p>Gertaera positiboak EZ dira estuago lotzen ongizate eudaimoniko edo psikologikoarekin</p>	<p>Ongizate eudaimonikoa duten irabazi guztien ($r = .175$) eta guztizko galeren ($r = -.13$) korrelazio estatistikoki esanguratsua.</p>
<p>5bH.</p>	<p></p>	<p>Irabazi eta ongizate eudaimonikoaren arteko korrelazio estatistikoki esanguratsua ($r = .12$) eta ongizate afektiboarekin ($r = .17$). Bizi-inflexio positiboko puntuak ongizate eudaimonikoarekin lotu ziren ($r = .13$) versus ongizate hedonikoarekin ($r = .08$).</p>
<p>Memoria kolektiboa eta ongizatea</p>	<p>Gertaera sozio-historiko positiboak EZ dira estuago lotzen ongizate eudaimoniko edo psikologikoarekin</p>	<p>Ez da Bilbao et al. (2013), esandakoa errepikatzen, positiboak sistematikoki garrantzitsuagoa dela Memoria Autobiografikoaren eudaimoniarako.</p>
<p>7cH. EAE</p>	<p></p>	<p>Gertaera sozio-historiko positiboek lotura estatistikoki esanguratsua izan zuten ongizate eudaimonikoarekin ($r = .07$) eta ongizate hedonikoarekin ($r = .27$).</p>
<p>13H. Gaza</p>	<p></p>	<p>Gertaera sozio-historiko positiboek erlazio estatistiko ez-esanguratsua izan zuten ongizate eudaimonikoarekin ($r = .01$) eta ongizate hedonikoarekin ($r = .045$).</p>
<p>Memoria kolektiboari buruzko hipotesiak</p>	<p>Edukia eta elkar tzeke adostasuna</p>	<p>Emaizte kongruentzia berresten dute irabazi-egitateak $r = .10$ eta galera-egitateak $r = -.12$</p>

χ

χ

χ

Memoria kolektiboaren edukia Deskribatzailea	Memoria kolektiboaren edukia tokikoa izango da gehienbat, eta indarkeria politikoaren iraganarekin lotuta egongo da.	Memoria kolektiboaren edukia gizarte-zentrokoa da, eta partzialki lotuta dago indarkeria kolektiboaren iraganarekin.	✓
6aH eta 6bH, deskribatzaileak. EAE			
10H deskribatzailea. Mundua			
9aH eta 9bH. EAE	Oroitzapen politiko-militarren nagusitasuna dago. Ez dago gertaera sozio-historiko negatiboen oroitzapenen nagusitasunik.	Euskal Autonomia Erkidegoko Memoria Kolektiboaren eduki negatiboa indargabetzen da; anibalentea da, baina Gazako testuinguruan baino positiboagoa.	✗
Memoria Kolektiboa eta Gizarte Ongizatea	Gogoratutako ekitaldi sozio-historikoen balorazioen eta ongizatearen alderdi sozialaren arteko lotura sendoagoa, ongizate pertsonalarekin baino	Euskal Autonomia Erkidegoan irabazitzat jotzen diren ekitaldien kasuan berresten da, eta Gazako galaratzat jotzen diren ekitaldien kasuan.	✓
8H. EAE		Irabazien gertaera sozio-historikoen eta ongizatearen alderdi sozialaren ($r = .21$) arteko korrelazio estatistikoki esanguratsua ongizate pertsonalaren aldean ($r = .13$).	✗
13H. Gaza.		Galera sozio-historikoen eta ongizatearen alderdi sozialaren ($r = -.08$) arteko korrelazio estatistikoki ez-esanguratsua ongizate pertsonalaren aldean ($r = -.09$).	✗
		Irabazien gertaera soziohistorikoen eta ongizatearen alderdi sozialaren ($r = .05$) arteko korrelazio estatistikoki esanguratsua ongizate pertsonalaren ($r = .06$) aldean.	✗
		Galerearen gertaera sozio-historikoen eta ongizatearen alderdi sozialaren arteko korrelazio estatistikoki esanguratsua ($r = -.15$) ongizate pertsonalaren aldean ($r = -.03$).	✓

Mannheim-en hipotesiak

Belaunaldi-memoria. Mundua

11H.

Belaunaldi-efektua eta aldiaren eragina

Zenbait gertaera sozio-historiko bereziki gogoratzen dituzte nortasunaren prestakuntza-aldian bizi izan zituzten adin-kohortek, 10-30 urteko adin kritikoak.

12H.

Gertaera sozio-historiko batzuk zeharkakoak dira eta belaunaldi-kohorte batzuek gogoratzen dituzte.

Emaitzek hipotesia jasaten dute

CEVI azterketetan gehien aipatzen diren ekitaldi sozio-historikoen laurdenak belaunaldi - edo kohorte-efektua erakusten du. Batez besteko meta-analitikoa korrelazio estatistikoki esanguratsua $r = .199$.

Gehien aipatutako 10 ekitaldien erdiek aldi edo garai baten eragina erakutsi zuten.

Ez dago hipotesi nulua ez baztertzearren kontrasterik.

Erreferentziak

- Abel, M., Umanath, S., Fairfield, B., Takahashi, M., Roediger III, H. L., & Wertsch, J. V. (2019). Collective memories across 11 nations for World War II: Similarities and differences regarding the most important events. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 8(2), 178-188. <https://doi.org/10.1016/j.jarmac.2019.02.0>
- Adler, O., & Pansky, A. (2020). A "rosy view" of the past: Positive memory biases. In T. Aue, & H. Okon-Singer (Eds.), *Cognitive biases in health and psychiatric disorders: Neurophysiological foundations* (pp. 139-171). Elsevier Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-816660-4.00007-6>
- Affleck, G., Tennen, H., Urrows, S., & Higgins, P. (1994). Person and contextual features of daily stress reactivity: Individual differences in relations of undesirable daily events with mood disturbance and chronic pain intensity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66(2), 329-340. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.66.2.329>
- Aguilar, P. (1996). *Memoria y olvido de la guerra civil española*. Alianza Editorial.
- Ahmad, Z. N. B. S., & Busu, B. (2019). " Oh God, Please Save Us from War": AN Ethnography Study of Impact of War on Health Among Syrian Children Refugees in Lebanon and Their Experience Living with Health Problems. *Asian Social Work Journal*, 4(3), 47-55. <https://doi.org/10.47405/aswj.v4i3.98>
- Alea, N., & Bluck, S. (2003). Why are you telling me that? A conceptual model of the social function of autobiographical memory. *Memory*, 11(2), 165-178. <https://doi.org/10.1080/741938207>
- American Psychological Association (2010). *APA concise dictionary of psychology*. American Psychological Association.
- Anusic, I. & Schimmack, U. (2016). Stability and change of personality traits, self-esteem, and well-being: Introducing the meta-analytic stability and change model of retest correlations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 110, 766-781. <https://doi.org/10.1037/pspp0000066>
- Arnosó, M., Bilbao, M. A., Techio, E., Zubietta, E., Cárdenas, M., Páez, D., ... & Blanco, A. (2011). Violencia colectiva y creencias básicas sobre el mundo, los otros y el yo. Impacto y reconstrucción. In D. Páez, C. Beristain, J.L. González-Castro, N. Basabe, & J. de Rivera (Eds.), *Superando la violencia colectiva y construyendo una cultura de paz* (pp. 247-277). Fundamentos.

- Assmann, J. (2008). Communicative and cultural memory. In A. Erll, & A. Nünning (Eds.), *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook* (pp. 109-118). Walter de Gruyter.
- Assmann, J. (2011). Communicative and cultural memory. In P. Meusburger, M. Heffernan, & E. Wunder (Eds.), *Cultural Memories. The Geographical Point of View* (pp. 15-27). Springer.
- Assmann, J., & Czaplicka, J. (1995). Collective memory and cultural identity. *New German Critique*, (65), 125-133. <https://doi.org/10.2307/488538>
- Avison, W. R., & Turner, R. J. (1988). Stressful life events and depressive symptoms: Disaggregating the effects of acute stressors and chronic strains. *Journal of Health and Social Behavior*, 29(3), 253-264. <https://doi.org/10.2307/2137036>
- Backett, K. C., & Davison, C. (1995). Lifecourse and lifestyle: the social and cultural location of health behaviours. *Social Science & Medicine*, 40(5), 629-638. [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(95\)80007-7](https://doi.org/10.1016/0277-9536(95)80007-7)
- Baddeley, A. (2001). The concept of episodic memory. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences*, 356(1413), 1345-1350. <https://doi.org/10.1098/rstb.2001.0957>
- Ballas, D., & Dorling, D. (2007). Measuring the impact of major life events upon happiness. *International Journal of Epidemiology*, 36(6), 1244-1252. <https://doi.org/10.1093/ije/dym182>
- Baltes P.B. (1987). Theoretical propositions of Life-span Developmental Psychology: on the dynamics between growth and decline. *Developmental Psychology*, 23(5), 611-626. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.23.5.611>
- Baltes P.B. (1997). On the incomplete architecture of human ontogeny. Selection, optimization, and compensation as foundation of developmental theory. *American Psychologist*, 52(4), 366-380. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.52.4.366>
- Baltes P.B., Reese H.W., & Lipsitt L.P. (1980). Life-span developmental psychology. *Annual Review of Psychology*, 31, 65-110. <https://doi.org/10.1146/annurev.ps.31.020180.000433>

- Baltes M.M., & Baltes P.B. (1990). Psychological perspectives on successful aging: the model of selective optimization with compensation. In P.B. Baltes, & M.M. Baltes (Eds), *Successful aging. Perspectives from the behavioral sciences* (pp. 1-34). Cambridge University Press.
- Baltes, P.B., Lindenberger, U., & Staudinger, U. M. (1998). Life-span theory in developmental psychology. In R. M. Lerner (Ed.). *Handbook of Child Psychology Vol.1: Theoretical models of human development* (pp. 1029-1143). Wiley.
- Baltes, P.B., & Smith J. (1999). Multilevel and systemic analyses of old age: theoretical and empirical evidence for a fourth age. In V.L. Bengtson, & K.W. Schaie (Eds), *Handbook of theories of aging* (pp. 153-173). Springer Publishing Company.
- Baltes, P.B. & Smith J. (2003). New frontiers in the future of aging: from successful aging of the young old to the dilemmas of the fourth age. *Gerontology*, 49, 123-135. <https://doi.org/10.1159/000067946>
- Bandura, A. (1989). Regulation of cognitive processes through perceived self-efficacy. *Developmental Psychology*, 25(5), 729-735. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.25.5.729>
- Bartlett, F. (1932). *Remembering*. Cambridge University Press.
- Baumeister, R. F., Bratslavsky, E., Finkenauer, C., & Vohs, K. D. (2001). Bad is stronger than good. *Review of General Psychology*, 5(4), 323-370. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.5.4.323>
- Baumer, A. (2007). De la polarización a la ruptura: la derogación del consenso sobre la política antiterrorista y el alto el fuego de ETA. In W.L. Bernecker, & G. Maihold (Eds.), *España: del consenso a la polarización: Cambios en la democracia española* (pp. 145-166). Iberoamericana/Vervuert.
- Bellelli, G., & Amatulli, M. A. C. (1997). Nostalgia, immigration, and collective memory. In J. W. Pennebaker, D. Paez, & B. Rimé (Eds.), *Collective memory of political events: Social psychological perspectives*, (pp. 209-220). Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Bellelli, G., Leone, G., & Curci, A. (1999). Emoción y memoria colectiva: El recuerdo de acontecimientos públicos [Emotion and collective memory: The memory of public events]. *Psicología Política*, 18, 101-124. Retrieved from: <https://www.uv.es/garzon/psicologia%20politica/N18-6.pdf>

- Bengtson, V. L., Elder Jr, G. H., & Putney, N. M. (2012). The life course perspective on ageing: Linked lives, timing, and history. In j. Katz, S. Peace, & S. Spurr (Eds.), *Adult lives: A life course perspective*, (pp. 9-17). Bristol University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1t895q0.7>
- Berntsen, D. (2001). Involuntary memories of emotional events: Do memories of traumas and extremely happy events differ?. *Applied Cognitive Psychology: The Official Journal of the Society for Applied Research in Memory and Cognition*, 15(7), S135-S158. <https://doi.org/10.1002/acp.838>
- Berntsen, D. (2009). *Involuntary autobiographical memories. An introduction to the unbidden past*. Cambridge University Press.
- Berntsen, D. (2018). Flashbulb memories and social identity. In O. Luminet, A. Curci, & M.A. Conway (Eds.), *Flashbulb memories: New challenges and future perspectives* (pp.182-200). Psychology Press.
- Berntsen, D., & Rubin, D. C. (2006). The centrality of event scale: A measure of integrating a trauma into one's identity and its relation to post-traumatic stress disorder symptoms. *Behaviour Research and Therapy*, 44(2), 219-231. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2005.01.009>
- Berntsen, D., & Rubin, D. C. (2007). When a trauma becomes a key to identity: Enhanced integration of trauma memories predicts posttraumatic stress disorder symptoms. *Applied Cognitive Psychology*, 21(4), 417-431. <https://doi.org/10.1002/acp.1290>
- Berntsen, D., Rubin, D. C., & Siegler, I. C. (2011). Two versions of life: Emotionally negative and positive life events have different roles in the organization of life story and identity. *Emotion*, 11(5), 1190-1201. <https://doi.org/10.1037/a0024940>
- Berntsen, D., Hoyle, R. H., & Rubin, D. C. (2019). The Autobiographical Recollection Test (ART): A Measure of Individual Differences in Autobiographical Memory. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 8(3), 305-318. <https://doi.org/10.1016/j.jarmac.2019.06.005>
- Betancourt, D. (2004). Memoria individual, memoria colectiva y memoria histórica. In *La práctica investigativa en ciencias sociales*, 123, (pp. 125-134). Universidad Pedagógica Nacional. Retrieved from: <http://www.biblioteca.clacso.edu.ar/Colombia/dcs-upn/20121130052459/memoria.pdf>

- Bilbao, M. (2008). Creencias sociales y bienestar: Valores, creencias básicas, impacto de los hechos vitales y crecimiento psicológico. (Tesis Doctoral). Universidad del País Vasco. España. Retrieved from: <http://repositorio.conicyt.cl/handle/10533/180318>
- Bilbao, M.Á., Páez, D., da Costa, S., & Martínez-Zelaya, G. (2013). Cambio en creencias básicas y crecimiento post estrés: Un estudio transversal sobre el fuerte impacto de los hechos positivos sobre el bienestar. *Terapia Psicológica*, 31(1), 127–139. <https://doi.org/10.4067/S0718-48082013000100012>
- Binoy, V. V., Vashishta, I., Rathore, A., & Menon, S. (2017). Autobiographical Memory: Where Self, Wellbeing and Culture Congregate. In S. Menon, N. Nagaraj, & V.V. Binoy (Eds.), *Self, Culture and Consciousness* (pp. 179-189). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-10-5777-9_11
- Blanchard-Fields, F. (2007). Everyday problem solving and emotion: An adult developmental perspective. *Current Directions in Psychological Science*, 16(1), 26-31. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2007.00469.x>
- Blanchflower, D. G. (2020). *Is Happiness U-shaped Everywhere? Age and Subjective Well-being in 145 Countries* (No. w26641). National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.1007/s00148-020-00797-z>
- Blank, H. (2009). Remembering: A theoretical interface between memory and social psychology. *Social Psychology*, 40(3), 164-175. <https://doi.org/10.1027/1864-9335.40.3.164>
- Block, M., & Zautra, A. (1981). Satisfaction and distress in a community: A test of the effects of life events. *American Journal of Community Psychology*, 9(2), 165-180. <https://doi.org/10.1007/BF00896365>
- Bluck, S., Alea, N., Habermas, T., & Rubin, D. C. (2005). A tale of three functions: The self-reported uses of autobiographical memory. *Social Cognition*, 23(1), 91-117. <https://doi.org/10.1521/soco.23.1.91.59198>
- Bluck, S., & Alea, N. (2008). Remembering being me: The self-continuity function of autobiographical memory in younger and older adults. In F. Sani, (Ed.), *Self-continuity: Individual and Collective Perspectives*, (pp. 55-70). Psychology Press.

- Bobowik, M., Páez, D., Liu, J. H., Licata, L., Klein, O., & Basabe, N. (2014). Victorious justifications and criticism of defeated: Involvement of nations in world wars, social development, cultural values, social representations of war, and willingness to fight. *International Journal of Intercultural Relations*, 43, 60–73. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2014.08.013>
- Bohn, A., & Habermas, T. (2015). Living in history and living by the cultural life script: How older Germans date their autobiographical memories. *Memory*, 24(4), 482–495. <https://doi.org/10.1080/09658211.2015.1019890>
- Bohn, A., Koppel, J., & Harris, C. B. (2017). Life happens when you are young: Reminiscence bump in cultural life scripts regardless of number of events elicited. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 6(3), 337–342. <https://doi.org/10.1016/j.jarmac.2017.07.004>
- Bonanno, G. A., Westphal, M., & Mancini, A. D. (2011). Resilience to loss and potential trauma. *Annual Review of Clinical Psychology*, 7, 511–535. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-032210-104526>
- Boniwell, I. (2006). *Positive Psychology in a Nutshell*. PWBC.
- Boyle, A. (2021). The mnemonic functions of episodic memory. *Philosophical Psychology*, 1–23. <https://doi.org/10.1080/09515089.2021.1980520>
- Branden, N. (2021). *The power of self-esteem*. Health Communications, Inc.
- Brandes, S. H. (1987). *Forty: The age and the symbol*. Univ. of Tennessee Press.
- Brasil, J. A., & Cabecinhas, R. (2018). Social representations of Latin American history and (post) colonial relations in Brazil, Chile and Mexico. *Journal of Social and Political Psychology*, 5(2), 537–557. <https://doi.org/10.5964/j spp.v5i2.701>
- Brim, O.G., & Ryff, C.D. (1980). On the properties of life events. In P.B. Baltes, & O.G. Brim (Eds), *Life-span development and behavior. Volume 3* (pp. 367–388). Academic Press.
- Broomé, P. E. R., Carlson, B., Holmberg, I., & Schewe, C. (2011). Do defining moments leave their mark for life? The case of Sweden. *MIM Working Papers Series*, 11, 1–34. Retrieved from: <https://lucris.lub.lu.se/ws/portalfiles/portal/5423811/1770223>

- Brown, N.R. (2016). Transition theory: A minimalist perspective on the organization of autobiographical memory. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 5(2), 128-134. <https://doi.org/10.1016/j.jarmac.2016.03.005>
- Brown, N., Lee, P. J., Krslak, M., Conrad, F. G., G.B. Hansen, T., Havelka, J., & Reddon, J. R. (2009). Living in History. *Psychological Science*, 20(4), 399-405. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2009.02307.x>
- Brown, N. R., & Lee, P. J. (2010). Public events and the organization of autobiographical memory: An overview of the living-in-history project. *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression*, 2(2), 133-149. <https://doi.org/10.1080/19434471003597431>
- Brown, N. R., Schweickart, O., & Svob, C. (2016). The effect of collective transitions on the organization and contents of autobiographical memory: A transition theory perspective. *American Journal of Psychology*, 129(3), 259-282. <https://doi.org/10.5406/amerjpsyc.129.3.0259>
- Cabecinhas, R., & Évora, S. L. (6 - 8 Setembro 2007). *Visões do Mundo e da Nação: jovens cabo-verdianos face à história* [Comunicação e Cidadania]. Congresso da Associação Portuguesa de Ciências da Comunicação. Braga, Portugal.
- Cabecinhas, R., Liu, J. H., Licata, L., Klein, O., Mendes, J., Feijó, J., & Niyubahwe, A. (2011). Hope in Africa? Social representations of world history and the future in six African countries. *International Journal of Psychology*, 46(5), 354-367. <https://doi.org/10.1080/00207594.2011.560268>
- Cabecinhas, R., & Brasil, J. A. (2019). Social representations of history in the global South: remembering the colonial past from the margins. In S. Seidmann, & N. Pievi (Eds.), *CIRS Identidades y conflictos sociales. Aportes y desafios de la investigación sobre representaciones sociales* (pp. 489-518), Belgrano.
- Camia, C., Menzel, C., & Bohn, A. (2019). A positive Living-in-History effect: the case of the fall of the Berlin Wall. *Memory*, 27(10), 1381-1389. <https://doi.org/10.1080/09658211.2019.1661494>
- Capone, V., Joshanloo, M., & Scheifinger, H. (2019). Predictors of life satisfaction in a large representative sample from Italy. *Current Psychology*, 1-19. <https://doi.org/10.1007/s12144-019-00305-x>

- Cappelletto, F. (2003). Long-term memory of extreme events: from autobiography to history. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 9(2), 241-260. <https://doi.org/10.1111/1467-9655.00148>
- Cardoso, F.H., & Faletto, E. (1969). *Dependencia y desarrollo en América Latina*. Siglo XXI.
- Castanho, T. C., Santos, N. C., Meleiro-Neves, C., Neto, S., Moura, G. R., Santos, M. A., ... & Sousa, N. (2021). Association of positive and negative life events with cognitive performance and psychological status in late life: A cross-sectional study in Northern Portugal. *Aging Brain*, 1, 100020. <https://doi.org/10.1016/j.nbas.2021.100020>
- Cavalli, S. (2006). Percepciones de eventos históricos en el transcurso de la vida. Zamora, Centro de Estudios Rurales, El Colegio de Michoacan. México.
- Cavalli, S. (2016). Seminario Identidad, cambios vitales y memoria histórica. Facultad de Psicología de la Universidad del País Vasco (UPV/EHU). San Sebastián.
- Cavalli, S., Aeby, G., Battistini, M., Borloz, C., Bugnon, G., De Carlo, I., & Rosenstein, E. (2006). *Ages de la vie et changements perçus [Ages of life and perceived changes]*. Département de Sociologie et Centre Interfacultaire de Gêrontologie, Vol. 3. Université de Genève.
- Cavalli, S., & Lalive d'Épinay, C. J. (2008). L'identification et l'évaluation des changements au cours de la vie adulte. *Swiss Journal of Sociology*, 34(3), 453-472. Retrieved from: <https://repository.supsi.ch/7214/1/SJS%20-%202008.pdf>
- Cavalli, S., Lalive d'Épinay, C., Martenot, A., Borella, E., Brahy, R., Concha, V., ... & Vrancken, D. (2013). La perception des grands tournants de sa propre vie: une comparaison internationale. *Parcours sociaux et nouveaux desseins temporels*, 29-47. Louvain-la-Neuve (B): Academia.
- Charles, S. T., Reynolds, C. A., & Gatz, M. (2001). Age-related differences and change in positive and negative affect over 23 years. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(1), 136-151. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.80.1.136>

- Chávez, E. C., Ramírez, M. Á. B., Rovira, D. P., Castillo, I. I., & Beristain, C. M. (2011). La importancia de los eventos traumáticos y su vivencia: el caso de la violencia colectiva. In D. Páez, C. Beristain, J.L. González-Castro, N. Basabe, & J. de Rivera (Eds.), *Superando la violencia colectiva y construyendo una cultura de paz* (pp. 165-206). Fundamentos.
- Clark, A. E. (2019). Born to be mild? Cohort effects don't (fully) explain why well-being is U-shaped in age. In M. Rojas (Ed.), *The Economics of Happiness* (pp. 387-408). Springer.
- Clark, L. F., & Collins, J. E. (1993). Remembering old flames: How the past affects assessments of the present. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 19(4), 399-408. <https://doi.org/10.1177/0146167293194005>
- Clausen J.A. (1993). *American lives. Looking back at the Children of the Great Depression*. The Free Press.
- Cobo-Rendón, R., Pérez-Villalobos, M. V., Páez-Rovira, D., & Gracia-Leiva, M. (2020). A longitudinal study: Affective wellbeing, psychological wellbeing, self-efficacy and academic performance among first-year undergraduate students. *Scandinavian Journal of Psychology*, 61(4), 518-526. <https://doi.org/10.1111/sjop.12618>
- Cohen, S., & Hoberman, H. M. (1983). Positive events and social supports as buffers of life change stress. *Journal of Applied Social Psychology*, 13(2), 99-125. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1983.tb02325.x>
- Cohen, L. H., McGowan, J., Fooskas, S., & Rose, S. (1984). Positive life events and social support, and the relationship between life stress and psychological disorder. *American Journal of Community Psychology*, 12(5), 567-587. <https://doi.org/10.1007/BF00897213>
- Coman, A., Brown, A. D., Koppel, J., & Hirst, W. (2009). Collective memory from a psychological perspective. *International Journal of Politics, Culture, and Society IJPS*, 22(2), 125-141. <https://doi.org/10.1007/s10767-009-9057-9>
- Concha, V., Guichard, E. y Henríquez, G. (2009). Memoria histórica y paradigma del curso de vida. Investigación CEVI-Chile. *Sociedad hoy*, 17, 51-61. Retrieved from: <https://www.redalyc.org/pdf/902/90219257005.pdf>

- Concha Ramírez, V. A., & Henríquez Aste, G. (2011). Memoria histórica vivida y transmitida en torno a los terremotos de 1939-1960 en los habitantes del Gran Concepción-Chile. *Historia Actual Online*, 24, 187-199. Retrieved from: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3670959>
- Concha, D., Bilbao, M. Á., Gallardo, I., Páez, D., & Fresno, A. (2012). Sesgos cognitivos y su relación con el bienestar subjetivo. *Salud & Sociedad: Investigaciones en Psicología de la Salud y Psicología Social*, 3(2), 115-129. <https://doi.org/10.22199/S07187475.2012.0002.00001>
- Connerton, P. (1989). *How societies remember*. Cambridge University Press.
- Contractor, A. A., Banducci, A. N., Jin, L., Keegan, F. S., & Weiss, N. H. (2020). Effects of processing positive memories on posttrauma mental health: A preliminary study in a non-clinical student sample. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 66, 101516. <https://doi.org/10.1016/j.jbtep.2019.101516>
- Conway, M. A. (2005). Memory and the self. *Journal of Memory and Language*, 53(4), 594-628. <https://doi.org/10.1016/j.jml.2005.08.005>
- Conway, M. A., Anderson, S. J., Larsen, S. F., Donnelly, C. M., McDaniel, M. A., McClelland, A. G., ... & Logie, R. H. (1994). The formation of flashbulb memories. *Memory & Cognition*, 22(3), 326-343. <https://doi.org/10.3758/BF03200860>
- Conway, M. A., Singer, J. A., & Tagini, A. (2004). The self and autobiographical memory: Correspondence and coherence. *Social Cognition*, 22(5: Special issue), 491-529. <http://dx.doi.org/10.1521/soco.22.5.491.50768>
- Conway, M. A., Wang, Q., Hanyu, K., & Haque, S. (2005). A cross-cultural investigation of autobiographical memory: On the universality and cultural variation of the reminiscence bump. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36(6), 739-749. <https://doi.org/10.1177/0022022105280512>
- Crocker, J., & Luhtanen, R. (1990). Collective self-esteem and ingroup bias. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(1), 60-67. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.1.60>
- Crosnoe, R., & Elder Jr, G. H. (2002a). Life course transitions, the generational stake, and grandparent-grandchild relationships. *Journal of Marriage and Family*, 64(4), 1089-1096. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.01089.x>

- Crosnoe, R., & Elder Jr, G. H. (2002b). Successful adaptation in the later years: A life course approach to aging. *Social Psychology Quarterly*, 309-328. <https://doi.org/10.2307/3090105>
- DeCoster, J., & Iselin, A. (2005). Meta-analytical Descriptives and Averaging coefficient correlations. Retrieved from: <http://www.stat-help.com> [Links]
- Deschamps, J. C., Paez, D., & Pennebaker, J. (2001). Mémoire Collective des événements socio-politiques et culturels: représentation sociale du passé à la fin du millenium. *Psychologie et Sociétés*, 2, 26-53.
- Dewilde, C. (2003). A life-course perspective on social exclusion and poverty. *British Journal of Sociology*, 54(1), 109-128. <https://doi.org/10.1080/0007131032000045923y>
- Dickson, R. A., Pillemer, D. B., & Bruehl, E. C. (2011). The reminiscence bump for salient personal memories: Is a cultural life script required?. *Memory & cognition*, 39(6), 977-991. <https://doi.org/10.3758/s13421-011-0082-3>
- Diehl, M. (1999). Self-development in adulthood and aging: The role of critical life events. In C. D. Ryff, & V. W. Marshall (Eds.), *The self and society in aging processes* (pp. 150-183). Springer Publishing.
- Diener, E., & Suh, E. M. (2000). Measuring subjective well-being to compare the quality of life of cultures. In Diener, E., & Suh, E. M. (Eds.), *Culture and subjective well-being* (pp. 3-12). Cambridge.
- Doolen, A. C., & Radvansky, G. A. (2021). A novel study: long-lasting event memory. *Memory*, 29(8), 963-982. <https://doi.org/10.1080/09658211.2021.1953079>
- Durkheim, E. (2008). *Les formes élémentaires de la vie religieuse*. Alcan (Original published in 1912).
- Durkheim, É. (1912/2012). *Les formes élémentaires de la vie religieuse [The elementary forms of religious life]*. Paris: Alcan.
- Dyrdal, G. M., Røysamb, E., Nes, R. B., & Vittersø, J. (2019). When Life Happens: Investigating Short and Long-Term Effects of Life Stressors on Life Satisfaction in a Large Sample of Norwegian Mothers. *Journal of Happiness Studies*, 20(6), 1689-1715. <https://doi.org/10.1007/s10902-018-0024-x>

- Elder Jr, G. H. (1975). Age differentiation and the life course. *Annual Review of Sociology*, 1(1), 165-190. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.01.080175.001121>
- Elder Jr, G. H. (1987). War mobilization and the life course: A cohort of World War II veterans. In *Sociological Forum* (Vol. 2, N. 3), (pp. 449-472). Kluwer Academic Publishers-Plenum Publishers.
- Elder Jr, G. H. (1995a). Life trajectories in changing societies. In A. Bandura (Ed.), *Self-efficacy in changing societies*, (pp. 46-68). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511527692>
- Elder Jr, G. H., Jr. (1995b). The life course paradigm: Social change and individual development. In P. Moen, G. H. Elder, Jr., & R. Lüscher (Eds.), *Examining lives in context: Perspectives on the ecology of human development*, (pp. 101-139). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10176-003>
- Elder Jr, G. H. (1998). The life course and human development. In W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology: Theoretical models of human development* (pp. 939-991). John Wiley & Sons Inc.
- Elder Jr, G. H. (1998). The life course as developmental theory. *Child development*, 69(1), 1-12. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1998.tb06128.x>
- Elder Jr, G. H., & Rockwell, R. C. (1979). The life-course and human development: An ecological perspective. *International Journal of Behavioral Development*, 2(1), 1-21. <https://doi.org/10.1177/016502547900200101>
- Elder Jr, G. H., Johnson, M. K., & Crosnoe, R. (2003). The emergence and development of life course theory. In J.T. Mortimer & M.J. Shanahan (Eds.), *Handbook of the life course* (pp. 3-19). Springer.
- Ellermann, H., Glowsky, D., Kromeier, K. U., & Andorfer, V. (2008). How Global Are Our Memories? An empirical approach using an online survey. *Comparativ*, 18(2), 99-115. <https://doi.org/10.26014/j.comp.2008.02.07>
- Emmons, R. A. (1991). Personal strivings, daily life events, and psychological and physical well-being. *Journal of Personality*, 59(3), 453-472. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1991.tb00256.x>

- EPA (2017). *Encuesta de Población Activa de las Comunidades Autónomas*. Retrieved from: <https://www.datosmacro.com/paro-epa/espana-comunidades-autonomas/pais-vasco>
- Ester, P., Vinken, H., & Diepstraten, I. (2002). Reminiscences of an extreme century: Intergenerational differences in time heuristics: Dutch people's collective memories of the 20th century. *Time & Society*, 11(1), 39-66. <https://doi.org/10.1177/0961463X02011001003>
- EUSTAT (2014). *Euskadi en la UE-28*. Retrieved from: http://www.eustat.eus/elementos/ele0011900/La_esperanza_de_vida_de_las_mujeres_vascas_854_anos_es_de_las_mas_altas_de_la_UE-28/not0011917_c.html
- Featherstone, M., & Hepworth, M. (2005). Ageing, the lifecourse and the sociology of embodiment. In G. Scambler & P. Higgs (Eds.), *Modernity, medicine and health*, (pp. 165-194). Routledge.
- Ferring, D., & Tournier, I. (2017). Autobiographical Memory, Self-Regulation, and Well-Being. In M. Robinson, & M. Eid (Eds.), *The Happy Mind: Cognitive Contributions to Well-Being* (pp. 275-289). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-58763-915>
- Filus, A., Junghaenel, D. U., Schneider, S., Broderick, J. E., & Stone, A. A. (2020). Age effects of frames of reference in self-reports of health, well-being, fatigue and pain. *Applied Research in Quality of Life*, 15(1), 35-54. <https://doi.org/10.1007/s11482-018-9663-7>
- Fiske, M., & Chiriboga, D.A. (1990). *Change and continuity in adult life*. Jossey-Bass Publishers.
- Fivush, R. (2011). The development of autobiographical memory. *Annual Review of Psychology*, 62, 559-582. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych.121208.131702>
- Fivush, R., & Nelson, K. (2004). Culture and language in the emergence of autobiographical memory. *Psychological Science*, 15(9), 573-577. <http://dx.doi.org/10.1111/j.0956-7976.2004.00722.x>
- Folkman S., Lazarus R.S., Pimley S., & Novacek J. (1987). Age differences in stress and coping processes. *Psychology and Aging*, 2(2), 171-184. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.2.2.171>

- Fredrickson, B. (2009). *Positivity*. Penguin Random House.
- Fried, M. (1980). Stress, strain, and role adaptation: Conceptual issues. In P. I. Ahmed & S. C. Plog (Eds.), *Uprooting and Development*, (pp. 67-96). Springer.
- Frijda, N. H. (1997). Commemorating. In J. W. Pennebaker, D. Paez, & B. Rimé (Eds.), *Collective memory of political events: Social psychological perspectives* (pp. 103–127). Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Gaborit, M. (2006). Memoria Histórica: Relato de las víctimas. *Pensamiento Psicológico*, 2(6), 7-20. Retrieved from: <https://www.redalyc.org/pdf/801/80100602.pdf>
- Gaminde, I., Uria, M., Padro, D., Querejeta, I., & Ozamiz, A. (1993). Depression in three populations in the Basque country—a comparison with Britain. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 28(5), 243-251. Retrieved from: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF00788744>
- Gaskell, G., & Wright, D. (1997) Group differences for memory of a political event. In J.W. Pennebaker, D. Paez, & B. Rimé, (Eds.), *Collective memory of political events: Social psychological perspectives*, (pp. 175–189). Lawrence Erlbaum Associates. <https://doi.org/10.4324/9780203774427>
- García-Bajos, E., & Migueles, M. (2016). Recuperación de experiencias autobiográficas positivas y negativas del pasado y futuro. *Ciencia Cognitiva*, 10(3), 89-91. Retrieved from: <http://www.cienciacognitiva.org/?p=1382>
- Gastron, L., & Lacasa, D. (2009). La percepción de cambios en la vida de hombres y mujeres, según la edad. *Población y Sociedad*, 16(1), 3-27. Retrieved from: http://www.scielo.org.ar/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1852-85622009000100001&lng=es&tlng=es
- George, L. K. (1993). Sociological perspectives on life transitions. *Annual Review of Sociology*, 19(1), 353-373. <http://dx.doi.org/10.1146/annurev.so.19.080193.002033>
- Gerber, T. P., & van Landingham, M. E. (2021). Ties That Remind: Known Family Connections to Past Events as Salience Cues and Collective Memory of Stalin’s Repressions of the 1930s in Contemporary Russia. *American Sociological Review*, 86(4), 639-669. <https://doi.org/10.1177/000312242111023798>

- Gerstorff, D., Ram, N., Estabrook, R., Schupp, J., Wagner, G. G., & Lindenberger, U. (2008). Life satisfaction shows terminal decline in old age: longitudinal evidence from the German Socio-Economic Panel Study (SOEP). *Developmental Psychology*, 44(4), 1148–59. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.44.4.1148>
- Giacaman, R., Shannon, H. S., Saab, H., Arya, N., & Boyce, W. (2007). Individual and collective exposure to political violence: Palestinian adolescents coping with conflict. *European Journal of Public Health*, 17(4), 361–368. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckl260>
- Giddens A., (1990). *The consequences of modernity*. Stanford University Press.
- Gillihan, S. J., Kessler, J., & Farah, M. J. (2007). Memories affect mood: Evidence from covert experimental assignment to positive, neutral, and negative memory recall. *Acta Psychologica*, 125(2), 144–154. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2006.07.009>
- Goldberg, E.L., & Comstock, G.W. (1980). Epidemiology of life events: frequency in general populations. *American Journal of Epidemiology*, 111(6), 736–752. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.aje.a112952>
- González-Arratia López-Fuentes, N. I., & Valdez Medina, J. L. (2013). Resiliencia y felicidad: el impacto de hechos vitales negativos y positivos en adolescentes. *Pensando Psicología*, 9(16), 43–53. <https://doi.org/10.16925/pe.v9i16.616>
- Goodman, G. S., Quas, J. A., Goldfarb, D., Gonzalves, L., & Gonzalez, A. (2019). Trauma and long-term memory for childhood events: Impact matters. *Child Development Perspectives*, 13(1), 3–9. <https://doi.org/10.1111/cdep.12307>
- Green, E. G., Deschamps, J. C., & Paez, D. (2005). Variation of individualism and collectivism within and between 20 countries: A typological analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36(3), 321–339. <https://doi.org/10.1177/0022022104273654>
- Griffin, L. J. (2004). “Generations and collective memory” revisited: Race, region, and memory of civil rights. *American Sociological Review*, 69(4), 544–557. <https://doi.org/10.1177/000312240406900404>
- Grover, S., & Helliwell, J. F. (2019). How’s life at home? New evidence on marriage and the set point for happiness. *Journal of Happiness Studies*, 20(2), 373–390. <https://doi.org/10.1007/s10902-017-9941-3>

- Gu, X., Tse, C. S., & Chan, M. H. M. (2020). Are older adults in Hong Kong “living in history” in their autobiographical memories?. *Applied Cognitive Psychology*, 34(1), 157-167. <https://dx.doi.org/10.1002/acp.3603>
- Guichard, E., & Henríquez, G. (2011). Memoria histórica en Chile: una perspectiva intergeneracional desde Concepción. *REIS*, 135, 3-26. <https://doi.org/10.5477/cis/reis.135.3>
- Guichard, E., Concha, V., Henríquez, G., Cavalli, S., & Lalive d’Epinay, C. (2013). Reconstrucción subjetiva del curso de la vida en Chile. *Revista Mexicana de Sociología*, 75(4), 617-646. Retrieved from: <https://www.redalyc.org/pdf/321/32128953004.pdf>
- Guignet, C. (2010). L’impact de la commémoration d’un événement sur la mémoire socio-historique. Le cas de la chute du Mur de Berlin [The impact of the commemoration of an event on the socio-historical memory. The case of the fall of the Berlin Wall] (Master Thesis in Economics). University of Genève, Geneva.
- Gungor, A., Young, M. E., & Sivo, S. A. (2021). Negative life events and psychological distress and life satisfaction in US college students: The moderating effects of optimism, hope, and gratitude. *Journal of Pedagogical Research*, 5(4), 62-75. <https://dx.doi.org/10.33902/JPR.2021472963>
- Haj-Yahia, M. M. (2008). Political violence in retrospect: Its effect on the mental health of Palestinian adolescents. *International Journal of Behavioral Development*, 32(4), 283-289. <https://doi.org/10.1177/0165025408090971>
- Halbwachs, M. (1950). *La mémoire collective*. Presses Universitaires de France.
- Halbwachs, M. (2004). *La memoria colectiva* (Vol. 6). Prensas de la Universidad de Zaragoza.
- Halbwachs, M., & Díaz, A. L. (1995). Memoria colectiva y memoria histórica. *REIS*, 69, 209- 219. <https://doi.org/10.2307/40183784>
- Halperin, E., & Gross, J. J. (2011). Intergroup anger in intractable conflict: Long-term sentiments predict anger responses during the Gaza war. *Group Processes & Intergroup Relations*, 14(4), 477-488. <https://doi.org/10.1177/1368430210377459>

- Hareven, T. K. (1994). Aging and generational relations: A historical and life course perspective. *Annual Review of Sociology*, 20(1), 437-461. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.20.080194.002253>
- Hareven, T.K., & Masaoka, K. (1988). Turning points and transitions: perceptions of the life course. *Journal of Family History*, 13(3), 271-289. <https://doi.org/10.1177/036319908801300117>
- Harris, T. (1987). Recent developments in the study of life events in relation to psychiatric and physical disorders. In B. Cooper (Ed.), *Psychiatric Epidemiology* (pp. 81-102). Routledge. <https://doi.org/10.1201/9781003134831>
- Harris, C. B., Rasmussen, A. S., & Berntsen, D. (2014). The functions of autobiographical memory: An integrative approach. *Memory*, 22(5), 559-581. <https://doi.org/10.1080/09658211.2013.806555>
- Hawkey, L. C., Wroblewski, K., Kaiser, T., Luhmann, M., & Schumm, L. P. (2019). Are US older adults getting lonelier? Age, period, and cohort differences. *Psychology and Aging*, 34(8), 1144-1157. <http://dx.doi.org/10.1037/pag0000365>
- Headey, B., Holmström, E., & Wearing, A. (1984). The impact of life events and changes in domain satisfactions on well-being. *Social Indicators Research*, 15(3), 203-227. <https://doi.org/10.1007/BF00668671>
- Headey, B., & Wearing, A. (1989). Personality, life events, and subjective well-being: Toward a dynamic equilibrium model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(4), 731-739. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.4.731>
- Heckhausen, J., Dixon, R. A., & Baltes, P. B. (1989). Gains and losses in development throughout adulthood as perceived by different adult age groups. *Developmental Psychology*, 25(1), 109-121. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.25.1.109>
- Helgeson, V. S., Reynolds, K. A., & Tomich, P. L. (2006). A meta-analytic review of benefit finding and growth. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74(5), 797-816. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.74.5.797>
- Helliwell, J., Layard, R., & Sachs, J. (2015). *Setting the stage. WORLD HAPPINESS REPORT 2015*, 2. Sustainable Development Solutions Network.

- Helliwell, J., Layard, R., & Sachs, J. (2017). *World Happiness Report 2017*. Sustainable Development Solutions Network.
- Helliwell, J. F., Huang, H., & Wang, S. (2019). Changing world happiness. *World Happiness Report 2019 (Chapter 2)*, 11-46. Retrieved from: https://heart4happiness.nl/wp-content/upload_folders/heart4happiness.nl/2019/03/WHR19.pdf#page=13
- Helliwell, J. F., Huang, H., Norton, M. B., & Wang, S. (2019). Happiness at different ages: The social context matters. In M. Rojas (Ed.), *The Economics of Happiness*, (pp. 455-481). Springer.
- Herranz, K., & Basabe, N. (1999). Identidad nacional, ideología política y memoria colectiva. *Psicología Política*, 18, 31-47. Retrieved from: <https://www.ehu.eus/documents/1463215/1504271/HerranzBasabe99.pdf>
- Hervás, G., & Vázquez, C. (2013). Construction and validation of a measure of integrative well-being in seven languages: the Pemberton Happiness Index. *Health and Quality of Life Outcomes*, 11(1), 66. <https://doi.org/10.1186/1477-7525-11-66>
- Hirst, W. (2016). The (social) context of memory. In C. Stone & L. Bietti (Eds.), *Contextualizing human memory: An interdisciplinary approach to understanding how individuals and groups remember the past* (pp. 209–216). Routledge/Taylor & Francis Group.
- Hirst, W., & Manier, D. (2008). Towards a psychology of collective memory. *Memory*, 16(3), 183-200. <https://doi.org/10.1080/09658210701811912>
- Hirst, W., Phelps, E. A., Meksin, R., Vaidya, C. J., Johnson, M. K., Mitchell, K. J., ... & Olsson, A. (2015). A ten-year follow-up of a study of memory for the attack of September 11, 2001: Flashbulb memories and memories for flashbulb events. *Journal of Experimental Psychology: General*, 144(3), 604–623. <https://doi.org/10.1037/xge0000055>
- Hirst, W., Yamashiro, J. K., & Coman, A. (2018). Collective memory from a psychological perspective. *Trends in Cognitive Sciences*, 22(5), 438-451. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2018.06.001>
- Hirst, W., & Meksin, R. (2018). Aligning flashbulb and collective memories. In O. Luminet, A. Curci & M.A. Conway (Eds.), *Flashbulb memories: New challenges and future perspectives* (pp. 201-218). Psychology Press.

- Ho, E. Q. Y., Leong, C. H., & Lim, V. (2018). "Narratives of our past:" Taking a journey through history for collective well-being. *Asian Journal of Social Psychology*, 21(4), 271-281. <http://dx.doi.org/10.1111/ajsp.12333>
- Holmes, T. H., & Rahe, R. H. (1967). The social readjustment rating scale. *Journal of Psychosomatic Research*, 11(2), 213-218. [http://dx.doi.org/10.1016/0022-3999\(67\)90010-4](http://dx.doi.org/10.1016/0022-3999(67)90010-4)
- Holmes, A., & Conway, M. A. (1999). Generation identity and the reminiscence bump: Memory for public and private events. *Journal of Adult Development*, 6(1), 21-34. <https://doi.org/10.1023/A:1021620224085>
- Huang, L. L., Liu, J. H., & Chang, M. (2004). 'The double identity' of Taiwanese Chinese: A dilemma of politics and culture rooted in history. *Asian Journal of Social Psychology*, 7(2), 149-168. <https://doi.org/10.1111/j.1467-839x.2004.00141.x>
- Hutchison, E. D. (2010). A life course perspective. *Dimensions of human behavior: The changing life course*, 4, 1-38. Retrieved from: http://www.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/36521_CLC_Chapter1.pdf
- Hyman, I. E., & Faries, J. M. (1992). The functions of autobiographical memory. In M.A. Conway, D.C. Rubin, H. Spinnler, & W.A. Wagenaar (Eds.), *Theoretical perspectives on autobiographical memory* (pp. 207-221). Springer.
- Inglehart, R. (Ed.). (2004). *Human beliefs and values: A cross-cultural sourcebook based on the 1999-2002 values surveys*. Editorial Siglo XXI.
- Inglehart, R., & Baker, W. E. (2000). Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values. *American Sociological Review*, 65(1), 19-51. <https://doi.org/10.2307/2657288>
- Iyer, A., Jetten, J., Tsivrikos, D., Postmes, T., & Haslam, S. A. (2009). The more (and the more compatible) the merrier: Multiple group memberships and identity compatibility as predictors of adjustment after life transitions. *British Journal of Social Psychology*, 48(4), 707-733. <https://doi.org/10.1348/014466608X397628>
- Jansari, A., & Parkin, A. J. (1996). Things that go bump in your life: Explaining the reminiscence bump in autobiographical memory. *Psychology and Aging*, 11(1), 85-91. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.11.1.85>

- Janssen, S. M., Murre, J. M., & Meeter, M. (2008). Reminiscence bump in memory for public events. *European Journal of Cognitive Psychology*, 20(4), 738-764. <https://doi.org/10.1080/09541440701554409>
- Jebb, A. T., Morrison, M., Tay, L., & Diener, E. (2020). Subjective well-being around the world: trends and predictors across the life span. *Psychological Science*, 31(3), 293-305. <https://doi.org/10.1177/0956797619898826>
- Jeronimus, B. F., Ormel, J., Aleman, A., Penninx, B. W., & Riese, H. (2013). Negative and positive life events are associated with small but lasting change in neuroticism. *Psychological Medicine*, 43(11), 2403-2415. <https://doi.org/10.1017/S0033291713000159>
- Joshanloo, M. (2019). Investigating the relationships between subjective well-being and psychological well-being over two decades. *Emotion*, 19(1), 183-187. <https://doi.org/10.1037/emo0000414>
- Jovanović, V., & Joshanloo, M. (2019). The determinants of life satisfaction in Serbia: Findings from the Gallup World Poll. *International Journal of Wellbeing*, 9(1), 43-60. <https://doi.org/10.5502/ijw.v9i1.751>
- Kaniasty, K., & Jakubowska, U. (2014). Can appraisals of common political life events impact subjective well-being?. *Journal of Applied Social Psychology*, 44(12), 751-767. <https://doi.org/10.1111/jasp.12265>
- Kasl, S. V. (1984). Stress and health. *Annual Review of Public Health*, 5(1), 319-341. <https://doi.org/10.1146/annurev.pu.05.050184.001535>
- Kessler, R. C., Price, R. H., & Wortman, C. B. (1985). Social factors in psychopathology: Stress, social support, and coping processes. *Annual Review of Psychology*, 36(1), 531- 572. Retrieved from: <https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev.ps.36.020185.002531>
- Kettlewell, N., Morris, R. W., Ho, N., Cobb-Clark, D. A., Cripps, S., & Glozier, N. (2020). The differential impact of major life events on cognitive and affective wellbeing. *SSM-Population Health*, 10, 100533. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2019.100533>
- Keyes, C. L. M. (1998). Social well-being. *Social Psychology Quarterly*, 61(2), 121-140. <https://doi.org/10.2307/2787065>
- Keyes, C. L. (2013). *Mental well-being: International contributions to the study of positive mental health* (Vol. 8), Springer.

- Knowlton, B. J., & Squire, L. R. (1995). Remembering and knowing: Two different expressions of declarative memory. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 21(3), 699–710. <https://doi.org/10.1037/0278-7393.21.3.699>
- Kohli M. (1986). The world we forgot: a historical review of the life course. In V.W. Marshall (Ed.), *Later life. The social psychology of aging* (pp. 271-303). Sage.
- Koppel, J., & Berntsen, D. (2014a). The cultural life script as cognitive schema: How the life script shapes memory for fictional life stories. *Memory*, 22(8), 949-971. <https://doi.org/10.1080/09658211.2013.859269>
- Koppel, J., & Berntsen, D. (2014b). Does everything happen when you are young? Introducing the youth bias. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 67(3), 417-423 <https://doi.org/10.1080/17470218.2013.869613>
- Koppel, J., & Rubin, D. C. (2016). Recent advances in understanding the reminiscence bump: The importance of cues in guiding recall from autobiographical memory. *Current Directions in Psychological Science*, 25(2), 135-140. <https://doi.org/10.1177/0963721416631955>
- Kraaij, V., Arensman, E., & Spinhoven, P. (2002). Negative Life Events and Depression in Elderly Persons: A Meta-Analysis. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences*, 57(1), 87-94. <https://doi.org/10.1093/geronb/57.1.p87>
- Krause, N. (1988). Stressful life events and physician utilization. *Journal of Gerontology*, 43(2), S53-S61. <https://doi.org/10.1093/geronj/43.2.S53>
- Krause, N. (2010). Receiving social support at church when stressful life events arise: Do Catholics and Protestants Differ?. *Psychology of Religion and Spirituality*, 2(4), 234- 246. <https://doi.org/10.1037/a0020036>
- Lachman, M. E. (2004). Development in midlife. *Annual Review in Psychology*, 55, 305-331. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.55.090902.141521>
- Lachman M. E. (2015). Mind the Gap in the Middle: A Call to Study Midlife. *Research in Human Development*, 12(3-4), 327–334. <https://doi.org/10.1080/15427609.2015.1068048>
- Lalivie d'Épinay, C., Cavalli, S., & Aeby, G. (2008). Générations et mémoire historique. Une comparaison internationale. *Le social à l'épreuve des parcours de vie*, 245-259. Retrieved from: <https://archive-ouverte.unige.ch/unige:1771>

- Lalive d'Épinay, C., & Cavalli, S. (2009). Cambios percibidos en el curso de la vejez más avanzada. In S. L. Chapot, P. L. Guido, M. B. López, D. L. Mingorance, & J. Szulik (Eds.), *Temas de psicogerontología. Investigación, clínica y recursos terapéuticos* (pp. 1-18). Akadia.
- Lalive d'Épinay, C., Bickel, J.F., Cavalli, S., & Spini, D. (2011). El curso de la vida: emergencia de un paradigma interdisciplinario. In J. A. Yuni (Ed.), *La vejez en el curso de la vida* (pp. 11-30). Encuentro Grupo Editor.
- Landreville, P., & Vezina, J. (1992). A comparison between daily hassles and major life events as correlates of well-being in older adults. *Canadian Journal on Aging/La Revue Canadienne du Vieillissement*, 11(2), 137-149. <https://doi.org/10.1017/S0714980800011685>
- Larsen, R. J., & Ketelaar, T. (1991). Personality and susceptibility to positive and negative emotional states. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(1), 132-140. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.61.1.132>
- Lavee, Y., McCubbin, H. I., & Olson, D. H. (1987). The effect of stressful life events and transitions on family functioning and well-being. *Journal of Marriage and the Family*, 857-873. <https://doi.org/10.2307/351979>
- Lazarus, R. S., & Cohen, J. B. (1977). Environmental stress. In I. Altman & J.F. Wholwill (Eds.), *Human behavior and environment*, (pp. 89-127). Springer.
- Leiner, M., Villanos, M. T., Puertas, H., Peinado, J., Ávila, C., & Dwivedi, A. (2015). The emotional and behavioral problems of children exposed to poverty and/or collective violence in communities at the Mexico-United States border: A comparative study. *Salud Mental*, 38(2), 95-102. <https://doi.org/10.17711/SM.0185-3325.2015.013>
- Licata, L., Mercy, A. (2015). Collective Memory of Social Psychology. In James D. Wright (Ed.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, (pp. 194-199). Elsevier.
- Lipset, S. M., & Bendix, R. (2018). *Social mobility in industrial society*. Routledge.
- Liu, J. H. (2005). Social Representations of Events and People in World History Across 12 Cultures. *J. Cross-Cult. Psychol.*, 36, 171-191. <https://doi.org/10.1177/0022022104272900>

- Liu, J. H., & Hilton, D. J. (2005). How the past weighs on the present: Social representations of history and their role in identity politics. *British Journal of Social Psychology*, 44(4), 537-556. <https://doi.org/10.1348/014466605X27162>
- Liu, J. H., Goldstein-Hawes, R., Hilton, D., Huang, L. L., Gastardo-Conaco, C., Dresler-Hawke, E., ... & Hidaka, Y. (2005). Social representations of events and people in world history across 12 cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36(2), 171-191. <https://doi.org/10.1177/0022022104272900>
- Liu, J. H., & Páez, D. (2019). Social representations of history as common ground for processes of intergroup relations and the content of social identities. In D. Matsumoto & H. C. Hwang (Eds.), *The handbook of culture and psychology*, (pp. 586–614). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190679743.003.0018>
- Liu, J. H., & Khan, S. S. (2021). Implications of a psychological approach to collective remembering: Social Representations as cultural ground for interpreting survey and experimental results. *Journal of Pacific Rim Psychology*, 15, 263–271. <https://doi.org/10.1177/18344909211007938>
- Luhmann, M., Hofmann, W., Eid, M., & Lucas, R. E. (2012). Subjective well-being and adaptation to life events: a meta-analysis. *Journal of personality and social psychology*, 102(3), 592-615. <http://dx.doi.org/10.1037/a0025948>
- Luhmann, M., & Hawkey, L. C. (2016). Age differences in loneliness from late adolescence to oldest old age. *Developmental Psychology*, 52(6), 943-998. <http://dx.doi.org/10.1037/dev0000117>
- Luhtanen, R., & Crocker, J. (1992). A collective self-esteem scale: Self-evaluation of one's social identity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 18(3), 302-318. <https://doi.org/10.1177/0146167292183006>
- Madoglou, A., Melista, A., & Liaris-Hochhaus, S. (2010). Greeks' and Germans' representations of world events: Selective memory and voluntary oblivion. *Papers on Social Representations*, 19(2), 1–40. Retrieved from: <https://psr.iscte-iul.pt/index.php/PSR/article/view/401>
- Malle, C., Desgranges, B., Peschanski, D. & Eustache, F. (2018). The strength of collective memory in autobiographical memory. *Revue de Neuropsychologie*, 10, 59-64. <https://doi.org/10.3917/rne.101.0059>

- Mangelsdorf, J., Eid, M., & Luhmann, M. (2019). Does growth require suffering? A systematic review and meta-analysis on genuine posttraumatic and postecstatic growth. *Psychological Bulletin*, 145(3), 302-402. <https://doi.org/10.1037/bul0000173>
- Mannheim, K. (1952). The problem of generations. In P. Kecskemeti (Ed.), *Essays on the Sociology of Knowledge* (pp. 276-322). Routledge & Kegan Paul.
- Manzi, C., Vignoles, V. L., & Regalia, C. (2010). Accommodating a new identity: Possible selves, identity change and well-being across two life-transitions. *European Journal of Social Psychology*, 40(6), 970-984. <https://doi.org/10.1002/ejsp.669>
- Marín, J. M., Molinero, C., & Ysàs, P. (2001). *Historia política de España, 1939-2000* (Vol. 194). AKAL.
- Marsh, L., Edginton, T., Conway, M. A., & Loveday, C. (2019). Positivity bias in past and future episodic thinking: Relationship with anxiety, depression, and retrieval-induced forgetting. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 72(3), 508-522. <https://doi.org/10.1177/1747021818758620>
- Marshall V.W., & Mueller M.M. (2003). Theoretical roots of the life-course perspective. In W.R. Heinz, & V.W. Marshall (Eds.), *Social dynamics of the life course. Transitions, institutions, and interrelations* (pp. 3-32). Aldine de Gruyter.
- Martenot, A., & Cavalli, S. (2014). Histoire et parcours de vie: la perception des changements sociohistoriques. *Temporalités [Online]. Revue de Sciences Sociales et Humaines*, (20). Retrieved from : <http://journals.openedition.org/temporalites/2882>
- Martínez-Zelaya, G., Bilbao Ramírez, M., & Páez Rovira, D. (2022). Lo bueno es más fuerte que lo malo para el bienestar eudaimónico. *Revista de Psicología*, 40(1), 455-490. Retrieved from: <https://revistas.pucp.edu.pe/index.php/psicologia/article/view/24625>
- Maybery, D. J., Jones-Ellis, J., Neale, J., & Arentz, A. (2006). The positive event scale: Measuring uplift frequency and intensity in an adult sample. *Social Indicators Research*, 78(1), 61-83. <https://doi.org/10.1007/s11205-005-4096-8>

- McCullough, G., Huebner, E. S., & Laughlin, J. E. (2000). Life events, self-concept, and adolescents' positive subjective well-being. *Psychology in the Schools*, 37(3), 281-290. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1520-6807\(200005\)37:3<281::AID-PITS8>3.0.CO;2-2](https://doi.org/10.1002/(SICI)1520-6807(200005)37:3<281::AID-PITS8>3.0.CO;2-2)
- McDonald, P. (1996). Demographic life transitions: an alternative theoretical paradigm. *Health Transition Review, Supplement 6*, 385-392. <https://doi.org/10.2307/40652270>
- McLeod, J.D. (1996). Life events. In J.E. Birren (Ed.). *Encyclopedia of gerontology* (pp. 41-51). Academic Press.
- Meier, B. (2020). Collective memory for political leaders in a collaborative government system: Evidence for generation-specific reminiscence effects. *Memory & Cognition*, 49(1), 83-89. <https://doi.org/10.3758/s13421-020-01076-8>
- Méndez, L., Cavalli, S., El-Astal, S., & Alzugaray, C., (2018). Hechos de cambio en el curso de la vida: su impacto en la memoria autobiográfica y en el bienestar. *Revista Latinoamericana de Psicología Positiva*, 4, 185-200.
- Menon, V., Boyett-Anderson, J. M., Schatzberg, A. F., & Reiss, A. L. (2002). Relating semantic and episodic memory systems. *Cognitive Brain Research*, 13(2), 261-265. [https://doi.org/10.1016/s0926-6410\(01\)00120-3](https://doi.org/10.1016/s0926-6410(01)00120-3)
- Michaelian, K. (2015). Opening the doors of memory: is declarative memory a natural kind?. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*, 6(6), 475-482. <https://doi.org/10.1002/wcs.1364>
- Miller, M. A., & Rahe, R. H. (1997). Life changes scaling for the 1990s. *Journal of Psychosomatic Research*, 43(3), 279-292. [https://doi.org/10.1016/S0022-3999\(97\)00118-9](https://doi.org/10.1016/S0022-3999(97)00118-9)
- Mitchell, T.R., Thompson, L., Peterson, E., & Cronk, R. (1997). Temporal adjustments in the evaluation of events: The "rosy view". *Journal of Experimental Social Psychology*, 33(4), 421-448. <https://doi.org/10.1006/jesp.1997.1333>
- Moscovici, S. (1998). Social consciousness and its history. *Culture & Psychology*, 4(3), 411-429. <https://doi.org/10.1177/1354067X9800400306>
- Moscovici, S. (1998). The history and actuality of social representations. In U. Flick (Ed.), *The psychology of the social* (pp. 209-247). Cambridge University Press.

- Multhaup, K., Johnson, M., & Tetirick, J. (2005). The wane of childhood amnesia for autobiographical and public event memories. *Memory*, 13(2), 161-173. <https://doi.org/10.1080/09608210344000652>
- Mund, M., Freuding, M. M., Möbius, K., Horn, N., & Neyer, F. J. (2019). The Stability and Change of Loneliness Across the Life Span: A Meta-Analysis of Longitudinal Studies. *Personality and Social Psychology Review*, 24(1), 1-29. <http://dx.doi.org/10.1177/1088868319850738>
- Muratori, M., Delfino, G., & Zubieta, E. (2012). Sucesos vitales y bienestar. *Anuario de Investigaciones*, 19(1), 49-57. Retrieved from: <https://www.redalyc.org/pdf/3691/369139948004.pdf>
- Murphy, D. H., & Castel, A. D. (2021). The dynamics of memory for United States presidents in younger and older adults. *Memory*, 29(9), 1232-1244. <https://doi.org/10.1080/09658211.2021.1974050>
- Neal, A. G. (2005). *National trauma and collective memory: Extraordinary events in the American experience*. ME Sharpe.
- Nelson, K. (2003). Self and social functions: Individual autobiographical memory and collective narrative. *Memory*, 11(2), 125-136. <https://doi.org/10.1080/741938203>
- Nezlek, J. B. (2020). When the good may be stronger than the bad: Perceived influence of daily events on well-being. *The Journal of Positive Psychology*, 1-11. <https://doi.org/10.1080/17439760.2020.1832248>
- Nora, P. (1989). Between memory and history: Les lieux de mémoire. *Representations*, 26, 7-24. Retrieved from: <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ARCH230/PierreNora.pdf>
- Norris, F. H. (1990). Screening for Traumatic Stress: A Scale for Use in the General Population. *Journal of Applied Social Psychology*, 20(20), 1704-1715. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1990.tb01505.x>
- Oberti, P., Paredes, M., Da Costa, S., Méndez, L., Cavalli, S., & Páez, D. (2019). Memorias socio-históricas, trayectorias biográficas y representaciones sociales de la historia: una mirada generacional y de género a la memoria colectiva del período de la dictadura cívico-militar en Uruguay. In S. Seidman, & N. Pievi (Eds.), *Identidades y conflictos sociales. Aportes y desafíos de la investigación sobre representaciones sociales* (pp. 519-562). Belgrano. Retrieved from: <http://repository.supsi.ch/id/eprint/11205>

- Oddone, M. J., & Lynch, G. (2008). Las memorias de los hechos socio-históricos en el curso de la vida. *Revista Argentina de Sociología*, 6(10), 121-142. Retrieved from: <https://www.redalyc.org/pdf/269/26961009.pdf>
- Oddone, M. J., & Lynch, G. (2010). Memoria e impacto de la crisis de 2001 en las biografías individuales: Argentina en el cambio de siglo. *Societal and Political Psychology International Review*, 1(2), 37-63. Retrieved from: https://www2.supsi.ch/cms/cevi/wp-content/uploads/sites/6/2014/05/SPPIR_2010.pdf
- Odermatt, R., & Stutzer, A. (2019). (Mis-) predicted subjective well-being following life events. *Journal of the European Economic Association*, 17(1), 245-283. <https://doi.org/10.1093/jeea/jvy005>
- Ogden, J. (2015). *Psychologie de la Sante*. De Boeck.
- Overbeek, G., Vermulst, A., de Graaf, R., ten Have, M., Engels, R., & Scholte, R. (2010). Positive life events and mood disorders: Longitudinal evidence for an erratic lifecourse hypothesis. *Journal of Psychiatric Research*, 44(15), 1095-1100. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2010.03.019>
- Oyanedel, J. C., Bilbao, M. Á., & Páez, D. (2015). *La felicidad de los chilenos*. RIL editores.
- Özer, S., & Ergün, G. (2012). Social representation of events in world history: Crosscultural consensus or Western discourse? How Turkish students view events in world history. *International Journal of Psychology*, 48(4), 1-9. <https://doi.org/10.1080/00207594.2012.687109>
- Páez, D. (1986). *Factores psicossociales y salud mental*. Fundamentos.
- Páez, D. (2001). Represión política y memoria colectiva: El caso chileno. In D. Páez (Ed.), *Asedios a la memoria* (pp.219-247). Ediciones Chile América-CESOC.
- Páez, D., Valencia, J. F., Pennebaker, J. W., & Rimé, B. Jodelet, D. (Eds.) (1998). *Memorias colectivas de procesos culturales y políticos*. Universidad del País Vasco (UPV-EHU).
- Páez, D., Velasco, C., & Campos, M. (2004). Formas de afrontamiento, mecanismos de defensa e inteligencia emocional: comparación teórica y evaluación empírica de su frecuencia y funcionalidad. *Revista de Psicoterapia*, 15(60), 23-46. <https://doi.org/10.33898/rdp.v15i60.759>

- Páez, D., Bilbao, M.A., & Javaloy, F. (2008). Del trauma a la felicidad. In M. Casullo (Ed.), *Prácticas en Psicología Positiva* (pp. 1-29). Lugar Editorial.
- Páez, D., & Liu, J. H. (2011). Collective memory of conflicts. In D. Bar-Tal (Ed.), *Intergroup Conflicts and their Resolution: A social Psychological perspective*, (pp. 105-124). Psychology Press.
- Páez, D. & Liu, J. H. (2012). Collective Remembering. In D. J. Christie (Ed.), *The Encyclopedia of Peace Psychology*, (pp. 155-159). Blackwell.
- Páez, D., Bobowik, M., Liu, J. H., & Basabe, N. (2015). Shared beliefs about world history and cultural context: A theoretical review and a collective-level analysis 1. In C. Stone & L. Bietti (Eds.), *Contextualizing human memory*, (pp. 102-123). Psychology Press.
- Páez, D., Liu, J. H., Bobowik, M., Basabe, N., & Hanke, K. (2016). Social representations of history, cultural values, and willingness to fight in a war: A collective level analysis in 40 nations. *Asian Journal of Social Psychology*, 19(4), 347-361. <https://doi.org/10.1111/ajsp.12153>
- Páez, D., Mathias, A., Cavalli, S., Guichard, E., Pizarro, J. J., Méndez, L., & El-Astal, S. (2017). Flashbulb memories and collective memories: psychosocial processes related to rituals, emotions, and memories. In O. Luminet & A. Curci (Eds.), *Flashbulb Memories: New Challenges and future perspectives*, (pp. 219-239). Psychology Press.
- Paredes, M., & Oberti, P. (2015). Eventos sociohistóricos en la vida de los uruguayos. Una perspectiva generacional. *Revista de Ciencias Sociales, DS-FCS*, 28(36), 145-168. Retrieved from: http://www.scielo.edu.uy/scielo.php?pid=S0797-55382015000100008&script=sci_arttext
- Parisi, E. R., & Manzi, A. C. (2013). Golpe de Estado en Argentina (1976/1983): Consecuencias sociales, culturales y psicológicas. *Revista Latinoamericana de Derechos Humanos*, 24(1-2), 159-170. Retrieved from: <https://www.revistas.una.ac.cr/index.php/derechoshumanos/article/view/5802>
- Park, J., Joshanloo, M., & Scheifinger, H. (2019). Predictors of life satisfaction in a large nationally representative Japanese sample. *Social Science Research*, 82, 45-58. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2019.03.016>

- Park, C., Majeed, A., Gill, H., Tamura, J., Ho, R. C., Mansur, R. B., ... & McIntyre, R. S. (2019). The Effect of Loneliness on Distinct Health Outcomes: A Comprehensive Review and Meta-Analysis. Available at SSRN 3463317. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3463317>
- Pedersen, D. (2002). Political violence, ethnic conflict, and contemporary wars: broad implications for health and social well-being. *Social Science & Medicine*, 55(2), 175-190. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(01\)00261-1](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(01)00261-1)
- Pedersen, D., Tremblay, J., Errázuriz, C., & Gamarra, J. (2008). The sequelae of political violence: assessing trauma, suffering and dislocation in the Peruvian highlands. *Social Science & Medicine*, 67(2), 205-217. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2008.03.040>
- Pennebaker J.W., Paez D., Rimé B. (Eds.) (1997). *Collective memory of political events. Social psychological perspectives*. Lawrence Erlbaum.
- Pennebaker, J. W., Páez, D., & Deschamps, J.C. (2006). The social psychology of history. Defining the most important events of the last 10, 100, and 1000 years. *Psicología Política*, 32, 15-32. Retrieved from: <https://psycnet.apa.org/record/2010-23557-002>
- Pennebaker, J. W., Rimé, B., & Paez, D. (Eds.). (2013). *Collective memory of political events: Social psychological perspectives*. Psychology Press.
- Perner, J., & Ruffman, T. (1995). Episodic memory and autoautocentric consciousness: developmental evidence and a theory of childhood amnesia. *Journal of Experimental Child Psychology*, 59(3), 516-548. <https://doi.org/10.1006/jecp.1995.1024>
- Pillemer, D. (2003). Directive functions of autobiographical memory: The guiding power of the specific episode. *Memory*, 11(2), 193-202. <https://doi.org/10.1080/741938208>
- PNUD (2017). *Informe sobre Desarrollo Humano 2016*. Retrieved from: http://hdr.undp.org/sites/default/files/HDR2016_SP_Overview_Web.pdf.
- Pollock, G. (2008). Youth transitions: Debates over the social context of becoming an adult. *Sociology Compass*, 2(2), 467-484. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9020.2008.00097.x>

- Praharso, N. F., Tear, M. J., & Cruwys, T. (2017). Stressful life transitions and wellbeing: A comparison of the stress buffering hypothesis and the social identity model of identity change. *Psychiatry Research*, 247, 265-275. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2016.11.039>
- Prizmić-Larsen, Z., Kaliterna-Lipovčan, L., Larsen, R., Brkljačić, T., & Brajša-Žganec, A. (2019). The Role of Flourishing in Relationship between Positive and Negative Life Events and Affective Well-Being. *Applied Research in Quality of Life*, 1-19. <https://doi.org/10.1007/s11482-019-09743-y>
- Punamäki, R. (2010). Posttraumatic Growth in Middle Eastern Context: Expression and determinants among Palestinians. In T. Weiss, & Berger, R. (Eds.), *Posttraumatic growth and culturally competent practice: Lessons learned from around the globe* (pp. 313-48). Wiley.
- Rathbone, C. J., Moulin, C. J., & Conway, M. A. (2008). Self-centered memories: The reminiscence bump and the self. *Memory & Cognition*, 36(8), 1403-1414. <https://doi.org/10.3758/MC.36.8.1403>
- Reese, H. W., & Smyer, M. A. (1983). The dimensionalization of life events. In E. J. Callahan, & K. A. McClusky (Eds.), *Life-span developmental psychology* (pp. 1-33). Academic Press
- Renoult, L., Davidson, P. S., Palombo, D. J., Moscovitch, M., & Levine, B. (2012). Personal semantics: at the crossroads of semantic and episodic memory. *Trends in Cognitive Sciences*, 16(11), 550-558. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2012.09.003>
- Riley, M. W., Johnson, M., & Foner, A. (Eds.). (1972). *Aging and society: A sociology of age stratification*. Russell Sage Foundation.
- Robinaugh, D. J., & McNally, R. J. (2010). Autobiographical memory for shame or guilt provoking events: Association with psychological symptoms. *Behaviour Research and Therapy*, 48(7), 646-652. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2010.03.017>
- Rosenthal, R. & Rosnow, R. L. 2008. *Essentials of Behavioral Research: Methods and Data Analysis*. Third Edition. McGraw-Hill. <http://dx.doi.org/10.34944/dspace/66>

- Ross, M. & Wilson, A.E. (2002). It feels like yesterday: Self-esteem, valence of personal past experiences, and judgments of subjective distance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(5), 792–803. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.82.5.792>
- Ross, M., & Wang, Q. (2010). Why we remember and what we remember: Culture and autobiographical memory. *Perspectives on Psychological Science*, 5(4), 401-409. <https://doi.org/10.1177/174569161037555>
- Ross, J., Hutchison, J., & Cunningham, S. J. (2020). The me in memory: The role of the self in autobiographical memory development. *Child Development*, 91(2), e299-e314. <https://doi.org/10.1111/cdev.13211>
- Rottenbacher, J. M., & Espinosa, A. (2010). Identidad nacional y memoria histórica colectiva en el Perú. Un estudio exploratorio. *Revista de Psicología*, 28(1), 147-174. Retrieved from: <https://revistas.pucp.edu.pe/index.php/psicologia/article/view/435>
- RStudio Team (2015) RStudio: Integrated Development for R. RStudio, Inc., Boston, MA (Computer Software v0.98.1074). <http://www.rstudio.com/>
- Rubin, D. C., & Wenzel, A. E. (1996). One hundred years of forgetting: A quantitative description of retention. *Psychological Review*, 103(4), 734. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.103.4.734>
- Rubin, D. C., & Berntsen, D. (2003). Life scripts help to maintain autobiographical memories of highly positive, but not highly negative, events. *Memory & Cognition*, 31(1), 1-14. <https://doi.org/10.3758/BF03196077>
- Rubin, D. C., Berntsen, D., & Hutson, M. (2009). The normative and the personal life: Individual differences in life scripts and life story events among USA and Danish undergraduates. *Memory*, 17(1), 54-68. <https://doi.org/10.1080/09658210802541442>
- Ruiz-Vargas, J. M. (2004). Claves de la memoria autobiográfica. In C. Fernández, & M.A. Hermosilla (Eds.), *Autobiografía en España: Un balance* (pp. 183-220). Visor.
- Ruiz-Vargas, J. M. (2010). *Manual de psicología de la memoria*. Síntesis.

- Ryff, C.D. (1986). The subjective construction of self and society: an agenda for life-span research. In V.W. Marshall (Ed.), *Later life. The social psychology of aging* (pp. 33-74). Sage.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is Everything or its? Explorations on the meaning of Psychological Well-Being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 1069-1081. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.6.1069>
- Ryff, C. D., & Keyes, C. L. M. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(4), 719-727. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.69.4.719>
- Salas, M. M., & De Oliveira, O. (2009). Los jóvenes en el inicio de la vida adulta: trayectorias, transiciones y subjetividades. *Estudios Sociológicos*, 27(79), 267-289. <https://doi.org/10.24201/es.2009v27n79.269>
- Salgado, S., & Kingo, O. S. (2019). How is physiological arousal related to self-reported measures of emotional intensity and valence of events and their autobiographical memories?. *Consciousness and Cognition*, 75, 102811. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2019.102811>
- Sampson, R. J., & Laub, J. H. (1995). *Crime in the making: Pathways and turning points through life*. Harvard University Press.
- Sandín, B. (2003). El estrés: un análisis basado en el papel de los factores sociales. *Revista Internacional de Psicología Clínica y de la Salud*, 3(1), 141-157. Retrieved from: <http://www.scielo.org.co/pdf/psdc/v29n1/v29n1a03.pdf>
- Scarf, D., Gross, J., Colombo, M., & Hayne, H. (2013). To have and to hold: Episodic memory in 3- and 4-year-old children. *Developmental Psychobiology*, 55(2), 125-132. <https://doi.org/10.1002/dev.21004>
- Schaie K.W. (1994). The course of adult intellectual development. *American Psychologist*, 49(4), 304-313. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.49.4.304>
- Schaie K.W. (1996). *Adult intellectual development: The Seattle Longitudinal Study*. Cambridge University Press.
- Scherman, A. Z., Salgado, S., Shao, Z., & Berntsen, D. (2017). Life script events and autobiographical memories of important life story events in Mexico, Greenland, China, and Denmark. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 6(1), 60-73. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jarmac.2016.11.007>

- Schlagman, S., Schulz, J., & Kvavilashvili, L. (2006). A content analysis of involuntary autobiographical memories: Examining the positivity effect in old age. *Memory, 14*, 161-175. <https://doi.org/10.1080/09658210544000024>
- Schorr, M. (2004). *Industria y Nación*. EDHASA.
- Schuman, H., & Scott, J. (1989). Generations and collective memories. *American Sociological Review, 54*(3), 359-381. <https://doi.org/10.2307/2095611>
- Schuman, H., Steeh, C., Bobo, L., & Krysan, M. (1997). *Racial attitudes in America: Trends and interpretations*. Harvard University Press. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/254077473_On_the_Meaning_Measurement_and_Implications_of_Racial_Resentment
- Schuman, H., Akiyama, H. Knauper, H. (1998). Collective memories of Germans and Japanese about the past half-century. *Memory, 6*(4), 427-454. <https://doi.org/10.1080/741942611>
- Schuman, H., Belli, R.F. & Bischooping, K. (1998). La base generacional del conocimiento histórico [Generational bases of historical knowledge]. In D. Páez, J.F. Valencia, J.W. Pennebaker, B. Rimé, & D. Jodelet (Eds.), *Memorias colectivas de procesos culturales y políticos [Collective memories of cultural and political processes]*, (pp. 83-120). Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea.
- Schuman, H., & Corning, A. (2000). Collective Knowledge of Public Events: The Soviet Era from the Great Purge to Glasnost. *American Journal of Sociology, 105*(4), 913-956. <https://doi.org/10.1086/210396>
- Schuman, H., Vinitzky-Seroussi, V. & Vinokur, A.D. (2003). Keeping the Past Alive: Memories of Israeli Jews at the Turn of the Millennium. *Sociological Forum 18*, 103-136. <https://doi.org/10.1023/A:1022606912871y>
- Schuman, H., & Rodgers, W. L. (2004). Cohorts, chronology, and collective memories. *Public Opinion Quarterly, 68*(2), 217-254. <https://doi.org/10.1093/poq/nfh012>
- Schuman, H., Schwartz, B., & D'Arcy, H. (2005). Elite Revisionists and Popular Beliefs: Christopher Columbus, Hero or Villain? *Public Opinion Quarterly, 69*(1), 2-29. <https://doi.org/10.1093/poq/nfi001>

- Schuman, H., & Corning, A. (2012). Generational memory and the critical period: Evidence for national and world events. *Public Opinion Quarterly*, 76(1), 1-31. <https://doi.org/10.1093/poq/nfr037>
- Schwartz, R. M., Liu, B., Lieberman-Cribbin, W., & Taioli, E. (2017). Displacement and mental health after natural disasters. *The Lancet Planetary Health*, 1(8), e314. [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(17\)30138-9](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(17)30138-9)
- Scott, J., & Zac, L. (1993). *Generations, collective memory and events in Europe*. University of Essex.
- Sederberg, P. B., Howard, M. W., & Kahana, M. J. (2008). A context-based theory of recency and contiguity in free recall. *Psychological Review*, 115(4), 893-912. <https://doi.org/10.1037/a0013396>
- Sedikides, C., & Skowronski, J. J. (2020). In human memory, good can be stronger than bad. *Current Directions in Psychological Science*, 29(1), 86-91. <https://doi.org/10.1177/0963721419896363>
- Settersten R.A. (1999). *Lives in time and place. The problems and promises of developmental science*. Baywood.
- Shahar, G., & Priel, B. (2002). Positive life events and adolescent emotional distress: In search of protective-interactive processes. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 21(6), 645-668. <https://doi.org/10.1521/jscp.21.6.645.22798>
- Shavelson, R. J., & Bolus, R. (1982). Self-concept: The interplay of theory and methods. *Journal of Educational Psychology*, 74(1), 3 -17. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.74.1.3>
- Sheldon, S., Williams, K., Harrington, S., & Otto, A. R. (2020). Emotional cue effects on accessing and elaborating upon autobiographical memories. *Cognition*, 198, 104217. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2020.104217>
- Shiota, M. N., & Levenson, R. W. (2009). Effects of aging on experimentally instructed detached reappraisal, positive reappraisal, and emotional behavior suppression. *Psychology and Aging*, 24(4), 890-900. <https://doi.org/10.1037/a0017896>
- Silver, I. (1996). Role transitions, objects, and identity. *Symbolic Interaction*, 19(1), 1-20. <https://doi.org/10.1525/si.1996.19.1.1>

- Simón, T., Gallego-Largo, T. R., & Suengas, A. G. (2009). Memoria y envejecimiento: recuerdo, reconocimiento y sesgo positivo. *Psicothema*, 21(3), 409-415. Retrieved from: <http://www.psicothema.com/pi?pii=3646>
- Singer, J., Rexhaj, B., & Baddeley, J. (2007). Older, wiser, and happier? Comparing older adults' and college students' self-defining memories. *Memory*, 15(8), 886-898. <https://doi.org/10.1080/09658210701754351>
- Skavronskaya, L., Moyle, B., & Scott, N. (2020). The Experience of Novelty and the Novelty of Experience. *Frontiers in Psychology*, 11, 322. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00322>
- Skowronski, J. J. (2011). The positivity bias and the fading affect bias in autobiographical memory: A self-motives perspective. In M. D. Alicke & C. Sedikides (Eds.), *Handbook of self-enhancement and self-protection*, (pp. 211-231). The Guilford Press.
- Smeekes, A. (2015). National nostalgia: A group-based emotion that benefits the in-group but hampers intergroup relations. *International Journal of Intercultural Relations*, 49, 54-67. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2015.07.001>
- Smeekes, A., Verkuyten, M., & Martinovic, B. (2015). Longing for the country's good old days: National nostalgia, autochthony beliefs, and opposition to Muslim expressive rights. *British Journal of Social Psychology*, 54(3), 561-580. <https://doi.org/10.1111/bjso.12097>
- Smith, C. A. (1984). Local history in global context: social and economic transitions in western Guatemala. *Comparative Studies in Society and History*, 26(2), 193-228. <https://doi.org/10.1017/S0010417500010872>
- Smith, K. W., Avis, N. E., & Assmann, S. F. (1999). Distinguishing between quality of life and health status in quality of life research: a meta-analysis. *Quality of Life Research*, 8(5), 447-459. <https://doi.org/10.1023/a:1008928518577>
- Speer, M. E., & Delgado, M. R. (2017). Reminiscing about positive memories buffers acute stress responses. *Nature Human Behaviour*, 1(5), 1-9. <https://doi.org/10.1038/s41562-017-0093>
- Squire, L. R., & Zola, S. M. (1998). Episodic memory, semantic memory, and amnesia. *Hippocampus*, 8(3), 205-211. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-1063\(1998\)8:3<205::AID-HIPO3>3.0.CO;2-I](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-1063(1998)8:3<205::AID-HIPO3>3.0.CO;2-I)

- Stallings, M. C., Dunham, C. C., Gatz, M., Baker, L. A., & Bengtson, V. L. (1997). Relationships among life events and psychological well-being: More evidence for a two-factor theory of well-being. *Journal of Applied Gerontology*, 16(1), 104-119. <https://doi.org/10.1177/073346489701600106>
- Staudinger, U. M., & Pasupathi, M. (2000). Life-span perspectives on self, personality, and social cognition. In F. I. M. Craik & T. A. Salthouse (Eds.), *The handbook of aging and cognition* (pp. 633-688). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Steptoe, A., Deaton, A., & Stone, A. A. (2015). Psychological wellbeing, health and ageing. *The Lancet*, 385(9968), 640-648. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(13\)61489-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(13)61489-0)
- Stone, C. B., & Jay, A. C. (2019). From the individual to the collective: The emergence of a psychological approach to collective memory. *Applied Cognitive Psychology*, 33(4), 504-515. <https://doi.org/10.1002/acp.3564>
- Sugarman, L. (1986). *Life-span development: Concepts, theories and interpretations*. Methuen.
- Suh, E. M. (2002). Culture, identity consistency, and subjective well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(6), 1378-1391. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.83.6.1378>
- Suh, E., Diener, E., & Fujita, F. (1996). Events and subjective well-being: Only recent events matter. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(5), 1091-1102. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.5.1091>
- Tajfel, H. (Ed.). (1978). *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. Academic Press.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of inter-group conflict. In W. G. Austin, & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of inter-group relations* (pp. 33-47). Brooks/Cole.
- Talarico, J. M., & Rubin, D. C. (2017). Ordinary memory processes shape flashbulb memories of extraordinary events: A review of 40 years of research. In O. Luminet & A. Curci (Eds.), *Flashbulb Memories: New Challenges and future perspectives*, (pp. 73-95). Psychology Press.
- Taylor, S. (1991). Asymmetrical effects of positive and negative events: the mobilization-minimization hypothesis. *Psychological Bulletin*, 110(1), 67-85. <http://dx.doi.org/10.1037/0033-2909.110.1.67>

- Techio, E., Bobowik, M., Páez, D., Cabecinhas, R., Liu, J. H., Zubieta, E., & Espinosa, A. (2010). Social representations of history, wars and politics in Latin America, Europe and Africa. *Revista de Psicología Social*, 25(1), 11–26. <https://doi.org/10.1174/021347410790193441>
- Techio, E., Zubieta, E., Páez, D., de Rivera, J., Rimé, B., & Kanyangara, P. (2011). "Clima Emocional y Violencia Colectiva: El estado de la cuestión e instrumentos de medición. In D. Páez, C. Martín-Beristain, J. L. Gonzalez and J. de Rivera (Eds). *Superando la violencia colectiva y construyendo cultura de paz* (pp. 99–148). Fundamentos.
- Thomsen, D. K., & Berntsen, D. (2008). The cultural life script and life story chapters contribute to the reminiscence bump. *Memory*, 16(4), 420–435. <https://doi.org/10.1080/09658210802010497>
- Tol, W. A., Kohrt, B. A., Jordans, M. J., Thapa, S. B., Pettigrew, J., Upadhaya, N., & de Jong, J. T. (2010). Political violence and mental health: a multi-disciplinary review of the literature on Nepal. *Social science & medicine*, 70(1), 35–44. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2009.09.037>
- Touraine A. (1969). *La société postindustrielle*. Denoël.
- Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., & Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Basil Blackwell.
- Tulving, E., & Markowitsch, H. J. (1998). Episodic and declarative memory: role of the hippocampus. *Hippocampus*, 8(3), 198–204. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-1063\(1998\)8:3<198::AID-HIPO2>3.0.CO;2-G](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-1063(1998)8:3<198::AID-HIPO2>3.0.CO;2-G)
- Usher, J. A., & Neisser, U. (1993). Childhood amnesia and the beginnings of memory for four early life events. *Journal of Experimental Psychology: General*, 122(2), 155–165. <https://doi.org/10.1037/0096-3445.122.2.155>
- Vanderlind, W. M., Stanton, C. H., Weinbrecht, A., Velkoff, E. A., & Joormann, J. (2017). Remembering the good ole days: Fear of positive emotion relates to affect repair using positive memories. *Cognitive Therapy and Research*, 41(3), 362–368. <https://doi.org/10.1007/s10608-016-9775-z>
- Vázquez, C., Hervás, G., Rahona, J. J., & Gómez, D. (2009). Bienestar psicológico y salud: Aportaciones desde la Psicología Positiva. *Anuario de Psicología Clínica y de la Salud*, 5(1), 15–28. Retrieved from: http://institucionales.us.es/apcs/doc/APCS_5_esp_15-28.pdf

- Ventevogel, P. (2016). *Borderlands of mental health. Explorations in medical anthropology, psychiatric epidemiology and health system research in Afganistan and Burundi*. [PhD Thesis, University of Amsterdam]. Retrieved from: <https://hdl.handle.net/11245/1.541314>
- Vinogradnaitè, I. (2018). Time and History in the Memories of Soviet Generations. *Baltic Journal of Political Science*, 7(1), 45-55. <https://doi.org/10.15388/BJPS.2018.7-8.3>
- Visser, P. S., & Mirabile, R. R. (2004). Attitudes in the social context: the impact of social network composition on individual-level attitude strength. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(6), 779-795. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.87.6.779>
- Wagoner, B. (2015). Collective remembering as a process of social representation. In G. Sammut, E. Andreouli, G. Gaskell, & J. Valsiner (Eds.), *The Cambridge handbook of social representations*, (pp. 143-162). Cambridge University Press.
- Walker, W. R., Skowronski, J. J., & Thompson, C. P. (2003). Life is pleasant—and memory helps to keep it that way!. *Review of General Psychology*, 7(2), 203-210. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.7.2.203>
- Walker, W. R., & Skowronski, J. J. (2009). The fading affect bias: But what the hell is it for?. *Applied Cognitive Psychology: The Official Journal of the Society for Applied Research in Memory and Cognition*, 23(8), 1122-1136. <https://doi.org/10.1002/acp.1614>
- Wang, Q. (2011). Autobiographical memory and culture. *Online Readings in Psychology and Culture*, 5(2), 2307-0919. <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1047>
- Wang, Q. (2016). Remembering the self in cultural contexts: A cultural dynamic theory of autobiographical memory. *Memory Studies*, 9(3), 295-304. <https://doi.org/10.1177/1750698016645238>
- Wang, Q. (2021). The cultural foundation of human memory. *Annual Review of Psychology*, 72, 151-179. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-070920023638>

- Wang, Q., Conway, M., Kulkofsky, S., Hou, Y., Mueller-Johnson, K., Aydin, C., & Williams, H. (2009). The "egocentric" Americans? Long-term memory for public events in five countries. *Cognitive Sciences*, 4(2), 111-120. Retrieved from: https://www.researchgate.net/profile/Qi-Wang-39/publication/287549029_The_egocentric_americans_Long-term_memory_for_public_events_in_five_countries/links/6079cd3e2fb9097c0cec9fc6/The-egocentric-americans-Long-term-memory-for-public-events-in-five-countries.pdf
- Waters, T. E. (2014). Relations between the functions of autobiographical memory and psychological wellbeing. *Memory*, 22(3), 265-275. <https://doi.org/10.1080/09658211.2013.778293>
- Waters, T. E., Bauer, P. J., & Fivush, R. (2014). Autobiographical memory functions served by multiple event types. *Applied Cognitive Psychology*, 28(2), 185-195. <https://doi.org/10.1002/acp.2976>
- Wildschut, T., Bruder, M., Robertson, S., van Tilburg, W. A. P., & Sedikides, C. (2014). Collective nostalgia: A group-level emotion that confers unique benefits on the group. *Journal of Personality and Social Psychology*, 107(5), 844-863. <https://doi.org/10.1037/a0037760>
- Williams, H. L., Conway, M. A., & Cohen, G. (2008). Autobiographical memory. In G. Cohen & M. A. Conway (Eds.), *Memory in the real world* (pp. 21-90). Psychology Press.
- Wills, T. A., Sandy, J. M., Shinar, O., & Yaeger, A. (1999). Contributions of positive and negative affect to adolescent substance use: Test of a bidimensional model in a longitudinal study. *Psychology of Addictive Behaviors*, 13(4), 327-338. <https://doi.org/10.1037/0893-164X.13.4.327>
- Wilson, A.E., & Ross, M. (2001). From chump to champ: People's appraisals of their earlier and present selves. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(4), 572-584. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.80.4.57>
- Wilson, A., & Ross, M. (2003). The identity function of autobiographical memory: Time is on our side. *Memory*, 11(2), 137-149. <https://doi.org/10.1080/741938210>

- Worell, J. (1981). Life-span sex roles: Development, continuity, and change. In R.M. Lerner & N.A. Bush-Rossnagel (Eds.), *Individuals as producers of their development: A life-span perspective*, (pp. 313-347). Academic Press.
- World Health Organization (2002). *World Health Survey: Short Questionnaire Rotation A*. World Health Organization.
- Yacoub, I. B. D., & dos Reis Justi, F. R. (2020). A relação do fading affect bias com o humor e a memória episódica. *Revista Psicologia em Pesquisa*, 14(3), 111-132. <https://doi.org/10.34019/1982-1247.2020.v14.30616>
- Yamashiro, J. K., Van Engen, A., & Roediger III, H.L. (2019). American origins: Political and religious divides in US collective memory. *Memory Studies*, <https://doi.org/10.1177/1750698019856065>
- Ye, L., Posada, A., & Liu, Y. (2019). A review on the relationship between Chinese adolescents' stress and academic achievement. In Y. Liu (Ed.), *Child and Adolescent Development in China. New Directions for Child and Adolescent Development*, 163, (pp. 81-95). <https://doi.org/10.1002/cad.20265>
- Zaragoza Scherman, A., Salgado, S., Shao, Z., & Berntsen, D. (2015). Event centrality of positive and negative autobiographical memories to identity and life story across cultures. *Memory*, 23(8), 1152-1171. <https://doi.org/10.1080/09658211.2014.962997>
- Zaromb, F. M., Liu, J. H., Páez, D., Hanke, K., Putnam, A. L., & Roediger III, H. L. (2018). We made history: Citizens of 35 countries overestimate their Nation's role in world history. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 7(4), 521-528. <https://doi.org/10.1016/j.jarmac.2018.05.006>
- Zautra, A. J., & Reich, J. W. (1983). Life events and perceptions of life quality: Developments in a two-factor approach. *Journal of Community Psychology*, 11(2), 121-132. [https://doi.org/10.1002/1520-6629\(198304\)11:2<121::AID-JCOP2290110206>3.0.CO;2-V](https://doi.org/10.1002/1520-6629(198304)11:2<121::AID-JCOP2290110206>3.0.CO;2-V)
- Zautra, A. J., Affleck, G. G., Tennen, H., Reich, J. W., & Davis, M. C. (2005). Dynamic approaches to emotions and stress in everyday life: Bolger and Zuckerman reloaded with positive as well as negative affects. *Journal of Personality*, 73(6), 1511-1538. <https://doi.org/10.1111/j.0022-3506.2005.00357.x>

- Zebian, S., & Brown, N. R. (2014). Living in history in Lebanon: The influence of chronic social upheaval on the organisation of autobiographical memories. *Memory*, 22(3), 194-211. <http://dx.doi.org/10.1080/09658211.2013.775310>
- Zhou, L., & Chen, J. (2017). Life events and hopelessness depression: The influence of affective experience. *PloS One*, 12(11), e0187898. <http://dx.doi.org/10.1371/journal.pone.0187898>
- Zubieta, E., & Delfino, G. (2010). Satisfacción con la vida, bienestar psicológico y bienestar social en estudiantes universitarios de Buenos Aires. *Anuario de Investigaciones*, 17, 277-283. Retrieved from: <https://www.redalyc.org/pdf/3691/369139946018.pdf>
- Zupan, Z., Žeželj, I., & Andjelković, I. (2017). Memory bias in depression: effects of self-reference and age. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 36(4), 300-315. <https://doi.org/10.1521/jscp.2017.36.4.300>

Eranskinak

I. CEVI galdetegia

Data: 20__ / __ / __

BIZITZAKO ALDAKETAK ETA GERTAERAK

I) Zure bizitzako gertatu berriak

Azken urtean (azken 12 hilabeteak kontuan hartuz, gaurko unera arte) **zure bizitzan aldaketa garrantzitsurik izan al da?**

- Bai

- Ez (II. galderara joan)

«Bai» erantzunez gero: **Zein izan ziren aldaketa horiek?**

Mesedez, deskriba ezazu labur-labur bakoitza eta adierazi benetan etekinik edo galerarik eragin duen zuregan.

1. Aldaketa: _____

Irabazia Galera Biak Ez bata ez bestea Ez dakit

2. Aldaketa: _____

Irabazia Galera Biak Ez bata ez bestea Ez dakit

3. Aldaketa: _____

Irabazia Galera Biak Ez bata ez bestea Ez dakit

Beste aldaketa batzuk: _____

Irabazia Galera Biak Ez bata ez bestea Ez dakit

II) Zure bizitzako inflexio-puntu nagusiak

Orain kontuan har ezazu zure bizitza orohar, zein izan dira inflexio-puntu nagusiak, benetan garrantzia izan duten une horiek, edo zure bizitzan aldaketa esanguratsurik eragin duten horiek? Mesedez, deskriba ezazu labur-labur bakoitza eta adierazi benetan etekinik edo galerarik eragin duen zuregan. (Aipa itzazu gehienez lau)

1. Deskribapena: _____

Zertan eragin du aldaketa esanguratsu horrek zuretzat? _____

Gertatutako urtea/k _____ Zure adina une horretan _____

Non zeunden une horretan? (adierazi hiria edo herria, erkidegoa eta herrialdea) _____

Irabazia Galera Biak Ez bata ez bestea Ez dakit

2. Deskribapena: _____

Zertan eragin du aldaketa esanguratsu horrek zuretzat? _____

Gertatutako urtea/k _____ Zure adina une horretan _____

Non zeunden une horretan? (adierazi hiria edo herria, erkidegoa eta herrialdea) _____

Irabazia Galera Biak Ez bata ez bestea Ez dakit

3. Deskribapena: _____

Zertan eragin du aldaketa esanguratsu horrek zuretzat? _____

Gertatutako urtea/k _____ Zure adina une horretan _____

Non zeunden une horretan? (adierazi hiria edo herria, erkidegoa eta herrialdea) _____

Irabazia Galera Biak Ez bata ez bestea Ez dakit

4. Deskribapena: _____

Zertan eragin du aldaketa esanguratsu horrek zuretzat? _____

Gertatutako urtea/k _____ Zure adina une horretan _____

Non zeunden une horretan? (adierazi hiria edo herria, erkidegoa eta herrialdea) _____

Irabazia Galera Biak Ez bata ez bestea Ez dakit

III) Zure bizitza markatu zuten gertaera historikoak

Orain, kontuan har ditzagun zure herrialdean eta munduan jazo ziren gertaera edo aldaketa esanguratsuak zure bizitzan zehar. Zein izan dira gehien eragin zizutenak? Mesedez, deskriba ezazu labur-labur bakoitza eta adierazi benetan etekinik edo galerarik eragin duen zuregan. (Aipa itzazu gehienez lau)

1. Deskribapena: _____

Zergatik markatu zaituzte bereziki? _____

Gertatutako urtea/k _____ Zure adina une horretan _____

Non zeunden une horretan? (adierazi hiria edo herria, erkidegoa eta herrialdea) _____

Irabazia Galera Biak Ez bata ez bestea Ez dakit

2. Deskribapena: _____

Zergatik markatu zaituzte bereziki? _____

Gertatutako urtea/k _____ Zure adina une horretan _____

Non zeunden une horretan? (adierazi hiria edo herria, erkidegoa eta herrialdea) _____

Irabazia Galera Biak Ez bata ez bestea Ez dakit

3. Deskribapena: _____

Zergatik markatu zaituzte bereziki? _____

Gertatutako urtea/k _____ Zure adina une horretan _____

Non zeunden une horretan? (adierazi hiria edo herria, erkidegoa eta herrialdea) _____

Irabazia Galera Biak Ez bata ez bestea Ez dakit

4. Deskribapena: _____

Zergatik markatu zaituzte bereziki? _____

Gertatutako urtea/k _____ Zure adina une horretan _____

Non zeunden une horretan? (adierazi hiria edo herria, erkidegoa eta herrialdea) _____

Irabazia Galera Biak Ez bata ez bestea Ez dakit

IV) Datu osagarriak

Sexu: Emakumezkoa Gizonezkoa

Jaiotze-data: 19__ **Nazionalitatea:** _____

Egoera Zibila:

Ezkongabea	☐
Ezkondua, bizikidea	☐
Dibortziatua, bananduta	☐
Alarguna	☐

Seme-alabarik baduzu? Bai Zenbat _____ Ez

Norekin bizi zara?
(aukera bat baino gehiago marka dezakezu)

Bakarrik	☐
Ezkontide, bikotekide	☐
Aita edota ama	☐
Semea/alaba	☐
Beste senideren bat	☐
Laguna, adiskidea	☐
Besterik	☐

Lortutako ikasketa maila gorena (amaitu ez arren)

Ikasketa ez formala	☐
Lehenengo hezkuntza	☐
Bigarren hezkuntza	☐
3. hezkuntza/unibertsitatea	☐

Zertan jarduten duzu gaur egun (zeregin nagusia)?

Ikaslea	☐
Lanean	☐
Etxekoandrea	☐
Langabezian	☐
Jubilatua	☐

Nola ebaluatuko zenuke zure osasun egoera?

Oso ona	☐
Ona	☐
Nahikoa	☐
Eskasa	☐
Txarra	☐

PHI – Pemberton Happiness Index

Mesedez, adierazten den eskala erabiliz, esan zer neurritan zauden ados

baieztapen hauekin:

		Gutziz desadostasunean										Gutziz ados					
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10					
1	Nire bizitzarekin pozik nago.						0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2	Nire eguneroko zereginak betetzeko behar den energiarekin sentitzen naiz.						0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3	Nire bizitza baliagarri eta baliotsua dela uste dut.						0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
4	Nire izaerarekin pozik nago.						0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
5	Nire bizitza ikaskuntzaz eta erronkaz beteta dago.						0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
6	Nire inguruko pertsonekin oso hurbil sentitzen naiz.						0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
7	Nire eguneroko ia arazo guztiak konpontzeko gai sentitzen naiz.						0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
8	Garrantzitsuak diren gauzetan naizen bezalakoa izan naiteke.						0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
9	Gauza txiki askorekin gozatzen dut egunero.						0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
10	Nire eguneroko bizitzan une askotan gaizki sentitzen naiz.						0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	Neure burua guztiz garatzea ahalbidetzen didan gizartean bizi naizela sentitzen dut.						0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Dena bateratuta kontuan izanik, zuk esango zenuke zarela:

- Oso zoriontsu
- Nahiko zoriontsu
- Ez oso zoriontsu
- Batere zoriontsu

Zelako garrantzia dauka erlijioak zure bizitzan?:

Batere garrantzitsua Zerbait garrantzitsua

Nahiko garrantzitsu Oso garrantzitsua

Zein da zure erlijioa? (erlijiorik baduzu):

Katolikoa Protestantea

Ebangelista Jehovaharen lekukoa

Islam Judua

Budista Ateoa

Agnostikoa Beste bat _____

Politika gaietan, jendeak, maiz eskubia eta ezkerre aipatzen du. Politikan interesa eduki ala ez eduki, hurrengo eskalan, non kokatuko zenituzke zure ideia politikoak?

Mutur ezkerrekoa					Mutur eskubidea	
1	2	3	4	5	6	7

ESKERRIK ASKO ZURE LAGUNTZAGATIK

II. Supplemental material

Table 7

Percentage of mentioning by age group, and test for generation effects for the 10 most mentioned events.

Event and year(s)	% of having mentioned the event							Logistic B ratios comparing the reference group with each other ¹					R ² _N	Class
	20-24	35-39	50-54	65-69	80-84	Sex	Educ. Level	B ₁ (SE)	B ₂ (SE)	B ₃ (SE)	B ₄ (SE)	B ₅ (SE)		
<i>Al Asfal Macul</i> (53 day siege in the Gaza strip) (2014)	66.93 ^a	67.74	54.76	46.28	30.84	-0.713 ^{***} (0.18)	-0.338 ^{***} (0.09)		0.002 (0.28)	-0.762 ^{**} (0.28)	-1.17 ^{***} (0.29)	-2.12 ^{***} (0.36)	.159	GE
Internal division (Hamas-OLP conflict) (2006-2014)	54.33	62.10 ^a	56.35	50.41	14.95	-0.096 (0.17)	-0.046 (0.09)	-0.331 (0.26)		-0.282 (0.27)	-0.527 [*] (0.27)	-2.308 ^{***} (0.37)	.142	PPE
Yasser Arafat's death (2004)	36.22	60.48 ^a	52.38	50.41	25.23	-0.319 (0.17)	-0.081 (0.09)	-1.002 ^{***} (0.26)		-0.379 (0.27)	-0.475 (0.27)	-1.623 ^{***} (0.33)	.091	PPE
Gaza War (Gaza Massacre, Operation Cast Lead) (2008-2009)	53.54 ^a	46.77	28.57	30.58	7.48	-1.565 ^{***} (0.2)	0.136 (0.11)		-0.274 (0.28)	-0.927 ^{**} (0.3)	-0.875 ^{**} (0.3)	-2.387 ^{***} (0.48)	.290	GE
Naksa Day (Commemoration of the displacement of the Palestinian after the Six-Day War) (1967)	-	-	8.73	40.50 ^a	64.49	0.682 [*] (0.27)	-0.173 (0.13)	-	-	-2.03 ^{***} (0.37)		0.803 ^{***} (0.30)	.323	PPE
Saddam Hussein's execution (2006)	14.17 ^a	21.77	25.40	25.62	17.76	0.679 ^{**} (0.21)	-0.048 (0.1)		0.52 (0.34)	0.628 (0.34)	0.668 (0.34)	0.099 (0.41)	.046	PPE
Suez Crisis (Second Arab-Israeli War) (1956)	-	-	-	23.14	56.07 ^a	0.36 (0.32)	-0.052 (0.15)	-	-	-	-1.353 (0.33)		.018	PPE

First Intifada (1987)	-	10.48	34.13 ^a	12.40	13.08	0.128 (0.26)	-0.286* (0.13)	-	-1.387*** (0.37)	-1.321*** (0.34)	-1.615*** (0.38)	.120	GE
Israeli-Palestinian Conflict (Middle-East Conflict) (1948-)	-	-	-	0.83	72.90 ^a	0.128 (0.26)	-0.391 (0.21)	-	-	-5.568*** (1.05)	-	.056	PGE
<i>Hygarat Al Siguil</i> War (Operation Pillar of Defense) (2012)	21.26 ^a	15.32	7.94	4.13	1.87	-1.022*** (0.3)	0.189 (0.17)	-0.332* (0.34)	-0.897** (0.43)	-1.162* (0.54)	-2.129** (0.83)	.162	GE

Note: ¹ Logistic regressions that explains having mentioned the event, by the age groups, sex (1 = women, 2 = men), and educational level (4 levels). In the analyses, age groups were introduced as indicators in order to compare a reference group (with the highest probability of having lived the event in the 10-30) against every other group. Reference groups are denoted with the superscript a (left side of the table), and in blank (right side of the table). $B_i(SE)$, Betas and Standard Errors of regression analyses. Betas' subscripts indicate the age group compared against the reference group. R^2 , Nagelkerke's R^2 . The symbol "-" is used to indicate the age group exclusion of the analysis when their members were not born when the event occurred. GE (Generation Effect); PGE (Possible Generation Effect); PPE (Possible Period Effect).

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Glosategia

IDENTITATE INDIBIDUALA ETA KOLEKTIBOA

Auto-identifikazioa (*self-identification*): Norberaren identitatea termino partikularretan eraikitzeke ekintza da, oro har, ezaugarri edo atributu jakin batzuk dituen pertsona gisa edo identitate indibidual gisa (adibidez, adimentsua naiz, zoritxarrekoa naiz, potoloa naiz) edo talde edo kategoria jakin bateko kide gisa (adibidez, "latinoa naiz", "lesbiana naiz", "Aita naiz") edo identitate sozial edo kolektiboa (APA, 2010). Gizarte-identitatea autodefinizioaren emaitza da, talde sozial jakin bateko kide izatetik abiatuta; identitate pertsonala, berriz, pertsona bere ezaugarri bakar eta idiosinkrasikoetatik abiatuta definitzen den kasuetan aplikatzen da (Morales et al., 2007).

Auto-kontzeptu indibiduala (*self-concept*): Pertsonak beren ezaugarri buruz duten ezagutza-multzoa da. Badirudi bere buruaren zentzua bi urte inguruan garatzen dela. Badirudi jarraitutasunaren zentzua eta norberak gorputzean duen kokapena unibertsalak direla kultura guztietan (Moghaddam, 1998). Norberak bere buruaz egiten duen ikuskera eta ebaluazioa da, ezaugarri, gaitasun eta trebetasun psikologiko eta fisikoak barne hartzen dituena. Autokontzeptuak gizabanakoak denboran duen identitate-sentsazioari laguntzen dio, eta, neurri batean, Ni-aren eskematizazio inkontzientearen mende dago (APA, 2010). Gizarte-kogniziotik, auto-kontzeptua da norberaren buruari buruzko sinesmenen eta jarrerren multzo antolatu batean datzan oinarritzko eskema. Banakako biografia baten ezaugarri idiosinkrasikoek edo espezifikoez auto-kontzeptu pertsonala ezaugarritzen dute. Nork bere burua ezaugarri bakarreko pertsonatzat hartzen duenean, autokontzeptua edo identitate pertsonala ateratzen da. Adibidez, ni Joaquín Cortés naiz, nazioarteko dantzaria, Naomi Campbell modeloaren mutil-lagun ohia.

Auto-kontzeptu kolektiboa (*collective self*): Taldearen irudia edo auto-estereotipoa. Pertzepzio sozialean gehien agertzen diren kategoriak sexua, adina, klase eta estatus soziala eta kategoria etniko edo kulturalak dira. Ni

kolektiboaren ezaugarriak “gu” erreferentziatzen hartzen dira, erredundanteak dira eta beren artean oso lotuta daude: adibidez, Ipar Irlandan, protestantea izatea eta unionista izatea (Ingalaterrarekiko harremanaren alde, irlandar nazionalismo katolikoaren aurka, etab.) atributu elkartuak eta erredundanteak dira. Ni pertsonalaren ezaugarriek gizabanakoa dute erreferentzia gisa, anitzak dira eta ez erredundanteak: adibidez, irlandarra naiz, ez protestantea, U2 rock taldeko abeslaria eta Bono dut izena. Autokontzeptu pertsonalak eta kolektiboak jatorri soziala dute (Páez et al., 2004). Autokontzeptu kolektiboa norberaren kontzeptuarekin lotzen da azterlan batzuetan, eta taldearentzat eta pertsonarentzat deskribatzaileak diren nortasun-adjektibo berak erabiltzen dituzte, bereziki subjektuak taldearekin oso identifikatuta daudenean.

Identitate indibiduala (*self identity*): Pertsona bakar batek gainerakoen aurrean dituen ezaugarriak buruzkoa da, norberari besteengandik ezberdina eta denboran jarraitua izateari ematen zaion zentzuari buruzkoa. Gure indibidualtasunaz eta zenbait taldeetako partaidetzaz dugun ideia da, eta narratiba autobiografikoekin eta kulturarekin lotuta dago. Identitatearen funtzioa oreka psikikoa mantentzea da, bere burua positiboki baloratuz, gertaera eta elementu desberdinen aurrean jarduteko gaitasuna duen pertsona baliotsu bat sentituz, eta ingurunera egokituz, identitatearen zenbait ezaugarri aldatuz ingurune berri batean integratzeko.

Identitate soziala eta nortasun kolektiboa (*social identity and collective identity*): Partzialki trukagarriak diren kontzeptuak dira. Identitate soziala pertsona batek talde bateko kide izatearen arabera duen zentzua da (Tajfel eta Turner, 1979). Identitate soziala, “gizabanako baten autokontzeptuaren zatia, talde bateko kide izatearen ezagutzatik ondorioztatzen dena, kide izateari egozten zaion balio eta esanahi emozionalarekin batera” (Tajfel, 1978, 63. or.). Identitate soziala gizabanako bat hainbat taldeekin identifikatzeko prozesu baten ondoriozko kontzeptua

da. Taldeko identitatea taldearen autodefinizioa da, hau da, taldeak bere buruaz egiten duen definizioa, kideek bere taldeari buruz dituzten pertzepzioen azken emaitza. Bere kideek talde bati egotzen dizkioten nolakotasun eta ezaugarrien batura, taldekideek beren buruarengan "gu" bezala pentsatzen dutenean. Identitate kolektiboa taldearen autodefinizio gisa kontzeptualizatu daiteke, hau da, taldeak bere buruaz egiten duen definizio gisa, kideek beren taldearenak direla onartzen duten ezaugarri partekatuak kontuan hartuta (Morales et al., 2007).

Identitate indibidualaren eta identitate sozialaren arteko harremana:

Identitate soziala nagusitzen bada, indibiduala desagertu egiten da. Testuinguruak nortasun nagusi bakarra aktibatzen duela suposatzen da. Tajfelen identitate sozialaren teoriarako eta Turner eta bere kolaboratzaileen auto-kategorizaziorako (1987), taldearekiko identifikazio soziala taldeen arteko harreman eta gatazka testuinguruetan gertatzen da – adibidez, turista, langile edo ikasle gisa beste herrialde batera joan eta atzerritar gisa hautematen eta tratatzen denean. Testuinguruak nortasun kolektiboa edo taldearekiko identitatea gailentzen eta nabarmentzen du. Pertsonak taldeko kide gisa sailkatu edo kategorizatzen dira (adibidez, euskaldunak gara). Hori pertzepzio-prozesuengatik gertatzen da, pertsonak erakunde gisa hautematen diren testuinguru batean daudelako (bilduta daude, kontrol sozialeko agenteek edo beste talde batzuek antzeko gisa tratatzen dituzte), pentsamendu-prozesu landuagoengatik bezala – pertsonen ideologia edo esparru definitzailea partekatzen dute: mugimendu bateko kideak dira, erlijio batekoak, etab. Bere taldeko kide izatea erraz nabarmentzen denean eta erraz hautematen denean (klub baten jarraitzaileen talde bat beste baten aurrean, manifestariak manifestarien aurka, funtzionarioak jendearen aurrean, etab.), pertsonak bere burua sailkatzen edo sailkatzen du bere taldeko kide gisa, eta bere burua beste guztien desberdina den pertsona bakar gisa hautemateari uzten dio. Testuinguru horretan, despertsonalizazio-prozesu bat gerta daiteke

(pertsonek gehiago pentsatzen edo hautematen dute beren burua taldeko kide gisa pertsona bakar gisa baino). Pertsonak bere taldeko kide gisa bere burua kategorizatzen duenean gertatzen den prozesua da. Adibidez, norbaitek esaten duenean: "Alemaniarra naiz". Une horretan, bere burua beste guztien desberdina den pertsona bakar gisa hautemateari uzten dio, eta bere taldeko gainerako pertsonen parekotzat hartzen da, haien baliokidetzat eta haiekin trukagarritzat. Beste era batera esanda, bere buruari Alemaniako ezaugarri estereotipikoak aplikatzen dizkio (Morales et al., 2007). Identitate sozialak identitate indibiduala edo ni pertsonala eklipsaratu edo ordezkaturiko luke – bata bestea nagusitzen bada, ez du eragiten –. Pertsonak bere burua euskalduntzat jotzen badu (edo katolikotzat, edo kontserbadoretzat, edo sozialistatzat, etab.), ez du pertsona espezifikotzat hartzen. Euskalduna izateak bideratzen du bere burua. Postulatu horiek euskarri enpiriko mugatua dute.

Autoestimua (*self-esteem*): Pertsonak bere buruarekiko duen jarrera, auto-kontzeptuaren ebaluazio-osagaia izanik (pertsona batek bere buruaz egiten duen balorazio orokorra, Páez et al., 2004). Auto-kontzeptuak berak positibotzat dituen nolakotasun eta ezaugarrien pertzepzio-maila da. Pertsonaren autoirudi fisikoa, bere lorpenen, gaitasunen eta balioen ikuspegia eta haiekin bat bizitzean hautematen duen arrakasta islatzen ditu, baita besteek pertsona hori hautemateko eta erantzuteko dituzten moduak ere. Ezaugarri horien pertzepzio metatua zenbat eta positiboagoa izan, orduan eta handiagoa izango da autoestimua bera. Autoestimua handia edo zentzuzkoa osasun mentalaren osagai garrantzitsu bat dela uste da; autoestimua baxua eta balio faltako sentimenduak, berriz, sintoma depresibo arruntak dira (APA, 2010). Bestalde, norberaren autoestimua pertsona batek berarengan sentitzen dituen errespetu eta balio sentimenduak dira.

Autoestimua kolektiboa (*collective self-esteem*): Gizabanakoak bere kategoria eta talde sozialen gainean duen jarrera adierazten du (Páez et al., 2004). Gizabanako

baten auto-irudia da, eta gizabanakoak besteekin eta kide dituen taldeekin duen elkarreraginetikeratortzen da (Crocker eta Luhtanen, 1990). Autoestimukolektiboko eskala (Luhtanen eta Crocker, 1992) identitate kolektiboaren kontzeptuarekin lotzen da, identitate sozialaren teorian. Honako ideia hau du abiapuntu: gizabanakoen alderdi sozialetako bat, kolektibo bateko kide direnean, beren burua taldeko kidez hartzea da, kide guztiekin kategoriatu sozial bera partekatuz (Luhtanen eta Crocker, 1992). Kide izatearen autoestimua bereizten da, hau da, taldeko kide izatearen balorazio pertsonala ("kide naizen talde sozialetako kide duina naiz"). Autoestimu kolektiboa estimu pertsonalarekin eta norbanakoaren ongizatearekin lotzen da hainbat azterlanetan. Horietako batzuetan, autoestimu pertsonala eta estimu erlazionala (aurrez aurreko harremanekiko atxikimendua eta erakarpena) kontrolatzean, autoestimu kolektiboa iragartzeko ahalmena desagertu egiten da. Beste azterlan batzuetan, autoestimu kolektiboak ongizate pertsonala iragartzeko du espezifikoki. Identitate sozialaren teoriaren arabera (Tajfel eta Turner, 1989), kolektiboa Niaren funtsezko alderdi bat da eta, beraz, Ni kolektiboaren ebaluazioak ongizate subjektiboari lagunduko lioke.

BIZI-ZIKLOA

Bizi-ibilbidea (*life course*): Bizitzaren ibilbideak gizabanakoa bere testuinguru zabalenean aztertzen du. Testuinguru soziokultural eta une historiko jakin batean txertatutako giza ibilbideak aztertzen ditu.

Bizi-trantsizioak (*life-transitions*): Adinari lotutako aldaketa biologiko, psikologiko eta sozialen sekuentzia, gizarte eta kultura itxaropenak ezarritako rolak eta estatusak hartzea dakarten bizi-etaparen pixkanakako aldaketekin batera.

Arau-trantsizioak (*normative transitions*): Gizartearen eta kulturaren aldetik eboluzio-etaparekin lotutako funtsezko aldaketak dira. Adibidez, eskola, enplegua, ezkontza, familia baten prestakuntza.

Arauzkoak ez diren trantsizioak (*non-normative transitions*): Gertakaria bizi den adinarekin eta gizarte-arauarekin bat ez datozen rolak hartzera eramaten duten ustekabeko gertaeren ondoriozko aldaketa-gertaerak. Adibidez, ezkontidearen galera gogorra edo loterian milioi askoko saria jasotzea.

Bizi-inflexioko puntuak (*turning points*): Bizitzako ibilbideetan banantzea edo haustea eragiten duten gertaerak dira. Mugarri bat markatzen dute biografietan. Arau sozialari lotutako aldaketa-egitateen ondorio izan daitezke, edo ustekabeko edo ustekabeko gertaeretatik sor daitezke.

Bizi-aldaketako gertaerak (*life events*): Gizabanakoa eraldatzea sustatzen duten bizi-gertaerak dira. Gehienak arau-trantsizioekin lotuta daude, eta estres-iturri izan ohi dira, hein batean, gizarte-itxaropenen ondorioz.

MEMORIA INDIBIDUALA ETA MEMORIA KOLEKTIBOA

Memoria autobiografikoa (*autobiographical memory*): Bizi izandako memoria episodikoak dira, gertaeren unea eta lekua erreproduzitzen dutenak, eta nork bere buruari buruzko ezagutza semantiko edo faktiko orokorra. Nortasun pertsonala edo ni indibiduala definitzeko, gizarteratzeko eta zuzendaritza-lana egiteko funtsezko funtzioa betetzen du. Adostasuna dago oroimen episodikoa (episodic memory) eta memoria semantikoa (semantic memory) memoria adierazlearen forma bat direla (declarative memory); hau da, kontzienteki gogoratu eta erlazionatu daitekeen informazioa. Memoria autobiografikoa bizitza-gidoien inguruan antolatzen da, zeinak kulturalki partekatutako itxaropenak baitira

bizitza-ikastaro prototipiko bateko bizi-gertaera esanguratsuen ordenari eta uneari buruz, adibidez, graduazioari edo ezkontzari buruz (Berntsen eta Rubin, 2004).

Memoria episodikoa (*episodic memory*): Une edo leku jakin batean gertatu ziren gertaera espezifikoetarako memoria, pertsonalki esperimenduak. Memoria episodikoak memoria semantikoa osatzen du, eta zahartze normalarekin gainbehera etor daiteke.

Memoria semantikoa (*semantic memory*): Ezagutza edo esanahi orokorren memoria, pertsonen ikusten dituzten gauzak izendatzeko eta kategorizatzeo aukera ematen diena. Teoria batzuen arabera, memoria semantikoa memoria adierazlearen forma bat da, hau da, kontzienteki gogoratu eta erlazionatu daitekeen informazioa.

Adierazpen-memoria (*declarative memory*): Oroitzeko eskaerari erantzunez kontzienteki gogora daitekeen oroimena. Teoria batzuetan, memoria deklaratiBoak memoria episodikoa eta memoria semantikoa barne hartzen ditu.

Distira memoriak (*flashbulb memories*): Oroitzapen bizi, zehatz eta iraunkorra dute ezaugarri, ez bakarrik gertakariaren beraren oroitzapena, baita gertakariaren unean pertsona inguratu zuten inguruabarrak ere.

Memoria kolektiboa (*collective memory*): Talde baten iraganeko oroitzapen edo irudikapen partekatuak, nortasun kolektiboan oinarrituak (Halbwachs, 1950/2004). Iraganeko berreraikuntza kolektiboa da, nazio, talde edo komunitate baten talde-nortasuna (Páez et al., 2015) edo nortasun kolektiboa indartzen laguntzen duena, eta gizarte baten jarraitutasuna eta kohesioa ahalbidetzen duena (Wang eta Aydin, 2009). Memoria kolektiboek eragina dute orainaldian, baina egoera psikologikoen eta egungo beharren eragina ere badute; oroitzapen autobiografikoen aldaera kolektiboa da, norberaren nortasuna osatzen laguntzen duten oroitzapen indibidualak baitira.

Memoria komunikatiboa (*communicative memory*): Bizitako memoria da, belaunaldi baten zuzeneko esperientzian oinarritua, eta ahoz hiru belaunalditan zehar transmititzen dena. Memoria kolektibotik bereizten da, erritu, sinbolo eta narrazio kulturaletan oinarrituta, ezagutza abstraktuago batean.

Memoria kulturala (*cultural memory*): Memoria kulturala azaleratu, objektibatu eta forma sinboliko egonkor eta garrantzitsuetan biltegitzen da, egoera historikoari dagokionez. Egoera batetik bestera transferitu daitezke, eta belaunaldi batetik bestera transmititu. Memoria komunikatiboa ez bezala, memoria kulturala gorpuzgabea da. Hala ere, memoria gisa funtziona dezan, forma sinbolikoak gorde ez ezik, zirkulatu eta gizarte batean sartu ere egin behar dira (Assmann, 2011).

Belaunaldi-memoria (*generational memory*): Belaunaldi baten memorian eragina izan duten gertaera historiko espezifikoek esparruan bizitako esperientzien oroitzapenak markatzen du. "Pertsonak hobeto gogoratzen dituzte nerabezaroan edo helduaro goiztiarrean izandako gertaera historikoak".

Kohorte-efektua (*cohort effect*): Denbora-tarte jakin batean bizitako gertaerak gaingogoratzeko joerari egiten dio erreferentzia (adib., gutxi gorabehera 12-25 urte), non pertsonak bizi-esperientzia berriak bizitzeko irekien dauden eta, beraz, esanguratsuenak bezala gogoratzen dituzten (Conway et al., 2005; Holmes eta Conway, 1999; Koppel eta Rubin, 2016; Rathbone et al., 2008).

Aldi-efektua (*period effect*): Gertaera sozio-historiko jakin batzuen epe luzeko inpaktua dela eta, berdin eragiten diete adin-talde guztiei; beraz, subjektuek gertakariaren unean zuten adina edozein dela ere aipatuko dira (adibidez, diktadura estalinista Errusian edo Gerra Zibila Espainian).

Oroitzapen-zuloa (*reminiscence bump*): Pertsonak 10 eta 30 urte bitartean zituztenean jazotako gertaera autobiografiko ugari gogoratu ohi dituzte, oroipen-

zuloa deritzona. Aldi horri kritikoa deritzo, pertsonak beren helduen nortasuna osatzen ari direlako, sare sozial handietan sartzen ari direlako eta lehen aldiz edo modu berritzailean zenbait gertaera esperimintatzen ari direlako (adibidez, sexu-hastapena, esperientzia politikoak, etxetik irtetea, etab.). Era berean, pertsonak hobeto gogoratzen dituzte nerabezaroan edo helduaroko lehen urteetan izandako gertaera historikoak, gizarte-nortasunaren prestakuntza-aldia. Gazteriaren isuria deiturikoaren ondorioz gertatzen da (Bohn et al., 2017; Koppel eta Berntsen, 2014, 2016), gazteriaren bizi-etaparen eta heldutasun goiztiarraren artean gertaera gehiago gogoratzeko joera aipatzen duena.

Memoria autobiografikoaren funtzioak (*autobiographical memory functions*): Ni-aren jarraitutasuna eta auto-adierazpena zaintzea. Egungo eta etorkizuneko portaeren zuzendaritza edo orientazio-funtzioa, eta gizarte edo komunikazio-funtzioa, harremanei eustekoa. Memoria autobiografikoek gizarte-loturak eta -harremanak garatzen, sustatzen eta mantentzen dituzte. Oroitzapen autobiografiko positiboek autodefinizio eta gizarteratze funtzio gehiago dituzte (ongizate psikologikoarekin eta sozialarekin zerikusia dutenak), eta negatiboek zerikusi handiagoa dute zuzendaritza-funtzioarekin (arazoak ebaztearekin eta etorkizuneko portaeraren orientazioarekin zerikusia dutenak).

Memoria kolektiboaren funtzioak (*collective memory functions*): Endotaldearen jarraipena edo kide den taldearen jarraitutasun-zentzua zaintzea, denboran irauteko gai dena. Ni kolektiboa indartzea eta autoestimu kolektiboa defendatzea. Endotaldearen gizarte-kohesioa edo gizarteratzea indartzen dute, eta kide den taldearen irudi positiboa mantentzen laguntzen dute. Taldeko memoriek orientazioa ematen diete taldearen balioei eta araei, portaerak agintzen dituzte eta taldearen ezaugarriak zehazten laguntzen dute. Baliabide kultural eta sinboliko bat dira, politikoki mobilizatu daitekeena (Páez eta Liu, 2012).

Haurren amnesia (*childhood amnesia*): Hiru, lau edo bost urte bete aurretik izandako gertaeren oroitzapenak berreskuratzeko ezintasuna (Scarf et al., 2013; Usher eta Neisser, 1993). Haurrek noizbehinkako oroitzapen sendoak sortzeko (Perner eta Ruffman, 1995) eta denbora luzez mantentzeko izaten dituzten zailtasunei egotzi zaie.

Berritasun-efektua (*recency effect*): Azken gertaerak hobeto gogoratzen dira, azken bospasei edo hamar urteetan kodetutako oroitzapen autobiografiko gehiago berreskuratzeko erraztasuna dela eta, aldi horren aurretik kodetutako oroitzapenen aldean. Berritasun-efektu hori oroitzapenen atxikipen edo biltegitratze galera progresiboari egotzi zaio, gertakaria memorian kodetzearen eta oroitzapena berreskuratzearen arteko denbora-tartea handitu ahala (Sederberg et al., 2008).

Iraganaren berreraikitze positiboaren isuria (*positive reconstruction bias*): Zentzu positibo bat aurkitzeko ahaleginaren eta gertaera negatiboaren minimizazio sozialaren emaitza. Badirudi denboran urrutien dauden gertakarien irudikapen sozialaren ezaugarria dela. Adibidez, industria-iraultza positiboki ebaluatu zen (5-6 inguru, 7 puntuko eskala batean), hau da, gizarte-arazoak, ustiapena eta bizi-itxaropena murriztea ahaztu ziren. Historia indibidual eta kolektiboari zentzua, ordena eta justifikazioa emateko beharrak eta ahaleginak azaltzen du hori.

Isuri euroerdialdekoa (*eurocentric bias*): Europako eta mendebaldeko kulturarekin lotutako guden eta lider politikoen oroitzapena da nagusi, eta talde kultural nagusiarekin lotutako gertaerak gehiegi baloratzen dira. Amerika, Europa eta Asiako nazioetan, aipatutako gertaera gehienak Europako historiarekin eta mendebaldeko kulturaren gertaera nagusiekin lotuta zeuden. Liu eta kolaboratzaileen arabera (2005), hainbat kulturen bidez, historiaren irudikapen sozialak, gehien-gehienak, euroerdialdekoagoak ziren etnozentrikoak baino (185. or.). Gehienbat, gogoratutako munduko gertaera historikoak Europarekin («mundu berriaren aurkikuntza») edo Amerikarekin lotuta daude.

Isuri sozio-zentrikoa (*sociocentric bias*): Gertaera nazionalen estimazioari buruzkoa; herrialde bakoitzak gertaera historiko nazional garrantzitsuagoak sartzeko joera du. Turkia edo Ekialdeko Timor bezalako herrialdeetan, gainera, nazioari lotutako guden eta lider politikoen oroitzenaren nagusitasuna ikusi da, endotaldearekin lotutako gertakarien gehiegizko balioespenarekin. Isuri endogrupalaren memoria kolektiboko adierazpen gisa ulertzen da. Nartzisismo kolektiboaz edo nazioak munduko historian izan duen papera estimatzeaz ere hitz egiten da (Morales et al., 2007).

Isuri negatiboa memorian (*negativity bias*): Baumesteir eta kolaboratzaileek (2001) argudiatzen dute estimulu negatiboek eragin handiagoa dutela arreta, judizioa, pentsamendua eta memoriaean, eta, beraz, baliteke memorian negatibotasun-alborapena edo isuria espero izatea, baieztapen hori bermatzen duen meta-analisirik ez dagoen arren.

Isuri positiboa memorian (*positivity bias*): Jendeak bere aldaterekin eta autokontzeptuarekin bat datorren informazioa gogoratzen du. Maiz gertatzen den fenomeno da. Pertsonak gertaera desatseginak baino atseginagoak gogoratzeko joera dute, benetan izan ziren baino gertaera onuragarriagoak gogoratzeko eta iragana arrosa koloreko betaurrekoekin ikustekoa. Batez ere memoria autobiografikoan eta bereziki informazio auto-garrantzitsurako, memoriaren alborapen positiboak gizabanakoaren ongizateari eusteko mekanismo boteretsuen eragiketarik sortzen dira (Adler eta Pansky, 2020). Balizko azalpen-mekanismo bat gertaera negatiboekin lotutako afektuaren desagertzea azkarrena da, eta gertaera positiboekin lotutakoa, berriz, motelagoa 'fading affect bias'.

Kapituluen hasierako ilustrazioa erreferentziak:

Sarrera - "Designed by rawpixel.com / Freepik"

1.Kapitulua - "Designed by macrovector / Freepik"

2.Kapitulua - "Designed by Freepik"

3.Kapitulua - "Designed by Freepik"

Chapter 4 - "Designed by Freepik"

Eztabaida eta ondorioak - "Designed by vectorjuice / Freepik"

Erreferentziak - "Designed by pch.vector / Freepik"

Eranskinak - "Designed by vectorjuice / Freepik"

Glosategi - "Designed by pch.vector / Freepik"

This Thesis investigates the content of autobiographical memory of both personal and public events, exploring the way it relates to current well-being. In Chapter 1 the CEVI project is described, which establishes the conceptual framework and the protocol applied in the subsequent empirical studies. Chapter 2 explores autobiographical memory of life events and its relationship with well-being, analyzing their evolution throughout the life course, in a cross-cultural comparison [Basque Country ($N = 267$, 20-88 age-range, $M = 38.57$, $DT = 20.96$, 59.9% females) and Gaza Strip ($N = 676$, 19-103 age-range, $M = 52.79$, $DT = 21.02$; 47.8% females)]. There is a greater experience of positive and normative life events throughout the life course, showing a similar pattern in both cultural contexts. Results also evidence the positive nature of autobiographical memory. Generally, there is an asymmetry, which shows the greater association (and potentially greater impact) of the positive remembered events with well-being. Chapter 3 focuses on the analysis of the content of collective memory and its relationship with well-being in the Basque Country ($N = 434$, 20-88 age-range, $M = 48.11$, $DT = 21.47$, 59.2% females). A combination of socio-economic and political-military events is observed in a content of collective memory, showing positive and negative events coexistence, mostly associated with the political past. Socio-centrism or predominance of events linked to the local group is highlighted. Positively valuated remembered socio-historical events show a strong association with personal well-being and its facets than negative ones. Chapter 4 adds the analysis of generational memory of socio-historical events. Study 4a, analyzes collective memory content and cohort and period effects across CEVI studies conducted in Europe, Latin America and the Middle East [Argentina's study, $N = 570$, $M_{age} = 49.28$ and 53.5% females (2004); in Brazil's, $N = 635$, $M_{age} = 50.90$ and 55.7% females (2011); in Chile's, $N = 614$, $M_{age} = 51.50$ and 51.5% females (2009); in Mexico's, $N = 1289$, $M_{age} = 46.72$ and 52.0% females (2005-07 and 2009-10); in Uruguay's, $N = 1575$, $M_{age} = 49.48$ and 53.3% females (2012); in Belgium's, $N = 567$, $M_{age} = 52.29$ and 50.3% females (2009); in France's, $N = 524$, $M_{age} = 51.24$ and 52.9% females (2009-10); in Italy's, $N = 620$, $M_{age} = 51.51$ and 50.8% females (2009) and in Switzerland's, $N = 1232$, $M_{age} = 49.65$ and 53.2% females (2004 and 2009)]. The study confirms the predominance of political events and collective violence, although there is no predominance of negative valence events. Socio-centrism is more marked in Latin America countries, while in Europe there is a greater presence of international - essentially Westerncentric - events. The cohort effect is observed in the CEVI studies (24% of events), and in a half of the ten most frequently mentioned historical events showed the period effect. Study 4b, replicates the analysis of Chapter 3 in Palestine ($N = 605$, 19-86 age-range, $M = 51.24$, $DT = 20.42$, 54.4% females). Results show a main negative valence of collective memory content, eminently political-military associated with political violent conflict. The socio-centrism found in the Basque Country is replicated, although in Palestine, it is the negative events that are strongly associated to well-being. Together, autobiographical and collective memories can be understood as adaptive mechanisms that allow the continuity of individuals and social groups. Overall, from a life course perspective, this thesis offers an insight into the field of memory, by providing information about the type of memories retained in different socio-cultural contexts and their association with general population's well-being.